

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ**

КУЗЬМАК ОЛЕГ ІВАНОВИЧ

УДК 338.465.2:65.011

**ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ КОМУНАЛЬНОГО
СЕРВІСНО-ВИРОБНИЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант
Андрушків Богдан Миколайович
доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Тернопіль – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗІ СФЕРОЮ ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	24
1.1. Особливості функціонування підприємств сфери послуг	24
1.2. Характеристика стану забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств	54
1.3. Прогресивний досвід організації сервісно-виробничого обслуговування	70
Висновки до розділу 1	91
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНАЛЬНОГО СЕРВІСНО-ВИРОБНИЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ	94
2.1. Концептуальні основи забезпечення інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничому контексті сфери послуг	94
2.2. Обґрунтування економічної і соціальної стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування	116
2.3. Роль комунальної сервісно-виробничої сфери розвитку промислових підприємств	145
Висновки до розділу 2	165
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЯКІСТЮ СЕРВІСНО- ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	169
3.1. Аналіз економіко-організаційних проблем сервісно- виробничого обслуговування промислових підприємств	169
3.2. Оцінка ефективності координації взаємовідносин між виробничими підприємствами та сферою послуг	196
3.3. Аналіз фінансового забезпечення розвитку системи сервісно- виробничого обслуговування промислових підприємств	225
Висновки до розділу 3	250

РОЗДІЛ 4. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ ЯК НАПРЯМ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	254
4.1. Організація фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств в системі державно- приватного партнерств	254
4.2. Підвищення якості та ефективності послуг як фактора стабілізації виробництва та підвищенні його конкурентоспроможності	277
4.3. Конкретизація перспектив економічного розвитку взаємовідносин промислових підприємств та сфери послуг	306
Висновки до розділу 4	337
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СЕРВІСНО-ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	341
5.1. Формування організаційно-економічного механізму розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств	341
5.2. Удосконалення прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг	365
5.3. Формування механізму надійності взаємовідносин промислових підприємств за компонентою комунального сервісно- виробничого обслуговування	386
Висновки до розділу 5	405
ВИСНОВКИ	408
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	414
ДОДАТКИ	454

Перелік скорочень

- АСУ – автоматизована система управління;
- АКСУ – Академія соціального управління;
- ВВП – валовий внутрішній продукт;
- ГСТ – галузевий стандарт;
- ГІС – геоінформаційна система;
- ДСТУ – державний стандарт України;
- ДПП – державно-приватне партнерство;
- ЄСДУЯП – єдина система державного управління якістю продукції;
- ЖКГ – житлово-комунальне господарство;
- ІЛПОПС – інформаційно-логістичний провайдинг обслуговуючих підприємств;
- ІКТ – інформаційно-комп’ютерні технології;
- КМУ – Кабінет Міністрів України;
- КСУЯПРП – комплексна система управління якістю продукції, робіт і послуг;
- НКРЕ – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики;
- НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;
- ОДА – обласна державна адміністрація;
- ОР – обласна рада;
- ОРЕ – оптовий ринок електричної енергії України;
- ПРТ – постачальник електроенергії за регульованим тарифом;
- РСТ – регіональний стандарт;
- СТП – стандарт підприємства;
- SA 8000 (ISO 22000) – стандарт соціальної відповідальності;
- ТНТУ – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;

ТКЕ – теплокомуненерго;

ЕОМ – електронно-обчислювальна машина;

ПОМ – персональна обчислювальна машина;

ЄРЦ – єдиний розрахунковий центр;

СЄЗ – служба єдиного замовника.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах суб'єкти господарювання, в тому числі комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств, є складовою єдиної системи, що створює умови з життєдіяльності суспільства. Зокрема, як господарюючий суб'єкт промислові підприємства в процесі своєї виробничої діяльності взаємодіє з державою та комунальними підприємствами з приводу отримання та надання послуг. Специфічною характеристикою цих взаємовідносин є те, що вони супроводжуються паралельним рухом фінансових потоків, значне місце серед яких посідають фінансові відносини з бюджетами різних рівнів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність дослідження цієї форми державно-приватного партнерства, здійснення постійного моніторингу фінансового стану суб'єктів господарювання, як промисловості так і комунальної сфери.

Гострота проблем, що нагромадилися сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств, призвела до необхідності проведення реформ в даному напрямі і забезпечення належних умов щодо організації взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно виробничого обслуговування. Реформа проходить повільно і неефективно, тобто реально не відбувається покращення ситуації щодо виробництва, як в частині надання якісних послуг, так і оплати комунальних послуг за оптимальними цінами і тарифами. У зв'язку з цим, євроінтеграційні напрями комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в умовах економічних реформ є однією з найбільш актуальних проблем.

Перманентна політична криза відсунула на другий план актуальні питання реформування комунального комплексу України. Разом із тим загальний стан комунального господарства потребує негайного втручання всіх зацікавлених сторін, і в першу чергу держави та органів місцевого

самоврядування. Ще одним підтвердженням цьому є регулярно виникаючі проблеми в роботі галузі як техногенного, так і економічного характеру (соціального, інноваційного).

Комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислових підприємств, як об'єкт державного управління, має свої специфічні особливості: виступає як багатогалузевий комплекс, що включає підгалузі, які є природними монополіями, та конкурентні підгалузі; продуктом його життєдіяльності є, передусім, послуги, які надаються у виробничій та невиробничій сферах. Свої особливості в роботу галузі вносить фінансово-економічна криза, зменшуючи і без того обмежені можливості її ресурсного забезпечення та надійного функціонування.

У формуванні євроінтеграційних напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств виникає багато проблем, що ставлять під загрозу можливість його сталого функціонування. Відсутність системних перетворень у цій сфері, недосконалість нормативно-правової бази та непослідовність у прийнятті рішень не дозволило досягти бажаного результату щодо створення фінансовоспроможних та ефективно працюючих у ринкових умовах підприємств комунального господарства, які б надавали споживачам послуги необхідного рівня та якості.

Відсутність інвестицій в галузь та обігових коштів підприємств призвела до значного погіршення технічного стану основних засобів, підвищення аварійності об'єктів комунального господарства, збільшення питомих витрат і непродуктивних витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень і якість комунальних послуг. У суспільстві тривалий час обговорюються питання принципової можливості функціонування комунального господарства з такими високими питомими витратами матеріальних і енергетичних ресурсів, втратами та нераціональними витратами питної води і теплової енергії, безгосподарним відношенням до утримання та експлуатації об'єктів комунального

господарства як власників, так і споживачів. Зазначені проблеми зумовлюють необхідність пошуку і впровадження нових концептуальних підходів до його реформування, адже досвід промисловорозвинених країн світу засвідчує, що структурна перебудова економіки постіндустріального та інформаційного суспільств можлива лише за умови широкого використання наукового та виробничо-технічного потенціалу.

Механізм регулювання виробничої та комунальної сфери склався за часів СРСР і у спадок передався Україні, зазнавши лише незначних змін. Зокрема, визначальним залишився вплив держави на комунальне господарство, яке є галуззю національної економіки, результати фінансово-господарської діяльності якої значною мірою впливають як на соціально-економічні показники розвитку суспільства, так і зокрема на діяльність промислових підприємств і через ціни й тарифи на комунальні послуги впливає на структуру грошових витрат споживачів послуг. У зв'язку з цим, реформування системи є однією з найбільш актуальних проблем, тому що вона стосується інтересів як населення, так і усіх промислових підприємств зокрема.

Значущість ринків комунальних послуг позначила багатовекторність досліджень. Занепад комунального господарства викликав масовий характер таких досліджень у пострадянських країнах. Проте дослідження лише частково стосуються теоретичних аспектів аналізу ринків послуг, які дали б можливість поглянути в іншому ракурсі на накопичені виробничі проблеми промислових підприємств.

Розвиток комунального господарства стримує невідповідність структур та систем управління підприємствами в умовах Євроінтеграції. Підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування не мають вагомих економічних стимулів до оптимізації структури тарифів і зниження нераціональних витрат матеріально-технічних ресурсів. Процес залучення приватного сектора в їх діяльність здійснюється повільно через фінансову нестабільність. В Україні відсутні економічні стимули для залучення

інвестицій до комунальної галузі. Недосконалими є і механізми забезпечення гарантій для залучення позикових коштів на фінансування капітальних інвестицій, фінансові та кредитні установи не розглядають комунальну галузь як інвестиційнонепривабливу через значну фінансову нестабільність.

Міське господарство в умовах економічних євроінтеграційних трансформацій зазнає кардинальних змін у результаті становлення і розвитку економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності, а також появи місцевого самоврядування, яке реформує систему владних відносин з управління містом, його життєдіяльністю та економічним середовищем. Отже, у сучасних вітчизняних реаліях необхідними стають напрацювання підходів до вивчення й усвідомлення теоретико-організаційних підвалин та практичних проблем функціонування підприємств сервісно-виробничого обслуговування та розроблення сучасної концепції розвитку. Саме тому дослідження теоретико-методологічних засад і практичних аспектів ефективного сервісного забезпечення промислових підприємств є вкрай актуальним на сучасному етапі.

Дослідженню питань розвитку житлово-комунального господарства (ЖКГ) присвячено чимало наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених-економістів. Характерні особливості розвитку ринків ЖКГ досліджували Л. Роджер, Ф. Котлер, Дж. Армстронг, Г. Демсец, Т. Дшоренцо, Л. Бальцерович, Ф. Павел, К. Ріхман, У. Бруннер та ін. Серед вчених пострадянських країн, які досліджували проблематику зазначених ринків, необхідно назвати роботи Л. Чернишова, Г. Крючкова, І. Башмакова, М. Жукова, І. Мещерякова. Підходи до подолання комунальної кризи в Україні викладені в роботах вітчизняних вчених Г. Семчука, Т. Строкань, О. Переходи, О. Кучеренко та ін.

Питання реформування комунального господарства в контексті сервісного обслуговування промислових підприємств сьогодні вивчаються на різних рівнях багатьма провідними вченими-теоретиками та практиками галузі як України, так і зарубіжжя. Серед них проблеми реформування та

підвищення економічної ефективності роботи галузі досліджують М.В. Аївазашвілі, Н.О. Гура, В.В. Дорофієнко, В.М. Колпаков, І.Н. Осипенко, Є.Ф. Петрова, В.П. Полуянов, А.К. Судаков, Є.В. Тішин та ін.

Проблемні питання формування євроінтеграційних напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в умовах посконфліктних економічних реформ досліджені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених і фахівців, зокрема Б.І. Адамова, В.Н. Амітана, О.І. Амоші, Б.М. Андрушківа, Ю.А. Атаманюка, С.В. Богачова, Б.В. Буркинського, В.М. Василенка, П.В. Гудзя, В.І. Короткого, В.І. Куценко, Н.Б. Кирич, В.К. Мамутова, В.М. Нижника, О.Ф. Новікова, Г.І. Онищука, О.Б. Погайдак, О.В. Покатаєвої, В.В. Рибак, В.В. Фінагіна, Л.А. Веліхова, О.Г. Вороніна, В.С. Занадворова, А.С. Лукіна, О.О. Лукянченко, Дж. Форестера.

Проведений аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню особливостей функціонування та розвитку комунального господарства в Україні, свідчить про те, що на сьогодні основна увага приділяється оцінці набутого досвіду в реформуванні галузі, моніторингу стану об'єктів. Проте залишаються невирішеними проблеми організаційного й економічного забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг, що являє собою використання органами державної влади та місцевого самоврядування засобів і форм економічного впливу на організацію відносин, пов'язаних із наданням послуг підприємствами комунальної сфери промисловим підприємствам, і враховує особливості її функціонування та велику значущість для вирішення соціально-економічних проблем і задоволення потреб промислових підприємств в послугах. Однак, визнаючи цінність наукових розробок учених та їх вагомий внесок у розвиток науки, констатуємо, що для вітчизняної наукової думки характерними є певна фрагментарність у концептуальних підходах до розуміння сутності та ролі комунальної сфери у забезпеченні сервісно-

виробничих потреб промислових підприємств в умовах постконфліктних економічних реформ.

Тим часом, проблематиці саме забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств в умовах євроінтеграційних трансформацій науковці не приділяють достатньої уваги. Відтак відсутність фундаментальних розробок у даній сфері призводить до поглиблення науково-методологічних і методичних проблем, що безпосередньо відображається у практичній діяльності промислових підприємств та негативно впливає на сучасний стан вітчизняної економіки в цілому.

З огляду на це, актуальним і першочерговим завданням розвитку вчення про євроінтеграційні напрями сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств є формування новітньої концепції організації сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, розроблення напрямків його ефективного функціонування й розвитку в сучасних постконфліктних умовах. Подальшого дослідження також потребує комплекс проблем, пов'язаних з формуванням організаційно-економічної моделі розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, визначенням перспективних методик управління цими процесами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати і викладені у дисертації положення використані при розробленні держбюджетних науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя: «Дослідження ефективності територіальних і глобальних інституційних перетворень та їх вплив на економічний розвиток регіонів України» (номер державної реєстрації 0102U002301), у якій автором обґрунтовано теоретико-методологічні доміанти дослідження організації сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств; «Розроблення територіальних стратегій формування кластерних структур в умовах міжрегіональних інтеграцій» (номер державної реєстрації 0108U004123), у межах якої автором з'ясовано

прагматичні проблеми функціонування та запропоновано перспективи розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств в умовах економічних реформ.

Теоретичні розробки та рекомендації даного дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», зокрема: «Теоретико-методологічні аспекти управління ризиками суб'єктів господарювання в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0111U003660), де автором висвітлено концептуальні засади теорії і практики євроінтеграційної стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування; «Забезпечення стійкості економіки підприємств» (державний реєстраційний номер 0111U007977), зокрема при узагальненні вихідних методологічних підходів до формування теорії розвитку комунальної сфери; «Фінансові важелі стимулювання економічного розвитку України: основні напрями та методологія використання» (державний реєстраційний номер 0111U007978), де здобувачем розроблено методологічні положення щодо удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретико-концептуальних, методологічних та методико-прикладних засад забезпечення комунальних сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг в умовах євроінтеграційних процесів національної економіки.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило необхідність визначення і вирішення таких завдань:

– визначити теоретичні основи організації взаємовідносин промислових підприємств зі сферою виробничого обслуговування та поглибити змістову характеристику категорій понятійно-категоріального апарату, зокрема «комунальне сервісно-виробниче обслуговування»;

- удосконалити класифікацію обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуванням контингентом;
- виокремити основні напрями розвитку взаємовідносин промислових підприємств з комунальною сферою;
- обґрунтувати концепцію інноваційного розвитку підприємств сфери комунальних послуг у взаємозв'язку їх взаємовідносин з підприємствами промисловості з метою забезпечення росту ефективності функціонування промислових підприємств;
- розвинути модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору;
- виявити тенденції фінансового забезпечення розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств і систематизувати їх проблемні аспекти;
- визначити концептуальні засади і методичні положення з вибору методів фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств;
- удосконалити науково-методичний підхід до оцінювання рівня якості наданих комунальних послуг промисловим підприємствам з урахування інтересів як самих промислових споживачів, так і підприємств, що надають комунальні послуги;
- виробити концептуальні підходи до інтегрування менеджменту якості зі стратегічним менеджментом промислового підприємства з метою забезпечення задовільного рівня якості комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- розробити й аргументувати підходи до вдосконалення процесу прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг;
- системно впорядкувати ключові елементи моделі організації взаємовідносин промислових підприємств зі сферою обслуговування для

методологічного забезпечення рекомендацій з модернізації механізмів взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг;

– поглибити науково-теоретичні положення концепції маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку промислового підприємства в територіальному контексті;

– розробити теоретико-концептуальну основу організаційно-економічного механізму комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств у контексті реалізації їх євроінтеграційних напрямів розвитку.

Об'єктом дослідження є процеси формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в умовах євроінтеграційних реформ.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, інституційно-організаційні та прикладні засади управління розвитком взаємовідносин промислових підприємств з комунальною сферою.

Методи дослідження базуються на системному і діалектичному підходах до наукового пізнання управління промисловими підприємствами в умовах економічних реформ. Для досягнення поставленої мети і розв'язання сформульованих у дисертаційній роботі завдань використано сукупність принципів, прийомів наукового пізнання та дослідження, загальнотеоретичних і спеціальних методів. Основою дослідження слугував *діалектичний метод*, який дав змогу науково обґрунтувати й інтерпретувати довгострокові процеси розвитку економічних відносин у сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств, виявити стандартні та специфічні особливості в цих відносинах, визначити напрями їх розвитку (розділи 1-5). При дослідженні понятійного апарату та розробки концептуальних підходів до вирішення порушеної проблеми застосовувалися *методи наукової абстракції, індукції і дедукції, історичний*

та узагальнення (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2); *методи діалектичної філософії, системного й структурного аналізу та класифікації* – для аналізу сервісно-виробничого забезпечення підприємств, визначення структурних елементів методології дослідження (підрозділи 1.3, 2.1–2.3). У процесі дослідження сучасних реалій забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств, вивчення закономірностей і суперечностей їх розвитку використано *емпіричні методи*, а саме: *статистичні спостереження, порівняння, групування, статистичні методи збирання та обробки інформації та системно-структурного аналізу* (підрозділи 3.1-3.3). *Розрахунково-конструктивний метод* використовувався при розробленні пропозицій щодо використання організаційно-економічної моделі розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств (підрозділи 4.2, 4.3, 5.1, 5.3). *Графічний метод* використовувався для відображення теоретичного й методичного матеріалу дисертації (розділи 1-5). *Прийоми абстрактно-логічного методу* застосовані для теоретичних узагальнень і формування висновків.

Інформаційною основою дослідження слугувала існуюча нормативно-правова база, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографічні дослідження, матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, опубліковані у спеціальних виданнях, власні дослідження автора.

Емпірична база досліджень формувалася на основі результатів особистих наукових досліджень автора або за участю у колективних дослідженнях, світовий та вітчизняний досвід у сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розв'язанні актуальної наукової проблеми – розроблення й обґрунтування концептуальних засад, комплексу теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в

умовах економічних реформ. До найбільш значущих наукових результатів, що містять наукову новизну, належать такі:

вперше:

- обґрунтовано напрями комунального сервісно-виробничого обслуговування, які базуються на комплексному підході до формування організаційно-економічного механізму та засад взаємозв'язку з промисловим виробництвом. У цьому зв'язку розкрито їх сутність та основні поняття у контексті послуг з електро-, водо-, теплопостачання та водовідведення промисловості та іншим господарюючим суб'єктам, у результаті чого забезпечується постійна та безперебійна їх діяльність;

- розроблено комплексний теоретико-прагматичний підхід до формування концепції інноваційного розвитку підприємств у комунальному сервісно-виробничому контексті, що ґрунтується на організаційних, економічних, юридичних й технічних механізмах підвищення ефективності діяльності підприємств та авторському виокремленні етапів розробки концепції, зокрема: організаційно-підготовчий, аналітичний, розробка проекту концепції, узгодження і затвердження концепції, що дозволило сформулювати основи розвитку взаємовідносин підприємств промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і механізму його реалізації відповідно до євроінтеграційних вимог;

- запропоновано теоретико-концептуальну основу організаційно-економічного механізму комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств у контексті реалізації їх євроінтеграційних напрямів розвитку, яка дозволила визначити класифікацію сервісно-обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуванням контингентом, виокремити чинники, засади та принципи організації взаємовідносин у процесі євроінтеграційної політики в умовах комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств, виявити економічні, соціальні, екологічні ефекти діяльності підприємств, що дасть можливість підвищити ефективність управління промисловими

підприємствами;

удосконалено:

- понятійний апарат дослідження процесів сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств, а саме уточнено економічний зміст поняття «комунальне сервісно-виробниче обслуговування» шляхом його трактування як сукупності майнових комплексів та майнових прав, які належать адміністративно-територіальній одиниці, які використовуються для забезпечення соціально-економічних потреб населення відповідної територіальної громади та промислових підприємств. Даний підхід, на противагу існуючим, характеризується такими двома визначальними ознаками, як: прив'язаність до певної територіальної одиниці та тісний взаємозв'язок із забезпеченням соціально-економічних потреб населення і підприємств промисловості цієї територіальної одиниці;

- науково-методологічні підходи до класифікації обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуванням контингентом у посттоталітарний період у частині введення нового класифікаційного критерію, зокрема за галузевою належністю суб'єктів господарювання, що, на відміну від наявних підходів, дало можливість виокремити обслуговуючі підприємства житлово-комунального господарства; обслуговуючі підприємства «Укоопспілки» та зі збору і переробки вторинної сировини; обслуговуючі підприємства у медичній, культурологічній, освітній, соціальній сферах; підприємства сфери побутового обслуговування, що дасть змогу більш повно охопити і систематизувати увесь спектр обслуговуючих підприємств;

- теоретико-методичні засади державно-приватного партнерства для фінансування сфери сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств, які відрізняються тим, що враховують тенденції фінансового забезпечення розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. Упровадження механізмів державно-приватного партнерства сприятиме адаптації господарства України до ринкових умов, залученню

приватного сектора до ведення комунального господарства, реалізації інвестиційних проектів щодо модернізації підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, підвищенню якості комунальних послуг і, як наслідок, покращення суспільного добробуту країни і повнішого задоволення комунальних потреб промислового підприємства;

- науково-методичний підхід до оцінювання рівня якості наданих комунальних послуг промисловим підприємствам з урахування інтересів як самих промислових споживачів, так і підприємств, що надають комунальні послуги, який, на противагу існуючим, враховує нормативну якість комунальних послуг та ефективність від отриманих комунальних послуг промисловим підприємством за період часу за укладеними договорами;

набули подальшого розвитку:

- удосконалена модель управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, яка, на відміну від наявних, базується на використанні соціально-функціонального та диверсифікованого підходів. Це дало можливість обґрунтувати доцільність використання функціонального підходу, що передбачає залучення громади до самоврядного управління (шляхом формування «громадівської» інфраструктури та безпосереднього впливу на організацію надання життєво важливих послуг); удосконалення системи управління підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислового сектору; встановлення організаційно-економічних зв'язків щодо управління комунальними об'єктами, розроблення та реалізацію спільних проектів на базі об'єктів комунальної власності («міжкомунальна» кооперація тощо);

- концептуальні підходи до інтегрування менеджменту якості зі стратегічним менеджментом промислового підприємства з метою забезпечення задовільного рівня якості комунального сервісно-виробничого обслуговування, які відрізняються схематичним представленням з виокремленням забезпечуючих та підтримуючих процесів. Даний підхід

дасть змогу досягнути підвищення рівня ефективності функціонування сфери комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств;

- науково-теоретичні положення концепції маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку підприємства в територіальному контексті, що, на відміну від інших, передбачає виокремлення шести етапів здійснення маркетингових досліджень підприємств. Це дасть можливість забезпечити економічний і соціальний ефект заходів маркетингових досліджень, спрямованих на розвиток промислових підприємств;

- науково-методологічні підходи до вдосконалення процесу прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг, що відрізняються визначенням принципів стратегічного планування розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування у частині європейського інтегрування. Обґрунтовані принципи дають змогу об'єктивно визначити пріоритетні напрями вдосконалення процесу формування стратегічного бачення та системи цілей розвитку взаємовідносин промислових підприємств і підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;

- ідентифікація ключових елементів моделі організації взаємовідносин промислових підприємств зі сферою обслуговування, котрі на відміну від існуючих, враховують передумови, чинники та принципи організації взаємовідносин у процесі визначення напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення в умовах реалізації євроінтеграційної політики промислових підприємств. Такий підхід дозволяє сформулювати та візуально представити взаємозв'язок промисловості з комунальними підприємствами для методологічного забезпечення рекомендацій з модернізації механізмів взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає у широких можливостях використання розробок для організації сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств. Теоретико-методологічні положення, концептуальні висновки й практичні рекомендації забезпечують подальший розвиток економічної науки і є науковим підґрунтям для розробки прикладних аспектів у діяльності підприємств сервісно-виробничого обслуговування. Так, зокрема, наукові розробки щодо розроблення і реалізації концепції інноваційного розвитку в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування, спрямованої на підвищення результативності функціонування підприємства, а також якості, доступності і цінової конкурентоспроможності послуг апробовані та прийняті до використання у ПАТ «Славутський солодовий завод» (довідка від 27.04.2016 № 104). Окремі положення дисертаційної роботи здобувача використані для формування та впровадження стратегії розвитку взаємовідносин ТзОВ «Терно-Граф» з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування (довідка від 06.05.2016 № 27/1). Окрім того пропозиції автора враховано при формуванні політики розвитку ПрАТ «Гощанський завод продовольчих товарів» в контексті задоволення комунальних сервісно-виробничих потреб, а також, пропозиції щодо оцінювання якості отриманих комунальних послуг та її впливу на безперебійний процес виробництва та якість кінцевої продукції (довідка від 27.05.2016 № 25).

Результати та рекомендації дисертаційної роботи щодо формування ефективних механізмів функціонування промислових підприємств у контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування; організації ефективного управління в сфері виробництва й надання комунальних послуг; поглиблення демонополізації у сфері комунального забезпечення промислових підприємств; створення конкурентного середовища на ринку комунальних послуг; технічного переоснащення підприємств, наближення до вимог Європейського Союзу пропонованих до використання енергетичних і матеріальних ресурсів, виробництва комунальних послуг використані

Департаментом економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації (довідка від 07.04.2016 № 01/1-319), Млинівською районною державною адміністрацією Рівненської області (довідка від 27.04.2016 № 2-27/1427) та враховані при підготовці стратегії розвитку Рівненської області на період до 2020 року (довідка від 07.04.2016 № 01/1-319).

Основні результати теоретичного та методичного характеру використовуються при формуванні навчально-методичної бази Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та у навчальному процесі при викладанні дисциплін: «Економіка інноваційного підприємства», «Ресурсне забезпечення інноваційної діяльності підприємств» (довідка від 07.06.2016 № 2/28-1719), Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Управління потенціалом підприємства», «Потенціал та розвиток підприємства» (довідка від 12.02.2016 № Р-5 711/16), Черкаського державного технологічного університету при викладанні навчальних дисциплін: «Економіка підприємства», «Управління потенціалом підприємства», «Стратегічне управління підприємством», «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств» (довідка від 18.04.2016 № 634/01-10.02).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, у якій автором запропоновано та обґрунтовано напрями комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств України та організаційні засади їх взаємовідносин з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування в умовах економічних реформ. Наукові узагальнення, результати, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації наукової роботи є підсумком особистих наукових досліджень у

галузі забезпечення розвитку промислових підприємств комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням. Результати дослідження доповідалися та були схвалені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, зокрема: «Перспективи сталого розвитку економіки: національний та регіональний аспекти» (м. Дніпропетровськ, 3-4 квітня 2015 р.), «Механізм та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів» (м. Одеса, 17-18 квітня 2015 р.), «Теорія і практика раціонального використання ресурсного потенціалу країни» (м. Чернівці, 15-16 листопада 2012 р.), «Сталий розвиток підприємств, регіонів, країн в сучасних ринкових та політичних умовах» (м. Дніпропетровськ, 19-20 листопада 2015 р.), «Інноваційна інфраструктура України: стан та аналіз умов розвитку» (м. Одеса, 20-21 листопада 2015 р.), «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: регіональні особливості та світові тенденції» (м. Одеса, 27-28 листопада 2015 р.), «Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (м. Кременчуг, 10-12 грудня 2015 р.), «Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання» (м. Київ, 25-26 грудня 2015 р.), «Wykształcenie i niska bez granic – 2015» (m. Przemysl, 07-15 grudnia 2015 roku), «Věda a vznik – 2015» (Praha, 22-30 december 2015 roku), «Перспективи розвитку національної економіки» (м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2016 р.), «Економіка в контексті інноваційного розвитку: стан та перспективи» (м. Ужгород, 12-13 лютого 2016 р.), «Фінансові інструменти просторово-територіального розвитку» (м. Черкаси, 22-23 березня 2016 р.), «Інноваційні засади управління підприємствами в умовах сталого розвитку» (м. Тернопіль, 25 березня 2016 р.), «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи» (м. Ужгород, 15-16 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 41 науковій праці, у тому числі: 1 одноосібна

монографія, 2 колективних монографії, 13 публікацій у наукових фахових виданнях України обсягом 7,4 друк. арк., 11 у наукових зарубіжних періодичних виданнях або виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз обсягом 6,3 друк. арк., з них 6 одночасно належать до наукових фахових видань України, 14 публікацій за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій обсягом 3,5 друк. арк.. Загальний обсяг публікацій становить 114,34 друк. арк., з яких 41,66 друк. арк. належать особисто автору.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 491 сторінці машинописного тексту, з них 380 сторінок займає основний текст і містить 20 таблиць та 64 рисунки, (32 сторінки – рисунки і таблиці, які повністю займають площу аркушу). Список використаних джерел налічує 349 найменувань і викладено на 40 сторінках, 20 додатків розміщено на 37 сторінках.

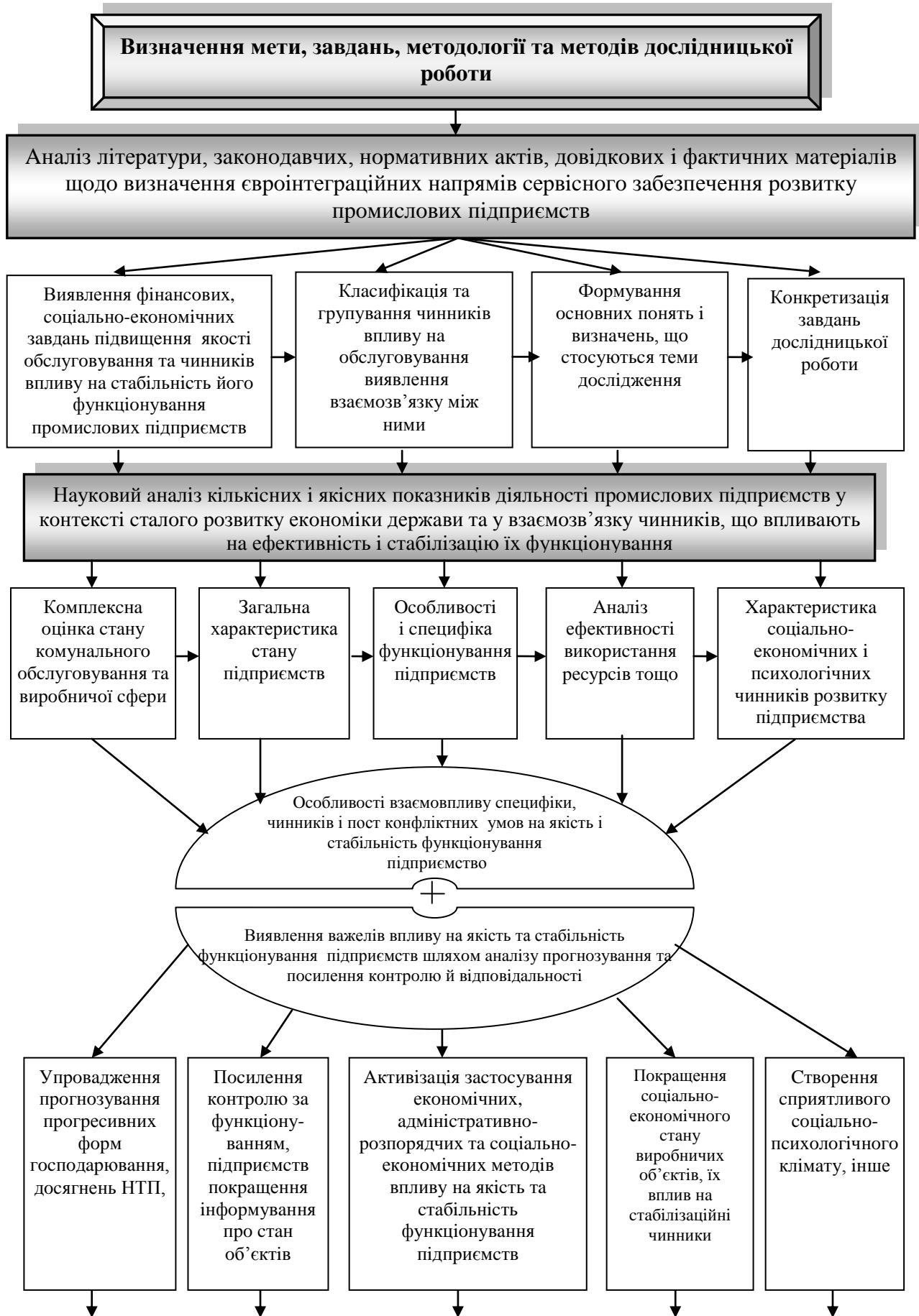
РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ ЗІ СФЕРОЮ ВИРОБНИЧОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ

1.1. Особливості функціонування підприємств сфери послуг

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни виправдано характеризується показниками, що відображають економічні здобутки, отримані на базі ефективного функціонування промислових підприємств та соціального рівня життя населення. Це в свою чергу значною мірою залежить від розвитку сфери послуг. У цілому можна стверджувати, що сфера послуг сьогодні є однією з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо.

В Україні існує загальноприйнята думка, що бурхливе економічне зростання в країні можна забезпечити лише за рахунок розвитку важкої промисловості – металургії, хімії, машинобудування, енергетичного сектора. Тим часом усі розвинуті й низка країн, що розвиваються, протягом останніх десятиліть переорієнтували структуру економіки від виробництва товарів на виробництво послуг. Саме послуги є не лише джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються, а ще й важливішим, ніж промисловість, бо у їх компетенції надання послуг промисловості: водо каналізаційного обслуговування, санітарна очистка інше.

Загальна схема етапів дослідження проблем визначення євроінтеграційних напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств зображена на рис. 1.1.

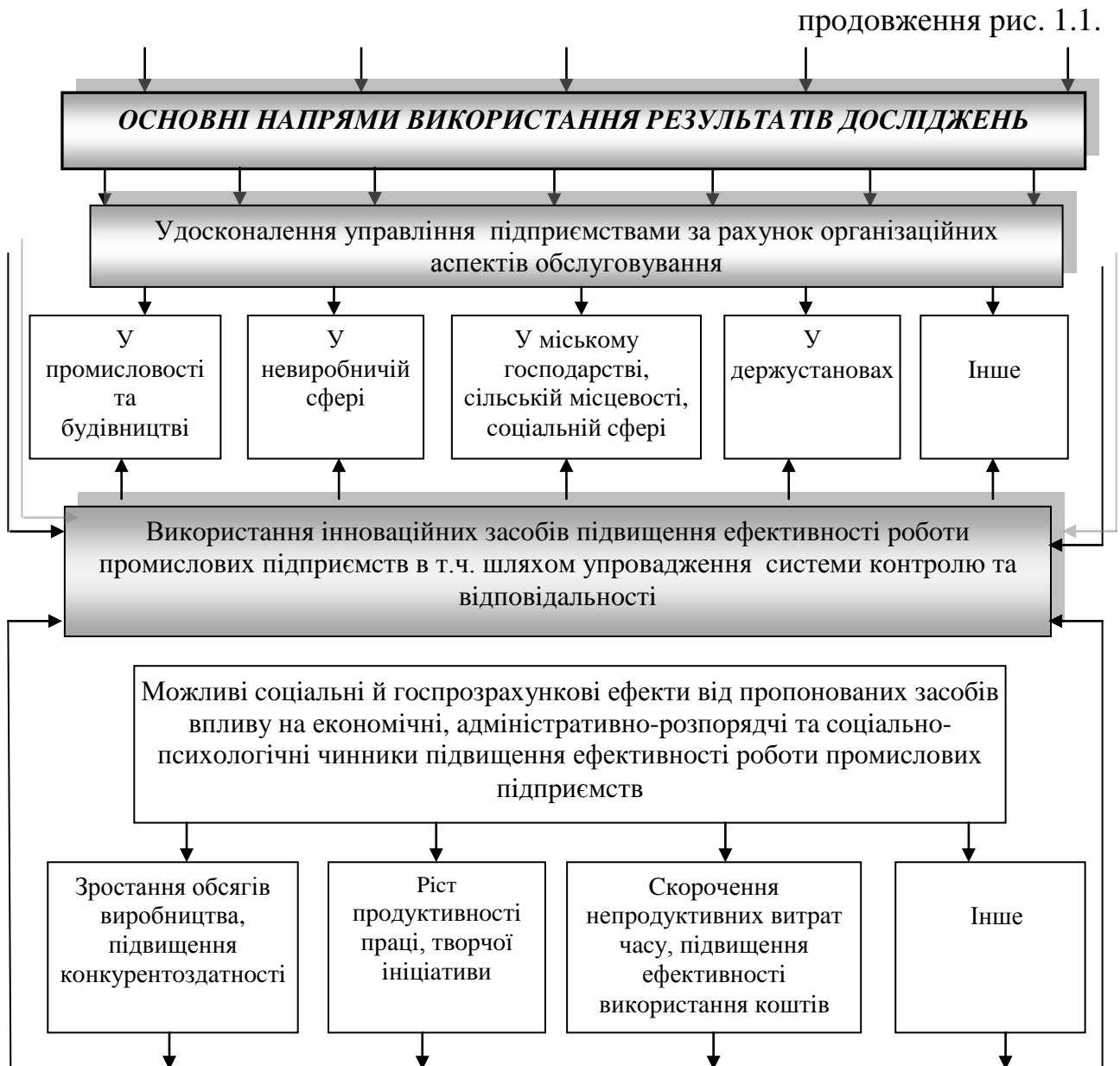

Рис. 1.1. Етапність дослідження проблем визначення напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств

Джерело: складено автором на основі [219].

У цілому, сфера функціонування сучасних промислових підприємств є багаторівневою системою, діяльність яких спрямована на отримання прибутку, в результаті вирішення завдань економічного та соціального розвитку, включаючи забезпечення задоволення потреб суспільства у різних продуктах та послугах належної якості.

При цьому в процесі господарської діяльності споживачами послуг стають не тільки фізичні особи, а й підприємства, які без сервісного обслуговування виробничого процесу не в змозі вести свою діяльність. Тобто жодне підприємство, в тому числі промислове, не може обійтись без послуг з водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, ремонту комунікацій, електро- та газопостачання. Загалом, можна стверджувати, що в процесі функціонування усі підприємства незалежно від галузі не тільки створюють послуги, але й споживають їх.

Що ж стосується сутності послуг, умов надання, варто відзначити твердження відомого теоретика маркетингу Левітта, який стверджує: “Кожна галузь в більшій чи меншій мірі надає послуги” [159, с. 20]. Продовжує його думку Ф. Котлер: “У кінцевому підсумку все повинно зводитися до сфери послуг ... клієнт, що придбає товар, насправді купує послуги, які цей товар йому пропонує” [122, с. 185]. Ніколайчук В.Є., в свою чергу, наполягає, що кожна галузь виробляє послуги, але не кожна галузь виробляє матеріальні товари (банки, транспорт, консалтинг і т.д.) [199, с.152].

У даному випадку доречно зазначити, що потреба в багатьох видах послуг веде до створення такої ж великої групи товарів, які окремо від послуг, самі по собі, були б не потрібні. Про це переконливо пишуть Стен Репп і Томас Л. Коллінз: “У міру того як усі ми далі й глибше просуваємося у добу інформації та економіки сервісу, ми виявляємо, що багато нових товарів, що наповнюють ринок, не є товарами в звичайному розумінні цього слова. Швидше, вони являють собою інформацію та послуги, прив’язані до будь-яких фізичних продуктів” [285, с. 285-286].

В економічній літературі, в основному, склалося загальне уявлення про сферу послуг, у визначеннях сутності послуги немає єдності і сутність послуги розглядається з різних точок зору:

- послуга як економічна категорія;
- послуга як вид діяльності;
- послуга як специфічна сфера національної економіки;

– послуга як грошовий потік, що відображає результат діяльності.

Послуга за визначенням Маркса К. “...означає не що інше, як ту особливу споживчу вартість, яку створює праця, подібно до всякого іншого товару, але особлива споживча вартість цієї праці одержала тут специфічну назву “послуга”, оскільки праця створює послуги не як річ, а як діяльність...” [177, с. 413; 86, с.247]. Наведена цитата свідчить, що послугою є трудова доцільна діяльність, результати якої виражаються у корисному ефекті, що задовольняє будь-які потреби людини. Головне в цьому визначенні - розуміння послуги як виду діяльності.

Достатньо великого розвитку отримало трактування послуги як економічної категорії. Так Т.Хілл визначення послуги дає наступним чином: “Послуга може бути визначена як зміна стану людини або предмета, що належить будь-якому учаснику економічних відносин, яке досягається в результаті свідомих дій іншого учасника даних відносин. При цьому дія відбувається на основі їх попередньої добровільної домовленості”. Згідно з даним визначенням послуга розглядається як вираження економічної діяльності, що виявляється або у вигляді специфічного товару, або безпосередньо у вигляді діяльності, при цьому економічна корисність робить послугу предметом торгівлі. Тобто головний наголос ставиться на тому, що в результаті діяльності з надання послуги відбувається зміна стану або якості раніше створеного продукту.

Послуги розглядають і з точки зору витрат населення і суспільства на їх придбання, тобто як грошовий потік. Так, в роботі [291, с.51] відзначається, що “житлово-комунальні послуги – це квартирна плата, плата за електроенергію, газ, воду ...”, “послуги пасажирського транспорту – це грошова виручка від продажу квитків” і т.д . Визначення послуги як плати за її надання не характеризує сутність послуги, а висловлює грошовий еквівалент її обміну, тобто грошовий потік, відповідний отриманому результату діяльності у формі послуги.

Тобто в загальному розумінні, послуга задовольняє потреби фізичних або юридичних осіб, за наявності попиту послуга може бути продана та куплена. Це дає право стверджувати, що послуга – це товар у його класичному розумінні. Водночас послуга є специфічним товаром, виробленим на вимогу замовника. Вона виявляється у зміні умов споживання продукту або зміні самого споживача; може бути як самостійним товаром, так і частиною процесу виробництва, просування на ринок і споживання уречевлених товарів. Таким чином, послуга є результатом виробничої діяльності підприємств, організацій, установ і приватних осіб. Надаються послуги юридичними та фізичними особами для задоволення індивідуальних, колективних потреб і суспільства в цілому. У процесі надання послуги однією зі сторін виступає замовник (клієнт) послуги, а з іншої – споживач. Тобто, послуга виникає у процесі нерозривних взаємовідносин певних сторін які в своїй сукупності створюють сферу послуг.

Сфера послуг як особливий вид економічної діяльності з'явилася на ранніх етапах розвитку людства. Раніше всього виникала спеціалізація адміністративної діяльності (вожді в первісному суспільстві, управлінський апарат суспільств з державною організацією), виробництво соціальних послуг служителями культу (священники) і виробництво послуг із захисту прав власності (професійна армія, судді). У міру розвитку суспільства виділялися все нові і нові сфери послуг. Уже в античному суспільстві існував щонайширший спектр сервісних видів діяльності, який майже повністю збігається з сучасним – транспорт, торгівля, наука, охорона здоров'я, освіта, фінанси, мистецтво та ін. Лише у XIX-XX ст. до них приєдналися нові види послуг – зв'язок, аудит та ін. [2, с.95]. В економічній літературі існує ряд альтернативних дефініцій сфери послуг, що розглядають її з різних позицій. Умовно можна виділити наступні концепції визначень [30, с.24].

В одній із концепцій визначень лежить передумова надання послуг, насамперед, населенню, наприклад, згідно з одним з трактувань сфера послуг – це сукупність галузей, підгалузей і видів діяльності,

функціональне призначення яких у системі суспільного виробництва проявляється у виробництві і реалізації послуг і духовних благ [260, с. 5].

Відповідно до іншої, більш загальної концепції, сфера послуг трактується як сектор економіки зі специфічними суб'єктними відносинами і зв'язками в обміні [111, с.56], або як широкий спектр видів господарської діяльності, спрямований на задоволення особистих потреб населення і потреб виробництва, а також потреб суспільства в цілому незалежно від того, надаються послуги приватним особам чи організаціям [74, с.26].

Тобто, в загальному розумінні, до сфери послуг (*service industrie*) (*sphere of service*) відносяться галузі економіки, що надають комерційні, професійні (ділові) і споживчі послуги [200, с, 229].

Отже, проаналізувавши наукові підходи, під сферою послуг і зокрема комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням необхідно розуміти взаємовідносини між суб'єктами господарювання, сукупність видів діяльності, результатом яких є продукція, роботи і послуги, що надаються господарським одиницям усіх секторів економіки (нефінансовим і фінансовим корпораціям, сектору загального державного управління, домашнім господарствам, комерційним та некомерційним організаціям), таким чином беруть участь у процесах матеріального виробництва, або індивідуального чи групового споживання, пов'язаного з формуванням, забезпеченням умов життєдіяльності, як людини так і господарюючого суб'єкта зокрема.

У міру розвитку матеріального виробництва і підвищення продуктивності праці виникає потреба розширення сфери послуг і збільшення кількості зайнятих у ній. Загалом, у розвинутих країнах сфера послуг є найбільшим сектором економіки, в якій працює в середньому 65-75 % зайнятого населення, на неї припадає 50 % обсягів капіталовкладень, 63-74 % ВВП. Активно розвивається сфера послуг як виробничо-комерційна система і в Україні (частка послуг у ВВП перевищує 40 %), де працює понад 55 % зайнятих в економіці людей [188, с.5].

Це пояснюється тим, що багато послуг, які раніше надавалися споживачам безкоштовно або за символічну платню (тобто фінансувалися з бюджету), переважно стали платними. Це освіта, охорона здоров'я, спортивні послуги, послуги радіо, телебачення та інші. Крім скорочення державного фінансування, сама трансформація економіки привела до появи багатьох нових видів послуг (фінансово-кредитних і консалтингових, аудиторських, брокерських, трастових та інших). У результаті цього посилилася конкуренція між підприємствами сфери послуг. Ринок послуг став привабливим для підприємців тому, що деякі з них практично не потребують значного стартового капіталу. Це, з одного боку, дозволяє сподіватися на швидке відтворення вкладень, що важливо в умовах інфляції. З іншого боку, розвиток сервісних підприємств створює необхідні умови для використання праці висококваліфікованих працівників, які опинилися під загрозою безробіття.

Незважаючи на високу частку послуг у ВВП країни та високу чисельність зайнятих в цій сфері, все ж в Україні, як і в більшості постсоціалістичних країн, підприємства сфери послуг знаходиться у процесі становлення і розвитку. Хоча в минулому були окремі досягнення у сфері освіти й охорони здоров'я, проте в цілому сфера послуг не дістала достатнього розвитку, що пояснюється низкою таких причин: відсутністю ринкових відносин між виробниками і споживачами послуг; невчасною реакцією державних виробників послуг на зміни у споживчому попиті; низьким рівнем конкуренції між виробниками послуг; державною монополізацією більшості видів сервісу (страхування, зовнішня торгівля, банківська справа тощо); наявністю обмежувальних бар'єрів на надання ряду послуг, наприклад у торгівлі нерухомістю. Тому в результаті переходу економіки від централізованого управління до ринкових відносин сектор послуг починає швидко рости, що пояснюється, з одного боку, реакцією на штучне гальмування розвитку в минулому, а з іншого – зростанням попиту з боку недержавного сектору, що вимагає нового виду послуг.

Слід зазначити, що ринкові умови господарювання у постконфліктних умовах передбачають наявність відповідного організаційного й економічного забезпечення процесу виробництва і у цьому зв'язку розподілу функцій сфери послуг. У даний час у сфері послуг спостерігаються істотні зміни. На зміну традиційним методам надання послуг приходять нові, пов'язані з впровадженням у процеси обслуговування населення досконаліших технологій і більш ретельно розроблених систем сервісу, які здатні задовольнити різні запити споживачів і дозволяють завойовувати нові сегменти ринку послуг.

Крім того, фактори, які сприяють стрімкому розвитку сфери послуг, доцільно розглядати з двох позицій: з точки зору розвитку матеріального виробництва; з точки зору змін, що відбулися в економічній поведінці домогосподарства. З першої позиції, мова йде про науково-технічний прогрес. По-перше, з другої половини ХХ ст. нові технології, у тому числі інформаційні, різко підвищили вимоги до складу і якості робочої сили, рівня менеджменту і маркетингу на підприємствах. Підготовку таких спеціалістів може забезпечити тільки розвинена сфера послуг. По-друге, в оснащенні і результатах матеріального виробництва помітну роль стали відігравати складна техніка та обладнання, що спричинило підвищення рівня технічного обслуговування виробництва, створення сервісних центрів, тобто розширення зовнішньої і внутрішньої послугової діяльності; зріс попит на виробничі (монтаж, інжиніринг, лізинг) та післяпродажні послуги (кредит, ремонт). По-третє, автоматизація виробничих процесів зумовила суттєве зростання продуктивності праці, що, в свою чергу, призвело до абсолютного витіснення робочої сили за межі матеріального виробництва, переливу її у сферу послуг. Такі зміни у суспільному виробництві отримали назву "софтизація" – процес зростання ролі нематеріальних ресурсів у забезпеченні суспільного відтворення, під яким розуміють насичення економіки науково-технічними розробками, інформацією, сучасними засобами зв'язку,

оптимізацію й оперативність управління, зростання значення послуг із консалтингу, інжинірингу тощо [213, с. 90].

Не варто забувати, що незадовільний рівень розвитку сфери послуг часто визначають як суттєвий аспект “невідповідності” галузевої структури вітчизняної економіки умовам інтеграції у європейський простір [114, с. 25-26]. Однак наслідування “стандартів” та проектування структурних пропорцій європейських країн на економіку України є неприпустимим. Активізація процесів на ринку послуг не є самоціллю чи критерієм відбору на шляху до інтеграції у світові структури. Скоріше – ефективний сектор послуг є показником рівня розвитку інноваційних процесів у економіці, та зокрема промислового виробництва, результатом чого є побудова соціального середовища для населення та виробничої інфраструктури для підприємств. Досвід нових країн-членів Європейського Союзу показує, що неодмінною передумовою розвитку сфери послуг є ефективне промислове виробництво. Яскравим прикладом може бути Словаччина, де сектор послуг забезпечує 64,4 % ВВП, у той час, як основою економічного росту в країні вважається автомобілебудування [73, с. 181].

Окрім того, сфера послуг здійснює всесторонній вплив на соціально-економічний розвиток будь-якого населеного пункту та регіону загалом, є невід’ємною складовою його господарства. Локалізовані у безпосередньому наближенні до потенційних внутрішніх споживачів і спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людей та функціонування виробництва, певні галузі сфери послуг можуть мати двояку роль. Розвиток тих галузей сфери послуг, основними споживачами яких виступають жителі та підприємства населеного пункту, де безпосередньо створюється послуга, а також і населених пунктів, регіонів і країн, по-перше, сприяє мобілізації фінансових ресурсів, а по-друге, – підвищенню конкурентоспроможності підприємств (через поліпшення культури ведення бізнесу, якості послуг, що пов’язано з орієнтацією підприємств на

ширше коло споживачів, а відповідно і на підвищені вимоги до пропонованого продукту).

Управління розвитком промисловості в рамках міста забезпечується за рахунок економічних методів управління його економікою. Тут не можливо не згадати, теорію структурних співвідношень і переходу до постіндустріального суспільства, яка широкого поширення одержала у західній економічній науці, відображена в працях Кейнса Дж. М., Кларка К., Фурастьє Дж., Леонтьєва В. та ін. У відповідності з секторальною моделлю Фішера-Кларка, економіка, що забезпечує життєдіяльність міст структурується на: до первинного сектора економіки відноситься діяльність, пов'язана з одержанням первинних ресурсів, які асоціюються з факторами виробництва (сільське і лісове господарство, рибальство, гірничодобувна промисловість); до вторинного сектора – галузі переробної промисловості і будівництва; третинний сектор охоплює сферу послуг [118, с. 27-28].

Необхідно відзначити, що в процесі урбанізації послуга дістала значного розвитку як вид діяльності, оскільки послуга набуває своїх якостей саме в індустріальну епоху з поширенням міського способу життя і методів господарювання. Слід зазначити, що місто як складна соціально-економічна система включає ряд підсистем, які знаходяться між собою у тісному взаємозв'язку, у постійному динамічному розвитку [125, с.4]:

- містоутворюючої, що включає промисловість, транспорт, науку та наукове обслуговування, будівництво;
- містообслуговуючої, до якої відносяться галузі сфери нематеріального виробництва, тобто торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування, комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я, культура, матеріально-технічне постачання;
- соціальної, яка складається з блоків професійно-кваліфікаційної структури, що характеризує наявність робітників, службовців, фахівців та рівень їх кваліфікації;

- управлінської, що включає комплекс управлінських структур і громадських організацій, розташованих на території міста;
- просторової, що включає природні ресурси, житлові, виробничі, торгівельні, санітарно-захисні й інші функціональні зони.

Матеріальною основою розвитку міста при цьому є його економіка, яка характеризується сукупністю економічних відносин і включає функціонування різних галузей і сфер матеріального та нематеріального виробництва, розташованого на території міста. Традиційно структура економіки міста поділяється на сферу матеріального виробництва, до якої входять промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, сільське господарство, і сферу обслуговування, що включає комунальне господарство, торгівлю, освіту, побутове обслуговування, культуру. Тобто, важливою складовою економіки міста виступають галузі, які у своїй сукупності утворюють міське господарство, що включає систему транспортних, комунальних, освітніх, культурних та інших організацій, які надають різного роду послуги [2; 7].

Те саме стверджують Вакуленко В.М., Дехтяренко Ю.Ф., Драпіковський О.І., тобто на їх думку можливість розвитку виробничої сфери та рівня життя населення нерозривно пов'язана із наявністю відповідної інфраструктури, яку часто визначають як містообслуговуючу сферу, до складу якої входять: комунальний комплекс; транспортний комплекс; будівельний комплекс (житло-цивільне будівництво і будівельна індустрія місцевого значення); служби суспільної безпеки, у тому числі екологічної безпеки; комплекс споживчого ринку (торгівля, суспільне харчування, побутове обслуговування населення); системи управління, зв'язку, інформації тощо [48, с. 5].

Варто відмітити, що розвиток економічних відносин підприємств, які знаходяться на території міста призводить до того, що міські органи влади й управління зобов'язані забезпечувати можливість отримання різноманітних послуг мешканцями і підприємствами (утримання доріг, водо-, тепло-,

енергопостачання, прибирання сміття, утримання парків, місць відпочинку тощо) і здійснювати управління соціально-економічним розвитком території.

Розвиток економіки та суспільних відносин призводять до концентрації населення у містах за рахунок утворення все більшої кількості підприємств, зокрема і промислових, це в свою чергу створює ефект масштабу для виробництва споживчих товарів і надання послуг. Ефект масштабу при цьому сприяє подальшому підвищенню продуктивності праці при її поділі та спеціалізації. А зі зростанням підприємств, населення і території міста його економічні функції з надання комунальних і побутових послуг також розширюються та ускладнюються. Становлення ринкових відносин радикально змінює не тільки технологію виробництва товарів і потреби споживачів у них, але і потреби населення і підприємств у розвитку інфраструктури для зручності взаємозв'язку, яка забезпечується містообслуговуючим сектором економіки міста.

Глобалізація економіки та ринкові відносини значно впливають на закономірності розвитку економіки в межах міст, роль і функції державних і місцевих органів управління [15; 32; 54; 87]. Підприємства, які є учасниками економічних відносин та забезпечують ефективний розвиток економіки в межах міста, продукція яких призначена в основному іногороднім споживачам, у більшості випадків не фінансуються державою. Їх розміщення та успішна робота обумовлені законами ринку. Місто як місце територіальної концентрації робочої сили, споживачів, супутніх виробництв і послуг може бути привабливим для розміщення або розширення виробництва з точки зору мінімізації витрат, але може і поступатися у конкуренції з іншими містами. Тому при розробленні програм розвитку економіки в межах міста необхідно враховувати загальні закономірності формування і розвитку ринкових відносин, особливості економічного та соціального розвитку держави і регіону.

Ринкові відносини припускають зміну способів господарювання у містообслуговуючій сфері, за досвідом розвинених країн, – від комунальних

підприємств, що здійснюють безкоштовне обслуговування населення, до підприємств, які обслуговують населення на принципах попиту і пропозиції та функціонують у конкурентному ринковому середовищі [40; 64; 72; 167]. Метою підприємства, що діє у ринковій економіці, є отримання прибутку. При цьому підприємства, одержуючи протягом тривалого часу прибуток нижчий за середньогалузеву норму, можуть опинитись у кризових ситуаціях, оскільки відсутність відповідних доходів на вкладений капітал не дозволяє своєчасно модернізувати виробництво товарів або послуг і підвищити їх якість.

У той же час підприємства, що функціонують за рахунок бюджетних коштів, мають на меті задоволення соціальних потреб трудового колективу промислових підприємств. Мета економічної діяльності підприємства сфери послуг, що фінансується з бюджету, полягає у задоволенні потреб трудових колективів та мешканців у різного роду послугах і підвищенні якості життя. Проте досягнення цих цілей доцільно здійснювати з найменшими витратами праці та капіталу. Ефективність виробництва послуги, її якість і доступність багато в чому залежать від наступних чинників: суб'єкта права власності виробника послуг, способу ведення економіки, форми управління та якості менеджменту (рис. 1.2.).

У сфері послуг за формою власності функціонують комунальні, державні та приватні суб'єкти господарювання [4; 170].

За способом господарювання містообслуговуючі підприємства можна класифікувати за принципами формування цін і тарифів на послуги:

– принцип суспільного блага – послуги міста нібито безкоштовні для населення міста, але вони сформовані (отримані) за рахунок платників податків і для них вони є платними;

– митний принцип – ціна послуги забезпечує покриття довготривалих середніх витрат;

Рис. 1.2. Чинники, які впливають на ефективність виробництва продукції, комунального сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств

Джерело: складено автором

– принцип приватної економіки – ціна послуги забезпечує виробникові отримання прибутку, достатнього для продовження його відтворювального процесу;

– податковий принцип – ціна послуги встановлюється із фіскальною метою, найчастіше для отримання максимального доходу за допомогою монопольних цін.

За рівнем лібералізації економічної діяльності можна виділити підприємства, на яких:

- ціни і тарифи на послуги не регулюються (регулюються на ринку попиту і пропозицією);
- ціни і тарифи регулюються на місцевому або державному рівнях;
- регулюються монопольні ціни.

У посттоталітарній економіці надання послуг за принципом суспільного блага було проголошене основою економічної та суспільно-політичної системи. Цей принцип проголошувався вищим досягненням суспільного розвитку і соціальної захищеності порівняно з ринковим, капіталістичним. Проте ідеологічні та теоретичні постулати соціалістичної системи суспільних благ багато в чому розходилися із практичною діяльністю органів влади [6; 50].

Сучасні системи суспільних благ, розподіл компетенцій і відповідальності з їх надання багато в чому визначаються історичним розвитком [171]. В Європі після створення Європейського Союзу ці системи поступово уніфікуються щодо соціального захисту і стандартів містообслуговування населення міста. При цьому дослідники для визначення оптимального рівня розподілу повноважень і коштів для надання суспільних благ виділяють три критерії, а саме: різноманітність попиту, зовнішні ефекти, ефект масштабу [253].

Місцеве суспільне благо надається за рахунок коштів міського бюджету, тому мешканці міста безпосередньо або через свої представницькі органи самоврядування повинні визначати політику і принципи розподілу коштів на суспільні блага. Такі суспільні блага, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист непрацездатних громадян можуть частково або повністю надаватися регіональними або загальнодержавними системами.

Митний принцип економіки комунальних послуг характеризується відсутністю прибутку в ціні послуги. Ціна (тариф) послуги встановлюється на рівні покриття довготривалих середніх витрат або нижче за собівартість. Кошти на розвиток або покриття дефіциту виділяються з бюджету. Такі неприбуткові комунальні підприємства можуть забезпечити відносно низькі

ціни на послуги. Одним із важливих чинників установлення неприбуткових цін на послуги є її соціальна значущість. У країнах із соціально-орієнтованою економікою передбачено використання суспільних коштів на підтримку мінімального стандарту якості життя. До цього стандарту входять їжа, одяг, меблі та інші предмети вжитку, житло, комунальне обслуговування та інші послуги. Усі непрацездатні громадяни, які мають дохід нижче за прожитковий мінімум або не мають доходів узагалі, отримують соціальну допомогу в розмірі, що забезпечує мінімальний стандарт якості життя. При цьому можлива альтернатива у виборі способу використання суспільних коштів (бюджету): установлювати низькі ціни і тарифи, прийнятні для сімей із невисокими доходами, і з бюджету покривати дефіцит підприємств, що працюють за митним принципом; не регулювати ціни і тарифи, а компенсувати дефіцит сімейного бюджету адресною соціальною допомогою.

Для підприємств, що забезпечують ефективне функціонування економіки, і які функціонують за принципом приватної економіки, конкуренція є головним стимулом підвищення ефективності діяльності. Метою діяльності підприємства як ринкового об'єкта є отримання максимального прибутку. Ринкова конкуренція має "утримувати" розмір довготривалого середнього прибутку та цін на послуги на середньогалузевому рівні, знижувати виробничі витрати і підвищувати якість послуг. На це має бути спрямована політика міського самоврядування щодо містообслуговуючих об'єктів ринкового сектору економіки [7; 19; 36]. Основними напрямками даної політики мають бути: не допускати появи монополій у сфері надання послуг населенню; створювати сприятливі організаційно-економічні умови для діяльності підприємств містообслуговуючої сфери. Це, зокрема, використання простих процедур і регламентів створення бізнесу, невисокі місцеві податки, доступні ціни за оренду або покупку міської землі, низькі тарифи на комунальні послуги.

Податковий принцип управління комунальними підприємствами припускає, що місто як зосередження великої чисельності населення на

відокремленій території є сприятливим об'єктом для створення локальних монополій із надання окремих послуг. На відміну від товарів, що, як правило, переміщують до споживача, багато послуг споживач повинен знайти сам. Тому близьке розташування виробника послуг до домогосподарств може дати їм монопольні переваги перед іншим бізнесом. Ряд галузей міської сфери послуг є природними монополіями. Це водопостачання і каналізація, електро- і газозабезпечення, централізоване тепlopостачання, пасажирський транспорт, дротяний і релейний зв'язок. У розвинених країнах природні монополії міського господарства законодавчо дозволені, оскільки вони можуть забезпечити вищу ефективність виробництва товарів і послуг унаслідок ефекту масштабу. Для недопущення необґрунтованого зростання цін і тарифів передбачені механізми їх регулювання державними або місцевими органами влади, проте нерідко наголошується прагнення приватних компаній посісти монопольну позицію у сфері надання міських послуг.

Не можна не зауважити, що важливим чинником є те, що діяльність підприємств, які забезпечують розвиток промисловості в рамках економіки міста, виконує безліч функцій та спрямована на задоволення особистих і виробничих потреб промислових підприємств та громадян у матеріальних благах, комунальних і побутових послугах, а також на відтворення трудових ресурсів і подальше поліпшення соціально-економічних характеристик розвитку підприємств (рис. 1.3.).

Виходячи з функціональних ознак, однією з найважливіших підсистем містообслуговуючої сфери є комунальне господарство, до якого, входять відповідні підгалузі, що забезпечують промислові підприємства та населення різноманітними послугами. Одна із властивостей і особливостей цих послуг полягає у тому, що їх дія спрямована не тільки на населення чи підприємства, які відчувають у них потребу, а й на конкретні об'єкти в місті, функціонування і збереження яких є необхідною умовою для життя населення та ефективної діяльності підприємств. Ця властивість

комунальних послуг дозволяє розрізнити послуги за видами і відповідно їх групувати. За призначенням комунальні послуги можна поділити на три типи: загальноміські послуги; житлові послуги; комунальні послуги [263].

Рис. 1.3. Класифікація підприємств, які забезпечують розвиток промисловості в рамках економіки міста

Джерело: складено автором на основі [7]

Таке групування комунальних послуг доцільне при вирішенні проблем, пов'язаних з їх оплатою. Зокрема, існуючий розподіл комунальних послуг відображає їх сутність.

Послуги загальноміського призначення на зразок догляду за зеленими насадженнями у місцях загального користування, утримання звалищ та

полігонів твердих побутових відходів, мереж міського зовнішнього освітлення, експлуатація протизсувних та гідротехнічних споруд характеризуються тим, що їх споживання населенням та організаціями міста відбувається знеособлено (колективно) [262, с. 135-138]. Зазначеними послугами користуються одночасно всі, незалежно від того, є вони жителями даного міста чи тимчасово перебувають у ньому. Основною (можливо, єдиною) формою оплати таких послуг, що задовольняють потреби суспільства, представляється їх фінансування з місцевого бюджету за рахунок податків і зборів з потенційних споживачів.

Житлові послуги – це послуги, споживання яких має колективний характер [264, с. 33-51]. Житлові послуги індивідуалізовані по відношенню до житлового комплексу – будинку або до його окремого елемента і надаються для задоволення потреби кожного мешканця. Прибирання та утримання в порядку території, прилеглої до будинку, вивіз сміття, обслуговування ліфта, роботи з догляду за загальними елементами будівлі і ін. – все це створює нормальні умови для проживання людей. Але, на відміну від об'єктів загальноміського призначення, житлові послуги локалізовані на певній території, мають “конкретну адресу”. Необхідно підкреслити, що житлові послуги спрямовані не до конкретного споживача, що проживає в будинку, а до будинку як об'єкту обслуговування, в даному випадку послуги направлені одночасно до всіх жителів будинку. Іншими словами, споживання житлових послуг відбувається спільно, оскільки послуги неподільні. Знеособлений і (або) колективний характер споживання житлових послуг як блага внаслідок їх неподільності свідчить про їх суспільний характер.

Комунальні послуги – це послуги, споживання яких має індивідуальний характер [264, с. 152-168]. Такими є послуги систем інженерного обладнання – холодне і гаряче водопостачання, водовідведення, тепла енергія, електрична енергія, природний газ, що подаються безпосередньо як у житлові приміщення, так на підприємства і відповідно є елементами благоустрою та безперебійного і ефективного функціонування

господарюючих суб'єктів. При цьому наявність матеріального носія дозволяє ділити послуги на “порції”, вимірювати їх кількість, встановлювати оплату конкретному споживачеві. Внаслідок цього з'являється можливість встановити оплату послуг конкретним споживачам залежно від їх спожитої кількості, виключити їх споживання тими, хто ухиляється від оплати. За таким принципом функціонує ринок приватних товарів, регульований законом попиту та пропозиції. Однак особливість технологічної організації виробництва і надання комунальних послуг споживачам виключає можливість формування конкурентних відносин. Проте споживання послуг життєзабезпечення повністю індивідуалізовано, що не може не призвести до певних суперечностей в економічних відносинах даної сфери.

Утилітарний загальнокорисний характер комунальних послуг підказує, що в умовах міста задоволення потреб у них раціональніше організувати шляхом об'єднання споживачів, завдяки чому послуги стануть загальнодоступними та буде забезпечено надійність і безперебійність їх постачання. Важливе значення для такої форми організації комунального обслуговування мають наступні властивості споживання комунальних послуг: потреба в послугах виникає спонтанно, їх не можна відкладати “на потім”; не можна запасатися послугами, оскільки у багатьох випадках це просто неможливо; наслідком названих особливостей є нерівномірний характер виробництва і споживання послуг.

З наведених причин усі системи комунального забезпечення мають:

- мережеву структуру, в якій виробництво і споживання послуг жорстко взаємозалежні, виступають елементами єдиної технологічної системи;

- мають в наявності необхідні споруди та потужності для формування, зберігання і регулювання запасів ресурсів, наявність яких необхідна умова для забезпечення безвідмовного і надійного функціонування системи комунального обслуговування;

– проявляють властивості безперервного замкнутого процесу виробництва (монополії).

Усе це дозволяє стверджувати, що комунальні послуги, незважаючи на формальну схожість з приватними товарами, за своєю сутністю також являють собою суспільні блага.

Загалом аналіз особливостей комунальних послуг, дає підстави стверджувати, що вони відіграють важливе значення у життєзабезпеченні промислового підприємства та житті людей. Окрім того, одні і ті ж послуги одночасно виконують як соціальні, так і відтворюючі функції в залежності по відношенню до підприємства та людини (рис.1.4)

Рис. 1.4. Місце комунального обслуговування у життєзабезпеченні промислового підприємства

Джерело: складено автором

Оцінюючи особливості і місце комунальних послуг у виробничому процесі та функціональне призначення підприємств, що їх надають, зрозумілим є те що їх діяльність тісно зв'язана з промисловістю і є одним із життєзабезпечуючих факторів функціонування і розвитку підприємств промисловості (рис 1.5.).

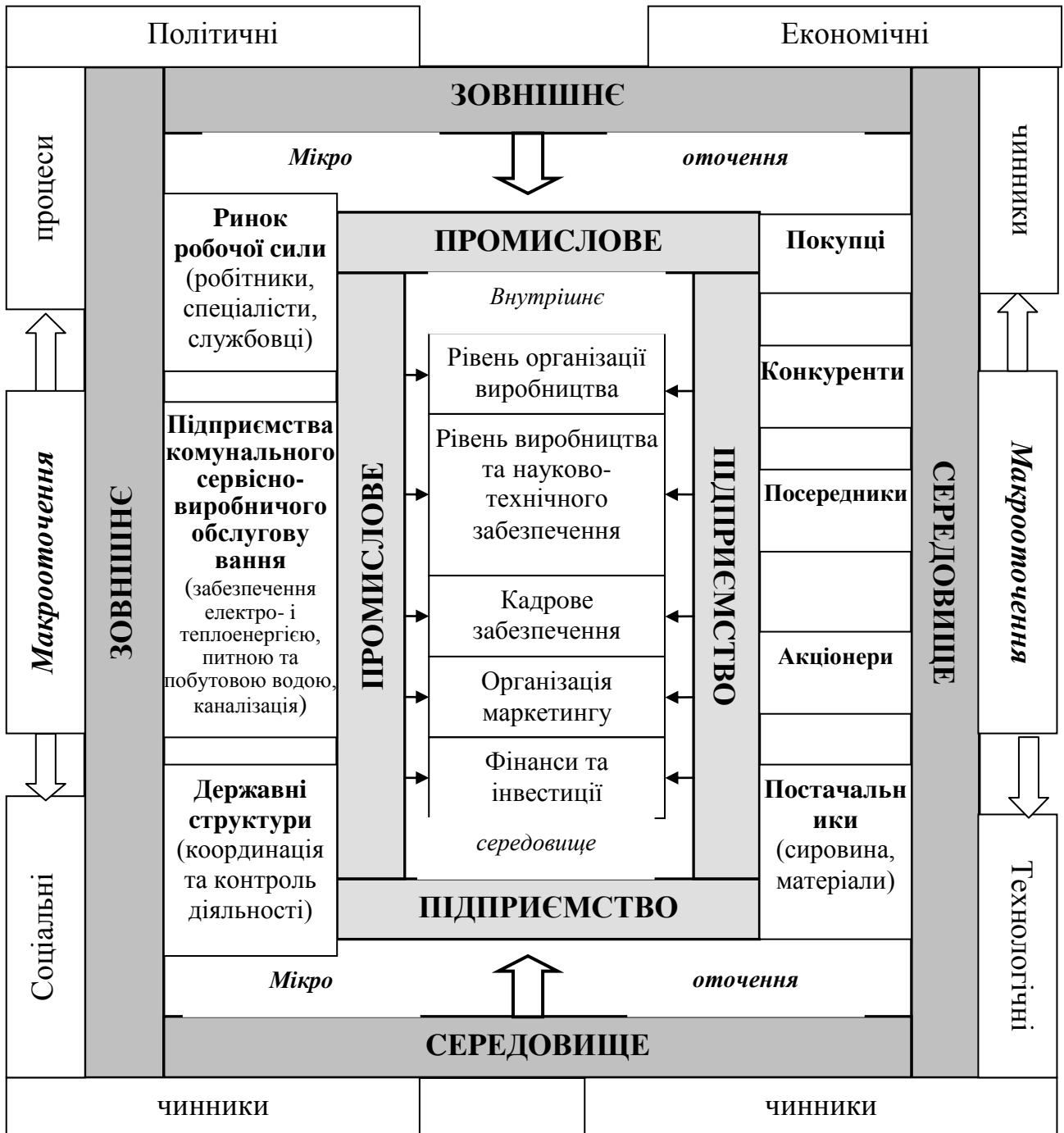

Рис. 1.5. Місце комплексного комунального сервісно-виробничого обслуговування у середовищі промислового виробництва

Джерело: складено автором

Тобто, в сучасних умовах жодне промислове підприємство, не може обійтись без послуг з водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, озеленення та благоустрою території підприємства, ремонту внутрігосподарських транспортних шляхів, ремонту комунікацій, переробки вторинної сировини, електро- та газопостачання (рис. 1.6).

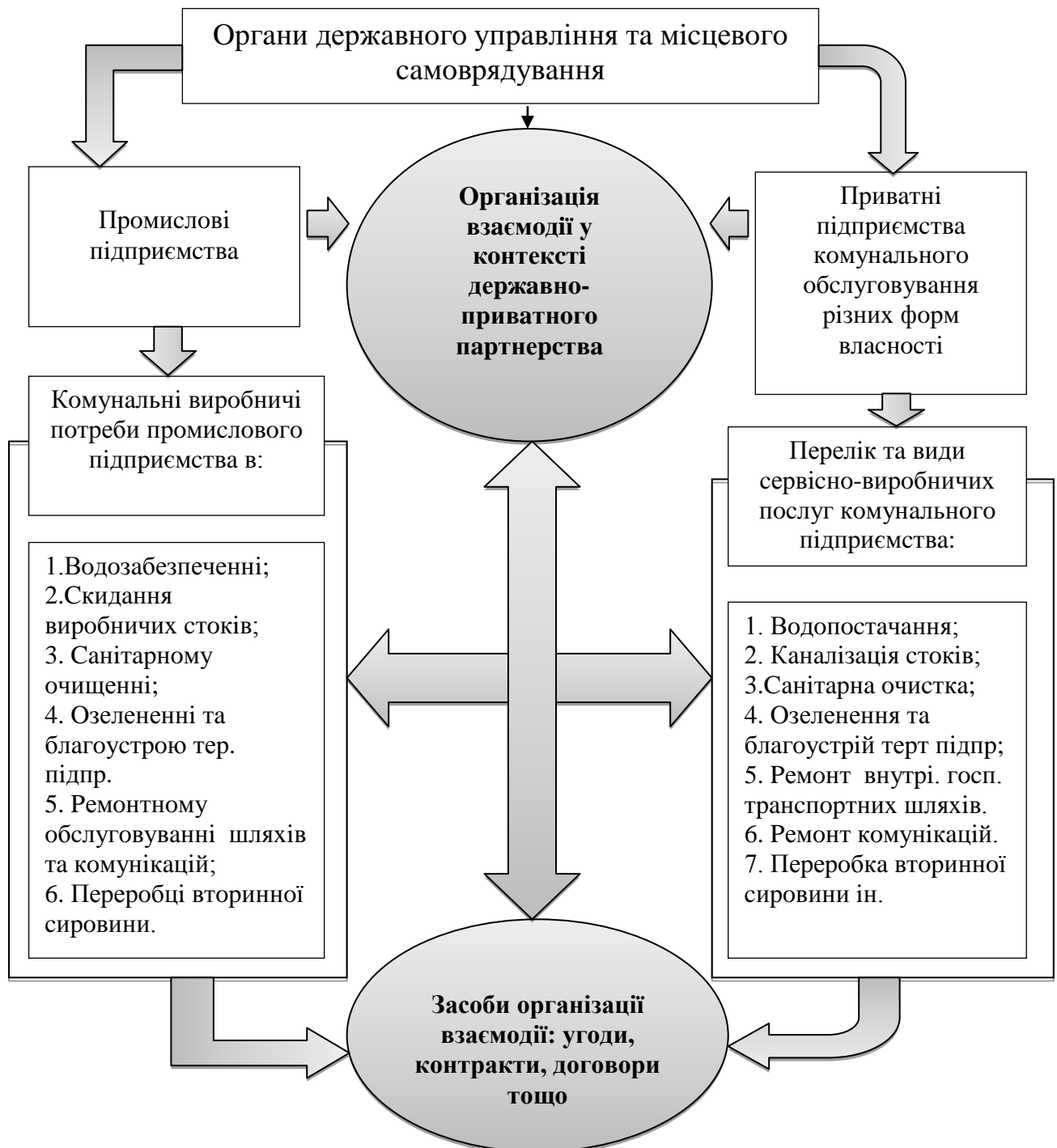

Рис. 1.6. Схема розмежування комунальних потреб промислових підприємств та їх взаємодії з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування

Звичайно, якщо говорити про електро- та газопостачання то переважна більшість підприємств користується послугами сторонніх організацій (так званих природних монополій). Якщо ж говорити про послуги наприклад водопостачання, водовідведення, то на промислових підприємствах є або власні системи водопостачання, або воду сюди подають комунальні водопроводи.

В цілому, можна зауважити, що сучасні підприємства виходячи з фінансових, територіальних та інших можливостей можуть організувати та обслуговувати виробничий процес самостійно, а можуть користуватись послугами сторонніх організацій.

Ступінь розвитку комунального господарства визначається чисельністю населення, а також її зростанням, що, у свою чергу, залежать від темпів розвитку промисловості. Відтак одним із основних містоутворюючих факторів є промисловість, яка прямо впливає на створення нових міст і селищ. За таких умов комунальне господарство може розвиватися і відповідно буде забезпечене різноманітними матеріалами й обладнанням. Важливим є те, що правильно впливати на доцільність виробничих процесів допомагає ефективне розташування тепло-, енергоцентралей, трамвайних парків, гаражів, електричних підстанцій, сіттепереробних заводів, схеми міського транспорту і транспортних мереж і ін. А відтак ефективно розраховані потужності комунальних підприємств задовольнятимуть потреби споживачів не тільки на сьогодні, а й при умовах швидких темпів зростання як самого населення, так і промисловості.

Усе це свідчить про те, що безпосередньо сама діяльність підприємств комунального господарства забезпечує нормальну безперебійну роботу промислових підприємств, першочергових життєво-необхідних потреб населення, чітко працюючий транспорт та ін.

Таким чином, виходячи з важливості послуг, які надаються промисловості, підприємства комунального господарства в процесі (умовах) взаємодії з виробничими процесами промислових підприємств можна

віднести до підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. Отже, на нашу думку, підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування – це підприємства які надають послуги водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, озеленення та благоустрою території підприємства, ремонту внутрігосподарських транспортних шляхів, ремонту комунікацій, переробки вторинної сировини, електро- та газопостачання промисловості та іншим господарюючим суб'єктам, у результаті чого забезпечується постійна та безперебійна їх діяльність.

Окрім того, зрозумілим є і те, що якщо безперебійна робота промислових підприємств, забезпечення першочергових життєво-необхідних потреб трудового колективу залежать від ефективної діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, то це в свою чергу впливає на розвиток міста, регіону зокрема і країни загалом, оскільки економіка окремих міст взаємопов'язана між собою і в своїй сукупності формує загальний національний продукт країни.

Якщо безпосередньо говорити, про комунальне господарство і побутове обслуговування країни, то варто відмітити, що воно є відносно відособленою сукупністю підприємств, організацій, установ, що забезпечують виробництво і реалізацію однорідних послуг, що задовольняють потребу в них суспільства. Спільність призначення підприємств побутового обслуговування і комунального господарства обумовлюється наявністю в основному єдиного обслуговуваного контингенту. Схожість структури управління, підлеглість їх місцевим Радам, а також можливість зіставлення показників діяльності дозволяють розглядати названі галузі муніципального (і національного) господарства з єдиних позицій - як сферу, що забезпечує комунально-побутові потреби населення, підприємств, установ і організацій.

Проте кожна з цих галузей відрізняється інфраструктурою. Тому до складу, наприклад, комунального господарства входять ремонтно-будівельні

організації, підприємства міського транспорту, водо-, тепло-, газо- і енергопостачання, водовідведення, санітарного очищення міст, зовнішнього освітлення, гарячого водопостачання, зеленого господарства і т.п. Сукупність підприємств, що реалізують однаковий вид послуг або продукції, представляють окремі підгалузі. Всі підприємства міського транспорту надають послуги з перевезення пасажирів. У складі кожної можна виділити окремі напрями і області діяльності. Отже, комунальне господарство і побутове обслуговування – складні багатогалузеві системи, які мають суттєвий вплив на життєвий рівень населення України та умови функціонування і розвитку підприємств, зокрема промислових.

Виробничі об'єднання (“Укрсоюзсервісу”) побутового обслуговування на даний час сформовані в єдиний виробничо-господарський комплекс, до складу якого входять відокремлені фабрики, заводи й інші підрозділи сфери побутового обслуговування. Об'єднання є основною первинною ланкою у системі організації побутового обслуговування населення. Його діяльність будується на поєднанні централізованого керівництва з господарською самостійністю й ініціативою самого об'єднання. У числі головних завдань об'єднання – розвиток і подальше поліпшення роботи служби побуту в цілях якнайповнішого задоволення потреб населення у побутових послугах, розроблення і впровадження нових прогресивних форм та видів обслуговування, забезпечення високої якості робіт, послуг і культури обслуговування, скорочення термінів виконання замовлень, виконання зобов'язань перед замовниками за договором підряду (побутового замовлення) відповідно до діючих правил побутового обслуговування тощо [219, с. 61].

Варто зауважити, що послуга підприємств комунально-побутового обслуговування створюється для конкретного кола споживачів. Послугами підприємств комунального господарства користуються в основному населення та всі підприємства, що знаходяться на території даного міста,

незалежно від їх відомчої підлеглості. Основним споживачем послуг підприємств побутового обслуговування є населення даного міста.

Темпи зростання житлового фонду міста і рівень його впорядкування обумовлюють необхідність пропорційного розвитку ремонтно-будівельних підприємств, організації водопостачання, водовідведення, комунальної енергетики тощо. Територіальне розширення міста пов'язане з появою нових підприємницьких формувань на взірць цехів з надання різних видів побутових послуг, домів побуту, комплексних приймальних пунктів, нових трамвайних, тролейбусних маршрутів, прокладанням мережі тепло- і газопостачання. Тому в організації управління комунальним господарством і побутовим обслуговуванням велику роль відіграє взаєморозвиток усіх його підгалузей з метою забезпечення пропорційності й оптимальності їх потужностей.

Одним з найважливіших чинників, що визначають особливість організації управління комунальним господарством і побутовим обслуговуванням, є існування підприємств цих галузей в усіх населених пунктах України. Все ширше надаються послуги і сільському населенню. У інших галузях залежно від специфіки виробництва підприємства можуть концентруватися в окремих районних центрах або охоплювати частини декількох адміністративних районів.

Обслуговуючі підприємства є в основній частині населених пунктів, а в перспективі будуть створені в усіх. Комунально-побутові підприємства надають послуги тим споживачам, які знаходяться на території даного міста чи населеного пункту. Тому обсяги продукції, робіт й послуг цих підприємств і формувань залежать від розмірів міста, чисельності населення, а також інших місцевих особливостей. Звідси можна зробити висновок, що існування широко розгалуженої мережі підприємств комунально-побутового обслуговування, їх різноманітний склад, невеликі розміри, вплив місцевих особливостей повинні враховуватися системою організації управління. У цих цілях доцільно вивчати демографічні, соціально-економічні, природно-

кліматичні, географічні й інші особливості населених пунктів. Розвиток, наприклад, підприємств комунального господарства (КГ) повинно ґрунтуватися на обліку рівня організації, прогнозування потреби в обсягах і структурі продукції, робіт і послуг як для населення, так і для промислових підприємств.

Залежно від рівня впорядкування житлового фонду міста можуть виробляти все або окремі види комунальних послуг. Це особливо характерний для малих міст, де може бути водопостачання, зовнішнє освітлення, але бути відсутнім міський електричний транспорт, газопостачання тощо. Крім того, кожен вид послуг може вироблятися з різним ступенем охоплення: частини міста, всього міста і декількох міст. Ця особливість впливає на форми організації управління. Наприклад, в одному випадку водоканалізаційне господарство може іменуватися як трест, в іншому – контора, а в третьому – управління і т.д. В умовах малих міст кожне підприємство, що виробляє окремі види послуг, настільки мале, що не може існувати на правах самостійного. Це обумовлює необхідність їх об'єднання у складі комбінатів комунальних підприємств і побутового обслуговування, де всі вони знаходитимуться на правах самостійних цехів або ділянок.

Комунальне господарство і побутове обслуговування характеризується величезною різноманітністю форм управління, що перш за все залежить від місцевих умов, територіальних особливостей міста, способів кооперації і спеціалізації праці. В зв'язку з цим виникає необхідність вивчення галузевих і територіальних особливостей формування систем управління комунальним господарством і побутовим обслуговуванням.

У цілому оцінюючи особливості функціонування містообслуговуючої сфери, можна запропонувати наступну класифікацію обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуванним контингентом (рис. 1.7.).

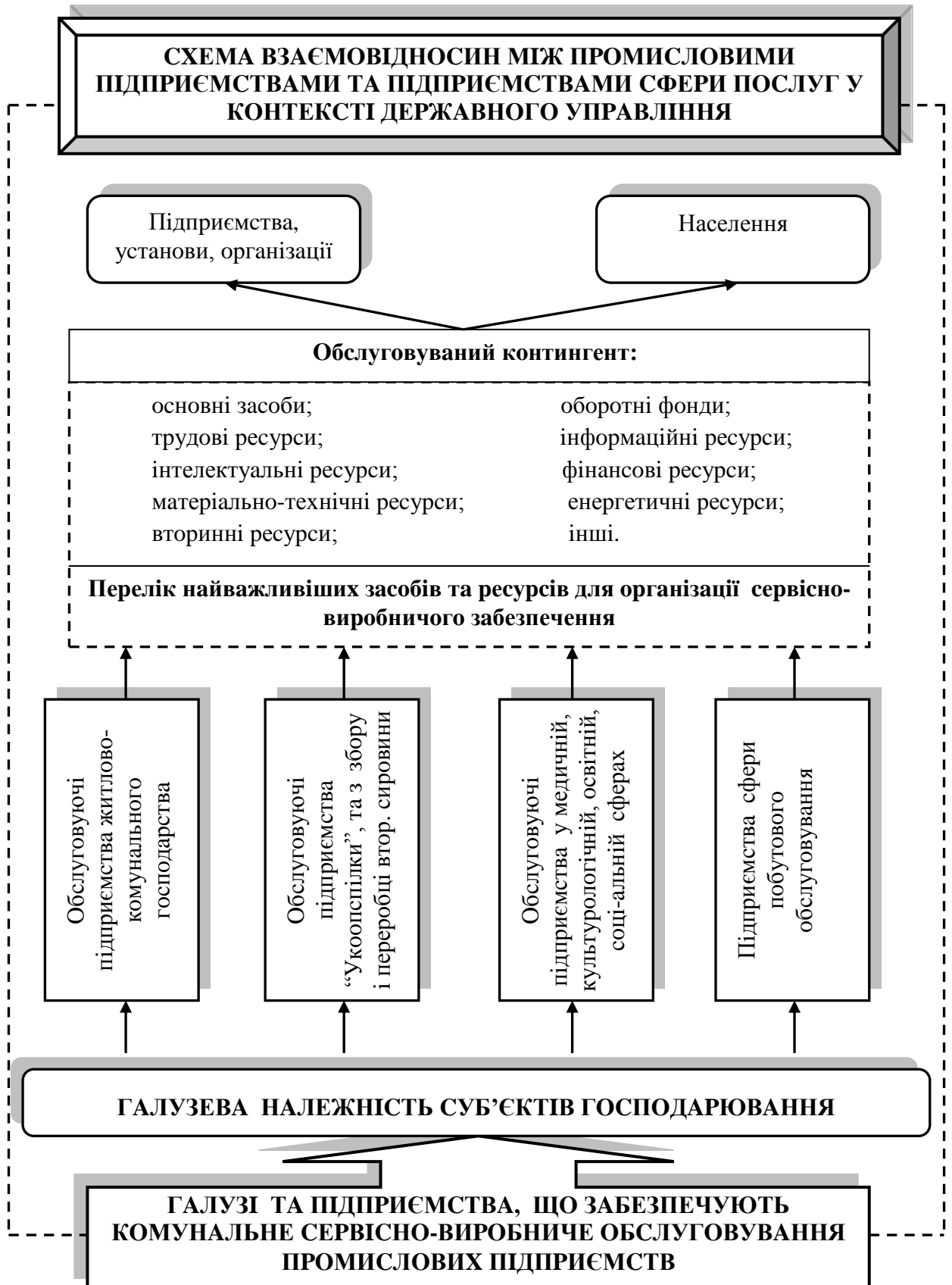

Рис. 1.7. Класифікація обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуваним контингентом

Джерело: складено автором

Отже, як видно з рис. 1.6. на створення і розвиток промислових підприємств значний вплив мають підприємства комунального та побутового обслуговування. Так склалося, що на сьогодні сфера комунального сервісно-виробничого обслуговування представлена переважно комунальними підприємствами, що перебувають у власності територіальних громад, однак частка приватного сектора в цій сфері поступово збільшується. Разом з тим, беручи до уваги невелику частку приватної ініціативи в цій сфері, предметом нашого подальшого дослідження стане саме комунальна сфера. Дослідження даного питання видається актуальним і необхідним не тільки через переважання останньої в існуючих умовах господарювання, а й у контексті її важливості як для розвитку промисловості, так і територіальної громади у цілому.

1.2. Характеристика стану забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств

Містообслуговуюча сфера є важливою складовою муніципальної економіки, яка в постконфліктних умовах забезпечує не лише населення, а й підприємства та організації необхідними послугами та суттєво впливає на розвиток різнопланових взаємовідносин у місті. Наявність системної кризи в містообслуговуючій сфері та міжгалузевий характер проблем, для розв'язання яких і для забезпечення переходу до нової моделі розвитку цієї сфери необхідним є відповідне обґрунтування управлінських рішень органів місцевого самоврядування на основі використання сучасного наукового інструментарію з широким впровадженням ефективних методів, які доцільно узагальнити та охарактеризувати. До завдань підприємств сервісно-виробничого обслуговування, як говорилося вище, відносяться централізоване водопостачання і каналізація, благоустрій вулиць та їх освітлення, торгівля і соціальне забезпечення, освіта, наука, охорона здоров'я, дотримання громадського правопорядку тощо. Таким чином, дані

підприємства забезпечують життєдіяльність не лише населення, а й підприємств та організацій. Але при цьому дослідження не можливе без оцінки історії розвитку підприємств комунальної сфери.

На початку ХХ століття державного чи муніципального житла не було, переважна більшість жителів міст в основному проживали в індивідуальних приватних та багатоквартирних будинках. Багатоквартирні будинки будувалися заможними купцями чи підприємцями на власні кошти з метою отримання доходу шляхом здачі квартир у найм мешканцям. Квартири в такому будинку здавалися в оренду за комерційною ціною, а сам будинок належав господарю на правах приватної власності. Практично всі багатоквартирні будинки були так званими “прибутковими будинками”. Перша світова війна внесла в цей процес свої корективи, які були спрямовані на адміністративне регулювання у житловій сфері та обмеження у зростанні квартплати. Аналогічні заходи були вжиті й у інших країнах-учасницях війни і були заходами вимушеними, покликаними за рахунок домовласників вирішити низку соціальних проблем, що загострилися у зв’язку з початком війни. Варто зазначити, на початку Першої світової війни за розпорядженням влади в містах були створені будинкові комітети, які повинні були у воєнний час організувати видачу хлібних та інших продовольчих карток. Однак після Лютневої, а особливо Жовтневої революцій, будинковим комітетам випало зіграти зовсім іншу роль.

До їх функцій додалася турбота з підтримання хоча б у відносному порядку домоволодінь, а також охорона громадського порядку, створення загонів самооборони. Надалі, в епоху повної розрухи, саме будинкові комітети на деякий час залишалися єдиною структурою, яка не на найвищому рівні, але здійснювала заходи з утримання житла [17, с.156].

У ході муніципалізації колишні домовласники були усунені від управління своїми будинками. Єдиними органами, які хоч якось утримували будинки, залишалися будинкові комітети, створені з літа 1914 року для розподілу хлібних карток в умовах війни. Практично влада не в змозі була

контролювати і направляти діяльність будинкових комітетів і вимушено мирилася з їх існуванням. Однак цей досвід виявився нежиттєвим і недовгим. Головною причиною невдачі була віддаленість квартальних органів управління житловим господарством від домоволодінь. Житлова політика в даний період спрямовувалася на вирішення житлових питань в умовах багаторівневої економіки та ринкових відносин. Після революції 1917 року був обраний курс на побудову централізовано керованої економіки, зокрема повної та остаточної централізації житлового господарства до перетворення його в “житлово-комунальне” господарство [39, с. 107].

Усі підприємства, що надавали громадянам комунальні послуги, 17 липня 1919 р. були націоналізовані Декретом Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету України. Місцеві водогони, електростанції, асенізаторні обози та транспорт перейшли у державну власність. Варто зазначити, що в попередні роки розвиток комунального господарства відбувався завдяки вдалому поєднанню субсидій місцевих органів влади та приватної ініціативи. Комунальні підприємства були власністю міських дум, проте приватна ініціатива відіграла важливу роль у фінансуванні комунальної інфраструктури. У зв'язку з розрухою у країні після військових дій, виникало все більше проблем щодо забезпечення населення житлом та надання комунальних послуг належної якості. Виходом з такої кризової ситуації було прийняття владою рішення про децентралізацію в управлінні “по вертикалі” та “по горизонталі”, зокрема визнано доцільність про передачу місцевим органам господарських функцій. Господарська діяльність так званих “комун” була визначена як “комунальне господарство”, які підпорядковувалися відділам місцевим Рад, що перейменовані були у комунвідділи [4].

З метою розвантаження органів влади від повсякденної роботи з управління житловим фондом наприкінці 1921 року владою було прийнято Декрет про демуніципалізацію, тобто повернення житлових будов з муніципальної у приватну власність. Проблему збереження та управління

багатоквартирними будинками було запропоновано вирішувати шляхом створення колективного кооперативного власника – житлового товариства, а потім і житлово-орендного кооперативу. Для посилення контролю та забезпечення централізованого управління комунальним господарством було створено Народний комісаріат комунального господарства, пріоритетним завданням для якого, в першу чергу, було виконання функцій з будівництва житла. Одним із напрямів житлової політики періоду НЕП був розвиток самостійності громадян у вирішенні житлових проблем. Відновлення комунального господарства на напівринкових засадах дало можливість владі лише тимчасово вийти із кризи.

Розвиток міського господарства відбувався за рахунок високих тарифів, тому для багатьох мешканців комунальні вигоди залишалися малодоступними. Така політика практично завершилася в 1937 році, коли була створена система управління житловим господарством, яка в цілому з деякими змінами дожила до наших днів [26]. Для створення “владної житлової вертикалі” у складі відділів комунального господарства крайових і обласних виконкомів і в народних комісаріатах комунального господарства автономних республік створювалися управління житлового господарства, а в наркоматах комунального господарства народних республік – головні управління житлового господарства. Саме цій вертикалі, а не безвладним місцевим Радам підпорядковувалися житлові управління.

Результатом двох десятиліть централізованої державної житлової політики стала чергова гостра житлова криза, яка була підсилена руйнуванням величезного обсягу житлового фонду в роки війни. Комунальне господарство з часом почало розвиватися і стало однією із найбільших галузей економіки. В 1946 році Наркомат комунального господарства реорганізовано в Міністерство комунального господарства, а в 1971 році – в Міністерство житлово-комунального господарства. Варто зазначити, що, незважаючи на збільшення з кожним роком основних фондів житлово-комунального господарства, якість та рівень їх утримання не відповідав

вимогам передбачених нормативно-правовими актами, через недостатнє фінансування. Згідно з Постановою Ради Міністрів СРСР від 4 вересня 1978 р. “Про заходи щодо подальшого поліпшення експлуатації і ремонту житлового фонду” замість домоуправлінь було введено вже знайоме за часами “воєнного комунізму” квартальне господарство, що отримало символічну назву – ЖЕК. Правовий режим майна комунальної власності було визначено прийнятим у 1991 році Законом Української РСР “Про власність”, у якому власність хоча й поділялася на загальнодержавну (республіканську) власність і власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальну), але комунальна власність поряд із загальнодержавною власністю була віднесена до державної власності [31, с. 31]. Отже, на той час комунальна власність вважалася складовою частиною державної власності. Конституція України задекларувала комунальну власність як власність територіальних громад [8]. Прийняття закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР стало підставою передачі державного житлового фонду у комунальну власність органам місцевого самоврядування [243]. Статтею 30 Закону передбачено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать управління об’єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв’язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню. Проте цей процес відбувався досить повільно у зв’язку з тим, що органи місцевого самоврядування не завжди були зацікавлені утримувати житловий фонд, який потребує ремонту, витратити кошти на його експлуатацію.

Термін “комунальна власність” походить від французького слова “коммуна” (commune, яке, у свою чергу, виникло від латинського слова *communis* – спільний) [23, с. 9; 25, с. 185] та означає людський колектив, який об’єднався для спільного життя на засадах спільного майна.

У деяких зарубіжних країнах комунальна власність фігурує під назвою “муніципальна власність” (наприклад, у США, Великобританії, а також у Росії) [181, с.130] . Деякі автори вважають, що ці терміни є синонімами. Наприклад, Кравченко В.І. вказує, що економічна сутність цих понять однакова [124, с. 186]. Інші автори, наприклад, Е. Ставровський [277, с. 84] цієї позиції не розділяють. І. Салій зазначає, що визначення “комунальна” та “муніципальна” можна вважати синонімами, проте визначення “комунальна”, на його думку, дещо ширше [265, с. 185]. Автор використовує термін муніципальна власність для позначення власності територіальних громад населених пунктів – міст, селищ, сіл, районів у містах. Під комунальною власністю він розуміє власність значно більших адміністративно-територіальних утворень – регіонів, областей та їх адміністративних районів, агломерацій, округів. Законодавство України безпосередньо не визначає ідентичності даних понять, однак термін “муніципальна власність” використовується у низці нормативних актів. Взагалі, у сучасній літературі з’являються різні спроби тлумачення поняття “комунальна власність”. Визначення комунальної власності, яке на думку Адамова, найчастіше зустрічається на практиці та в науковій літературі формулюється так: комунальна власність – сукупність підприємств, організацій, установ, об’єктів виробничої та соціальної інфраструктури, які служать задоволенню соціально-економічних потреб населення та є джерелом отримання доходів міст [85, с. 11]. Іноді комунальна власність змішується з тісно пов’язаним із нею поняттям – місцевим господарством. Так, згідно з поглядами І. Салія, об’єкти комунальної власності складають господарський комплекс міста – місцеве господарство [265]. На нашу думку, цей вислів (обмеження господарського комплексу міста лише об’єктами комунальної власності) не є правильним. Адже, як слушно зазначає Вобленко С., міське господарство – це система відносин, які виростають із взаємодії, взаємозв’язку різних видів власності та господарської діяльності в межах місцевого товариства [53, с. 20]. Іншими словами, поняття міського господарства значно ширше і

повинно (на думку В.В. Мамонової та О.В. Ольшанського) “...охоплювати не лише функціонування підприємств окремої форми власності, а й діяльність різноманітних суб’єктів соціально-економічної системи зі створення матеріальних та духовних умов життя населення територіальної громади” [175, с.137-138]. Підсумовуючи, наведемо визначення комунальної власності. Отже, відповідно до Конституції України, комунальна власність – це власність територіальної громади, тобто власність населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Виходячи з цього, комунальне сервісно-виробниче обслуговування у широкому розумінні – це сукупність майнових комплексів та майнових прав, які належать адміністративно-територіальній одиниці, використовуються для забезпечення соціально-економічних потреб населення відповідної територіальної громади та є джерелом отримання доходів; управління ними здійснюється від імені населення, що проживає на їх території, місцевими органами влади. Таке трактування комунального обслуговування цілком відображає його суть та певні сторони економічного змісту цього поняття. При цьому комунальне сервісно-виробниче обслуговування характеризується такими двома визначальними ознаками, як прив’язаність до певної територіальної одиниці та тісний взаємозв’язок із забезпеченням соціально-економічних потреб населення і підприємств промисловості цієї територіальної одиниці.

Економічні відносини у виробництві, наданні послуг і споживанні регулювалися державою шляхом перерозподілу доходів і прибутку. Тарифи на основні комунальні та побутові послуги встановлювалися згідно з низькими доходами працюючих громадян і соціальним забезпеченням непрацевдатних. І хоча економічна система СРСР працювала недостатньо продуктивно, проте вона гарантувала мінімум комунально-побутових послуг життєзабезпечення кожному громадянину. Враховуючи динамічність змін у державному регулюванні ціноутворення суб’єктів природних монополій на цьому етапі розвитку економіки України, вважаємо за необхідне провести

дослідження становлення та розвитку регулювання ціноутворення у комунальній сфері, оскільки узагальнення та аналіз національного досвіду має теоретичне та практичне значення. Відповідно, вважаємо, що аналіз становлення та розвитку державного регулювання ціноутворення в Україні в окремих інфраструктурних галузях надасть можливість прогнозувати та оцінювати регуляторні процеси.

Отже, пропонуємо виокремити п'ять етапів державного регулювання ціноутворення сервісно-виробничих потреб, які включають найбільш важливі події, що характеризують кожен з них (табл. 1.1).

I етап (1990-1993) полягає у переході від планової економіки до державного регулювання економіки. У період з 1990-1993 років розпочався процес формування державної системи регулювання тарифів у житлово-комунальному секторі. Зародження державного регулювання ціноутворення відбулося на етапі переходу Української РСР до ринкової економіки.

Таблиця 1.1

Державне регулювання ціноутворення сервісно-виробничих потреб
промислових підприємств

Етапи	Роки	Опис
I	1990-1993	початок процесу формування державної системи регулювання тарифів у комунальному секторі
II	1994-1996	трансформація державної власності та перехід від дотування підприємств комунальної сфери до прямого та непрямого економічного регулювання
III	1997-2003	децентралізація повноважень держави з регулювання тарифів у комунальному секторі на рівні органів місцевого самоврядування
IV	2004-2011	запровадженні комплексних реформ в ЖКС
V	2012 – до теперішнього часу	запровадження принципів стимулюючого регулювання суб'єктів природних монополій та комплексних системних перетворень

Джерело: складено автором

У 1990 році визначальним стає проголошення переходу до вільних (ринкових) цін на товари і послуги, за винятком тих, які мають особливо

важливе соціальне значення або справляють визначальний вплив на загальний розвиток економіки [252]. Постановами Ради міністрів УРСР надано право Раді Міністрів Республіки Крим, обласним, Київський і Севастопольській міським державним адміністраціям встановлювати тарифи на комунально-побутові послуги, у т.ч.: водопостачання, водовідведення, центрального опалення та гарячого водопостачання [236]. Постановами Уряду надано право місцевим органам влади установлювати при необхідності граничні рівні рентабельності до собівартості продукції, робіт і послуг, які реалізуються за договірними (вільними) цінами та здійснювати регулювання тарифів на комунальнопобутові послуги.

Одночасно, в 1991 році створюється єдина система органів державного контролю за цінами у складі Державної інспекції УРСР по контролю за цінами та підвідомчих їй державних інспекцій по контролю за цінами в регіонах. Фактично ж, впродовж 1990 року діяли тарифи 1988 року, які були визначені для кожного суб'єкта господарювання ще за часів Радянського Союзу [244]. З 1 січня 1991 р. Рада Міністрів УРСР вводить фіксовані тарифи на водопостачання, каналізацію і теплозабезпечення шляхом визначення фіксованих коефіцієнтів зміни тарифів за видами послуг [250]. В 1992 р. парламентом України було прийнято рішення про встановлення заборони на приватизацію об'єктів інженерної інфраструктури та благоустрою міст, включаючи мережі, споруди, устаткування, які пов'язані з постачанням споживачам води, газу, тепла, а також водовідведення і очищення стічних вод [246]. Це рішення і сьогодні має вплив на практику регулювання ціноутворення суб'єктів інфраструктурних галузей в ЖКС при визначенні регуляторної бази активів у разі впровадження стимулюючого регулювання.

II етап трансформації державної власності та переходу від дотування підприємств комунальної сфери до прямого та непрямого економічного регулювання (1994-1996). На цьому етапі розвитку економіки України розпочався процес трансформації державної власності на об'єкти інфраструктури населених пунктів. Було встановлено передати значну

частину державних та обласних об'єктів комунального господарства у комунальну власність територіальних громад, а саме: майно, яке забезпечує загальноміські соціально-економічні потреби населення відповідних міст. Одночасно розпочався процес реформування системи ціноутворення на комунальні послуги. 1994 рік можна назвати початком “тарифної реформи” – процесу приведення тарифів на комунальні послуги до рівня фактичних витрат. У лютому 1994 р. урядом установлені граничні розміри підвищення цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг, що мають важливе соціальне значення [245]. У 1995 році Уряд вперше схвалив концепцію розвитку комунального господарства [241], якою відмінено систему державних дотацій на комунальні послуги на покриття витрат виробників цих послуг. У лютому 1995 року Кабмін додає до повноважень місцевих державних адміністрацій зі встановлення тарифів на комунальні послуги повноваження з регулювання тарифів. У цей же період Уряд знову декларує скорочення обсягів державного регулювання цін і тарифів шляхом їх обмеження тільки природними та окремими штучними монопольними утвореннями. Фактично тарифи на комунальні послуги було підвищено порівняно з 1995 роком у 1,5-2,0 рази.

III етап полягає у децентралізації повноважень держави з регулювання тарифів на рівень органів місцевого самоврядування (1997-2003). Протягом 1997-1998 рр. відбулася децентралізація влади та регуляторних повноважень; а у 1999-2003 рр. відбулася відмова держави у дотуванні цін промислових підприємств на комунальні послуги та законодавчого закріплення переходу до повного відшкодування споживачами їх вартості.

Водночас, у 1997 р. з'являється перший з часів СРСР нормативний керівний документ методичного характеру для його застосування на місцях – Інструкції з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах і в організації ЖКГ [237]. До цього часу підприємства користувалися положеннями з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції на промислових підприємствах [211] та галузевими

рекомендаціями з планування, обліку та калькулювання. У цьому ж році Кабмін вперше робить спробу запровадити в обов'язковому порядку договірні відносини між виробниками та споживачами комунальних послуг водо-, теплопостачання та водовідведення [240] для вирішення проблеми заборгованості споживачів за комунальні послуги.

У 1999 р. запроваджується концесія на об'єкти комунальної інфраструктури [242]. Це дає новий поштовх для розвитку методичного забезпечення процесу ціноутворення та врахування у тарифах таких нових статей як концесійні платежі, амортизація об'єктів концесії та інші. У цей же час, з 2000 р. розпочинається фаза регулювання діяльності суб'єктів природних монополій відповідно до Закону [247], а також вступають у дію Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. До суб'єктів природних монополій застосовують вимогу вести окремий бухгалтерський облік за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню [247]. Ці нововведення та відповідні рішення Уряду [248], зумовили прийняття нових методик ціноутворення порівняно з тими практиками та інструкціями до калькулювання собівартості, що діяли до цього часу. Система оподаткування справила свій вплив на розукрупнення вертикально інтегрованих монополій у комунальному секторі та створення значної кількості невеликих підприємств. Починаючи з 2000р., у деяких містах з населенням до 100 тис. підприємства водо-, теплопостачання реструктуризували в підприємства з чисельністю до 50 осіб та перевели на спрощену систему оподаткування і сплату єдиного податку. На той час така реструктуризація видавалася економічно обґрунтованою, а сьогодні є визнаним факт того, що фінансова, інституційна та технічна спроможність таких підприємств не забезпечує їх сталого функціонування та розвиток. Так, вже на наступному етапі розвитку державної системи регулювання ціноутворення (2004 р.) розпочався процес оскарження рішень регуляторних органів промисловими споживачами стосовно встановлення для них завищених тарифів на послуги водопостачання та водовідведення (приклади м. Маріуполя, м. Трускавця).

IV етап полягає у запровадженні комплексних реформ у комунальному секторі (2004-2011). Ця фаза є визначальним впровадженням комплексних реформ та формуванням і впровадженням нової концепції державного регулювання ціноутворення. У 2003-2004 рр. спостерігалось серйозне відставання розвитку галузей комунального сектору та погіршення якості послуг. Темпи розвитку підприємств комунального сектору відстають від економічного зростання в інших галузях економіки. У першому півріччі 2004 року порівняно з відповідним періодом минулого року частка галузевого ВВП у валовому внутрішньому продукті країни зменшилась з 4,63% до 4,49%. Негативні фінансові результати діяльності підприємств водо-, теплопостачання та водовідведення свідчать про довготривалість негативних тенденцій на відповідних ринках. У 2004 році з метою вирішення негативних тенденцій у комунальному секторі приймають закони, орієнтовані на впровадження комплексних реформ [234]. У 2005 р. вступає в дію закон “Про теплопостачання” [239], у якому вперше сфера теплопостачання розділена на три види діяльності: виробництво, транспортування та постачання теплової енергії. Одночасно задекларовано новий принцип визначення тарифу для споживача як суми тарифів на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії. У 2008 році вперше розглядають можливість корпоратизації (приватизації) комунальних підприємств, як передумову розвитку конкуренції на потенційно конкурентних суміжних до природної монополії ринках. У 2010 р., для вирішення проблем підприємств інфраструктурних галузей комунального сектору (централізованого водопостачання, водовідведення, виробництва, транспортування та постачання теплової енергії) повноваження щодо формування методики ціноутворення та встановлення тарифів передають незалежному регулюючому органу, визначеному законом - Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (НКРКП).

V етап полягає у запровадженні принципів стимулюючого регулювання суб'єктів природних монополій та комплексних системних перетворень (2012

– до теперішнього часу) розвиток ініціатив із запровадження стимулюючого регулювання ціноутворення суб'єктів господарювання комунального сектору відбуваються паралельно з процесами формування умов для залучення приватного бізнесу до управління комунальним майном на засадах оренди та концесії. Продовжується процес розгляду правових можливостей перетворення на господарські товариства комунальних підприємств, які провадять діяльність у сфері централізованого водо-, теплопостачання та водовідведення з метою залучення приватних інвестицій у комунальну інфраструктуру [24, с.69]. Характерною рисою сучасної фази є еволюційні зміни в комунальному секторі, які призводять до виникнення специфічних проблем у цій сфері, і потребують модифікації системи державного регулювання ціноутворення. Негативним впливом на розвиток системи державного регулювання ціноутворення слід назвати політичне втручання, внаслідок якого засоби регуляторного впливу продовжують носити непослідовний характер.

В умовах планової економіки розміщення і розвиток підприємств здійснювалося з урахуванням соціального обслуговування працівників цих підприємств, що передбачало надання житла, медичне обслуговування, організацію дозвілля. Такий комплексний соціально-економічний розвиток, як результат централізованого державного планування та управління вважався за одну з головних переваг перед ринковою економікою.

У ході соціально-економічних і політичних реформ із 1991 р. в Україні розвивається один із найважливіших інструментів демократії та ринкової економіки – місцеве самоврядування. Процес становлення і розвитку місцевого самоврядування складний і суперечливий як з інституційної, так і з економічної точок зору [32; 82; 306]. Про складність і неоднозначність цього процесу свідчить різноманітність моделей, принципів і організаційних форм місцевого самоврядування у країнах, де його традиції мають більш, ніж історичний період розвитку. Із 1991 р. в Україні вже розроблено й апробовано декілька організаційних моделей місцевого самоврядування, і поки процес

формування ще не завершено. Доцільно визначити, чого було досягнуто у процесі еволюції місцевим самоврядуванням в Україні. Відповідно до Конституції України і Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” місцеве самоврядування наділяється повноваженнями державної влади і самоврядування. Одночасно місцеве самоврядування є господарюючим суб’єктом, який володіє, розпоряджається і використовує об’єкти комунальної власності. При цьому як орган влади місцеве самоврядування забезпечує соціальний захист і соціальну допомогу в обсязі та формах, передбачених законодавством, згідно з делегованими йому державними повноваженнями. Як орган самоврядування місцеві органи влади виконують власні повноваження із життєзабезпечення населення соціальними послугами. У встановленому законодавством порядку виконавчі органи місцевого самоврядування створюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, визначають цілі їх діяльності та організаційні форми. Також вони затверджують статuti створених ними підприємств, організацій та установ та відповідно до закону “Про місцеве самоврядування в Україні”, регулюють ціни та тарифи на продукцію й послуги створених підприємств, взаємовідносини цих підприємств із бюджетом, встановлюють порядок використання прибутку, контролю за ефективністю використання належного підприємствам майна, веденням фінансово-господарської діяльності, призначають та звільняють керівників таких підприємств, заслуховують звіти про їх діяльність; делегують своїх представників до спостережних рад господарських товариств, частка капіталу яких належить органам місцевого самоврядування. В узагальненій формі функції місцевого самоврядування можна визначити як забезпечення соціального і виробничого обслуговування, а підприємства, організації та установи, які надають послуги, – містообслуговуючою сферою міста. Термін “комунальна містообслуговуюча сфера” більш повно і точно відображає комплекс об’єктів, які обслуговують населення і виробництво та їх функціональне призначення, ніж такі терміни, як “невиробнича сфера”, “соціальна сфера”,

“інфраструктура”. Крім того, термін “комунальна містообслуговуюча сфера” відображає основну функцію місцевого самоврядування – забезпечення соціально-комунального та побутового обслуговування населення, а також створення умов для діяльності суб’єктів господарювання, і є об’єктом місцевого управління.

Для діяльності всіх суб’єктів господарювання у тому числі промислових підприємств, місцеве самоврядування виступає, по-перше, учасником ринку і конкуренції як власник комунальної власності та господарюючого суб’єкта. По-друге, місцеве самоврядування є організатором ринку і конкуренції як орган державної влади. По-третє, місцеве самоврядування представляє інтереси споживачів, які його обирали управляти своїм життєзабезпеченням. Ці три “ролі” місцевого самоврядування вимагають подальших наукових досліджень і практичних напрацювань із боку фахівців.

Функції, повноваження і характер економічних відносин, які впливають із перерахованих вище особливостей місцевого самоврядування як державної представницької влади, а також господарюючих суб’єктів, не знайшли достатньо повного відображення у законодавстві України. Відсутність наукового обґрунтування економічних відносин, що виникають у місцевого самоврядування у зв’язку з його особливим статусом, призводить до періодичних реорганізацій як системи управління містом узагалі, так і комунальною містообслуговуючою сферою зокрема [23; 32; 82; 172].

У сучасній політичній системі України органи місцевого самоврядування одночасно виступають у трьох особах: орган місцевої державної влади, орган місцевого самоврядування, суб’єкт економіки, що діє у ринкових умовах. У Законі “Про місцеве самоврядування в Україні” визначено права з регулювання діяльності об’єктів обслуговування населення усіх форм власності. Органи місцевого самоврядування наділені власними повноваженнями, державними (делегованими) повноваженнями і є юридичними особами, які здійснюють економічну діяльність.

Як орган самоврядування місцева влада виконує власні повноваження з управління підприємствами й організаціями, що знаходяться у комунальній власності та надають послуги населенню міста, а також виконує цілий ряд регулюючих функцій, пов'язаних із розміщенням, будівництвом і експлуатацією об'єктів виробничого і соціального призначення різних форм власності.

Слід зазначити, що як орган державної влади місцеве самоврядування здійснює контроль і регулювання усіх видів виробничої діяльності підприємств, розташованих на території міста, пов'язаних з обслуговуванням населення, охороною довкілля, розвитком міста, а також землекористуванням і використанням місцевих ресурсів незалежно від суб'єктів власності. Крім того, у сфері надання послуг населенню місцевому самоврядуванню делеговані державні повноваження, пов'язані з виконанням загальнодержавних соціальних зобов'язань, а саме: безкоштовна загальна освіта і доступність медичних послуг.

Ефективне функціонування об'єктів сфери міських послуг є важливою умовою забезпечення нормальної життєдіяльності населення і бізнесу. Тому від того, наскільки ефективно із завданнями управління об'єктами комунальної сфери справляються органи місцевого самоврядування, залежить міра довіри до них населення. При цьому ефективний розвиток даної сфери вимагає балансу інтересів підприємств галузі, споживачів послуг і продукції цих підприємств і органів, що здійснюють регулювання діяльності підприємств та їх відносин із контрагентами [19; 28; 54; 91; 113]. Досягнення балансу інтересів забезпечується за рахунок використання спеціальних підходів до взаємозв'язку комунальної сфери з іншими компонентами міста (громадою, територією, архітектурно-містобудівною, містоутворюючою сферою, інфраструктурою).

Таким чином, у ході еволюції економіко-організаційне забезпечення розвитку сфери міських послуг перетворюється на неодмінний елемент механізму управління містом, що включає:

- створення у межах органів місцевого самоврядування та їх виконавчої гілки скоординованої системи структур, що забезпечують реалізацію політики міста у сфері надання комунальних послуг та інших послуг із життєзабезпечення на місцевому рівні включаючи виробничу сферу;

- формування безпосередньо ефективної мережі комунальних підприємств і установ у цілому містообслуговуючої комунальної інфраструктури;

- реалізацію заходів інноваційно-інвестиційного характеру у сфері надання комунальних послуг;

- упровадження (удосконалення) таких елементів регулювання, як ліцензування комунальної діяльності або система конкурсного відбору на право здійснення діяльності у сфері надання комунальних послуг;

- стандартизація і паспортизація комунальної послуги;

- аудиторський контроль за здійсненням діяльності, пов'язаної з наданням комунальних послуг населенню;

- експертиза і оцінка ефективності діяльності комунальних підприємств.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в ході еволюції економіко-організаційного забезпечення сфери міських послуг узагалі та комунальної сфери зокрема були створені передумови ефективного функціонування і розвитку в умовах реформування системи місцевого самоврядування в Україні і комунального сервісно-виробничого обслуговування.

1.3. Прогресивний досвід організації сервісно-виробничого обслуговування

Недосконалість системи управління комунальним господарством, недостатні темпи реформування призвели до того, що промислові

підприємства без належного комунального сервісно-виробничого обслуговування неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах. Перехід економіки України до ринкових відносин потребує реформування та розвитку комунального господарства України з урахування досвіду накопиченого в інших державах світу.

Комунальне господарство є проблемною галуззю практично в усіх країнах світу. Споживачі невдоволені вартістю і якістю послуг, а держава – високими витратами на підтримку цієї галузі та низькою ефективністю.

Програмний підхід активно застосовується зарубіжними країнами у різних галузях, і комунальному господарстві зокрема. Програма розвитку визначає комплекс взаємопов'язаних організаційних, економічних, соціальних, екологічних, фінансових і технічних заходів, направлених на вирішення важливих завдань галузі. У 80 – 90-х роках уряди багатьох країн у межах соціально-економічних програм і програм реформування державного сектора економіки проводили приватизацію об'єктів комунального господарства, керуючись тим, що державні підприємства – це частіше національні зобов'язання, ніж національне майно. Для нації набагато краще, якщо підприємства будуть передані приватному сектору, який приносить дохід на основі конкуренції. Паралельно з процесом приватизації йшов пошук нових форм надання комунальних послуг за участю представників приватного бізнесу.

Розповсюдженою формою надання муніципальними службами послуг у розвинених країнах є міжтериторіальні угоди (договори на обслуговування), при яких адміністративно-територіальні утворення (наприклад, “city” в США) можуть заключати угоди на надання тих чи інших послуг, які вони не можуть надати споживачам самі або вважають їх надання власними силами нераціональним, з більш високими владними структурами (наприклад, урядами штатів). Останні надають послуги тим представникам територій, які в змозі і готові їх купити. У даному випадку один орган управління може дозволити собі найняти інший і оплатити надані послуги.

Аналогічно вирішено питання про надання комунальних послуг із водо-, газо-, теплопостачання, водовідведення, послуги із „санітаризації” територій, прибирання снігу та інші [327, с. 39-40]. У договірних відносинах беруть участь два органи управління, крім того, один є організатором, а інший – надавачем послуг. Як показує досвід США, Великобританії, Канади, Німеччини, Швеції, Японії й інших країн, це дозволяє більш економно використовувати фінансові ресурси, потужності і можливості виробників послуг. Місцеві органи виконавчої влади можуть укладати угоди, договори, контракти не лише один з одним, а й з приватними фірмами. Зокрема, у Великобританії, США, Швеції місцева влада усвідомила, що монопольний стан комунальних служб стримує покращення умов проживання у великих містах.

У країнах з розвинутою ринковою економікою приватний бізнес на початку 90-х років виконував не більше 20 % послуг у системі комунального господарства. Це впливає з наявності в житлово-комунальній сфері монопольних забезпечуючих систем (водо-, газо-, теплопостачання, водовідведення, каналізація та інші), які перебувають у комунальній власності, з високими вимогами до якості послуг, жорстким державним регулюванням і контролем за дотриманням стандартів цієї якості приватними виробниками.

Заслуговує на увагу те, що державне регулювання комунальної інфраструктури не тільки не ліквідовано в країнах з розвинутою економікою, але й пройшло глибоку еволюцію під впливом специфічних потреб у тій чи іншій галузі комунального господарства. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що досвід провідних індустріальних країн, території яких, географічні зони, структура управління подібні з Україною, неоцінений.

В Європі розроблено три моделі реформування та розвитку житлово-комунального господарства. Перша – англійська, яка передбачає повну приватизацію комунальних об'єктів. Друга – германська, яка передбачає акціонування підприємств та організацію галузі, але основний пакет акцій

належить муніципалітету. Третя модель – французька, сполучення муніципальної власності на об'єкти комунального господарства та управління ними з боку приватного бізнесу на умовах довгострокових договорів оренди та сукупних інвестиційних угод [314, с. 9].

Одним з найважливіших напрямів комунальних реформ в Англії є проведення об'єднань усіх муніципальних міськводоканалів в 10 регіональних державних компаній з подальшою їх приватизацією. Перед приватизацією держава списала всі заборгованості комунальних підприємств, узяла на себе всі витрати на приведення об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства в належний стан та зробила його паспортизацію. На перший план вийшли проблеми організаційних структур управління цими підприємствами, які постійно вдосконалюються.

У більшості європейських країн комунальна інфраструктура не передана до приватної власності, вона залишилась муніципальною, яка експлуатується приватними підприємствами за умов договору. Сфера міського господарства у Франції підпорядкована комуні – найменшій і найстабільнішій адміністративно-територіальній одиниці Франції. Об'єкти інфраструктури ЖКГ є власністю муніципалітетів. Усі роботи ведуться через муніципалітет. Тому, в остаточному підсумку, саме муніципалітет несе політичну відповідальність перед громадянами [75, с. 72.].

Разом з тим, досить широко розповсюджений і досвід застосування концесій у комунальному господарстві. Ця форма заснована на договорі концесії, відповідно до якого підприємство комунальної сфери передається в експлуатацію приватній фірмі.

У той же час, разом з націоналізованими газовими мережами і державною енергетикою, існують і приватні компанії. Ці компанії є відносно невеликими, однак їхня роль у підвищенні ефективності надання населенню комунальних послуг є досить значною. Проблема реформи центрального теплопостачання гостро постала в 1960-ті рр. Спочатку була проведена експертиза, яка показала, що 50 % тепла виходить на вулицю – через вікна,

стіни, дах. Французи не стали відразу піднімати ціни на комунальні послуги. Спочатку була впроваджена програма трирічного утеплення житлового фонду, і тільки після цього почалася реформа цін і перехід на локальне теплопостачання.

Особливо цікавим є досвід реформування комунального господарства Німеччини після приєднання Східної Німеччини. На момент приєднання у Східній Німеччині забезпечення електроенергією, теплом і газом здійснювалося так званими надрегіональними енергетичними підприємствами. Ці підприємства знаходилися у державній власності і відповідали за постачання закріпленому за ними регіону. Така структура нагадувала українську.

Після об'єднання Східної і Західної Німеччини вся сфера комунального господарства була передана в приватні руки, але разом з цим були забезпечені прозорі схеми діяльності підприємств. На базі державних міжрегіональних підприємств були створені так звані міські і комунальні компанії у формі акціонерних товариств.

Власність таких компаній була змішаною, і вони спеціалізувалися на наданні повного спектра послуг: електроенергії, теплоенергії і газу. Такі організації мають холдингову структуру, що дозволяє здійснювати фінансування менш розвинутих або соціально важливих напрямів за рахунок більш успішних. Створення багатопрофільного підприємства з гнучкою структурою дозволяє їм досягати “синергетичних” ефектів у технічних, організаційних, фінансово-економічних напрямках.

З метою досягнення конкурентних переваг промислового підприємства почали приділяти особливу увагу сучасним технологіям і автоматизації, вдосконаленню управління. Надання широкого спектра основних і додаткових послуг, застосування різноманітних методик нарахування платежів, охоплення великої території обслуговування і робота з різними прошарками населення вимагали застосування комплексних розробок, здатних здійснювати підтримку всіх процесів на підприємствах.

У Німеччині діє кредитна програма Банку Реконструкції, відповідно до якої комунальні підприємства (переважно з муніципальними засновниками) мають можливість отримати для інфраструктурних проектів довгострокові кредити з пониженими відсотковими ставками. Стимулюються, зокрема, інвестиції в інфраструктуру постачання та утилізації. Кредити можуть надаватися у розмірі до 100% від загальних інвестиційних витрат, але максимум 10 млн. євро на один проект. Максимальний термін кредиту 30 років із найвищим терміном, протягом якого основна сума кредиту може не погашатися, 5 років із фіксацією відсотків максимально на 20 років. Розмір найбільш ефективної відсоткової ставки залежить від цих трьох показників, а також від перевірки платіжеспроможності претендента і на практиці не перевищує 10%.

З 1975 по 1989 р. на старих федеральних землях реалізовувались федеральні програми стимулювання, націлені на підтримання розвитку централізованого теплопостачання і збільшення потужності когенераційних установок: Програма інвестування в майбутнє ZIP1, у рамках котрої обсяг інвестування склав 370 млн. євро, дала змогу освоїти інвестиції розміром 1,3 млрд. євро, а Програма розвитку вугільних ТЕЦ і централізованого теплопостачання з обсягом субсидіювання 0,6 млрд. євро була розрахована на інвестиції у розмірі 2,9 млрд. євро [302].

Інший вдалий приклад стосується Східної Німеччини. Перш, ніж розпочати реформування галузі на рівні великих міст, були розроблені та впроваджені освітні програми та пілотні проекти, що демонстрували переваги від реформування галузі житлово-комунального господарства. На відміну від України в Німеччині комунальні платежі не оподатковуються. Керівники не мають права використовувати кошти, що поступають за комунальні послуги, не за призначенням. У кінці року за підсумками балансу, підприємствам, що переплатили, повертають гроші. Німецька модель надання комунальних послуг ґрунтується на двох принципах.

Перший – це жорстка конкуренція компаній, що надають комунальні послуги. Другий – є значні можливості для економії самих підприємств.

Сучасний фундамент регулювання міської комунальної інфраструктури США на федеральному рівні був закладений у 30-тих роках рядом законів, які, в першу чергу, розповсюджувалися на електроенергетику. У 1933 році був прийнятий закон про утворення адміністрації річки Теннессі, а у 1953 році – закон про холдингові комунальні компанії (Public Utility Holding Company Act of 1953). Останній нормативний акт, прийнятий за умов жорстокої політичної боротьби, яку очолював особисто Ф. Рузвельт. Він ще у 20-х роках, будучи губернатором штату Нью-Йорк, рішуче виступав проти зловживань і махінацій комунальних електрокомпаній, поклав контроль за їх діяльністю на створену у 1920 році Федеральну комісію по енергетиці, яка мала статус „незалежного агентства”, або регулюючого органу.

Закон про холдингові компанії став частиною законодавства, що регулював діяльність Федеральної комісії по енергетиці. Цей закон установив систему загальних принципів федерального контролю за виробництвом і розподілом електроенергії, а починаючи з 1938 року – і природного газу, які діяли в тій чи іншій формі аж до кінця 70-х років, коли вони зазнали значних модифікацій після прийняття в 1978 році закону про регуляторну політику у відносинах комунальних електрокомпаній (Public Utility Regulatory Policies Act of 1978). Федеральна комісія по енергетиці не зачіпала рівень цін і тарифів, які контролювались або штатними органами влади, або встановлювались у ході вільної гри ринкових сил, а нерідко просто відображали диктат великих компаній. До кінця 70-х років загальні методи регулювання газопостачання мало чим відрізнялися від форм федерального контролю за електропостачанням і були закріплені в прийнятому в 1938 році законі про природний газ (Natural Gas Act of 1938).

Енергетична криза 70-х років внесла значні зміни у форми і методи федерального регулювання енергогосподарства США, показала неадекватність правового впливу на цю галузь економіки, висунула на одне з

перших місць у діяльності федерального уряду питання економії енергії. Федеральний уряд став здійснювати ряд програм з економії енергії, що включало розробку стандартів, фінансову допомогу школам, лікарням і групам населення з низькими доходами, а також субсидування інститутів зі створення енергозберігаючих технологій.

Закон про регуляторну політику комунальних електрокомпаній створив законодавчу базу для федерального регулювання не тільки гуртових цін на електроенергію у міжнародній торгівлі, але і роздрібні ціни на електроенергію всередині штатів. Законодавство встановило 11 стандартів регулювання діяльності комунальних електрокомпаній, 6 з яких пов'язані з встановлення тарифів на електроенергію, а 5 мають відношення до проведення тарифної політики компаніями.

Введені стандарти стали інструментом регулювання комунального енергогосподарства, сприяючи оптимізації ефективності використання потужностей і ресурсів та встановлення “справедливих” тарифів на електроенергію й природний газ.

Державне регулювання розвитку водопроводу і каналізації практикується з 70-х років, коли в США було прийнято ряд законів про охорону навколишнього середовища. На сьогодні діяльність федерального уряду в сфері забезпечення якості питної води базується на основі прийнятого у грудні 1974 року закону про безпеку питної води (Safe Drinking Water Act of 1974), який встановлює нові стандарти якості на питну воду, введені в липні 1977 року.

Регулювання розвитку міської каналізації має місце з 1972 року, коли був прийнятий закон про охорону води від забруднення (Federal Water Pollution Act of 1972), доповнений і розширений у 1978 році.

На межі 1970 – 1980-х рр. у розвитку галузей комунального господарства США, при досить опрацьованій правовій базі, на перший план вийшли проблеми організації управління і фінансування. Безпосередня відповідальність за об'єкти комунальної інфраструктури покладена на

місцеві органи виконавчої влади. Саме вони повинні забезпечувати безперебійне функціонування комунальних об'єктів, їх реконструкцію і розвиток [75, с.10].

Фінансування цих робіт винятково силами місцевих органів влади непосильно, тому надходить фінансова допомога з бюджетів штатів і федерального бюджету у вигляді субсидій, виділяються під ті або інші федеральні та регіональні програми. Популярним видом федеральної фінансової допомоги є “блокові програми”, спрямовані не на конкретний об'єкт, а у певну сферу, що потребує фінансової підтримки. Відрахування з бюджету йдуть залежно від чисельності населення і статистичного статусу даного місця. Конкретно, 70% фондів направляються в органи місцевого управління великих міст і урбанізованих графств, інші 30 % – маленьким містам і поселенням.

Фінансова та організаційна участь федерального уряду (в особі різних федеральних установ) у вирішенні проблем розвитку комунального господарства та інфраструктури не заміняє досить чіткої системи поділу відповідальності між владою різних рівнів. Федеральний уряд відповідає в основному за інвестування у природні ресурси, охорону навколишнього середовища, водний транспорт, порти і вокзали, регулярно виділяє великі кошти штатам для підтримки і розвитку шосейних доріг. Уряди штатів несуть відповідальність за будівництво шосейних доріг, частково за розвиток мережі електро-, тепло- і газопостачання. Інші питання комунальної інфраструктури – водопостачання, санітарний стан, каналізування, громадський транспорт, – перебувають у віданні місцевої влади, що використовує на ці цілі як свої бюджетні кошти, так і федеральні субсидії у різних формах, а також кошти з бюджетів штатів [327, с. 39-40]. У перспективі розвитку комунального господарства та інфраструктури в США передбачено, що система переплетення фінансової і організаційної відповідальності всіх органів влади збережеться і в майбутньому. Муніципалітети та інші органи місцевого самоврядування, а також уряди

штатів потребуватимуть федеральної допомоги як засобу поповнення місцевої казни для здійснення великих проектів. У той же час федеральне субсидування не вирішить усіх проблем у штатних і місцевих бюджетах, так як у більшості воно все ж спрямоване на реалізацію загальнонаціональних програм на місцях. А вони не завжди співпадають з місцевими пріоритетами. Допомога по лінії “розподіл доходів” і “блокове субсидування” частково пом’якшує цю проблему, даючи можливість місцевим органам влади розпоряджатися частиною федеральних коштів на власний розсуд.

У модернізації комунального господарства цікавою є практика угорської компанії, яка ввела в дію кілька проектів за американською технологією. Очисні споруди мають вигляд теплиць, де ростуть квіти і дерева, що своїм корінням фільтрують воду. В процесі проходження води через три каскади і за допомогою додаткових біологічних речовин прискорюється процес очищення. Рослини вбирають у себе всі біологічні домішки, і на виході йде чиста технічна вода.

Крім того, вартість проекту дорівнює вартості будівництва відповідних очисних споруд за звичайною технологією. Але можна буде заощадити на подальшій вартості експлуатації, оскільки вона, за словами мера, буде у 8-10 разів дешевше. Подібні системи кілька років уже функціонують в Угорщині і досить добре себе зарекомендували [273]. У Польщі та Угорщині, в даний час існують спеціальні правові форми організації муніципальних підприємств (власне підприємство муніципалітету, кероване підприємство муніципалітету), які ведуть до порівняно низької самостійності, недостатнього підприємницького інтересу, недостатньо гнучкого реагування на зовнішні зміни. У зв’язку з цими та іншими негативними тенденціями у діяльності таких підприємств, а також з урахуванням загальної тенденції, відповідно до якої державні муніципалітети прагнуть якомога менше займатися підприємницькою діяльністю, переносячи основний тягар на самостійних підприємців (в першу чергу - приватних), і в Польщі, і в інших країнах Європи все більша кількість муніципальних підприємств

організується у формі господарських товариств (акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю).

Уряд Франції, який розпочав реформування комунального господарства ще наприкінці 60-х рр., не став одразу ж підвищувати ціни на комунальні послуги для населення. Громадянам показали, яку користь зможе отримати кожен платник у разі незначного зростання тарифів. Тому спочатку французький уряд ухвалив 3-річну програму утеплення житлового фонду, а вже після цього здійснив цінову реформу і почав перехід на локальне теплозабезпечення. За словами фахівців, подібну програму можна реалізувати і в містах України. Більш, ніж 40% тепла втрачається через аварійні розподільні тепломережі під час транспортування. Тому для підвищення теплопровідності мереж необхідно замінити старі трубопроводи на нові з поліуретановою ізоляцією, що зберігає тепло всередині труби не випускаючи його назовні [339, с.85].

Специфічним є досвід Естонії, коли із 1996 р. почали організовуватися за прикладом німецької моделі перші квартирні товариства. Уже до 2001 р. ЖЕКи почали ліквідувати або продавати у приватні “руки”. Проблема збитковості комунальних підприємств також була вирішена своєрідно: у 1999 р. відмінили податок на прибуток даних підприємств, але при цьому ввели поправку, згідно з якою компанія підлягає ліквідації, якщо сума її акціонерного капіталу і прибутку менше нуля. І виявилось, що комунальні підприємства не збиткові, а прибуткові. Крім того, борги злісних неплатників, які зменшували прибуток товариств, на законній основі погашали продажем майна. При цьому до комунальних підприємств з’явився інтерес у приватних інвесторів. У результаті в 2004 р. контрольний пакет акцій Талліннського водоканалу був проданий англійській компанії за більш, ніж за 40 млн. євро [186, с. 36].

Отже, можна привести такі основні характеристики сфери сервісно-виробничого обслуговування у США і Західній Європі:

1. У сфері законодавчого і нормативного забезпечення регулювання відносин у сфері сервісно-виробничого обслуговування господарства:

– нормативно-законодавчі системи будуються на основі врахування специфіки конкретної країни, економічних інтересів усіх суб'єктів ринку, що дозволяє сформувати ефективну систему державного регулювання їх взаємовідносин;

– у сфері діяльності природних монополій існує чітка система контролю обґрунтованості тарифів на послуги та їх підвищення.

2. У сфері розвитку конкурентних умов на ринку комунальних послуг. Розвиток конкурентних механізмів належить до компетенції муніципальної влади. На регіональних рівнях як у сфері управління, так і підряду на обслуговування, представлені комунальна власність і приватний бізнес, причому в другому випадку це фірми середнього розміру і малий бізнес.

3. У сфері підвищення ефективності роботи підприємств та організацій комунального господарства:

– справедливий бюджетний розподіл коштів між різними рівнями;

– державне управління, що забезпечує безперебійне поточне фінансування відтворювальних витрат регіону, а також наявність у розпорядженні муніципалітетів досить пристойного бюджету розвитку територій (властиво всім країнам з розвинутою ринковою економікою);

– значне фінансування у рамках федеральних і регіональних цільових програм розвитку житлово-комунального господарства;

– конкурентний добір організацій (в основному приватних підприємств) на виконання послуг з управління і комунального обслуговування;

– широкий розвиток методів економічного стимулювання розвитку приватного бізнесу у сферах традиційно-монопольного виконання робіт (надання послуг);

– удосконалення організаційної структури управління у комунальному господарстві.

У країнах із розвинутою ринковою економікою склався певний стандарт міських послуг. Весь набір високоякісних послуг, включаючи спеціалізовану медичну допомогу (кардіохірургію, медицину катастроф тощо), університетську освіту та інше, забезпечується у регіональному центрі – великому місті-мегаполісі. Передмістя, міста-супутники, міста, прилеглі до центрального міста-мегаполісу, утворюють метрополітенський ареал. Розвиток засобів комунікації – швидкісного особистого та громадського транспорту, засобів обміну інформацією – розширив доступність користування послугами, що надаються на просторі всього метрополітенського ареалу. Сфера міського господарства у Франції і Фінляндії в основному знаходиться у веденні комуни – найменшою і найбільш стійкою адміністративно-територіальною одиницею даних країн. Серед усіх адміністративно-територіальних одиниць найбільшою популярністю у французів і фінів користується саме комуна, що володіє великою кількістю повноважень і обов'язків.

Два століття тому, під час Французької Революції, Установчі збори Франції прийняли рішення про створення на основі церковних парафій нових адміністративно-територіальних утворень - комун. На сьогоднішній день у Франції налічується понад 36000 комун, розташованих в основному в сільській місцевості. Економічний розвиток міст і метрополітенських ареалів забезпечив зближення економічних і соціальних стандартів містообслуговуючих структур у країнах Європи. В Гельсінкі усіма комунальними системами володіє місто. Мер міста вважає, що так надійніше – ніхто не відключить опалення ні за яких обставин. Правда, при цьому безліч електростанцій у Фінляндії знаходиться у приватних руках. Більш того, опалення в Гельсінкі централізоване. Однак це не заважає безперервно надавати послуги ЖКГ.

У табл. 1.2 та 1.3 наведено господарські повноваження органів місцевого самоврядування регіону і комуни країн Західної Європи та США в наданні послуг.

Таблиця 1.2

Господарські повноваження органів місцевого самоврядування країн із дворівневою системою (графство (округ) – комуна (община))

Країни	Компетенція													
	Освіта	Вища освіта	Житлове будівництво	Соціальні послуги	Охорона здоров'я	Прибирання сміття	Водо-постачання	Культура	Дозвілля	Транспорт	Економічний розвиток	Електро-постачання	Пожежна охорона	Поліція
Австрія					+	+		+	+	+			+	+
Данія				+		+	+	+	+			+	+	+
Ірландія		+		+		+	+	+	+	+			+	+
Голландія	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+
Литва	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+			
Норвегія	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Швеція	+			+	+	+	+	+	+	+		+	+	+
Англія			+	+						+	+			

Таблиця 1.3

Господарські повноваження органів місцевого самоврядування країн трирівневою системою (регіон – графство – комуна)

Країни	Компетенція																														
	Освіта		Вища освіта		Житлове будівництво		Соціальні послуги		Охорона здоров'я		Прибирання сміття		Водо-постачання		Культура		Дозвілля		Транспорт		Економічний розвиток		Електро-постачання		Пожежна охорона		Поліція				
	р*	к**	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	р	к	
Бельгія	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+					+	+				
Франція		+					+			+	+		+	+	+		+	+	+								+				
Німеччина	+				+	+		+	+	+		+	+			+	+				+	+				+	+				
Італія	+		+			+		+		+	+			+	+		+	+	+			+									
Португалія	+				+		+	+			+		+		+		+		+				+			+		+			
Іспанія	+	+					+	+	+	+		+		+	+	+	+	+	+								+				
США	+	+				+		+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+			+	+	+			

* р – регіон; ** к – комуна.

Джерело: складено автором на основі [170]

Згідно з Європейською декларацією прав міст, прийнятою у Страсбурзі в березні 1992 р., забезпечення населення різноманітними та якісними послугами проголошується одним із фундаментальних прав мешканців міст [21; 170]. У декларації визначаються такі права, пов'язані з обслуговуванням населення: безпека, незабруднене і здорове навколишнє середовище, робота, житло, свобода пересування, охорона здоров'я, спорт і дозвілля, культура, побутові послуги та товари, якісна архітектура.

Це багато в чому залежить від повноважень і компетенції органів місцевого самоврядування. У Західній Європі найбільш поширені дво- і трирівневі системи місцевого самоврядування: дворівнева – це “графство (округ) – комуна (громада)”;

трирівнева – це “регіон – графство – комуна” [62, с.74-76]. Аналіз таблиць показує, що компетенція органів місцевого самоврядування забезпечує реалізацію інтересів населення громади або комуни і сприяє комплексному розвитку території. При цьому практично в усіх країнах із дворівневою і частково із трирівневою системою вирішення проблем комунального господарства, включаючи водопостачання, прибирання сміття, транспорт і благоустрій території, віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування. Крім того, у багатьох країнах світу однією з найважливіших форм господарювання у сфері сервісно-виробничого обслуговування є концесія, яка вже давно знайшла застосування у найбільш розвинених країнах (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, інші держави ЄС, Австралія, Канада, Японія), у Латинській Америці (Аргентина, Чилі, Болівія, Колумбія), країнах, що розвиваються (Філіппіни, Мозамбик, Кенія), у колишніх соціалістичних державах (Чехія, Угорщина, Польща) [165, с. 7].

Приклад вдалої концесії у комунальній сфері невеликих міст дає Колумбія. У 1999 р. водопостачання і каналізацію штат Монтерія (чисельністю приблизно 300 тис. осіб) передали в концесійне управління на 20 років іспанському консорціуму FCC. Цей консорціум, який частково належить найбільшому в світі оператору у сфері комунального господарства

– французькому конгломерату Vivendi, забезпечує водопостачання і каналізацію у декількох іспанських містах.

Було оголошено міжнародний тендер і консорціум FCC запропонував тариф на свої послуги на 18% нижче, ніж його конкуренти (американські, венесуельські та інші компанії). Необхідні інвестиції у систему водопостачання і каналізації оцінюються у 70 млн. дол. США, яка забезпечує водоспоживання приблизно для 90% населення і поліпшує якість каналізаційних послуг для 80% мешканців [271, с. 78].

У даний час в Україні органами місцевого самоврядування робляться спроби перекласти об'єкти комунальної власності на концесійну форму управління. Відповідна правова база для цього існує: Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., Закони України “Про концесії” від 16.07.1999 р., “Про концесії на будівництво і експлуатацію автомобільних доріг” від 14.12.1999 р.; підзаконні акти, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про проведення концесійного конкурсу і укладення концесійних договорів на об'єкти права державної і комунальної власності, які надаються в концесію” від 12.04.2000 р. та інші нормативно-правові акти.

Що стосується житлового будівництва, то житлова система, яка функціонувала в Україні у дореформений період, характеризувалася жорстким державним регулюванням і домінуванням державної власності. У цьому сенсі слід згадати проблеми забезпечення населення сучасним упорядкованим житлом, які включають: наявність великої та багаторічної черги на отримання житла або поліпшення житлових умов, невідповідність розмірів житла соціальним стандартам, низьку якість більшості житлових будинків і системи комунальних послуг, недотримання термінів проведення планових поточних і капітальних ремонтів.

В умовах дореформеного періоду велика частина житлового фонду була державною власністю і будувалася за рахунок так званих “фондів

споживання”. У той же час житловий фонд знаходився у володінні, користуванні й управлінні безлічі державних організацій, установ і відомств.

Зараз в Україні створено умови, при яких кожен громадянин має можливість реалізувати свої конституційні права і побудувати житло, придбати його у власність, узяти в оренду. Для громадян, що потребують соціального захисту, житло надається безкоштовно або за доступну для них плату [117].

У 1996 р. Координаційним комітетом із питань реформування житлової політики при Кабінеті Міністрів України розробляється Стратегія реформування державної житлової політики (протокол №1 від 02.08.1996 р.), в якій визначається, що для переходу до активніших дій зі збереження житла необхідне створення об'єднань власників. Низька якість більшості житлових будинків і системи житлово-комунальних послуг, недотримання термінів проведення планових поточних і капітальних ремонтів показали, що жодна з цілей, проголошених у Концепції та Стратегії, не була досягнута: не були створені умови для реалізації права громадян на житло, не відбулося розширення будівництва нового житла, а також поліпшення збереження житлового фонду. У результаті багато мільйонів сімей стоять у черзі на отримання державного житла, не маючи коштів для його придбання. Збільшуються витрати бюджету на житлові субсидії, росте заборгованість власників приватизованих квартир по оплаті за комунальні послуги.

У ході реформи, що проводилася в Україні в комунальному господарстві, були отримані не тільки позитивні результати, що розширили і поглибили ринкові відносини, але і негативні, які полягають у виникненні кризових процесів. Приватизація житлового фонду, перетворення і банкрутство великих державних підприємств, що мали на своєму балансі житловий фонд, криза платежів, розшарування суспільства і соціальна напруженість – усе це призвело до роздрібленості галузі, втрати керованості.

Не менш гострою при цьому є і проблема реорганізації діяльності підприємств комунального господарства, яка носить макроекономічний

характер, тому зміни в економіці комунального господарства, забезпечення його ефективного функціонування і розвитку – це загальнодержавне завдання, що вимагає реформування організації та управління.

Питання надання високоякісних комунально-побутових послуг є актуальними для виробників міста. Промисловим підприємствам для свого функціонування необхідно мати під'їзні транспортні шляхи, а також якісні та надійні комунальні послуги: водо-, теплопостачання, каналізацію і ін.

Для України і постсоціалістичних країн характерні помітні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку окремих територіальних утворень, накопичені проблеми регіонального і міського розвитку, тому обґрунтування основних напрямів розвитку сфери міських послуг набуває особливої гостроти й актуальності. При цьому першочерговими завданнями цих комплексних проблем є ухвалення і реалізація ефективних рішень зі стабілізації соціально-економічних умов життя населення на основі надання своєчасних і якісних послуг комунального господарства.

На даний час у суспільстві закріпилася обґрунтована думка про архаїчність, збитковість і кризовий стан комунальної сфери. На всіх рівнях управління господарюючими суб'єктами комунальної містообслуговуючої сфери головною метою є стабілізація і забезпечення розвитку, який характеризується збільшенням у динаміці (у зіставних цінах) основних статистичних індикаторів і кінцевих показників (на рівні організацій і підприємств сфери) у певних розмірах і в оптимальному співвідношенні між ними. В умовах реформування комунального господарства необхідно розуміти, аналізувати і прогнозувати поведінку його підприємств, а також правильно ставити та знаходити оптимальні шляхи досягнення підприємствами цілей їх діяльності. При цьому ефективний розвиток підприємств водо-, тепло-, газо- й електропостачання неможливий без відповідної інвестиційної підтримки як із боку держави, так і приватного інвестора. Із цієї точки зору доцільним є використання зарубіжного досвіду передачі комунальних підприємств в оренду і концесію.

Підсумовуючи вищевикладене, можна навести порівняльну характеристику показників функціонування сфери послуг в Україні та за кордоном, а також ресурсні сервісно-виробничі можливості комунальних підприємств (табл. 1.4) [167].

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика показників функціонування сфери послуг в Україні та за кордоном, а також ресурсні сервісно-виробничі можливості комунальних підприємств

Показники	Україна	Пострадянські країни	Розвинені країни
Кількість об'єктів комунальної власності у тому числі:			
нежитлових	> 10 %	> 10 %	< 10 %
житлових	більше 50%	> 50 %	< 50 %
Кількість об'єктів інженерної інфраструктури, що знаходяться в комунальній власності у тому числі:			
ел. мережі	-	від 0 до 100%	від 0 до 50%
газ. мережі	-	від 0 до 100%	від 0 до 50%
водопровідні та каналізаційні мережі	100%	100%	менше 100%
дороги	100%	100%	менше 100%
Повноваження, в тому числі:			
власні	+	+	+
делеговані	+	+	+
Принципи фінансування:			
за рахунок власних джерел	7%	15%	40%
за рахунок державного фінансування	93%	85%	60%
Інституційне середовище	розвивається	розвивається	розвинене
Ринкове середовище	монополізм (переважно)	монополізм (переважно)	конкурентне середовище

Джерело: складено автором на основі [167]

На даний час у постсоціалістичних країнах стан комунальної містообслуговуючої сфери характеризується її незадовільним фінансовим станом і дотаційністю, високою витратністю, відсутністю економічних

стимулів зниження витрат на надання житлових і комунальних послуг, нерозвиненістю конкурентного середовища і як наслідок – високим рівнем зносу основних фондів, неефективною роботою підприємств сфери, великими втратами енергії, води, інших ресурсів.

На початку періоду економічних реформ велика частина державної власності в містообслуговуючій сфері (житловий фонд і об'єкти комунальної інфраструктури) була передана у власність територіальній громаді. Передбачалося, що протягом достатньо короткого періоду буде завершений перехід до бездотаційного функціонування сфери. Проте соціально-економічна ситуація не дозволила завершити перехід до покриття вартості комунальних послуг за рахунок коштів споживачів, включаючи населення [54; 98].

Як наслідок, на даний час спостерігається дефіцит вільних потужностей комунальної інфраструктури, земельних ділянок, що мають необхідну комунальну інфраструктуру для будівництва житла (при цьому порядок їх надання для житлового будівництва містить зайві труднощі адміністративного характеру), існуючі мережі зношені та не витримують додаткових навантажень.

Підприємства житлового будівництва й організації комунального господарства в даний час працюють за застарілими будівельними нормами і стандартами, що не відповідають сучасним вимогам. Потребує вдосконалення також система регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, що займаються наданням комунальних послуг.

У маленьких містах і селищах до розгортання централізованих систем комунального забезпечення доцільно більш широко застосовувати індивідуальні і групові установки комунального обслуговування (водо-, газо-, теплопостачання), які в подальшому, за необхідності, можна підключати до мереж централізованого забезпечення. У Канаді майже у всіх селищах з чисельністю до 1200 чоловік застосовуються тільки децентралізовані системи комунального обслуговування житлових будинків,

що дозволило за короткий термін часу поліпшити весь житловий фонд у невеликих селищах у північних районах країни [1, с. 53].

Подібний досвід може широко застосовуватись і в нашій країні, особливо в місцях будівництва на окраїні великих міст. У невеликих містах, селищах і селах в Україні здебільшого відсутня єдина водопровідна мережа. Вважаємо, що частково вирішити цю проблему можна за рахунок групових резервуарів чистої води з системою рециркуляції по замкнутому контуру (за цим принципом за кордоном будують і каналізаційні системи).

Отже, використання децентралізованих систем комунального обслуговування може стати кроком на шляху до підвищення рівня благоустрою невеликих міст, селищ, сіл, а також ізольованих від централізованого комунального забезпечення селищ і будинків у межах великих міст.

Використання децентралізованих систем теплопостачання з використанням дешевого газового палива може бути передбачено у невеликих містах, селищах, селах, і місцях нового будівництва. Сучасні вітчизняні опалювальні котли і водонагрівачі при всіх своїх недоліках мають досить високий ККД (близько 80 %) і не потребують прокладання теплотрас. Їх технічне удосконалення посильне для вітчизняної промисловості.

На нашу думку, використання децентралізованих систем теплопостачання має великі перспективи з урахуванням досвіду таких країн, як Австралія, Канада, Нідерланди, Німеччина та інші.

Автономна система водопостачання для окремої групи підприємств з подачею води з артезіанських свердловин цілком реальна. У таких суб'єктів господарювання можуть функціонувати системи виробництва і подачі тепла з використанням електростанції малого розміру. У Європі діє багато мініустановок, які перетворюють електроенергію у тепло спеціально для потреб суб'єктів господарювання та житлового фонду. Але необхідно враховувати, що електроенергія є поки що досить дорогим ресурсом і тому її використання для таких цілей реально у віддаленій перспективі.

Таким чином, з урахуванням аналізу стану, проблем і перспектив розвитку підприємств сервісно-виробничого обслуговування, можна виділити такі напрями досягнення стабілізації її стану і подальшого розвитку:

- фінансове оздоровлення підприємств сервісно-виробничого обслуговування за рахунок реструктуризації та ліквідації їх заборгованості, доведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня, жорсткого дотримання встановлених стандартів оплати послуг населенням, переходу від дотування комунальних підприємств і надання категоріальних пільг до субсидування деяких підприємств, ліквідації перехресного субсидування тарифів;

- зниження витрат і підвищення якості та доступності надання послуг сервісно-виробничого обслуговування, а також формування інвестиційної привабливості комунальної сфери шляхом розвитку конкуренції у сфері надання послуг сервісно-виробничого обслуговування, створення стійких, ефективних і прозорих процедур тарифного регулювання комунальних підприємств-природних монополістів, що дозволяють економічно зацікавлювати їх у скороченні витрат і ресурсів;

- забезпечення державної підтримки процесу модернізації комунального комплексу за рахунок надання бюджетних коштів (в основному на поворотній основі).

Реалізація вказаних напрямів неможлива без спеціальної адаптації зарубіжного досвіду функціонування сфери послуг сервісно-виробничого обслуговування для використання у вітчизняній практиці діяльності промислових підприємств.

Висновки до розділу 1

Результати проведеного дослідження теоретико-прикладних та організаційних засад організації взаємовідносин промислових підприємств зі

сферою виробничого обслуговування дозволили сформулювати такі основні висновки:

1. Забезпечення діяльності та ефективного функціонування промислових підприємств потребує комунального сервісно-виробничого обслуговування, оскільки власне обумовлює постійний, безперервний виробничий процес. Встановлено, що жодне промислове підприємство не може обійтись без послуг з водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, ремонту комунікацій, електро- та газопостачання. Проте на даний час рівень розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств не дозволяє повною мірою реалізувати вказані завдання, у силу внутрішніх суперечностей та загальноекономічної ситуації.

2. Глобалізація національної економіки, адміністративне її реформування передбачає та стимулює перехід до демократичних принципів господарювання, що відповідають європейським вимогам. Умови розвитку економічних відносин орієнтованих на євроінтеграцію, відповідно призводять до зміни умов та принципів взаємовідносин промислового сектору та підприємств комунального обслуговування, а відповідно і принципів формування цін, тарифів на комунальні послуги. Встановлено, що ефективність надання та споживання комунальних послуг значною мірою впливає на рівень розвитку економічної діяльності. Важливим чинником у даному випадку виступають умови формування та регулювання цін на комунальні послуги.

3. Висвітлено науково-методологічні та організаційні проблеми сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, які зумовлені: відсутністю єдиного, загальноприйнятого наукового підходу до формування теорії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального обслуговування; недостатністю теоретичних досліджень; відсутністю теоретико-методологічного інструментарію для дослідження у цій сфері економічних відносин.

4. Проаналізувавши наукові підходи, в процесі дослідження встановлено, що комунальне сервісно-виробниче обслуговування необхідно розглядати, як взаємовідносини між суб'єктами господарювання, сукупність видів діяльності, результатом яких є продукція, роботи і послуги, що надаються господарським одиницям усіх секторів економіки (промисловим підприємствам, державному сектору, домашнім господарствам), і спрямована на задоволення не лише особистих а і виробничих потреб промислових підприємств, у матеріальних благах, комунальних і побутових послугах, а також на подальше поліпшення соціально-економічних характеристик розвитку підприємств.

5. Аргументовано, що на даному етапі сфера комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств представлена переважно комунальними підприємствами, які в переважній більшості представлені природними монополіями, що вказує на необхідність залучення до вказаної сфери суб'єктів господарювання інших форм власності для створення конкурентного середовища.

6. Оцінка сучасного досвіду свідчить, що сфера комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств розвивається різнобічно. Проте, розвиток економічних відносин, глобалізація та орієнтація на євроінтеграцію вимагають серйозних змін в організації процесів функціонування і розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, адаптації зарубіжного досвіду при формуванні економіко-організаційного забезпечення розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, з використанням особливих підходів, які б враховували особливості національної економіки.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [14; 127; 128; 139; 147; 152; 154; 331].

РОЗДІЛ 2.
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНАЛЬНОГО
СЕРВІСНО-ВИРОБНИЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

2.1. Концептуальні основи забезпечення інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничому контексті сфери послуг

Як відомо, глобалізаційні фактори усе частіше розглядаються не як загрози, а як можливості, стимули економічному зростанню. Особливо важливими та актуальними у контексті розширення ролі і впливу міждержавних об'єднань стають питання механізмів та наслідків інтеграційних процесів. У цілому, євроінтеграцію можна розглядати як сукупність процесів, перебіг яких на усіх просторових рівнях (від локального і до макрорегіонального) зумовлює зміцнення соціально-економічних, політичних та культурних зв'язків між країнами Європи, опираючись на використання інноваційних підходів управління.

Сучасні тенденції розвитку економіки та нестабільні ринкові умови створюють актуальність необхідності вибору напрямів інноваційного управління та формування підприємством економічно обґрунтованої інноваційної політики. Великий інтерес до цієї проблематики в умовах вітчизняної економіки обумовлені значною мірою позитивними результатами та яскравими прикладами впровадження інноваційних процесів у діяльність західних підприємств.

З урахуванням постійної активізації глобалізації економіки, інноваційні процеси, що охопили українську економіку, активно впроваджуються у виробничу діяльність. На сьогоднішній день сфера послуг формує ядро постіндустріальної економіки і у багатьох аспектах визначає її основні макроекономічні параметри. Сфера послуг більше, ніж інші, орієнтована на споживача, на задоволення потреб, на підвищення якості життя населення,

тому можна стверджувати, що обов'язковою умовою успішного і результативного розвитку будь-якої держави є розвиток сфери послуг.

За умов євроінтеграції для підвищення ефективності сфери послуг надзвичайно важливе значення належить активізації інноваційної діяльності, що може сприяти росту ефективності функціонування промислових підприємств, адже без цього неможливе формування прогресивних структурних зрушень, техніко-технологічне оновлення, забезпечення їх сталого розвитку. Тобто з впевненістю можна стверджувати, що ключовим фактором досягнення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва даного сектора економіки країни є активне впровадження різного роду інновацій, а саме: забезпечення якості послуг, технологій їх надання, форм і методів обслуговування споживачів і т.д.

Основні переваги інноваційного шляху розвитку полягають у наступному: підтримання необхідного рівня прибутку; зниження виробничих витрат; підвищення конкурентоспроможності товарів; можливість створення додаткових джерел грошового потоку і, отже, вартості акцій; підтримання конкурентоспроможності на ринку.

Проте, особливістю інноваційного розвитку підприємств сфери послуг є вкрай недосконала нормативно-законодавча база та досить короткий термін існування сфери послуг, як самостійної та вагомої галузі національної економіки. Адже в умовах адміністративно-командної економіки сфера послуг мала статус супутньої до промисловості, її розвиток не вважався актуальним завданням для держави, а відтак галузь була в більш занедбаному стані, ніж промисловість.

Якщо порівняти інновації у сфері послуг з виробництвом на світовому рівні, то визначимо, що частка компаній, пропонуючи послуги, які звітують про свою інноваційну діяльність, складає від більше, ніж 55% у Німеччині до приблизно 25% в Іспанії. Однак, практично в усіх країнах-членах ЄС, у секторі послуг частка інноваційних компаній (тобто інноваційний об'єм компаній в секторі) серед усієї кількості компаній цього сектору нижче за

кількість інноваційних промислових підприємств. У Німеччині, наприклад, про впровадження інновацій звітували 65% промислових підприємств у порівнянні з 55% у секторі послуг; в Іспанії інноваційними були майже 40% промислових підприємств і лише 25% у сфері послуг [67].

Інноваційна діяльність у сфері послуг повинна не лише охоплювати сферу виробництва послуг споживання у цілому, але й відстежувати особливості та специфіку діяльності конкретних промислових споживачів, що, зрештою, зумовлює необхідність програмного підходу, який передбачає прогнозування, вибірковість, адресність, раціональність використання усіх типів ресурсів. При цьому, звичайно необхідно враховувати не тільки особливості та потреби промислових суб'єктів господарювання, а й специфічні особливості послуг [122, с. 132]:

- невідчутність послуги. Полягає в складності для виробника послуги пояснити і специфікувати послугу, а також оцінити її з боку покупця;
- покупець часто бере безпосередньо участь у виробництві послуг;
- надання послуг – це діяльність (процес), і тому послуга не може бути протестованою перш, ніж покупець її купить;
- послуга часто складається з системи дрібніших послуг, причому покупець оцінює ці субпослуги;
- якість і привабливість надання послуг залежать від здатності покупця оцінити їхні результати.

Результативність інноваційної діяльності підприємств визначається, насамперед, наявністю необхідних внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій, можливістю їхньої швидкої мобілізації, зацікавленістю інвестора в підтримці інноваційного розвитку [274, с.56].

Інвестиційна підтримка інноваційного розвитку підприємств залежить від специфічних особливостей інвестицій, таких як тривалий період окупності при реалізації інновацій, підвищений ризик реалізації, нерівномірність надходження доходів від здійснення інвестицій. Урахування цих особливостей і зміна умов функціонування підприємств визначають

важливість подальшого вдосконалення принципів, форм, методів та пошуку джерел інвестиційної підтримки інноваційної діяльності підприємств сфери послуг. Це в кінцевому результаті дасть змогу, використовуючи інноваційний підхід, покращити якість надання послуг промисловим господарюючим суб'єктам [274, с. 57].

Ефективний розвиток підприємств залежить від дієвості організаційно-економічного механізму, який базується на комплексній системі науково-технічних й технологічних досліджень та розробок, яка ґрунтується на організаційних, економічних, юридичних й технічних важелях підвищення ефективності її діяльності. Кожна складова структури механізму потребує адекватної реалізації на усіх рівнях і має системно-комплексний характер. Також інноваційна діяльність повинна охоплювати всі підсистеми підприємства, включаючи організаційну та управлінську. Для будь-якої інновації необхідні зміни в технічній, економічній, організаційній, фінансовій та управлінській підсистемах. Однак такий підхід у більшості підприємств сфери послуг практично відсутній. Існуючі структури управління малорухомі, зумовлені низьким коефіцієнтом гнучкості.

Крім того, інноваційна спрямованість економічних процесів, що властиві сучасним підприємствам сфери обслуговування, довела неефективність організаційних структур та методів традиційного менеджменту, які не враховують зростаючих нетрадиційних якісних факторів економічного росту. Цілеспрямований інноваційний розвиток підприємства можна забезпечити лише на основі використання інструментів стратегічного управління, які забезпечують досягнення перспективних цілей підприємства з урахуванням його внутрішніх можливостей та зовнішніх впливів.

У контексті зазначеного, підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування, діяльність яких спрямована на задоволення першочергових потреб населення і створення необхідних умов для функціонування усіх галузей національного господарства, є невід'ємною частиною сфери послуг, оскільки безпосередньо здійснюють комунальне

забезпечення господарської діяльності промислових підприємств, а також інших господарюючих суб'єктів.

Зокрема, підприємства водо-, газо-, теплопостачання, міський транспорт належать до основних підприємств комунальної сфери, що забезпечують обслуговування діяльності підприємств у межах економіки міст. У послугах, що надаються даними підприємствами (виробництво, транспортування і розподіл теплової енергії між споживачами тепла; забезпечення безаварійної роботи котельних, теплових пунктів і теплових мереж; забезпечення стабільного і безперебійного надання послуг тепло-, водопостачання, водовідведення), має потребу не тільки населення для забезпечення життєдіяльності, а також і промислові підприємства, що забезпечують функціонування та розвиток міста, бюджетні організації і об'єкти соціально-культурної сфери [36].

Все це обумовлює гостроту та актуальність проблематики інноваційного розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств в умовах посконфліктних економічних реформ. Важливість невідкладного вирішення пов'язаних з цим економічних і соціальних питань, першочергову необхідність всебічного наукового дослідження як загальних теоретичних аспектів сфери комунального обслуговування промислових підприємств, економіко-правових засад управління нею, так і проблем інвестиційно-інноваційної моделі розвитку взаємовідносин між підприємствами промисловості та підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Нажаль, сучасний стан розвитку сфери комунального обслуговування промислових підприємств в Україні характеризується низкою негативних факторів: кризовий стан інфраструктури (загрозлива зношеність водопостачальних, теплових, каналізаційних мереж, рухомого складу транспортних підприємств); зростання тарифів на комунальні послуги, що не відповідає економічно обґрунтованому рівню та характеризується низькою якістю наданих послуг; відсутність конкурентного середовища у сфері

комунального господарства; недосконалість механізму формування цін і тарифів на продукцію та послуги комунальних підприємств та ін. Недофінансування експлуатаційної діяльності підприємств комунального господарства не тільки не дає можливості впроваджувати новітні ресурсозберігаючі технології та обладнання задля надання якісних послуг промисловим споживачам, а й взагалі забезпечувати функціонування підприємств на існуючому рівні.

Неможливість швидкого вирішення перерахованих проблем обумовлено великими фінансовими витратами, кардинальним переосмисленням потенціалу підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування та результатів їх діяльності як з боку співробітників (керівництва і виконавців), так і з боку суб'єктів зовнішнього оточення (споживачів послуг, постачальників і підрядників, контролюючих та керуючих органів влади). Це визначає доцільність вдосконалення окремих бізнес-процесів в сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств з використанням досягнень науково-технічного прогресу і сучасних методів управління, а так само необхідність підвищення ефективності їх інноваційної діяльності. Така діяльність повинна забезпечувати не тільки виконання локальних поточних завдань, а й відповідати стратегічним цілям функціонування підприємства, покращувати показники його діяльності за рахунок застосування концепцій управління інноваційними проектами як єдиного комплексу механізмів.

В умовах євроінтеграційних економічних реформ, зниження впливу політичної доцільності та зростання значущості економічних показників у процесах державного управління, перехід від централізованого управління грошовими коштами підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування до децентралізації істотно змінюють їх механізми управління. Перехід від планової до ринкової системи господарювання вимагає від даних підприємств істотної зміни їх внутрішньої системи управління з використанням адаптаційних підходів і механізмів на

стратегічному рівні. Адаптація припускає використання методів діагностики системи управління, особливостей побудови і стану зовнішнього середовища підприємства, вироблення нових підходів і механізмів управління, заснованих на використанні сучасних концепцій менеджменту [56, с.259].

Провідним напрямом діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, що дозволяє, з одного боку, реалізовувати адаптаційні механізми в системі управління підприємства, а з іншого боку - забезпечити їх ефективне функціонування та якісне надання послуг промисловим споживачам, є впровадження нововведень.

Процес менеджменту інноваційного розвитку можна розглядати з позиції системи функціонального управління, процесу прийняття управлінських рішень та організаційної системи. З позицій функціонального підходу до управління інноваційним розвитком цей процес постає як комплекс окремих функцій, виконання яких забезпечує реалізацію та укріплення потенціалу підприємства. Як процес прийняття управлінських рішень управління інноваційними проектами забезпечує відповідну послідовність виконання взаємозалежних етапів. Якщо ж розглядати управління інноваційним розвитком з позиції організаційної структури, то воно представляється сукупністю взаємопов'язаних елементів, органів управління, пронизаних регламентуючою системою прав, обов'язків та відповідальності [288]

Застосування системного підходу до менеджменту інноваційного розвитку взаємовідносин промисловості та підприємств комунального обслуговування дозволяє сформувати основні елементи такого функціонального управління [16, с.74]:

1. Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища. Здійснення аналізу зовнішнього середовища передбачає дослідження поточної кон'юнктури ринку і визначальних її факторів. Результатом проведення такого аналізу є складання прогнозу розвитку зовнішнього середовища. При аналізі факторів внутрішнього оточення, у контексті взаємовідносин,

виявляють сильні та слабкі сторони їх діяльності, вивчають минулий досвід, ефективність функціонування, тенденції розвитку.

2. Виявлення напрямів та варіантів інноваційного розвитку ринкових можливостей шляхом проведення системного зіставлення отриманих результатів аналізу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Результатом стає вибір цільових сегментів ринку для реалізації проектів інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг, розробка підходів до формування цільового ринку на базі визначених сегментів.

3. Проведення аналізу і кількісної оцінки ризику на етапах інноваційного розвитку та всього процесу в цілому.

4. Виділення пріоритетних напрямів діяльності через формування системи цілей на поточний та довгостроковий періоди, визначення пріоритетних завдань, виконання яких повинно сприяти досягненню поставлених цілей.

5. Формування організаційної структури управління інноваційним розвитком.

6. Здійснення планування виробничо-збутової та фінансової діяльності за обраними пріоритетними напрямками шляхом розробки перспективних і поточних планів, складання бюджетів інноваційних проектів.

7. Контроль за виконанням заходів, спрямованих на реалізацію потенціалу інноваційного розвитку та підготовка рішень про своєчасну зміну пріоритетів та пошук нових напрямів інноваційної діяльності.

Перехід на шлях інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг потребує від них організації системи управління, здатної швидко реагувати на зміни як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі функціонування. Управління інноваційною діяльністю представляє собою комплексну систему взаємопов'язаних функцій, послідовність виконання яких забезпечує формування конкурентних переваг за рахунок інноваційних факторів розвитку.

Формування ефективної системи управління інноваційним розвитком підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг повинно ґрунтуватися на наступних основних принципах:

- системності, як постійної взаємодії численних елементів структури управління, що характеризуються динамічністю та стохастичністю поведінки, існуванням ієрархічних і функціональних підсистем зі складними взаємозв'язками;

- комплексності, як взаємно обумовленого та пропорційно взаємно узгодженого розвитку системи, як єдиного цілого, що забезпечує взаємозв'язок комплексу підсистем та елементів: ринкових, регулюючих та забезпечуючих механізмів, економічного механізму підприємств та ін.;

- гнучкості, як здатності швидкого реагування на зміну ринкових можливостей та загроз;

- альтернативності, як створення комплексу варіантів здійснення інноваційного розвитку в залежності від конкретної ринкової ситуації;

- орієнтації на саморозвиток, як самостійного забезпечення умов тривалого виживання і розвитку підприємства за рахунок інноваційних чинників;

- керованості. Управління – це процес прийняття рішень відносно впливу на керовану систему (об'єкт управління). Якщо в якості об'єкта управління виступає інноваційна стратегія, то слід прийняти до уваги, що прийняті рішення будуть реалізовані через деякий момент часу в майбутньому, що рішення прийдеться приймати за відсутності готових схем та минулих прецедентів, оскільки інноваційна стратегія пов'язана з реалізацією нових ідей;

- ефективності. В першу чергу мається на увазі зворотній зв'язок та контроль, оскільки саме за допомогою зворотного зв'язку та контрольних заходів можна оцінити наскільки ефективним є процес розробки стратегії, наскільки ефективно обрана альтернатива досягає поставлених цілей з врахуванням обмежених ресурсів.

Урахування зазначених принципів робить управління інноваційним розвитком системою адаптивної реакції на зміну умов функціонування, засобом підвищення ефективності використання внутрішніх резервів.

Звичайно, забезпечення умов стійкості розвитку взаємовідносин промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування можливе на базі розробки і реалізації відповідної концепції інноваційного розвитку, спрямованої на підвищення результативності функціонування даних підприємств, а також якості, доступності і цінової конкурентоспроможності послуг.

Процес формування концепції подано у вигляді сукупності послідовно виконуваних етапів на рис. 2.1.

На початковому етапі звичайно формується робоча група, яка буде займатись розробкою концепції. Тут важливим є те, щоб до робочої групи ввійшли всі можливі фахівці – як практики, так і науковці. Тобто робочу групу необхідно формувати з представників виконавчої влади, депутатського корпусу, навчальних закладів, а також фахівців безпосередньо промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, а також представників можливих інвесторів.

Загалом, наступний етап, а саме процес формування і аналізу інформаційної бази даних для розробки концепції, є надзвичайно важливим і достатньо громіздким та включає велику кількість робіт (рис. 2.2.).

Слід звернути увагу, що результатом аналітичного етапу є інформаційний запит, який має бути складений таким чином, щоб отримати не тільки первинні початкові дані (засновані, зокрема, на офіційній статистиці), але й аналітичні прогностичні, програмні, проектні документи, а також нормативно-правові, розпорядчі акти органів державної влади і місцевого самоврядування, які містять характеристики, оцінки, висновки, пропозиції, рекомендації, вказівки стосовно окремих напрямів і проблем розвитку взаємовідносин промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

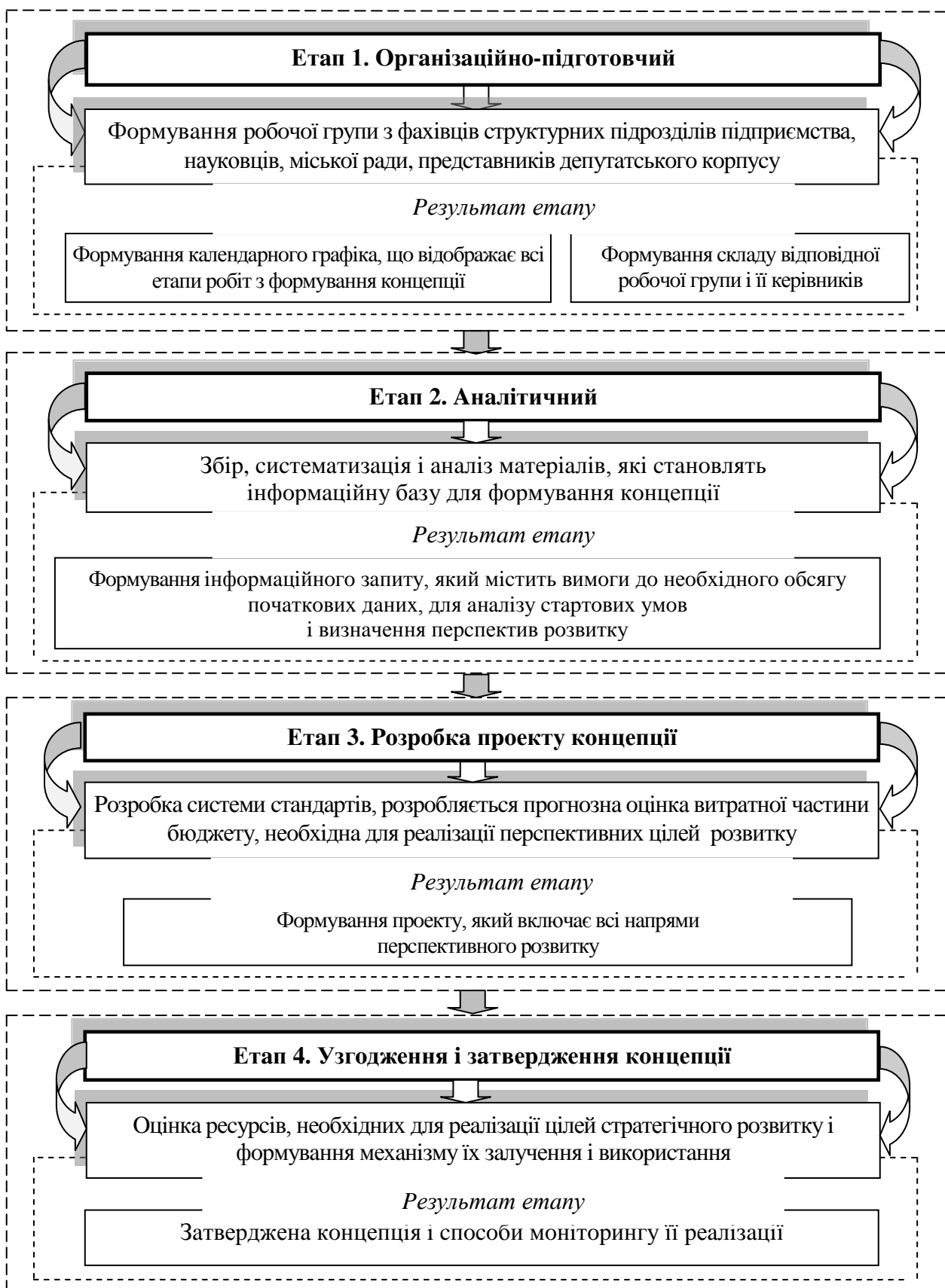

Рис. 2.1. Етапи розробки концепції інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничому контексті сфери послуг

Джерело: розроблено автором

Важливим є те, що робота з формування бази даних на основі інформаційного запиту потребує не тільки збору і узагальнення даних, але і попереднього аналізу наявних матеріалів, результатом якого є формулювання основних проблем і підготовка пропозицій щодо їх вирішення. При цьому значна частина вимог інформаційного запиту має переважно індикативний характер і має бути уточнена і відкоректована в ході виконання другого етапу роботи з формування концепції.

Аналіз внутрішніх закономірностей інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг передбачає збір інформації про рівень організації виробництва, рівень науково-технічного забезпечення, кадрове забезпечення, фінансовий стан та рівень інвестицій і ін.

Далі здійснюється аналіз зовнішніх чинників, що визначають перспективний економічний розвиток комунальної сфери. Для зручності аналізу зовнішні чинники, які необхідно врахувати при формуванні концепції її перспективного розвитку, можуть бути класифіковані за ієрархічними рівнями управління.

Стосовно стратегічного вибору концепції інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг зовнішні чинники мають характер передумов або обмежень відносно до реалізації у перспективі тих або інших пріоритетних функцій. Аналіз зовнішніх чинників, що визначають перспективний розвиток, припускає виявлення інтересів суб'єктів управління різних рівнів і його ролі в системі територіального розподілу праці; дослідження впливу нової гео економічної ситуації на процеси розвитку.

На основі аналітичних матеріалів, підготовлених у результаті аналізу внутрішніх та зовнішніх закономірностей, здійснюється виявлення і систематизація передумов і обмежень розвитку взаємовідносин промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. Крім того, як видно з рис. 2.2. на 5 і 7 етапах відповідно

здійснюється аналіз стартових умов розвитку підприємств та інтегральна оцінка початкової економічної ситуації, що склалася на початок формування концепції. Інформація, накопичена на 6 і 7 етапах, становить основу для генерації варіантів нового стратегічного вибору інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг.

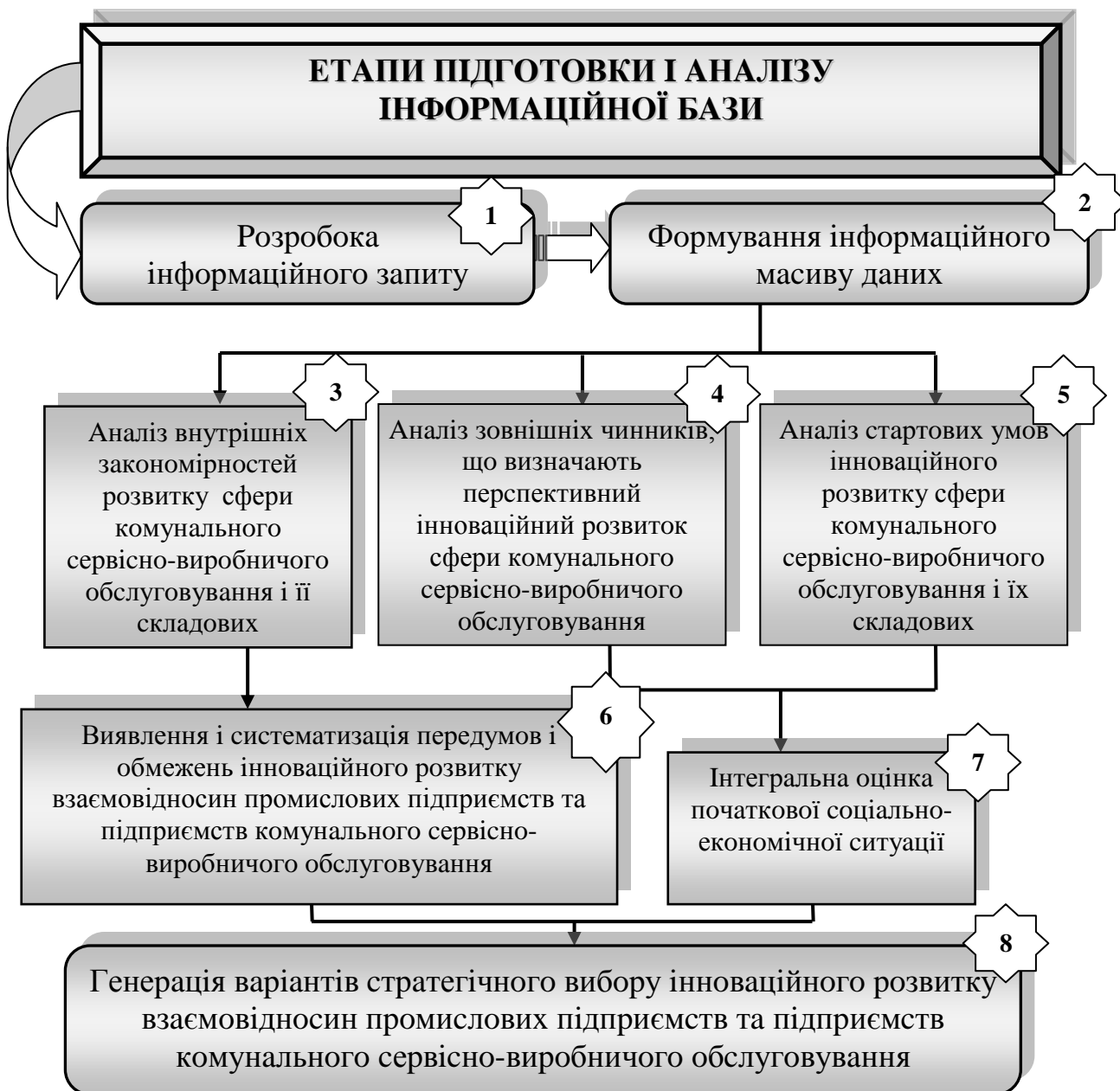

Рис. 2.2. Схема підготовки та аналізу інформаційної бази для формування концепції інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг

Джерело: розроблено автором на основі [167].

На етапі прогнозно-аналітичних робіт, пов'язаному з формуванням власне проекту концепції розвитку взаємовідносин здійснюється розробка системи стандартів щодо якості надання послуг, обслуговування та ін. Також розробляється прогнозна оцінка витрат, необхідних для реалізації перспективних цілей розвитку. При цьому обов'язково необхідно звернути увагу на можливість консолідації як власних фінансових ресурсів, так і зі сторони інвесторів. Крім того, визначаються стратегічні цілі, формуються основні напрями політики розвитку взаємовідносин, включаючи соціально-економічні стратегії досягнення намічених цілей.

На заключному етапі формування концепції здійснюється оцінка ресурсів, необхідних для реалізації цілей стратегічного розвитку, формування механізму їх залучення і використання.

Використання вказаних етапів дозволяє сформувати концептуальні основи інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг і механізму його реалізації.

Звичайно розробка концепції інноваційного розвитку підприємств в сервісно-виробничих контекстах сфери послуг – це ще не панацея, проте, вона може стати першим етапом обґрунтування стратегії і визначення основних напрямів діяльності керівництва для якісного і безперервного забезпечення послугами промислових споживачів [36; 77].

Реалізація концепції має забезпечити підвищення ефективності та надійності функціонування підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, забезпечення сталого розвитку для задоволення потреб промислових підприємств у комунальних послугах відповідно до встановлених нормативів і національних стандартів і забезпечити її інвестиційну привабливість. У результаті її реалізації має підвищитися якість комунального обслуговування споживачів, ефективність і надійність роботи систем водо- теплопостачання, водовідведення, газо-, енергозабезпечення.

Відповідно стратегічною метою реалізації концепції є забезпечення підвищення прибутковості, стійкості і надійності функціонування

підприємств комунального господарства, підвищення якості комунальних послуг, зниження собівартості надання комунальних послуг, впровадження зберігаючих технологій, поліпшення екологічних показників.

Виходячи з аналізу ситуації, що склалася у комунальній сфері, доцільно передбачити виділення у рамках стратегічної мети таких цілей реалізації концепції:

- формування ефективних механізмів функціонування підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і умов для залучення інвестицій;

- організація ефективного управління у сфері виробництва й надання комунальних послуг;

- поглиблення демонополізації в комунальному секторі, створення конкурентного середовища на ринку комунальних послуг;

- забезпечення беззбиткового функціонування підприємств комунального сектора економіки;

- технічне переоснащення об'єктів містообслуговуючої сфери, наближення до вимог Європейського Союзу, пропонованих до використання енергетичних і матеріальних ресурсів, виробництва комунальних послуг [220, с.72].

Оцінка роботи підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування свідчить про збереження значної частки збиткових підприємств і організацій галузі, наявність у них кредиторської заборгованості з платежів до бюджету. Звичайно має місце дебіторська заборгованість покупців і державних замовників, а також перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською. Головним завданням перетворень у комунальній сфері має стати забезпечення якісного обслуговування промислових підприємств при одночасному зниженні їх витрат.

Програма розвитку інженерної інфраструктури повинна бути націлена на забезпечення надійної роботи водопровідно-каналізаційної системи,

безперебійної подачі води і підвищення якості питної води, поліпшення очищення каналізаційних стоків. Вона, звичайно, має передбачати вирішення таких завдань:

- поліпшення технології обробки води і збільшення обсягу її очищення на основі модернізації водоочисних споруд;
- збільшення терміну служби трубопроводів шляхом їх відновлення на основі нанесення покриттів на внутрішню поверхню;
- реконструювання каналізаційних мереж;
- поліпшення технології очищення стоків за допомогою введення додаткових потужностей вторинних відстійників і застосування нових фільтруючих елементів при доочищенні стоків;
- прокладання шляхопроводів і переходів методом мікротунелювання;
- модернізація каналізаційних насосних станцій;
- упровадження пристроїв частотного регулювання швидкості обертання електродвигунів насосних станцій.

Науково-технічне забезпечення інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг повинно передбачати:

- проведення науково-технічних досліджень із питань експлуатації й технічного обслуговування об'єктів, благоустрою населених пунктів тощо;
- розробка й впровадження новітніх технологій й устаткування, спрямованих на технічне переоснащення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування й скорочення питомих витрат енергетичних і матеріальних ресурсів;
- налагодження виробництва нових зразків комунальної техніки й устаткування для потреб даної сфери;
- створення системи моніторингу стану підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і її реформування, відповідних баз даних;

- внесення змін у будівельні норми й правила для більш активного використання науково-технічних досягнень і на їхній базі відновлення основних фондів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- розробка й реалізація програм розвитку підприємств комунального господарства;
- утворення енергосервісних компаній у сфері комунального обслуговування;
- розробка й забезпечення виконання програм стимулювання ощадливого використання споживачами питної води й теплової енергії [219, с.73].

Втілення концепції інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг не можливе без правового, інформаційного, кадрового та організаційного забезпечення. Правовою основою Концепції є закони і підзаконні акти України, а також нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування міста. Роботу з правового забезпечення концепції доцільно здійснювати за такими напрямками:

- поетапна розробка нормативно-правових актів з питань регулювання відносин у сфері містообслуговування;
- гармонізація національних стандартів та інших нормативно-правових актів у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств з директивами Європейського Союзу;
- оптимізація повноважень органів державної виконавчої влади й місцевого самоврядування у сфері комунального господарства;
- використання програмно-цільового методу бюджетного планування, розробка нормативно-правових актів, необхідних для встановлення витратних зобов'язань.

Інформаційне забезпечення концепції включає пропаганду процесу реформування підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, його механізмів і підсумкових результатів. Нові

організаційні структури функціонування комунального господарства потребують формування іншого інформаційного простору, прозорого з точки зору споживачів щодо витрат на надання послуг.

Інформаційне забезпечення концепції передбачає вирішення таких завдань:

- створення регіональної комп'ютерної мережі підприємств комунального господарства;

- створення сукупності баз даних щодо виконання завдань концепції;

- створення аналітичного програмного забезпечення щодо моніторингу стану реформування і розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;

- створення інформаційних порталів для висвітлення діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, стану їх реформування та розвитку, а також для надання населенню і підприємствам інформаційних послуг на основі технологій “Електронний уряд”, “Електронний муніципалітет”, “Електронний банк”;

- висвітлення процесу реалізації концепції в обласних, міських і районних засобах масової інформації (з обов'язковим проведенням “круглих столів”, опитів громадської думки).

Звичайно розвиток та реформування будь-якої галузі не можливе без наявності необхідної кількості та відповідної кваліфікації кадрів. Для реалізації завдань концепції потрібні підготовлені спеціалісти, навчені менеджменту та управлінню нерухомістю, сервісному обслуговуванню, володінню методами бізнес-планування. Необхідний комплексний підхід до формування системи підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення професійного рівня працівників по всій кваліфікаційній мережі працюючих в сфері комунального господарства.

Загалом, для забезпечення кадровими ресурсами у системі підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування необхідне здійснення ряду заходів:

- активна співпраця з вищими навчальними закладами і професійно-технічними училищами щодо кадрового поповнення підприємств комунального господарства;
- постійний моніторинг формування та використання кадрового потенціалу в управлінні комунальною містообслуговуючою сферою;
- обов'язкове формування кадрового резерву висококваліфікованих фахівців і управлінців;
- формування постійно діючої системи перепідготовки та підвищення ділової та управлінської кваліфікації працівників;
- введення сертифікації персоналу підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування у випадках, передбачених законодавством;
- заміщення вакантних посад на конкурсній основі;
- проведення атестації працівників підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

На рис. 2.3 систематизовано напрями інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг, що включають комплекс концептуальних стратегічних і методологічних підходів.

З метою ефективною розробки та реалізація концепції необхідне застосування визначених принципів, пов'язаних з управлінням комунальною містообслуговуючою сферою, а саме:

- системності, тобто управління має мати системний підхід, при якому об'єкт який досліджується повинен розглядатися як система, що включає низку взаємопов'язаних зв'язків, як внутрішніх, так і зовнішніх;
- оперативності – вмінні менеджерів різних рівнів управління швидко та чітко оцінювати ситуації та приймати адекватні управлінські рішення і втілювати їх у життя;

Рис. 2.3. Методологічні підходи до дослідження інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничому контексті

Джерело: розроблено автором

– самозабезпеченості – наявність необхідного обсягу ресурсів, що включаються у процес господарювання підприємств у контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування, і доходів, що забезпечують покриття витрат;

– багатоваріантності і багатофункціональності – комунальна містообслуговуюча сфера є багатофункціональною системою, в якій різні функції підсистем мають різне призначення, яке змінюється з часом, розвиток при цьому досягається тільки при узгодженні найважливіших функцій підсистем;

– збалансованості – забезпечення збалансованого співвідношення бюджетів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і бюджету міста, при якому доходи і витрати урівноважені, дорівнюють один одному;

– самодостатності – автономності відносно до зовнішнього оточення, пов'язане з внутрішньою активністю, що характеризує якісну своєрідність, обумовлену специфічними закономірностями.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що концептуальні напрями інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг включають комплекс положень економіко-організаційного забезпечення, а саме: економічні (ціноутворення, тарифи), правові (розмежування повноважень), організаційні (реорганізація, формування оптимальної структури), фінансові (бюджети, трансферти, кредити), інформаційні (комунікації, комп'ютерні технології), інвестиційно-інноваційні (ресурсозбереження), соціальні (баланс інтересів учасників). Для реалізації вказаних напрямів необхідна розробка таких методологічних підходів до:

– аналізу економіко-правових проблем організації діяльності комунальної сфери і критеріїв оцінки ефективності управління базовими підприємствами галузі;

- планування і фінансування сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування на основі моделі оптимізації ресурсного забезпечення;
- обґрунтування інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг на основі впровадження організаційно-інформаційної моделі, що забезпечує зростання якості та оперативності послуг;
- економічного забезпечення розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування з використанням концепції маркетингу і можливостей виявлення і залучення резервів підвищення якості послуг та їх диверсифікації;
- обґрунтування рішень з управління розвитком підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування з використанням інформаційних технологій і економіко-математичного моделювання.

Впровадження у практику вказаних методологічних підходів створить передумови забезпечення поступального розвитку, поліпшення ефективності розвитку економіки міста та діяльності промислових підприємств на основі задоволення потреб у послугах підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Таким чином, маємо підстави зробити висновок, що стійкий, збалансований і стабільний розвиток взаємовідносин підприємств промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування можливий лише на основі розробки й реалізації відповідної концепції, стратегії й урахування особливостей функціонування, виявлення й залучення резервів економічного розвитку комунальних підприємств, використання комплексу маркетингу послуг, прийняття обґрунтованих рішень на основі застосування інформаційних технологій, вибору раціональних методів розпорядження комунальною власністю й способів розподілу бюджетних коштів для інвестування інноваційних проектів, що буде сприяти вирішенню завдань економічного розвитку міста й чіткого

безперервного комунального обслуговування промислових підприємств. При цьому, впровадження інноваційних заходів щодо поліпшення якості наданих послуг й інтенсифікації діяльності підприємств має відбуватися, перш за все, з урахуванням об'єктивних чинників, властивих обслуговуючим підприємствам, що обумовлюють підвищення вимог до якості обслуговування з використанням накопиченого передового закордонного і вітчизняного досвіду.

2.2. Обґрунтування економічної і соціальної стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування

Глобалізація та Євроінтеграція відкривають нові можливості як для України загалом, так і для усіх підприємницьких структур. Одночасно, інтеграція у міжнародний економічний простір формує нові ризики та невизначеності, може завдати суттєвих негативних наслідків для тих підприємств, які не обґрунтували ефективну стратегію формування та розвитку взаємовідносин з учасниками ринку. Актуальність питань зростає в умовах загострення глобальної конкуренції, нав'язування інтеграційних правил поведінки, застосування загальних для усіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм, поглиблення фінансової кризи, недосконалості вітчизняного законодавства [61, с. 49]. Розвиток виробничо-господарських зв'язків на сучасному етапі в умовах жорсткої конкуренції між економічними агентами вимагає нових, більш ефективних підходів до організації взаємовідносин учасників галузевих ланцюгів постачань при виготовленні продукції різного призначення.

Враховуючи те, що на сучасному етапі Україна знаходиться на постіндустріальній стадії розвитку, важливого значення в її економіці набувають постіндустріальні міста. Головним сектором, що визначає їх

добробут є рівень розвитку міської інфраструктури, яку формують галузі комунального господарства.

Комунальне господарство – найважливіша галузь економіки міста, яка забезпечує життєдіяльність і визначає рівень життя його мешканців, а також ефективно та безперебійне функціонування промислових підприємств. Тобто, комунальне господарство тісно пов'язане з промисловими підприємствами міста.

При цьому промисловість виступає основним містоутворюючим фактором, впливає на рівень розвитку сфери обслуговування, забезпечує комунальне господарство матеріальними ресурсами, створює для нього матеріально-технічну базу. Це в свою чергу, в контексті взаємовідносин промисловості і комунальної сфери, передбачає реалізацію наступного взаємозв'язку “забезпечення промислових підприємств комунальними послугами потрібної кількості й якості – ефективного функціонування підприємств комунального господарства – забезпечення сталого розвитку міста”. Тобто, від успішності функціонування підприємств комунальної сфери безпосередньо залежить рівень послуг, що надаються і, як наслідок цього, якість життя населення і функціонування підприємств регіону.

Розвиток підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування значною мірою визначається специфікою галузі. По-перше, продукція підприємств комунальної сфери використовується як у виробничих секторах економіки, так і у невиробничій сфері.

По-друге, підприємства цієї галузі представлені як природними монополіями (транспортування енергії і рідин), так і галузями, в яких можлива і необхідна конкуренція (виробництво товарів і послуг).

По-третє, підприємства галузі в силу своєї специфіки не мають можливості розширення асортименту, модифікації, підвищення якісних характеристик та збільшення обсягів реалізації продукції.

По-четверте, в Україні у більшості підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування наявні основні фонди з високим, а подекуди критичним рівнем зносу.

По-п'яте, переважна більшість підприємств є хронічно збитковими і, як наслідок цього, непривабливими для інвестицій.

По-шосте, на відміну від багатьох галузей, продукція яких може переміщатися у просторі і, відповідно, реалізовуватися у різних регіонах, підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування виділяються своєю чіткою приналежністю до конкретної території і відповідних споживачів. У силу цього управління розвитком даної галузі має чітко виражені територіальні аспекти;

По-сьоме, необхідність гарантованого забезпечення мінімуму послуг незалежно від платоспроможності споживачів;

По-восьме, різноманіття споживачів (громадяни, їх асоціації, підприємства, бюджетні організації);

По-дев'яте, особлива соціальна значущість та розосередженість центрів надання послуг, що посилює необхідність ролі місцевих органів самоврядування та й загалом державного регулювання галузі.

До числа специфічних особливостей підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування слід віднести:

- багатогалузевий характер;
- переважно місцевий характер обслуговування;
- тісний зв'язок з промисловістю;
- взаємозв'язок галузей і підприємств, особливості процесів відтворення.

Задовольняючи відповідні потреби населення, забезпечують необхідні умови для нормальної життєдіяльності людини і функціонування як соціальної, так і виробничої структури регіону. Комунальне господарство формує відповідну якість життя населення, культуру побуту і спосіб життя, визначає соціально-економічний потенціал територій, їх інвестиційну

привабливість. Незважаючи на багатогалузеву структуру, комунальне господарство являє собою цілісну систему, яка забезпечує нормальну життєдіяльність людини, функціонування соціальної та виробничої інфраструктури території. При цьому важливою особливістю комунального господарства є його комплексний характер, тобто галузі комунального господарства міста не можуть функціонувати відокремлено, щоб не порушити процес надання комунальних послуг.

Тому, формування комунального господарства, як економічної та соціальної складової міста, є першочерговим завданням структурної політики органів влади на державному, регіональному й місцевому рівнях.

Зазначені чинники обумовлюють особливості управління та стратегічного планування розвитку галузі. Висока соціальна значимість галузі, як виробника послуг, поряд в умовах природної монополії визначає необхідність державного регулювання діяльності підприємств комунального господарства, включаючи контроль за тарифами та якістю надаваних послуг. Важливим для галузі є те, що отримання прибутку як основної мети комерційних організацій, при обмежених можливостях збільшення обсягів продукції і розширення її асортименту для підприємств галузі трансформується у прагнення мінімізувати витрати. Таким чином, ключовими стають питання ресурсозбереження, у першу чергу енергозбереження. Завдання залучення додаткових інвестицій у галузь визначає необхідність підвищення її привабливості, забезпечення гарантованого отримання прийняттого прибутку і окупності в тривалій перспективі, що обумовлює актуальність стратегічного планування розвитку комунального господарства.

Зростання ролі стратегічних принципів у практиці планування розвитку взаємовідносин промисловості та комунального господарства викликане декількома причинами, серед яких найбільш важливими є:

- процеси глобалізації і ускладнення зовнішнього середовища;

- посилення невизначеності і ризиків у підприємницькій та іншій діяльності;
- зростання ролі регіонального і місцевого рівнів прийняття рішень;
- криза теорії і практики планування та управління територіями;
- посилення економічної конкуренції серед міст за ресурси та ринки збуту.

Значущість стратегічного планування для формування ефективних умов взаємовідносин підприємств містоутворюючої та містообслуговуючої сфери відчутно підвищилася у зв'язку зі змінами, характерними для сучасного бізнесу, які збільшують потребу підприємств у стратегічних рішеннях [183, с.357]. Їх необхідність зводиться до того, щоб:

- базувати свою діяльність на стратегічних можливостях, надійних і чітко визначених;
- розробляти системи моніторингу середовища маркетингу й аналізу конкурентоспроможності;
- підвищувати здатність адаптації до змін у середовищі.

Виходячи з того, що як промислові підприємства так і підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування відіграють важливу роль у розвитку економіки міста і зважаючи на те, що другі у переважній більшості є у власності громади міста, то роль місцевих органів самоврядування у забезпеченні їх ефективних взаємовідносин є незаперечною. У зв'язку з цим ефективне функціонування зазначених підприємств можливе лише за рахунок виваженої стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування з врахуванням Євроінтеграційних умов розвитку економічних відносин.

Реалізація зазначеної стратегії багато в чому залежить від стабільності зовнішнього економічного середовища та фінансового забезпечення підприємств, які забезпечують ефективний розвиток економіки міста. Фінансове забезпечення у свою чергу включає реалізацію заходів інвестиційної політики, спрямованих на підвищення інвестиційної

привабливості, яка визначається конкурентними перевагами порівняно з іншими містами за рахунок підвищення конкурентного потенціалу. Інвестиційна привабливість та конкурентоспроможність відіграє важливу роль при реалізації заходів щодо реформування різних сфер життєдіяльності міста [7, с. 140].

При цьому, дуже важливим є врахування двох різних напрямів, за якими може здійснюватися реформування міського господарства в контексті взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. Перший – це коли основна увага буде приділена економії бюджетних коштів, підвищенню ефективності їх використання за допомогою поступового перекладання витрат з фінансування підприємств міського господарства на рахунок споживачів через підвищення тарифів на їх послуги. У другому шляху основні зусилля мають бути спрямовані на активізацію економічних шляхів вирішення даної проблеми. Треба демонополізувати ринок послуг підприємств комунального господарства, сприяти розвитку конкуренції між підприємствами різних форм власності – все це сприятиме заощадженню ресурсів і поступовому підвищенню тарифів у рамках реформування міського господарства. Слід ураховувати, що підвищення тарифів на послуги підприємств комунального господарства є обов'язковою і невід'ємною частиною кожного з напрямів реформування, але основною метою реформи є підвищення якості послуг, що надаються підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування. Реформування міського господарства обумовлене тим, що, з одного боку, витрати на його утримання завжди складали істотну частину бюджетних витрат, перш за все місцевих органів управління. З іншого – необхідно конкретно змінити ставлення до наявних матеріальних ресурсів. Їх економія дає значні вигоди господарству регіону та країни [166, с.57].

Вищезазначене є обґрунтуванням необхідності формування стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. При цьому слід

зауважити, що планування є одним з основних методів управління господарською діяльністю підприємств і визначається як сукупність способів, прийомів, варіантів, використовуваних для розрахунку планових показників, або як система засобів, методів і форм впливу на економічні інтереси працівників даних підприємств з метою орієнтації їх діяльності на підвищення ефективності виробництва. Основою функціонування цих засобів і методів є економічні закони.

В цілому за твердженням А. Томпсона і А. Стрікланда [295, с.168.] стратегія націлена вирішувати наступні взаємозв'язані завдання: рішення про те, який вид діяльності обирає підприємство, постановка стратегічних цілей і завдань для їх досягнення, розробка стратегії досягнення цілей, реалізація стратегічного плану, оцінка результатів діяльності і зміни стратегічного плану або методів його реалізації.

Ансофф І. стверджує, що стратегія є набором правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності. Стратегія – це системний підхід, який забезпечує складній організації збалансованість і загальний напрямок росту. Стратегія - складна і потенційно потужна зброя, за допомогою якої сучасна фірма може протистояти мінливим умовам [18, с. 46, с. 47, с. 49]

Армстронг М. вважає, що стратегія визначає напрям руху компанії з урахуванням конкретного зовнішнього оточення з метою створення стійкої конкурентної переваги. Стратегія - це констатація наміру, який визначає засоби для досягнення цілей, пов'язаного з довгостроковим розподілом значних ресурсів компанії, з гнучкою відповідністю цих ресурсів і здатностей особливостям зовнішнього оточення. Стратегію можна розглядати як перспективу в процесі визначення ключових стратегічних питань і факторів успіху, при цьому стратегічні рішення, що приймаються, повинні бути направлені на створення значного і довгострокового впливу на поведінку і ефективність компанії [22, с. 38-39].

Л.Г. Зайцев, М. І. Соколова [90, с.211] виділяють чотири етапи розробки стратегії, при цьому на їх думку, місія компанії, стратегічні і фінансові цілі на початок процесу формулювання стратегії повинні бути вже визначеними. При цьому, перший етап – це всебічний аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства. Другий етап включає формулювання стратегічних альтернатив, з врахуванням стану зовнішнього середовища, ресурсів підприємства і стратегічних цілей. Третій етап передбачає оцінку відібраних стратегічних альтернатив. Четвертий етап – на основі оцінки альтернативних варіантів обирається найкращий.

Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. зазначають, що стратегія – це детальний всеохоплюючий план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей [180, с. 257].

На думку Гольдштейна Г.Я. [215, с. 121.] в першу чергу, потрібно здійснювати оцінку існуючого стратегічного положення підприємства і його стратегічних зон господарювання, виявити дисбаланс портфеля, визначити стратегічні цілі підприємства і відповідно вибрати певні стратегії управління.

Ричардсон Р., Томпсон М. стверджують про те, що будь-яка стратегія, незалежно від сфери застосування повинна мати дві ключові складові: стратегічні цілі (тобто, те чого стратегія передбачає досягти) і план дій (тобто засіб, за допомогою якого пропонується досягти намічених цілей [342, с. 73].

Загалом за досить тривалий період існування категорії, згідно зі спостереженнями науковців, виробилося три підходи до її бачення:

– згідно з першим, коли мова йде про стратегію, мають на увазі абстрактну норму діяльності, що звернена до процесів досягнення цілей. Стратегія наближується до категорії стратегічного бачення, тобто розуміється як уявлення про бажаний стан [34, с. 6];

– згідно з другим підходом, стратегія ототожнюється зі стратегічним планом дій, у цьому аспекті акцент зміщається на програмну компоненту [34, с. 6];

– згідно третього підходу, стратегія розглядається як процес, який на думку Брусака Р. Л., “спрямований на визначення напрямку розвитку організації, регіону чи територіальної громади в умовах середовища, що змінюється” [41, с. 4].

Домінуючим сьогодні є сприйняття стратегії як плану дій, але сучасні спеціалісти і консультанти зі стратегічного розвитку все частіше звертають увагу на стратегію як узгоджений напрям. Таке їх бачення обумовлено тим, що “зовнішні умови стають все більш динамічними і складання плану на довгострокову перспективу не виправдовує себе через постійну необхідність вносити численні зміни. Натомість використання узгодженого довгострокового бачення дозволяє більш гнучко реагувати на зміни і дотримуватися чіткого курсу розвитку” [115, с. 6].

Отже, як бачимо, категорія “стратегія” має досить глибокі коріння та доволі широке поширення. На основі узагальнення тверджень та поглядів науковців відносно сутнісного наповнення категорії, під стратегією можемо розуміти комплекс дій підприємств, органів місцевої влади та управління соціально-економічними системами щодо організації діяльності господарюючих суб’єктів задля досягнення стратегічної мети розвитку соціально-економічних відносин промисловості та комунального сектору, які окреслені на підставі оцінки та аналізу поточної ситуації та знаходять своє відображення у плані розвитку соціально-економічної системи.

Узагальнюючи різні підходи до змісту стратегії, слід зазначити, що єдиного способу розробки стратегії, як і єдиної форми організації, не існує [58], та загалом у процесі стратегічного управління необхідно відповісти на найважливіші питання розвитку системи: Що, Як і для Кого? Тобто в першу чергу необхідно визначити сферу застосування своїх зусиль і оцінити доцільність того чи іншого виду діяльності у відповідному сегменті ринку. Далі необхідно обґрунтувати спосіб організації діяльності, включаючи джерела і механізми залучення ресурсів, застосовувані технології, технічні засоби і т. п. Продумати механізм розподілу результатів діяльності між усіма

учасниками управлінського процесу, і, зокрема, обґрунтувати розподіл доходів між сферою нагромадження і споживання. Відзначимо, що в умовах вільного або відносно вільного ринку стратегічні питання визначення курсу організації вирішуються залежно від складних ринкових параметрів. На централізованому регульованому ринку пріоритетні сфери діяльності визначають органи управління місцевого самоврядування, проте спосіб виділення пріоритетних сфер має бути переважно економічним, а не адміністративним, тобто заснованим на стимулах, а не на примусі.

Отже, виходячи з вище сказаного, у сучасному розумінні стратегія повинна:

- містити чіткі цілі, досягнення яких є вирішальним для загального результату місцевого розвитку;
- підтримувати громадську ініціативу;
- концентрувати головні зусилля у потрібний час у потрібному місці;
- передбачати таку гнучкість поведінки, щоб використовувати мінімум ресурсів для досягнення максимального результату;
- визначати скоординоване керівництво;
- окреслювати коректний порядок дій;
- забезпечувати гарантовані ресурси.

Отже чинники розвитку стратегії взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування є достатньо багатограними (рис. 2.4).

У процесі розвитку взаємовідносин необхідно розуміти, що стратегія повинна бути як реактивною, тобто допомагати керівникам адаптувати розвиток підприємств до зовнішніх змін, так і проактивною, тобто спрямовувати дії у потрібному напрямі. Отже, процес формування та розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування, має бути чітко вираженим та ґрунтуватись на професійних управлінських рішеннях. У самому процесі управління у спрощеному вигляді можна виділити два основних напрями – оперативний і стратегічний. При

цьому, сучасним інструментом управління розвитком взаємовідносин в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі і пов'язаної з цим невизначеності є стратегічне управління.

Рис. 2.4. Чинники розвитку стратегії взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Система стратегічного управління дозволяє досягти таких основних результатів:

- створити системний потенціал для досягнення цілей. Цей потенціал полягає у: фінансових, сировинних і людських ресурсах; виробленій продукції (послуг), яка користується попитом на ринку; сформованому позитивному іміджі.

- другим результатом є структура організації і її внутрішніх змін, які забезпечують чутливість до змін зовнішнього середовища й відповідну адаптацію.

Як бачимо, стратегічне управління спрямоване на створення конкурентних переваг і затвердження ефективної стратегічної позиції, які забезпечать майбутню життєздатність організації, галузі чи регіону у змінних

умовах. Порівняння характеристик стратегічного й оперативного управління в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування (табл. 2.1.) показує, що основною ідеєю переходу від оперативного управління до стратегічного є ідея необхідності переміщення уваги вищого керівництва з “внутрішніх проблем” на проблеми зовнішнього середовища, щоб вчасно реагувати на їх зміни.

Таблиця 2.1

**Характеристика основних відмінностей оперативного
та стратегічного управління в умовах комунального сервісно-виробничого
обслуговування**

Характеристика	Оперативне управління	Стратегічне управління
Цільова орієнтація	Максимізація прибутку	Система цілей, визначених у техніко-економічних показниках згідно з обраними критеріями
Основний спосіб досягнення цілей	Оптимізація використання внутрішніх ресурсів	Установлення динамічного балансу з невизначеним і нестабільним середовищем
Оцінка ефективності роботи	Прибутковість і раціональність використання виробничого потенціалу	Своєчасність і точність реакції організації на нові запити ринку, час адаптації до змін у зовнішньому середовищі, конкурентоспроможність товарів і послуг
Важливість фактора часу	Не найбільш критичний фактор	Найважливіший фактор у конкурентній боротьбі (мінімум витрат часу на впорядковану послідовність робіт)
Тип планування	В основному – поточне, стратегічне – другорядне	Стратегічне багатоваріантне, поточне – інструмент реалізації стратегічного
Основа побудови системи управління	Функції й організаційні структури, процедури, техніка й технологія	Люди, системи інформаційного забезпечення, ринок
Підхід до управління персоналом	Погляд на працівників як на ресурс, як на виконавців окремих робіт і функцій	Погляд на працівників як на найважливіший капітал, ключовий фактор успіху
Ставлення до нематеріальних активів	Важливі	Основний капітал організації, ключовий фактор успіху

Джерело: Складено і адаптовано на основі [112, с.8]

З наведених тверджень у табл. 2.1 ми можемо з впевненістю говорити, що стратегічне управління постійно фіксує, що необхідно робити сьогодні

для досягнення бажаних цілей у майбутньому. Водночас стратегічне управління – процес, що визначає послідовність дій з розробки і реалізації стратегії. Дана послідовність включає постановку цілей, вироблення стратегії, визначення необхідних ресурсів і підтримку зв'язку із зовнішнім середовищем – усе це дозволяє організації/території/державі добиватися виконання поставлених завдань. Отже, сама сутність стратегічного управління робить його обов'язковим інструментом концепції розвитку взаємовідносин у сучасних умовах, коли зміни відбуваються надзвичайно швидко, а традиційні територіальні конкурентні переваги часто втрачають своє значення як вирішальні фактори розвитку.

Важливо зауважити, що основу стратегічного напрямку становить стратегічне планування. Значущість даного напрямку дуже важлива. Оскільки стратегічне планування сфокусоване на прийнятті оптимальних стратегічних рішень, стратегічне планування – це передусім управління розробкою та виконанням планів, стратегічне планування – аналітико-прогнозний процес, у стратегічному плануванні використовуються економічні та технологічні змінні.

Стратегічне планування характеризується такими основними рисами: спрямоване на вирішення найбільш гострих проблем розвитку взаємовідносин; визначає основні цілі розвитку взаємовідносин; створює рамки для більш детального планування і ухвалення поточних рішень; дозволяє пов'язувати територіальні, галузеві плани та плани підприємства; забезпечує спадковість планів і програм; формує загальну логіку розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування.

Стратегічні підходи у плануванні дозволяють:

– оцінити умови, в яких здійснюватиметься розвиток взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування на території міста та за його межами (передбачаючи можливі події, можна планувати дії так, щоб мінімізувати негативний або максимізувати позитивний ефект);

- провести комплексну оцінку потенціалу підприємств та території, на яких вони знаходяться;
- досягти консенсусу і поставити загальні цілі (для місцевої влади більш важливо досягати суспільної згоди в цілях і програмах розвитку, а для керівників бізнесу економічного ефекту; досягнення узгодження цілей розвитку – сильна сторона стратегічного планування і його необхідний етап);
- оптимально розподіляти ресурси як підприємств, так і території та концентрувати їх на найбільш головних напрямках;
- координувати програми розвитку взаємовідносин;
- визначити напрям руху через постановку цілей і завдань, створити інструмент для вимірювання та оцінки результатів.

Тобто, маючи хороший стратегічний план, можна гарантувати, що як промислові, так і підприємства комунального обслуговування, які окрім економічних інтересів забезпечують життєдіяльність міста вирішать успішно всі проблеми, викликані нераціональним використанням ресурсів, недосконалою оперативною організацією виробництва.

Важливо, що стратегічне планування охоплює широкий спектр питань і, ґрунтуючись на положеннях стратегічного маркетингу, дає можливість представити картину майбутнього розвитку надання послуг, перспективних проектів, кадрової і фінансової складових діяльності підприємства на плановій основі (рис. 2.5).

Стратегічне планування розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування має ґрунтуватись на низці спеціальних принципів (рис. 2.6).

Процес формування стратегічного бачення та системи цілей розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування є одним із важливих етапів стратегічного управління, який необхідний для досягнення успіху і створення конкурентних переваг.

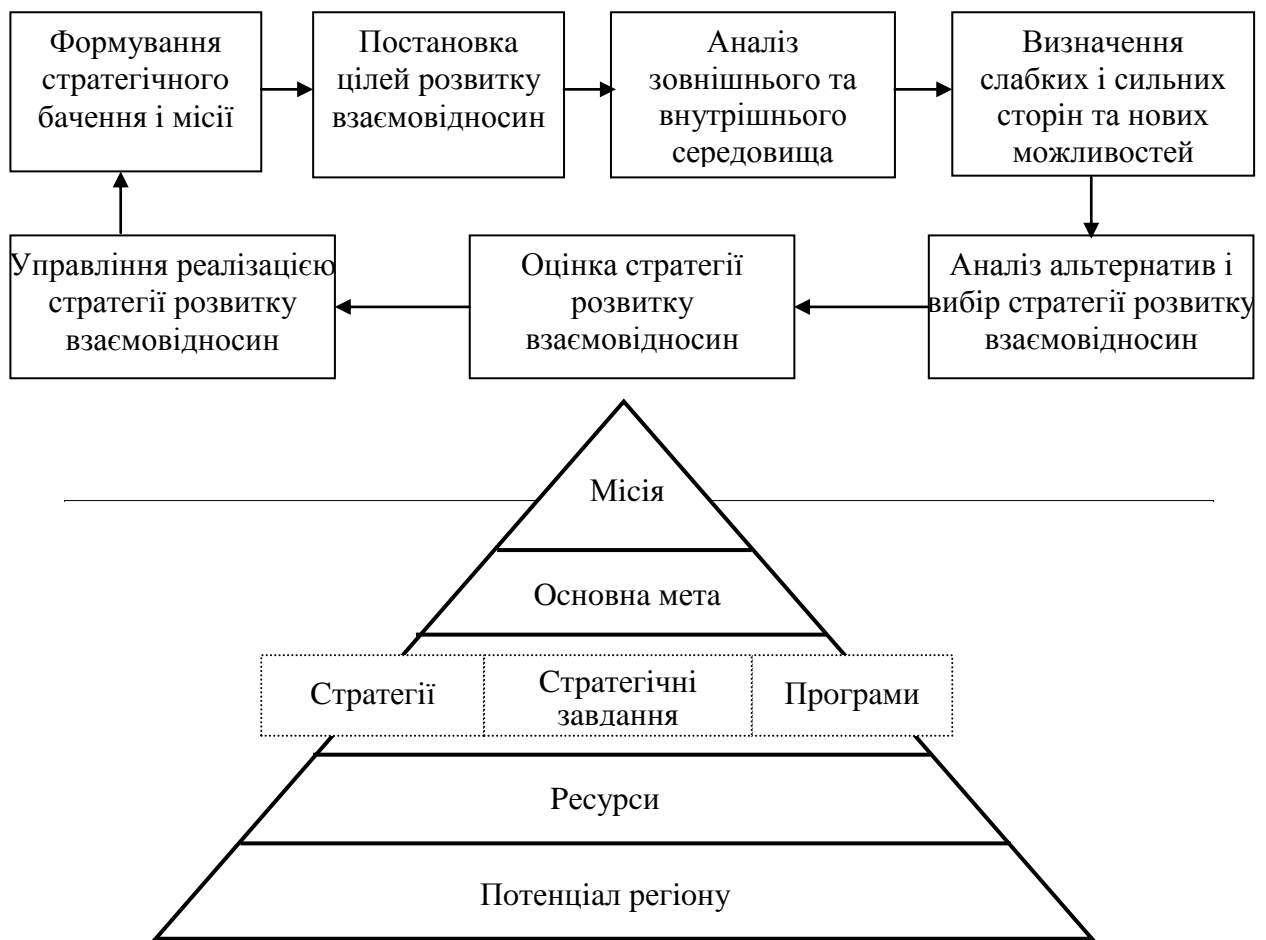

Рис. 2.5. Процес стратегічного планування і взаємозв'язок елементів вибору стратегії взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами комунального обслуговування
Джерело: розроблено автором

Ці переваги полягають у раціональному використанні обмежених ресурсів і часу, а також послідовній розробці і реалізації управлінських рішень, що орієнтуються на стійких методичних засадах встановлення цілей підприємства, визначення пріоритетності та узгодженості цілей на підприємстві, а також ввести у відповідності з цим алгоритмом цілевстановлення, уточнивши його відповідно до специфіки діяльності підприємств. Цілі – це критерій для всього подальшого процесу ухвалення управлінських рішень, для вибору найкращої альтернативи. Цілі повинні мати ряд характеристик: бути конкретними і вимірними, мати конкретні часові межі, бути досяжними і взаємопідтримуючими.

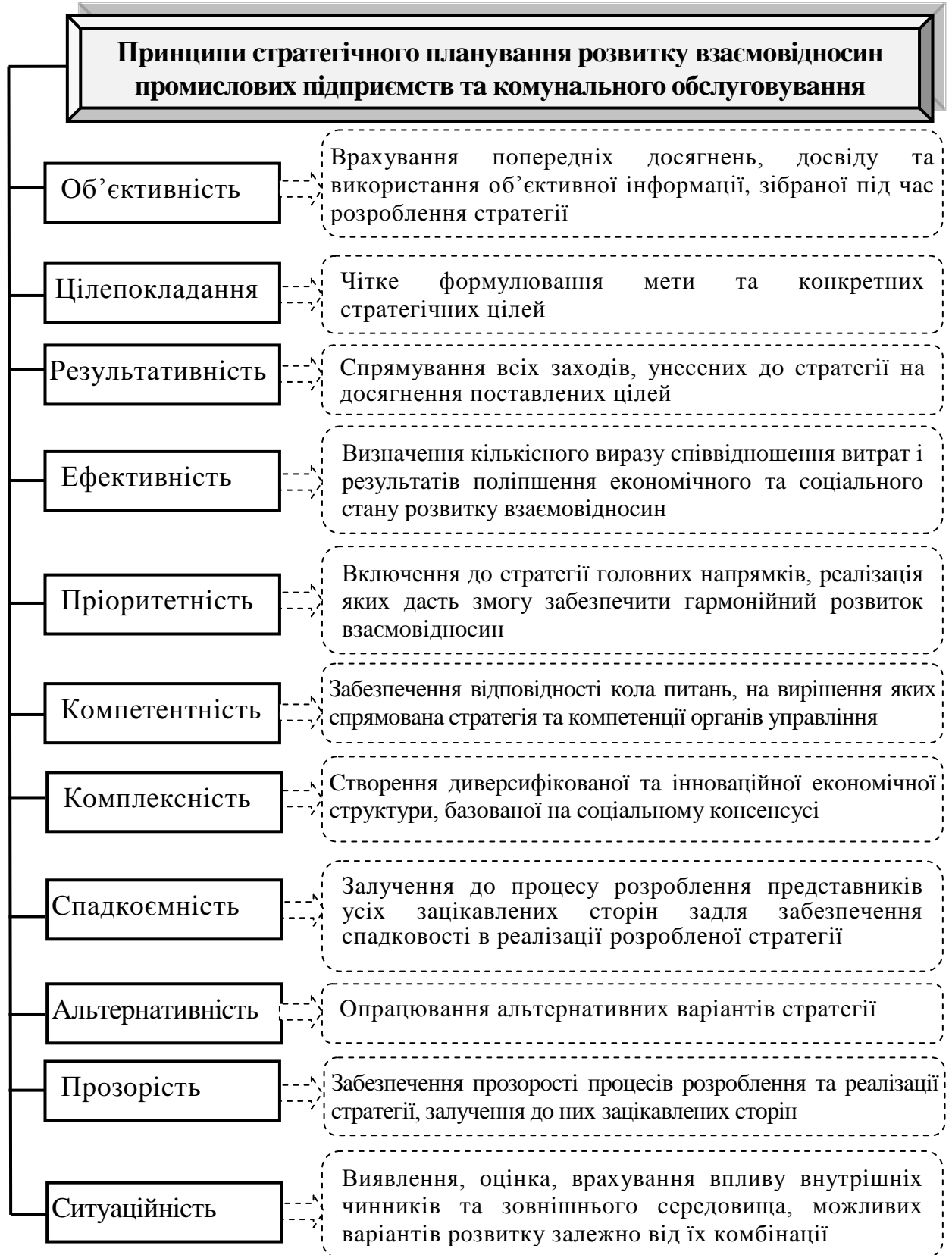

Рис. 2.6. Принципи стратегічного планування розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування

Джерело: розроблено автором

При цьому слід пам'ятати, що найважливішою метою управління комунальним господарством служить максимально повне задоволення потреб як промислових споживачів, так і населення у відповідних послугах і ремонтних роботах шляхом раціонального використання наявних ресурсів.

Для досягнення цієї мети виникає необхідність вирішення наступних завдань:

- максимально повне забезпечення врахування інтересів промислових підприємств у вирішенні найважливіших питань розвитку комунального обслуговування;
- розробка економічно раціональної системи взаємовідносин між усіма учасниками господарського процесу на правовій основі;
- впровадження економічних стимулів підвищення якості робіт та послуг у комунальному господарстві;
- забезпечення надійності і стійкості інженерних систем (водо-, газо-, електро- і тепlopостачання, каналізаційна система та ін.);
- забезпечення сталого ресурсозабезпечення комунального господарства за рахунок залучення централізованих і нецентралізованих джерел фінансування, розвитку матеріально-технічної бази та поліпшення системи підготовки кадрів.

Місія не повинна повністю залежати від поточного стану комунального господарства, а бути орієнтованою на майбутнє, визначаючи загальний курс розвитку даної сфери. Вона забезпечує основу для розробки стратегії розвитку та визначення ключових цілей по всіх функціональних і забезпечуючих підсистемах, галузях і сферах муніципального господарства.

Важливою умовою впровадження процесу стратегічного планування є формування “команди” для розробки стратегічного плану і залучення зацікавлених сторін до обговорення плану на різних етапах його розробки. Є кілька причин, чому участь зацікавлених сторін у процесі розробки стратегії є важливою.

По-перше, участь різних зацікавлених сторін створює міжгалузевий підхід і забезпечує можливість розглянути кожне стратегічне питання з різних точок зору, що призводить до кращого розуміння умов розвитку і підвищення якості стратегії у цілому, а також її складових.

По-друге, залучення відповідних зацікавлених сторін, таких, як влада та лідери громадської думки, збільшує довіру до процесу розробки стратегії. Ця участь мотивує інших до участі, а також робить внесок у розбудову атмосфери довіри, особливо щодо стратегічного планування та управління процесами розвитку.

По-третє, належна та своєчасна участь зацікавлених сторін у процесі підготовки стратегії створює почуття власності, необхідне для успішної реалізації стратегії на засадах партнерства. Це особливо актуально в умовах дефіциту розвиткових ресурсів. Участь широкого кола зацікавлених сторін може допомогти мобілізувати широкий спектр ресурсів, якими вони володіють – матеріальних, інтелектуальних, інформаційних тощо.

Регіональні фахівці, які можуть бути корисними для розробки стратегії, повинні бути належним чином вмотивовані, щоб брати участь у процесі і отримати чітке розуміння того, в який спосіб вони можуть зробити свій внесок. Поряд з розумінням того, що розробка і реалізація стратегії є спільною справою, зацікавлені сторони повинні бути поінформовані, що від них очікується, які їх завдання, і що вони повинні зробити, щоб виконати ці завдання. Вони повинні бути також поінформовані про переваги, на які можна очікувати після того, як стратегія регіонального розвитку буде розроблена і почнеться її реалізація.

Участь регіональних зацікавлених сторін має бути узгоджена з вимогами процесу розробки стратегії і зі здатністю кожного учасника відповідати цим вимогам. В ідеалі, сукупність знань та вмінь зацікавлених сторін забезпечить достатній рівень для успішної підготовки кожного сегмента стратегії регіонального розвитку. Крім того, має бути достатня

кількість залучених регіональних фахівців, щоб мати можливість своєчасно виконувати завдання і заходи, необхідні для розробки стратегії.

Необхідним аспектом процесу стратегічного планування є аналіз внутрішніх чинників. Він є важливим як для суб'єктів господарювання, що працюють у конкурентному середовищі, так і для природних монополій або суб'єктів господарювання, які надають соціальні (некомерційні) послуги, оскільки він сприяє забезпеченню ефективності діяльності.

При цьому, доцільним є виявлення та оцінка функцій, які створюють цінність для власників та споживачів, зокрема, збільшення економічної, соціальної та іншої вигоди. Діяльність, яка не сприяє збільшенню цінності, слід припинити. Решту функцій необхідно реалізовувати з максимальною ефективністю. Рекомендовано шукати альтернативні та інноваційні рішення щодо реалізації функції та забезпечувати оптимальний розподіл ресурсів. Сукупність усіх видів діяльності, які збільшують вартість, прийнято вважати ланцюгом створення доданої вартості. Важливо зазначити, що навіть якщо більшість функціональних одиниць (підрозділів) підприємства є ефективними, неефективність принаймні однієї ланки процесу, як правило, може призвести до негативного результату для підприємства в цілому.

Для оцінки внутрішніх ресурсів можна застосувати модель ланцюга створення доданої вартості Портера (рис. 2.7.), яка дасть змогу керівництву підприємства проаналізувати конкретні заходи, які можуть створювати вартість, підвищити ефективність та забезпечити конкурентні переваги.

Ланцюг вартості є множиною окремих, але тісно взаємопов'язаних процедур, які створюють корисність. Дії, які створюють вартість, визначаються як процедури корисності (value activities), що приносять прибутки тоді, коли вартість перевищує їх витрати. Процедури, які створюють вартість, поділяються на основні та допоміжні. До перших належить логістика виробництва, дистрибуції, постачання, а також обслуговування споживачів і маркетинг. Додатковими процедурами є: закупівлі, технології, управління людським потенціалом й інфраструктура

підприємства. Згідно теорії ланцюга вартості, конкурентну перевагу підприємства на ринку може зміцнювати вмiла співпраця на стику окремих процедур, наприклад, логістики і виробництва або логістики і маркетингу. Сучасні методи управління переміщенням, такі як “just in time”, “quick response”, ECR (effective consumer response), а також концепції управління: outsourcing, lean management або lean logistics, призводять передовсім до встановлення стратегічних коопераційних зв’язків [309, с.87-88].

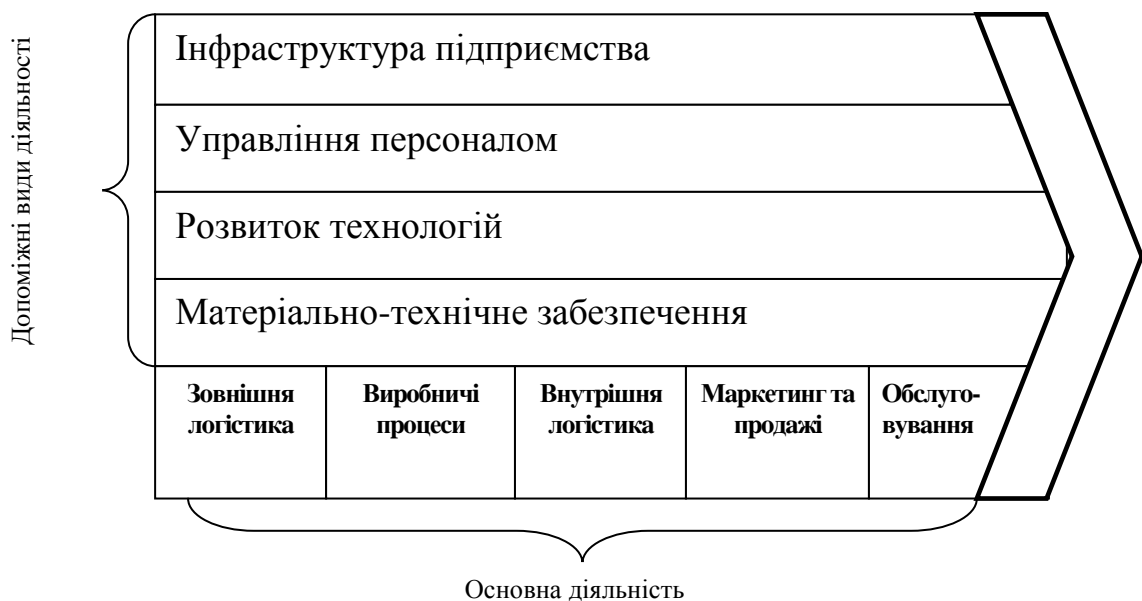

Рис 2.7. Модель ланцюга створення доданої вартості Портера

Модель Портера та інші моделі можуть допомогти керівництву охарактеризувати виконувані підприємством функції та призначити відповідальних осіб. Після того, як встановлено роль і значення кожного виду діяльності, можна визначити сильні і слабкі сторони підприємства та умов ведення бізнесу. Види діяльності, які є критично важливими та ефективними, необхідно посилювати. Надзвичайно важливі, але неефективні види діяльності рекомендовано удосконалювати, а непотрібні види діяльності – припиняти.

Необхідно провести порівняльний аналіз вищевказаних видів діяльності та їх ефективності: порівняння на конкурентних ринках слід здійснювати у межах країни, а порівняння на монопольних ринках – з аналогічними іноземними суб'єктами господарювання. Таке порівняння забезпечує підприємству оцінку ефективності поточної діяльності, дозволяє визначити можливі шляхи підвищення ефективності та може допомогти знайти конкурентні слабкі та/або сильні сторони.

Не менш важливим етапом розробки стратегічного плану взаємовідносин промислових підприємств із комунальною сферою є оцінка та аналіз зовнішнього середовища, що згодом дозволяє контролювати зовнішні чинники та умови для визначення можливих позитивних і негативних для підприємств результатів їх впливу. Аналіз зовнішнього середовища дозволяє виявити такі важливі моменти: зміни у зовнішньому середовищі, які впливають на різні аспекти діяльності підприємств; загрози для майбутнього розвитку (негативні чинники); можливості (позитивні чинники).

Для розробки та здійснення стратегії велике значення має аналіз ринкових чинників, які через свою постійну й високу мінливість можуть безпосередньо вплинути на успіх або крах підприємства. Мова йде про мікроекономічний аналіз попиту, пропозиції та рівня конкуренції.

До зовнішніх чинників можна віднести: темпи інфляції, політику держави у сфері фінансів і економічного законодавства (блок економічних чинників); зміну кон'юнктури за конкретними видами продукції, послуг (ринкові); зміну технологій виробництва у різних сферах (технологічні); наявність можливих конкурентів, їх слабкі і сильні сторони (фактори конкуренції); зміну очікувань інвесторів, підприємців і населення (соціальні). Аналіз усіх зовнішніх чинників дозволяє оцінити як можливості, так і небезпеки з боку зовнішнього середовища при реалізації розробленої стратегії. Аналіз зовнішнього середовища доповнюється докладним аналізом сфери взаємовідносин, її сильних і слабких сторін, вивченням потенціалу і

постановкою проблем розвитку. У зарубіжній практиці розроблено інструмент такого аналізу – SWOT-аналіз (strengths, weaknesses, opportunities, and threats – сильні і слабкі місця, можливості, небезпеки). Ключові питання для SWOT-аналізу стану взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування за джерелами інформації наведені на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Ключові питання для SWOT-аналізу стану взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування за джерелами інформації

Джерело: розроблено автором

Результатом SWOT-аналізу є матриця аналізу умов життєдіяльності системи, яку також називають матрицею аналізу переваг/недоліків, майбутніх можливостей/майбутніх небезпек. У результаті надається комплексна оцінка поточному стану розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування на території міста та поза його межами.

Уявлення про зміст і впровадження процесу стратегічного планування розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального

сервісно-виробничого обслуговування були б не повними без опису найважливішої компоненти – ресурсів розвитку. При цьому, необхідно враховувати як ресурси підприємств (промислових, комунальних), так і територіальні ресурси. Це звичайно зумовлене, тим, що так звані комунальні підприємства третього типу, які виробляють неподільну продукцію загального користування, фінансуються і з місцевого бюджету.

В укрупненому вигляді класифікація стратегічних ресурсів розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування підприємств зображено на рис. 2.9.

Залучення ресурсного потенціалу починається з його аналізу, який може складатися з таких частин:

- ретроспективний аналіз;
- комплексна оцінка наявного ресурсного потенціалу: визначення запасів ресурсів; визначення альтернативних ресурсів (ресурсів-замінників); визначення необхідності залучення зовнішніх ресурсів; порівняння взаємозамінних ресурсів (за капіталоємністю; енергоємністю; величиною запасу; інвестиційною привабливістю; за можливостями використання);
- перспективний аналіз наявності ресурсів.

У результаті реалізації наведених вище кроків створюється база стратегічних ресурсів, необхідних для виконання стратегічного плану. Звичайно, покладатися лише на ринкові механізми неможливо, особливо коли мова йде про діяльність підприємств, які діють на локальних ринках комунальних послуг (теплопостачання, водопостачання та водовідведення, постачання гарячої води).

У даному випадку мається на увазі, що в сучасних умовах підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування не володіють достатньою економічною самостійністю і не мають необхідних умов для комерційної діяльності, значна соціально-екологічна спрямованість їх діяльності обумовлює необхідність участі держави в економіці галузі, що певною мірою ускладнює впровадження нових форм управління. Маючи

комунальну форму власності, підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування належать місцевим громадам та надають комунальні послуги в межах міст. Замовниками послуг виступають приватні підприємства, населення та місцеві органи влади. Таким чином між підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування та органами влади різних рівнів виникають регулюючі зв'язки.

Рис. 2.9. Класифікація ресурсів розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування підприємств

Джерело: розроблено автором

Тобто, з впевненістю можна стверджувати, що розвиток підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування на пряму залежить від місцевого економічного розвитку і навпаки, але за умови співпраці місцевої громади з усіма секторами з метою стимулювання місцевої підприємницької

ініціативи для забезпечення життєздатності та сталості місцевої економіки [344, с. 68]. При цьому, не можливо не погодитись з твердженням Федерації канадських муніципалітетів, що економічний розвиток міст – це процес під керівництвом місцевої влади, органів місцевого самоврядування або певної агенції, організації, асоціацій підприємств, фінансових установ та ін., які діють від імені місцевої влади з метою забезпечення економічної спроможності територіальної громади міста, селища і села... [81, с. 7].

Виходячи з вище сказаного, з метою забезпечення ефективної реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку взаємовідносин вітчизняних промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування саме на рівні місцевих органів самоврядування, необхідною умовою є розробка цільових програм економіки міста. Розробка кожної програми має здійснюватись спеціалізованими підрозділами міської влади або зовнішніми організаціями, що залучаються на договірній основі. Розробка програм має забезпечуватися з боку місцевих органів влади фінансовими, інформаційними, кадровими та іншими ресурсами.

У процесі розробки програм необхідно чітко відокремлювати сферу прямого управління від сфери непрямого. До сфери прямого управління належать фінанси, земля, нерухомість, майно, що знаходяться у власності територіальної громади або передані їй в управління, комунальні підприємства, організації і установи, житловий фонд. До сфери непрямого управління – господарські підприємства та інші об'єкти, що не є комунальною власністю, або не передані місцевим органам влади в управління, але розташовані на території міста [170, с. 98].

Програма розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування дозволяє, по-перше, пов'язати дії учасників процесу незалежно від їх відомчої підлеглості, по-друге, врахувати технічні, матеріальні і трудові ресурси, необхідні для досягнення поставленої мети.

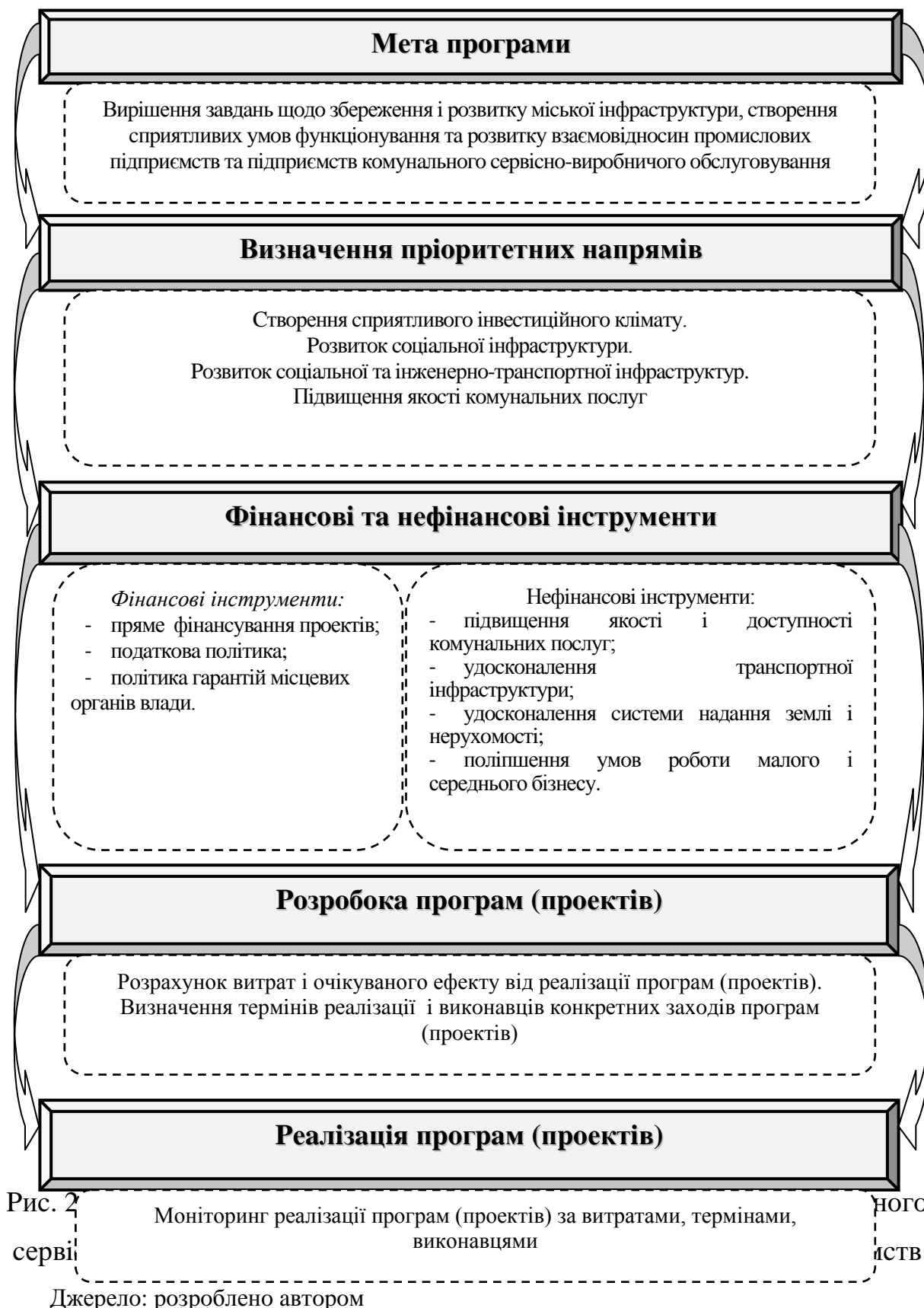
У результаті цього розробка комплексних програм спрямована на забезпечення тісної взаємодії і поєднання галузевого і територіального аспектів, подолання відомчих бар'єрів у розвитку території міста. Слід зазначити, що програми взаємопов'язані між собою. Зокрема, соціально-економічні виступають цільовими, а науково-технічні і виробничо-технологічні – такими, що забезпечують умови реалізації цільових програм.

Основний зміст довгострокової програми становить найбільш значуща мета, а також характеристики комплексу заходів, ресурсів, використовуваних для її досягнення. Комплексні цільові програми, що розробляються і затверджуються місцевими органами, є початковою передумовою формування довгострокового плану-прогнозу, а програми виступають як передпланові документи. Цільова програма міста, яка включає і стратегічні напрями розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування не може бути реалізована без взаємодії з системою державного регулювання і державних ресурсів [123; 182].

Усі функції суб'єктів господарювання мають бути пов'язані не тільки з прогнозуванням, програмуванням і з непрямим регулюванням, але і з довгостроковим індикативним плануванням.

Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності в галузі комунальних послуг органами самоврядування здійснюють заходи з підтримки даних підприємств: надаються гарантії органами місцевого самоврядування, оформляються клопотання перед обласною адміністрацією про надання підтримки в реалізації інвестиційних проектів, здійснюється субсидування відсоткових ставок за кредитними запозиченнями [170].

Процес формування і реалізації програми розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування в умовах промислових підприємств зображено на рис. 2.10.

Звичайно, після того, як звершиться розробка цільові програми зводяться в єдиний документ, що являє собою комплексний план

економічного розвитку галузі. Заздалегідь проведені для кожної програми оцінки її вартості та економічного ефекту, графіки виконання та основних виконавців дозволяють на цьому етапі здійснити загальний середньостроковий прогноз за даними показниками. План економічного розвитку затверджується міським керівництвом, проте не є жорстким директивним документом. Він є набором рекомендованих програм, що визначають загальний напрям роботи підприємств галузі.

Організація, яка розробляла план (підрозділ керівництва міста, незалежна організація або Агентство економічного розвитку), виступає при цьому координуючим органом, який організує роботу всіх підрозділів органів міської влади та інших міських структур.

План має пройти через процедуру публічного обговорення (у вигляді публічних слухань, обговорення у засобах масової інформації) і затвердження органами представницької влади. Цим досягається перетворення плану на продукт “суспільного договору”, що має юридичний статус. Крім того, така підтримка забезпечує спадковність плану і його незалежність від зміни суб’єктів виконавчої влади.

Алгоритм виконання комплексного плану економічного розвитку комунальної галузі включає його конкретизацію у щорічних планах, що містять інформацію про заходи, бюджет, відповідальних і терміни. Виконання щорічних планів має на увазі більш традиційний строгий контроль.

Проведене дослідження дозволяє виділити такі основні вимоги до змісту плану економічного розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування.

По-перше, план необхідно створювати з урахуванням соціально-економічної і політичної ситуації і забезпечувати ефективне використання ресурсів, які є у розпорядженні підприємств чи міста або які можна залучити ззовні. Тому складанню плану має передувати серйозний аналітичний етап, у процесі якого необхідно розглянути декілька сценаріїв розвитку

досліджуваної галузі і при плануванні орієнтуватися на найбільш вірогідний з них. Аналітичний звіт з оцінкою умов і ресурсів розвитку, а також пропозиціями за напрямками розвитку має бути обов'язковим додатком до плану економічного розвитку.

По-друге, робота над планом має виходити з вимоги підвищення демократичності процесів управління і здійснюватися з урахуванням позицій усіх зацікавлених сторін (місцева влада, бізнес, представники громадськості, наукові і навчальні заклади тощо), з використанням їх інтелектуального та організаційного потенціалу. Структури міського управління, які діють від імені територіальної громади, мають залучати до процесу розвитку компетентних представників міського співтовариства і взаємодіяти з адміністративними структурами регіонального та державного рівня [167].

По-третє, визначальною межею плану розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування має бути гнучкість. Процес реалізації плану має на увазі його періодичну конкретизацію, зокрема у формі більш жорстких річних планів. Крім того, в міру необхідності і сам стратегічний план має змінюватися та уточнюватися відповідно до змін соціально-економічної ситуації.

Отже, стратегічне планування – це та можливість, яка має суттєво допомогти промисловим підприємствам та підприємствам комунального сервісно-виробничого обслуговування стати на ноги після кризи. Головне – використовувати його послідовно, узгодивши свою діяльність як із зовнішніми обставинами, так і внутрішнім середовищем, його особливостями. Але при цьому не можна забувати, що підприємства не існують поза економікою, а навпаки, значною мірою визначають її стан. У свою чергу й економіка висуває до підприємств усе більш серйозні вимоги.

Тобто, стратегічний план розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування розроблений безпосередньо учасниками взаємовідносин, обов'язково має бути врахованим у стратегії розвитку економіки в рамках міста, відповідати

сучасній економічній реальності, і визначати середню/довгострокову перспективу розвитку. План має включати концепцію розвитку взаємовідносин і короткий виклад намічених до розробки і виконання цільових програм, оскільки майбутнє будь-якого підприємства прямо і безпосередньо залежить від того, наскільки адекватно відповідають його дії потребам ринкової економіки. Окрім того, при розробці програм необхідно враховувати їх вплив на всі компоненти міста: містоутворюючу, містобудівну, містообслуговуючу сферу та населення.

2.3. Роль комунальної сервісно-виробничої сфери в розвитку промислових підприємств

Ефективний менеджмент ґрунтується на поєднанні реальних цілей, життєвих цінностей і установок, очікувань і потреб працівника з цілями організації. Проблема визначення ролі і пріоритетності напрямів розвитку сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг набуває особливої актуальності в умовах обмеженості ресурсів підприємств з одного боку, а з іншого – необхідністю задоволення зростаючих потреб у контексті реалізації стратегії розвитку.

Саме тому варто звернути увагу на теорію мотивації А. Маслоу, яка була сформульована у 40-х роках минулого століття. У людей, згідно цієї теорії постійно виникають різні потреби, які можна об'єднати в групи ієрархії. Маслоу виділив п'ять таких груп і представив їх у вигляді піраміди [178, 180].

Суть його теорії полягає у тому, що людина за своєю природою має широкий спектр потреб, які вона прагне задовольнити, тобто це є мотивом її поведінки. Ієрархію потреб він вибудував у виді піраміди, що складається з п'яти шарів.

У основі піраміди розташувалася група найнеобхідніших фізіологічних потреб; потім шар потреб, що забезпечують соціальні і страхові гарантії; далі

йдуть соціальні потреби (приналежність до спільноти, підтримка, визнання); далі – потреби в самоствердженні, статусі і репутації; на самій вершині – потреби в самовираженні і самореалізації.

Основна маса людей керується у житті потребами першого і другого рівнів; значно менше – потребами третього і четвертого рівнів; на самому верху – одиниці. Задоволена потреба перестає бути мотивом поведінки, але при цьому може стати імпульсом до формування потреб більш високого рівня.

Згідно з теорією А. Маслоу всі люди постійно відчують будь-які потреби, що спонукає їх до дії. При цьому виділяються такі групи потреби за порядком зростання:

1. Фізіологічні потреби є необхідними для виживання і включають потреби в їжі, воді, відпочинку та ін. Для їх задоволення необхідний мінімальний рівень заробітної плати і необхідні умови праці.

2. Потреби безпеки включають потреби в захисті від фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища і впевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задовольнятися в майбутньому. Це може вирішитися за допомогою заробітної плати, яка перевищує мінімальний рівень. Така заробітна плата дозволяє користуватися страхуванням, накопичувати кошти на старість. Впевненість у майбутньому - це робота в надійній організації, яка надає співробітникам окремі соціальні гарантії. Без задоволення потреб першого і другого рівня неможлива нормальна життєдіяльність людини.

3. Соціальні потреби включають підтримку з боку оточення, визнання заслуг людини, приналежність до тієї чи іншої спільноти. Для їх задоволення необхідна участь у груповій роботі, увага до людини з боку керівництва і колег по роботі.

4. Потреби у самоствердженні включають визначення людини з боку оточення. Вони задовольняються шляхом визначення компетенції, завоювання авторитету, досягнення лідерства та популярності, здобуття

публічного визначення. Управління цими потребами досягається за рахунок присвоєння цим особам титулів і звань, а також вручення нагород тощо.

5. Потреби у самовираженні включають потреби в реалізації своїх потенційних можливостей й зростанні як особистості. Для задоволення цих потреб людині необхідна максимальна свобода творчості, вибору методів і засобів вирішення поставлених перед нею завдань. Чим більш високе місце в ієрархії займають окремі потреби, тим для меншої кількості людей вони стають реальними мотивами поведінки [178, 180].

Основним моментом даної теорії є те, що кожен наступний рівень стає актуальним тільки при умові задоволення потреб попереднього рівня, що підкреслює її практичну значущість, оскільки дозволяє враховувати динаміку потреб, починаючи із забезпечення задоволення потреб нижчих рівнів і лише потім використовувати стимули для задоволення потреб наступного рівня.

Вищезазначене необхідно врахувати при оцінці значущості сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг. Саме тому варто зазначити, що послуги комунальних підприємств особливо впливають на діяльність промислових підприємств. Тому використовуючи ієрархічну модель А. Маслоу визначимо основні форми задоволення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств та їх пріоритетність (рис. 2.11), враховуючи при цьому діюче законодавство про місцеве самоврядування. На даному рисунку послуги комунальної сфери розмістимо по мірі зменшення пріоритетності. Для цього прорангуємо сервісно-виробничі потреби промислових підприємств по групах. На нашу думку, варто виокремити чотири групи. Перша – група А: першочергові (А) послуги. До даної групи нами віднесено послуги, які надаються обслуговуючими підприємствами комунального господарства, які використовуються для забезпечення комунальними послугами, які є життєво необхідними у діяльності промислових підприємств.

До об'єктів пов'язаних з наданням тих послуг, нами віднесено обслуговуючі підприємства комунального господарства. Тобто до групи А

віднесли послуги без яких існування промислових підприємств неможливе в принципі.

До другої групи Б віднесли послуги, які необхідні для здійснення функцій підприємств з основної діяльності. Це послуги обслуговуючих підприємств “Укоопспілки”, використовувани для надання спеціалізованих послуг зі збору та переробки вторинної сировини. Дані послуги не належать до життєво необхідних, але вони необхідні для здійснення основної діяльності промислових підприємств. До третьої групи В, віднесли послуги використовувани для здійснення тих функцій і послуг, які не були включені ні до переліку життєво необхідних, ні до основних, це послуги соціального характеру. Тобто до цієї групи слід віднести всі послуги, зокрема медичні, культурологічні, освітні та соціальні.

Рис. 2.11. Основні форми задоволення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

Варто зауважити складність, пов'язану із здійсненням даної класифікації, яка полягає у тому, що законодавством чітко не виокремлено які послуги сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств є обов'язковими у діяльності підприємств, тобто немає чіткої підстави визначити, які послуги мають бути включені до групи А, а які до інших груп. Окрім того, в законодавстві не зазначено, що саме місцеве самоврядування зобов'язане утримувати підприємства, які надають комунальні сервісно-виробничі послуги. Іншим важливим моментом, є те, що застосування даної класифікації на практиці, є виключним правом промислових підприємств, і воно може бути різним у різних підприємствах і за різних економічних та політичних умов. Це варто брати до уваги при визначенні пріоритетності напрямів розвитку забезпечення сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. До групи Г віднесли побутові послуги, які надають підприємства сфери побутового обслуговування та інші підприємства.

Крім того, необхідно відзначити, що ситуація з комунальною власністю динамічна, оскільки потреби промислових підприємств у послугах змінюється з часом. Саме тому пріоритетність забезпечення сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств може з часом видозмінюватися, і послуги можуть переходити з групи до групи.

Для визначення пріоритетності напрямів розвитку комунальної сфери також доцільно скласти інвентаризаційний перелік усіх об'єктів комунальної форми власності з вказівкою тієї функціональної групи, до якої належить кожен об'єкт. Виходячи з реальної практики, необхідно позначити фінансові джерела утримання та експлуатації кожного об'єкта. Далі здійснюється контроль за відповідністю класифікації кожного об'єкта і джерелами фінансування його утримання та експлуатації [99]. При цьому реалізація сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг через накопичення потреб, відповідно до "теорії ієрархії потреб" А.Маслоу, пропонуємо подати наступним чином (рис. 2.12).

На рис 2.12 група А включає об'єкти, використовувані для забезпечення функцій управління промисловим підприємством і його життєзабезпечення.

До групи Б належать об'єкти, необхідні для надання тих послуг підприємствам, які є обов'язковими для забезпечення життєдіяльності промислових підприємств з боку місцевого самоврядування. Для фінансування комунальних підприємств та їх експлуатацію і ремонт, місто, перш за все, мобілізує прибутковий потенціал групи Д.

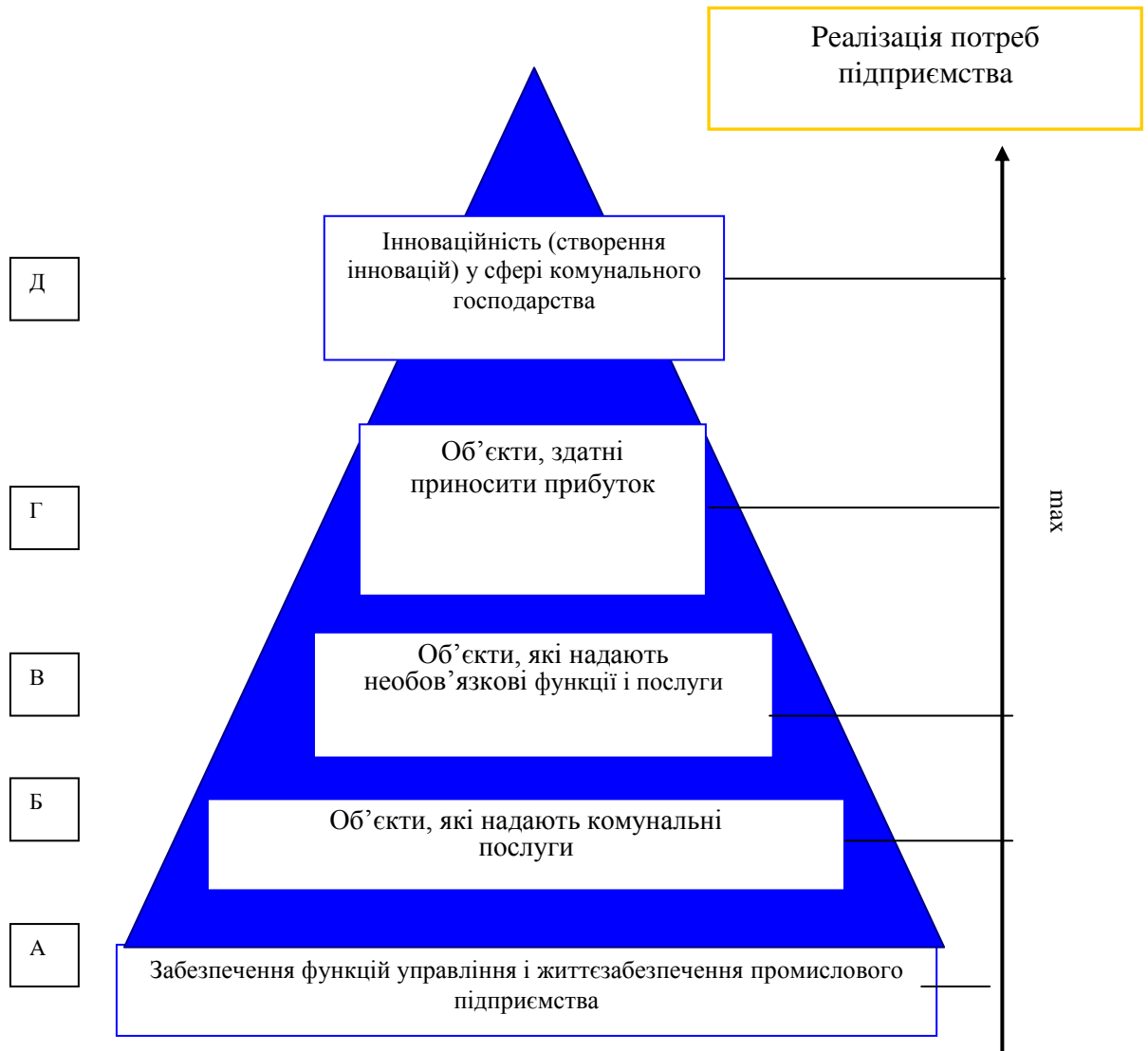

Рис. 2.12. Ієрархічність реалізації сервісно-виробничих потреб промислових підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [99]

Забезпечення необхідного фінансування об'єктів групи Б має бути, як правило, пріоритетним відносно до фінансування інших підприємств.

Об'єкти групи В використовуються для здійснення функцій і послуг, не включених до списку обов'язкових, але підтримуваних через соціально-політичні причини.

Місто може частково або повністю покривати витрати на утримання об'єктів, а також надавати послуги на умовах більш пільгових, ніж на відкритому ринку. Однак при цьому треба відстежувати розмір субсидій, які місто таким чином надає підтримуваним функціям. Розмір цих субсидій має за можливістю мінімізуватися [99].

До групи Г належать об'єкти, використовувані для здійснення функцій і послуг, не включених до списку ні обов'язкових, ні соціально і політично значущих для промислових підприємств. Кожен об'єкт може приносити чистий дохід місту. Якщо цього досягти не вдається, місто повинно продати об'єкт або позбавитися від витрат іншим чином. Чистий дохід від об'єктів даної групи має максимізуватися всіма розумними засобами за умови, що це не гальмує розвиток місцевої економіки. До групи Д включаються об'єкти, здатні створювати нову вартість.

Варто зауважити, що стабільність функціонування галузей комунальної містообслуговуючої сфери, які становлять основу забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг, дуже істотно впливає на рівень життєдіяльності промислових підприємств.

Також необхідно враховувати і соціальні критерії діяльності підприємств сфери послуг, доцільно визначити можливості комерціалізації і зниження бюджетного навантаження. Саме тому необхідно здійснювати оцінку якісних показників та враховувати дослідження експертів.

Досліджуючи думку науковців, отримано результати, які подано в табл. 2.2.

Найбільш соціально значущими виступають галузі тепло-, електро-, водо- і газопостачання. При цьому лише тепло- і водопостачання, а також дорожнє господарство не можуть бути комерціалізованими.

При цьому значна увага має приділятися здійсненню заходів із забезпечення контролю і регулювання тарифів на комунальні послуги, що надаються підприємствами-природними монополістами. Реформування організаційно-правових відносин включає ліцензування діяльності фірм, що забезпечують реалізацію послуг, формування конкурентного середовища, сертифікації.

Аби забезпечити можливість ефективного регулювання діяльності підприємств, які надають комунальні послуги, необхідно здійснювати розробку виробничих, інвестиційних програм, перспективних схем розвитку систем тепло- і водопостачання міста; а також вирішити питання формування і затвердження тарифів як засіб фінансового забезпечення програм [97; 103].

Таблиця 2.2

Результати визначення пріоритетних напрямів розвитку забезпечення сервісних потреб промислових підприємств комунальною обслуговуючою сферою

№ з/п	Галузі містообслуговуючої сфери	Соціальна значущість	Можливість комерціалізації	Вплив на зниження бюджетного навантаження
1	Теплопостачання	найбільш соціально значущі	неможлива	позитивний
2	Водопостачання		неможлива	позитивний
3	Електропостачання		можлива	позитивний
4	Газопостачання		можлива	позитивний
5	Будівництво	соціально значущі	можлива	позитивний
6	Комунальне господарство		можлива	позитивний
7	Цивільне будівництво		можлива	позитивний
8	Зв'язок, телекомунікації		можлива	позитивний
9	Охорона здоров'я		можлива	нейтральний
10	Освіта		можлива	нейтральний
11	Культура і спорт		можлива	позитивний

Джерело: складено автором на основі [170]

Заходи щодо реорганізації системи комунального господарства мають ураховувати особливості комунального господарства та діяльності

промислових підприємств, які відрізняються один від одного складом елементів, ознаками і процесом функціонування у ринкових умовах.

Основною метою розвитку комунального господарства є перехід його у режим беззбиткового функціонування при забезпеченні стандартів якості надання комунальних послуг і умов мешкання громадян. Важливими напрямками розвитку комунальної містообслуговуючої сфери є система заходів, які відображені на рис. 2.13.

Як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід реформування комунального господарства, створення ефективної системи управління може бути досягнуте лише завдяки розмежуванню та виокремленню функцій власника комунального майна і делегування йому на конкурсній основі не тільки підряду на обслуговування, але і функцій з управління [165].

Послуги, що надаються комунальним господарством – це не лише спосіб утримання об'єктів нерухомості, але і найважливіший інструмент підвищення благоустрою житла, двору, вулиці, регіону, що значною мірою сприяє забезпеченню якості життя працівників промислових підприємств та діяльності і самих підприємств, тому що побічно впливає на суспільні процеси [165, с.6].

Достатньо актуальним питанням на сьогодні є застосування ринкових механізмів управління комунальним господарством та створення умов для залучення інвестицій. Це ускладнюється відсутністю планомірної тарифної політики, ефективних і прозорих процедур формування і зміни тарифів. Дотаційність сфери обслуговування, витратність, нерозвинута сфера конкурентного середовища обумовлюють слабку привабливість галузі для приватних інвесторів. У той же час існують проекти модернізації комунальної інфраструктури комерційно привабливі, такі, що мають порівняно короткі терміни окупності, тому створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу кардинально змінило б фінансове становище галузі на далеку перспективу [79; 96].

Рис. 2.13. Система програмних заходів з реалізації пріоритетних напрямів розвитку підприємств за рахунок комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Разом з тим, все більшого значення набуває забезпечення підприємств галузі необхідною і достовірною інформацією (інформаційними ресурсами) для роботи в умовах переходу на самофінансування [228; 233]. Для цього необхідне створення єдиного інформаційного поля саме для комунальної сфери, розширення сфери застосування сучасних інформаційних технологій у діяльності КГ і організація використання вже існуючих мереж ділової інформації.

Розвиток комунальної сфери неможливий без вирішення проблем енергозбереження і раціонального використання ресурсів. Основним напрямом програми енергозбереження має стати підвищення ефективності виробництва і споживання тепло-, електроенергії на основі впровадження апробованих і сертифікованих технічних засобів і технологій – це модернізація джерел тепла, системи розподілу і транспортування електричної, теплової енергії, водопостачання, підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів при виробленні теплової енергії, питної води при їх використанні в житловому фонді і бюджетній сфері [8; 95; 311]. Енергозбереження - пріоритетний напрям державної політики України. З огляду на важливість проблеми заощадження енергії у глобальному масштабі, практично у всіх країнах проводяться різні заходи, покликані зменшити кількість споживаної енергії як у промислової, так і в соціальної сферах. У багатьох країнах світу прийняті національні програми з енергозбереження. Така програма розроблена й у нашій країні. Програма призначена для практичного використання на підприємствах та в організаціях на місцевому, галузевому та державному рівнях; вона містить конкретні, найважливіші енергозберігаючі заходи, які при їх реалізації даватимуть значний енергозберігаючий та економічний ефект.

Представлені у програмі розробки зі створення системи державного управління енергозбереженням, його нормативно-правової бази з формування економічного середовища, сприятливого для підвищення ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, фактично

створили підґрунтя та сформували основи економічних механізмів у сфері енергозбереження.

Економія від енергозбереження може бути спрямована на подальший розвиток промислових підприємств, впровадження енергозберігаючих технологій, що мають на меті зниження споживання тепло-, енергоресурсів і створення системи їх обліку, яка була б максимально наближена до споживача і дозволяла б чітко визначити обсяг споживання і рівень втрат по всьому технологічному ланцюжку від виробника до споживача.

Енергозбереження має забезпечуватися у процесі вдосконалення відносин між ресурсозберігаючими організаціями як постачальниками послуг і їх споживачами, а також при створенні організаційно-економічного механізму, який стимулював би роботу з енергозбереження, надавав можливість використання заощаджених коштів для реалізації додаткових заходів щодо енергозбереження.

Основним напрямом зміни системи фінансування комунального господарства має стати поступове припинення відшкодування збитків діяльності комунальних підприємств за рахунок дотацій з бюджету. Поетапне припинення практики перехресного субсидування різних груп споживачів дозволить знизити обсяг бартерних та інших операцій у негрошовій формі в галузі, підвищити ефективність роботи комунальних підприємств [100; 101; 268]. Однак це неможливо без відповідних змін у всіх сферах управління діяльністю комунальної сфери. Вирішення питань тарифного регулювання можливе шляхом здійснення збалансованої цінової (тарифної) політики на послуги комунальних підприємств, мета якої – приведення у відповідність рівня оплати комунальних послуг до певного стандарту, а також припинення перехресного субсидування споживачів комунальних послуг.

Одним із важливих напрямів роботи у реформуванні системи тарифного регулювання є залучення інвестицій у розвиток комунальної інфраструктури і створення мотивації зниження витрат, переходу до енерго-, ресурсозбереження [205; 228; 234]. Система тарифного регулювання має

забезпечувати підприємству необхідний для реалізації виробничої та інвестиційної програми обсяг фінансових потреб.

Органом державного регулювання у сфері комунальних послуг є національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг.

Завданням національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, є здійснення державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках шляхом: збалансування інтересів суб'єктів господарювання, споживачів та держави; забезпечення прозорості та відкритості діяльності на ринках природних монополій та на суміжних ринках у сфері тепло- і водопостачання та водовідведення; захисту прав споживачів товарів і послуг у частині отримання товарів і послуг належної якості та в остатньому обов'язі за економічно обґрунтованими цінами, а також стимулювання підвищення їх якості і задоволення попиту на них; формування і забезпечення прогнозованості цінової і тарифної політики на ринках, які перебувають у стані природної монополії, та суміжних ринках у сфері теплопостачання і водопостачання та водовідведення, сприяння впровадженню стимулюючих методів регулювання цін; забезпечення рівних можливостей для доступу споживачів до товарів (послуг) на ринках, які перебувають у стані природної монополії; забезпечення самоокупності діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках; обмеження впливу суб'єктів природних монополій на державну політику та сприяння конкуренції на суміжних ринках у сфері тепло- і водопостачання та водовідведення з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних галузей [229].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, застосовує такі засоби регуляторного впливу на суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках: ліцензування господарської діяльності та контроль за

дотриманням ліцензійних умов; встановлення тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках; встановлення для суб'єктів природних монополій, які провадять діяльність у сфері водопостачання та водовідведення, індивідуальних технологічних нормативів використання питної води. Крім того, дана комісія займається розробкою порядків (методик) формування тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках. Саме тому тарифи на комунальні послуги формуються суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання на суміжних ринках відповідно до порядків (методик), встановлених національною комісією.

Державний нагляд (контроль) за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку комунальних послуг здійснюється шляхом перевірки стану виконання суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання на суміжних ринках вимог закону та ліцензійних умов.

Згідно із Законом України “Про електроенергетику” існує оптовий ринок електричної енергії України, який створився на підставі Договору між членами ОРЕ (ДЧОРЕ), сторонами якого стали виробники, постачальники електричної енергії, оптовий постачальник електроенергії (ДП “Енергоринок”), а також підприємство, що здійснює диспетчерське (оперативно-технологічне) управління об'єднаною енергетичною системою (ОЕС) України та передачу електроенергії магістральними та міждержавними електромережами (НЕК “Укренерго”).

Діюча модель ОРЕ запроваджена у ході реформування галузі електроенергетики у 1996 році і є цілісною впорядкованою системою взаємовідносин між суб'єктами господарської діяльності у процесі здійснення купівлі-продажу електричної енергії, яка діє на принципах самоврядування та відкритості.

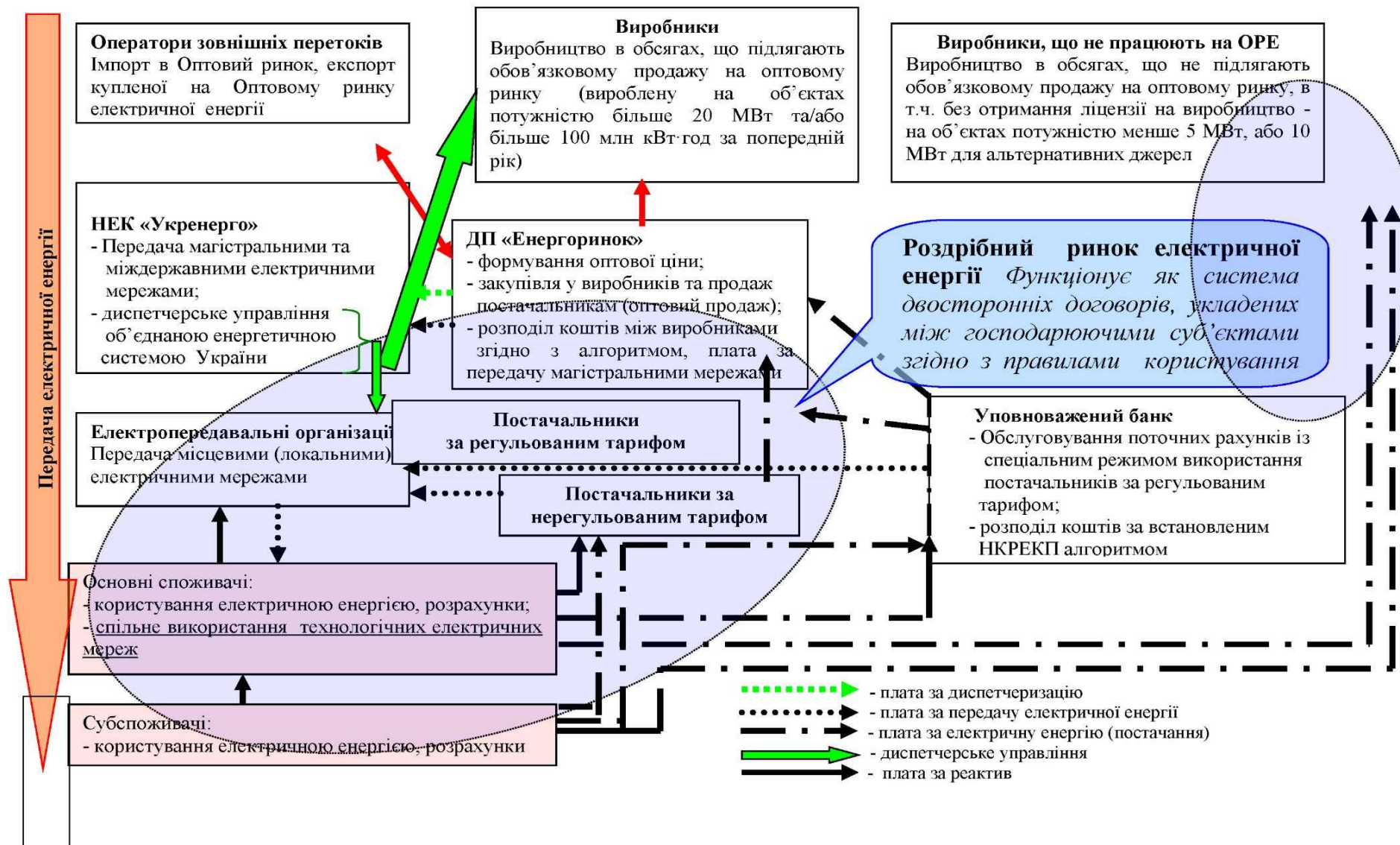

Рис. 2.14. Функціональна схема забезпечення промислових підприємств ресурсами (електроенергією)

Функціональну схему гуртового та роздрібного ринків електричної енергії України наведено на рис. 2.14 [257]. Негативним фактором у функціонуванні ринку електроенергії залишається високий рівень перехресного субсидіювання промисловими споживачами вартості електричної енергії, що відпускається деяким категоріям споживачів за пільговими тарифами.

У 2014 році в Україні налічувалося 43 підприємства, що здійснювали постачання природного газу за регульованим тарифом та 301 підприємство, що здійснювало постачання природного газу за нерегульованим тарифом [257].

Найбільшим власником газу є НАК “Нафтогаз України”, який є також основним імпортером (близько 99%) природного газу. Спрощену модель ринку природного газу, що діяла у звітному періоді, представлено на рис. 2.15. За даними постачальників природного газу за регульованим тарифом (гарантованих постачальників) та НАК “Нафтогаз України” за 12 місяців 2014 року загальні фактичні обсяги постачання природного газу різним категоріям споживачів склали 30258,657 млн. м³, зокрема для потреб: населення – 15030,839 млн. м³; установ і організацій, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів, – 663,510 млн. м³; ТКЕ – 8532,636 млн. м³; промислових підприємств та інших категорій споживачів – 6031,672 млн. м³.

Станом на 1 вересня 2014 року за офіційними даними обласних державних адміністраціях, кількість суб’єктів господарювання у сфері теплопостачання на території України складає 1009, а загальний обсяг реалізації теплової енергії споживачам за 2013 рік складає 72,9 млн. Гкал.

У 2014 році між Україною та МВФ було підписано меморандум про економічну та фінансову політику, яким, зокрема, передбачено реформування галузі енергетики. Основною метою цих реформ у сфері теплопостачання є досягнення самоокупності (бездотаційності) діяльності підприємств теплоенергетики.

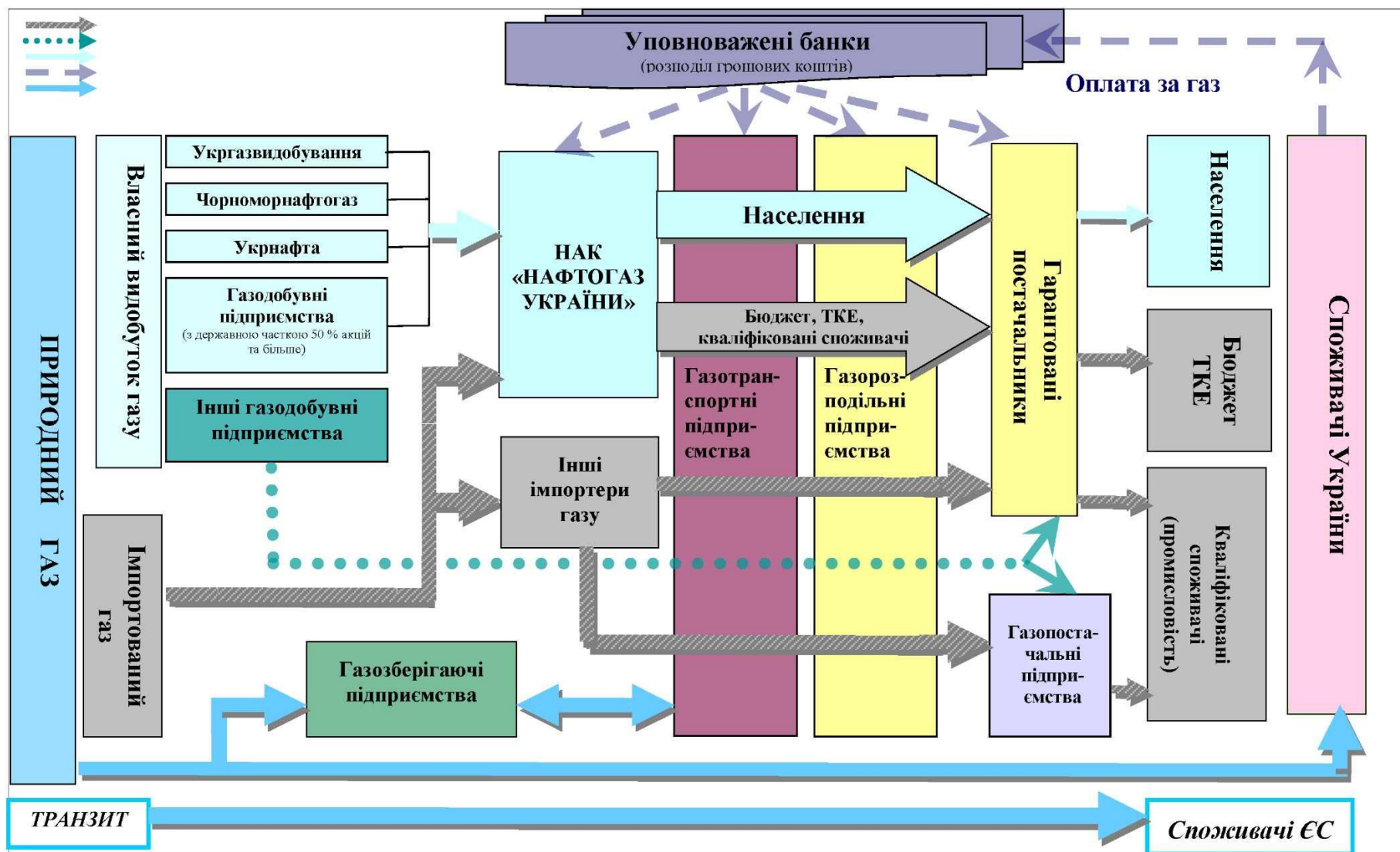

Рис. 2.15. Модель ринку природного газу та місце в ній кваліфікованих споживачів (промисловості)

Відповідно до взятих Україною зобов'язань досягнути мети передбачається такими шляхами: приведення тарифів на теплопостачання до економічно обґрунтованого рівня, який би покривав витрати на виробництво таких послуг; покращення платіжної дисципліни в галузі теплопостачання шляхом запровадження розподільчих рахунків із спеціальним режимом використання для впорядкування розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих підприємств за використаний природний газ; захистом найбільш вразливого населення від наслідків підвищення тарифів шляхом надання адресних субсидій.

В Україні державному регулюванню підлягає діяльність суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, які надають послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у відповідності до вимог ліцензійних умов провадження такої діяльності (рис. 2.16.).

Законом України “Про Загальнодержавну цільову програму “Питна вода України” на 2006-2020 роки” передбачено розроблення 1230 схем оптимізації систем централізованого водопостачання та водовідведення.

Першочергові заходи інвестиційних програм: забезпечення технологічного та комерційного обліку ресурсів; підвищення якості послуг з водопостачання та водовідведення; зниження питомих витрат та втрат ресурсів; зменшення обсягу витрат води на технологічні потреби; підвищення екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища. Перелік заходів у складі інвестиційних програм визначався, виходячи з технічного стану основних фондів, технічної доцільності їх упровадження, економічної ефективності а також з урахуванням впливу на рівень тарифів.

Таким чином, проблеми комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств набувають виключної актуальності і обумовлюють необхідність аналізу ефективності їх функціонування. Пріоритетні напрями розвитку комунального сервісно виробничого забезпечення, потребують відповідних підходів до оцінки їх стану в контексті значущості для господарської діяльності промислових

підприємств, можливостей їх ефективного взаємозв'язку в умовах національної економіки.

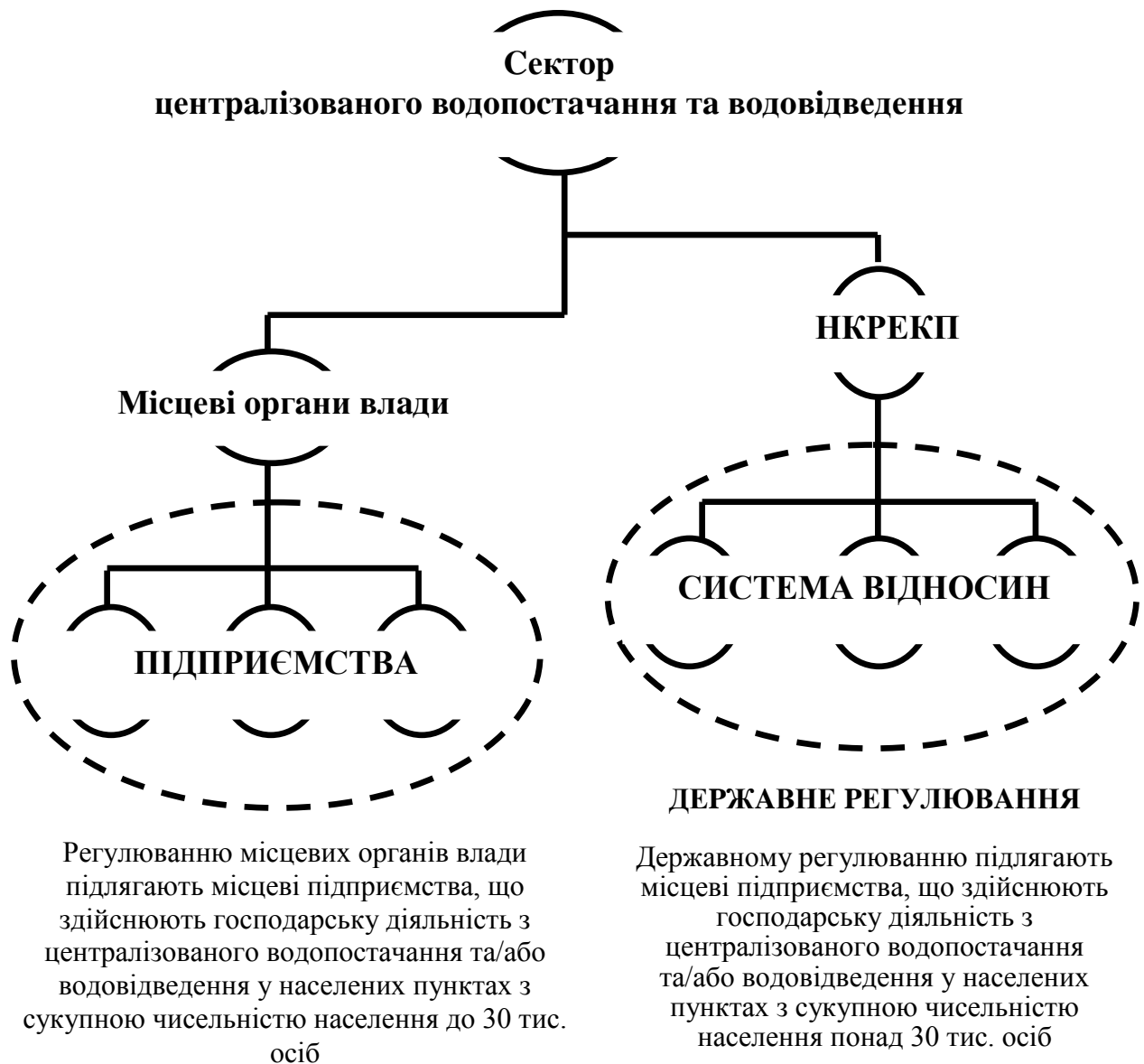

Рис. 2.16. Організаційна модель сектору водопостачання та водовідведення

Джерело: розроблено автором

Загалом багатогалузеве комунальне господарство і промислові підприємства, у сфері сервісного виробничого обслуговування, в системі виробничих відносин відрізняються від інших галузей національного господарства складністю господарського механізму, багатоплановістю вимог,

зумовлених зростаючим попитом на послуги, в т.ч. і на комунальне, сервісно-виробниче, що обумовлює різноманітність функцій структурних підрозділів промислових підприємств споживачів та обслуговуючих підприємств. Тому, в цій ситуації, необхідний і особливий, аналітичний підхід, при тому не лише до розробки питань комплексного управління, наприклад, якістю, що забезпечує високий рівень продукції та послуг, а і до управлінських рішень що може забезпечити їх двоєдну, високу ефективність в ланцюзі: промислове підприємство-обслуговуюче підприємство.

Впровадження згаданого підходу, обумовлює обставини при яких враховуються всі основні зв'язки та умови опосередковано пов'язані з безліччю чинників, що впливають на якість обслуговування, та ефективність реалізації в умовах промислових споживачів називається системним. Реалізується вказаний підхід у вивченні особливостей, специфічних умов функціонування як промислового підприємства так і наявних можливостей підприємств комунально-побутового обслуговування, їх обліку в управлінні і плануванні заходів щодо вдосконалення якості послуг на базі досягнутого практичного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Умови функціонування, як територіальних структурних підрозділів підприємств комунального господарства, обслуговування можна розділити на загальні і специфічні. Загальними є такі умови, коли послуги виробляються і послідовно реалізуються в межах однієї території (регіону).

Специфічними умовами функціонування підрозділів, впровадження заходів, що підвищують якість обслуговування, є: невелика кількість працівників структурних підрозділів і великий відсоток в ньому чергового обслуговуючого персоналу; зіткнення з широким колом населення, промислових підприємств, установ і організацій; виконання послуг в неробочий час - обслуговування певного контингенту за місцем проживання замовників, споживачів; залежність потреби в робочій силі від зростання обсягу робіт, кількості обслуговуваних об'єктів, основних фондів і лише в окремих випадках - від рівня автоматизації і механізації виробничих процесів

обслуговування. Виконана класифікація стає виключно актуальною в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи.

Особливістю функціонування структурних підрозділів, в цих умовах, є також те, що в переліку виконуваних ними робіт в більшості випадків відсутні загальні риси. Наприклад, основні функції працівника водопровідно-каналізаційного господарства не співпадають з функціями працівників підрозділу з обслуговування лінії вуличного електроосвітлення міста. Деякі роботи мають суспільну форму (робота з вуличними, будинковими комітетами і т. п.).

Ці причини обумовлюють необхідність аналізу функцій структурних підрозділів і класифікацію результатів їх діяльності з метою визначення місця в загальному процесі обслуговування, виготовлення продукції, виконання робіт і послуг для розробки показників і засобів оцінки і контролю якості у кожному конкретному випадку.

Висновки до розділу 2

У результаті дослідження концептуальних основ забезпечення інноваційного розвитку підприємств в сервісно-виробничих контекстах сфери послуг та обґрунтування економічної і соціальної Євроінтеграційної стратегії їх розвитку зроблено наступні узагальнення і висновки:

1. Оцінюючи особливості і місце комунальних послуг у виробничому процесі та функціональне призначення підприємств, що їх надають, доведено що їх діяльність тісно зв'язана з промисловістю і є одним із життєзабезпечуючих факторів її функціонування. Відповідно, забезпечення промислових підприємств ефективним комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням можливе на базі розробки і реалізації відповідної концепції інноваційного розвитку, спрямованої на підвищення результативності функціонування даних підприємств, а також якості, доступності і цінової конкурентоспроможності послуг, що надаються ними. Тому процес

формування концепції, на нашу думку, повинен включати послідовно виконувані етапи, а саме: організаційно-підготовчий, аналітичний, розробки проекту концепції та узгодження і затвердження концепції.

2. Втілення концепції інноваційного розвитку підприємств у сервісно-виробничих контекстах сфери послуг не можливе без правового, інформаційного, кадрового та організаційного забезпечення. При цьому дослідження інноваційного розвитку підприємств в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування включають комплекс концептуальних та стратегічних підходів: аналіз економіко-правових проблем організації діяльності комунальної сфери і критеріїв оцінки ефективності управління; планування і фінансування її розвитку на основі моделі оптимізації ресурсного забезпечення; обґрунтування інноваційного розвитку на основі впровадження організаційно-інформаційної моделі; економічного забезпечення розвитку підприємств шляхом виявлення резервів; обґрунтування рішень з управління з використанням інформаційних технологій і економіко-математичного моделювання. Комплекс методологічних підходів повинен застосовуватись у відповідності до визначених принципів, пов'язаних з управлінням комунальною сферою: системності, оперативності, самозабезпеченості, багатоваріантності і багатофункціональності, збалансованості та самодостатності.

3. Дослідження взаємовідносин підприємств промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування вказує на те, що їх ефективне функціонування можливе лише за умов виваженої стратегії розвитку з врахуванням Євроінтеграційних вимог розвитку економічних відносин, при чому як на самих підприємствах, так і на рівні органів місцевого самоврядування. Система стратегічного управління дозволить досягти таких основних результатів: створити системний потенціал для досягнення цілей (фінансові, сировинні і людські ресурси; продукція (послуги); позитивний імідж); формування структури організації і

її внутрішніх змін, які забезпечують чутливість до змін зовнішнього середовища й відповідну адаптацію.

4. Оцінка переваг і недоліків відповідних стратегій дозволили обґрунтувати зростання ролі і необхідність застосування стратегічних підходів у процесі їх управління, що дозволить оцінити умови, в яких здійснюватиметься розвиток взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування; провести комплексну оцінку потенціалу підприємств; досягти консенсусу і поставити загальні цілі; оптимально розподіляти ресурси підприємств; координувати програми розвитку взаємовідносин; визначити напрям руху через постановку мети і завдань. При цьому, пріоритетними напрямками розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування повинні стати: формування ефективних виробничо-господарських комплексів, створення сприятливого інвестиційного клімату, їх реконструкція і модернізація.

5. Дослідженням доведено, що інструментом реалізації стратегії виступає економічно обґрунтована програма економічного та соціального розвитку, що включає визначення мети програми, її пріоритетних напрямів, фінансових інструментів, термінів, виконавців, а також моніторингу результатів реалізації програми економіко-соціального розвитку підприємства, основною метою якої, є перехід підприємств у режим беззбиткового функціонування при забезпеченні стандартів якості надання комунальних послуг. При цьому пріоритетними напрямками розвитку комунального обслуговування повинні залишатися вирішення завдань постачання води та водовідведення промислових підприємств; забезпечення електроенергією і газом; вивіз, переробка і захоронення побутових відходів.

6. Надійне функціонування сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування є необхідною умовою стабільної і безперервної діяльності промислових підприємств. Її сучасний стан потребує невідкладних заходів щодо кардинальної перебудови їх діяльності. Основні напрями розвитку підприємств у контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування

є системою програмних заходів, що включають вдосконалення структури управління; забезпечення фінансової стабілізації; формування ринкових механізмів функціонування; державну підтримку модернізації об'єктів і залучення інвестицій у дану сферу.

7. Для забезпечення ефективного комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств доцільно здійснити заходи щодо вдосконалення механізму оплати комунальних послуг шляхом створення системи розрахункових центрів; розробити пропозиції з удосконалення нормативної бази стосовно комунального обслуговування; підвищити організаційно-правову і фінансово-господарську самостійність комунально-побутових підприємств; забезпечення технологічного та комерційного обліку ресурсів; підвищення якості послуг з водопостачання та водовідведення; зниження питомих витрат та втрат ресурсів; зменшення обсягу витрат води на технологічні потреби; підвищення екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [33; 127; 128; 129; 130; 132; 133; 142; 145; 154; 330].

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЯКІСТЮ СЕРВІСНО- ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

3.1. Аналіз економіко-організаційних проблем сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Дослідження сучасного стану забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг дає підстави стверджувати про наявність актуальних проблем, серед яких особливого значення набувають ті, що пов'язані з формуванням та розвитком комунального комплексу. Саме йому належить виступати матеріальною основою задоволення основних функціональних потреб промислових підприємств.

У постконфліктних умовах економічному розвитку та задоволенню потреб промислових підприємств аж ніяк не сприяє відсутність ініціативи та невміння органів місцевого самоврядування застосувати в інтересах територіальної громади у сфері управління комунальною власністю інноваційних управлінських технологій та переваг ринкових механізмів. Внаслідок цього знижується й можливість ефективно виконувати функціональне призначення місцевого самоврядування – забезпечувати промислові підприємства послугами належної якості.

Попри існування в Україні інституту комунальної власності протягом більш ніж 25 років, чимало аспектів (нормативно-правовий, організаційний, фінансово-економічний та ін.) проблематики управління комунальним майном не мають остаточного визначення як на законодавчому рівні, так і в практиці місцевого самоврядування. Актуальним питанням є також і науково-методичне обґрунтування побудови сучасної результативно-орієнтованої системи управління комунальним комплексом, що потребує

аналізу існуючих та виявлення найбільш релевантних управлінських підходів.

Нездатність ефективно управляти комунальним майном може стати причиною зриву сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. Головними вимогами до використання комунальної власності з позицій ефективною її експлуатації та управління є максимально збалансоване поєднання принципів економічної ефективності та соціальної відповідальності органів місцевого самоврядування за забезпечення життєдіяльності територіальних громад та соціально-економічних інтересів населення адміністративно-територіальних одиниць.

Згідно з теорією секторів, авторами якої є А. Дж. Б. Фішер та К. Кларк, виділяють три сектори суспільного виробництва: первинний, вторинний і третинний. До первинного сектора відносяться галузі, діяльність яких пов'язана з отриманням первинних ресурсів – сільське господарство, добувна промисловість. До вторинного – галузі переробної промисловості і будівництва. Третинний сектор охоплює сферу послуг. Розвиваючи трисекторну модель економіки, У. Ростоу виділив п'ять етапів економічного зростання, які визначаються рівнем розвитку техніки, галузевою структурою господарства, часткою накопичення у національному доході, структурою споживання [1].

При цьому вчені виокремлюють чотири види послуг (приватні, загальнодоступні, спільно оплачувані, колективні) [87, с. 120], три види учасників процесу надання комунальних і адміністративних послуг (споживачі, виробники, розпорядники), пов'язані і мають між собою встановлені взаємовідносини: призначенням послуги, її доставкою та оплатою (рис. 3.1), а також чотири види донесення послуг (механізмів надання).

Приватні послуги характеризуються індивідуальним споживанням, а також тим, що споживачу легко відмовити у наданні таких послуг.

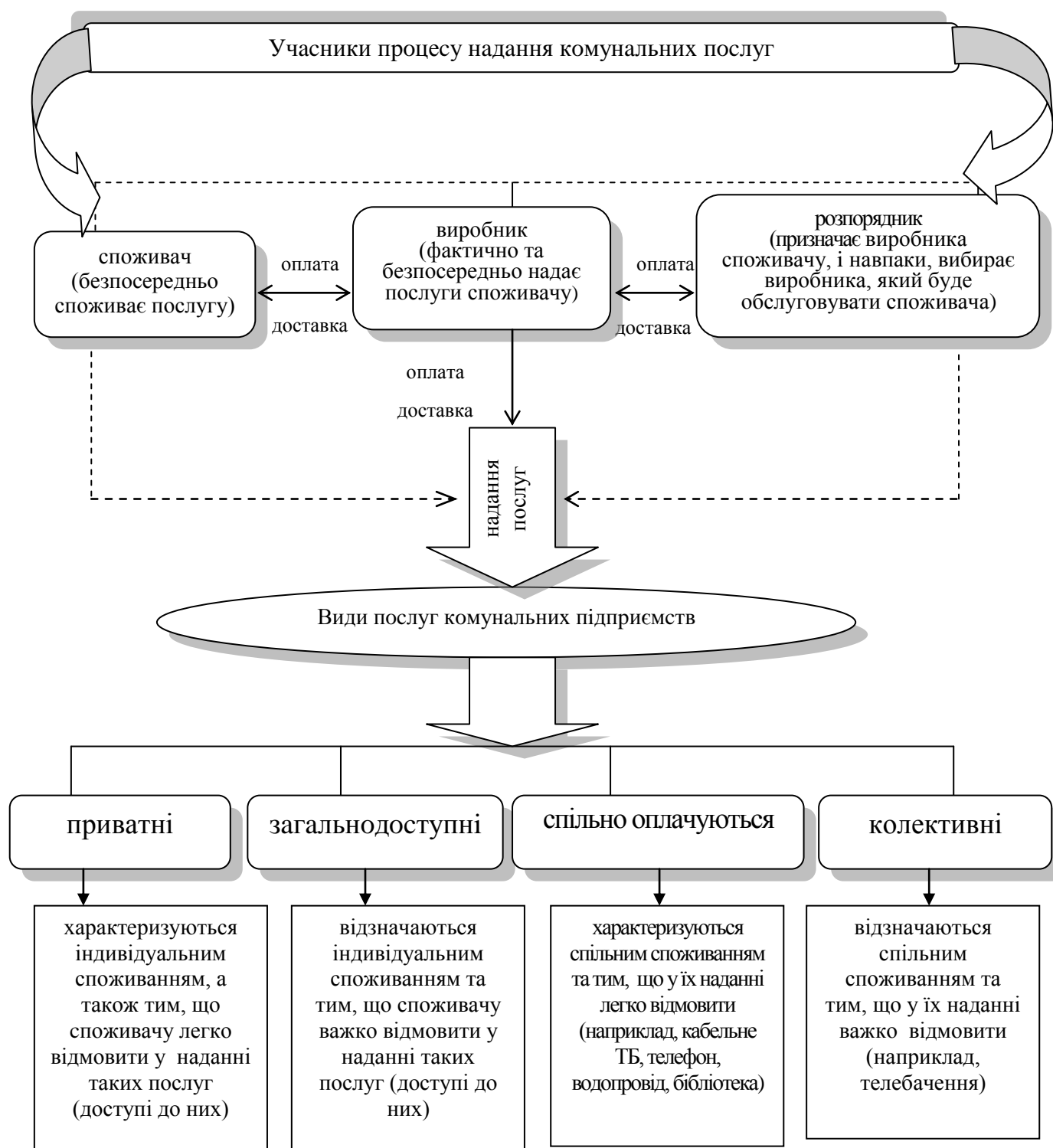

Рис. 3.1. Види сервісно-виробничого обслуговування в умовах промислових підприємств

Джерело: побудовано автором на основі [87, с. 120]

Загальнодоступні послуги, які відзначаються індивідуальним споживанням та тим, що споживачу важко відмовити у наданні таких послуг (доступі до них).

Спільно оплачувані послуги характеризуються спільним споживанням та тим, що у їх наданні легко відмовити (наприклад, кабельне ТБ, телефон, водопровід, бібліотека).

Колективні послуги відзначаються спільним споживанням та тим, що у їх наданні важко відмовити.

Варто зауважити, що питання вибору структурної моделі організації управління комунальною сферою знаходиться не лише в теоретичній площині, але й має прикладний інтерес [66; 206; 262; 313]. Ця проблема завжди знаходитиметься у центрі перетину різних економічних поглядів, оскільки вибір тієї або іншої моделі управління викликає певний “переділ” повноважень відповідних органів влади (міський голова – міська рада, міська рада – органи самоорганізації населення).

Саме тому варто приділити більше уваги процесному підходу в управлінні сервісно-виробничого обслуговування промислового підприємства, який, на нашу думку, включає бізнес-процес, тобто стійку, цілеспрямовану сукупність взаємопов’язаних видів діяльності, яка за певною технологією, під керівництвом посадової особи, що відповідає за прийняття управлінського рішення, перетворює входи бізнес-процесу (зовнішні матеріальні та інформаційні ресурси) у виходи (трансформовані зовнішні матеріальні та інформаційні ресурси або створені на базі них нові), які представляють інтерес для клієнта. Таке визначення, на наш погляд, є найбільш повним і відображає всі властивості, притаманні бізнес-процесу підприємства сфери послуг. Тому для підприємств сфери послуг визначальним у такому трактуванні бізнес-процесу є управління посадовою особою, тобто визначальним є фактор персоналу, передусім управлінського персоналу.

Роль посадової особи, яка відповідає за прийняття управлінського рішення, як складової бізнес-процесу реалізується у процесі менеджменту, що являє собою сукупність відповідальності певних осіб за конкретний процес, крім того для підприємств сфери послуг важливим при виробництві продукту або наданні послуг є людський фактор, як основний використовуваний ресурс підприємства. Лінійна відповідальність включає управління організаційною одиницею, у якій реалізуються кроки різних бізнес-процесів, і її оптимізацію, де основна увага приділяється впливу на бізнес-процес безпосереднього характеру, а саме: зміна, впровадження, адаптація, виконання тощо. Лінійна відповідальність може бути централізованою або децентралізованою, на відміну від відповідальності за процеси, яка також може носити централізований або децентралізований характер, але забезпечує управління процесами переважно за рахунок непрямих дій: спостереження, порівняння, розвиток, пропозиція.

Для здійснення постійного управління бізнес-процесами підприємства необхідно визначити відповідні ролі, тобто складові людського фактору із чітко позначеними сферами відповідальності в ході економічно ефективного здійснення бізнес-процесів, так розподіл завдань у постійному управлінні бізнес-процесами повинен відповідати оперативному, тактичному та стратегічному планам підприємства. Крім того, проектні групи реорганізації можна, як правило, трансформувати в групи з відповідними постійними завданнями, тож відповідальними особами в постійному управлінні бізнес-процесами є [161, с.103]:

- відповідальні за бізнес-процеси;
- власники бізнес-процесів;
- менеджери бізнес-процесів.

Як у рамках реорганізації, так і при безперервному менеджменті процесів центральна роль приділяється особам, відповідальним за процеси, однак, на відміну від проектів реорганізації, в постійному управлінні бізнес-процесами відповідальність за процеси є постійним завданням. Від початку і

до кінця бізнес-процесу відповідальний за процес контролює вірно та ефективно виконання бізнес-процесу, дотримання цілей бізнес-процесу і застосування заходів для його оптимізації. Основні завдання відповідального за процеси є: інформація, комунікація, координація, управління та безперервне удосконалення, для реалізації чого використовуються як інструменти: моніторинг, управління часом і потужностями, а також управлінські ІТ-системи. Відповідальність за процеси може бути розподілена незалежно від існуючої лінійної організації, але якщо структура бізнес-процесів відрізняється від організаційної структури підприємства, то відповідальному за процес необхідно забезпечити узгодженість дій між взаємодіючими організаційними одиницями. Крім того, відповідальний за процес є представником задіяних у процесі співробітників перед вищою посадовою особою, тобто перед власником процесу, у свою чергу, стосовно співробітників відповідальний за процес “є скоріше не начальником, а модератором і наставником”.

Економісти-науковці, розглядаючи методичні підходи до управління бізнес-процесами, залишають власника бізнес-процесу за межами уваги або він ототожнюється з відповідальним за процес, однак, у складних моделях бізнес-процесів рекомендується провадити розподіл відповідальності між власниками процесів і відповідальними за процес залежно від рівня ієрархічної структури процесів.

Власник процесу – це особа зі складу керівництва підприємства, яка визначає цілі процесу, проводить їхнє узгодження із цілями підприємства і контролює досягнення поставлених цілей, крім того власник бізнес-процесу може делегувати свої повноваження відповідальним за бізнес-процеси, для яких, із професійної точки зору, він є керівником.

У посаді менеджера бізнес-процесу поєднуються завдання керівника проекту з реорганізації і консультанта з оптимізації, таким чином до обов’язків менеджера бізнес-процесу відноситься здійснення координації усіх дій з моделювання і оптимізації процесів у межах підприємства.

Менеджер процесу збирає окремі результати моделювання і поєднує їх у вигляді цілісної моделі бізнес-процесу і як інтегратор, менеджер бізнес-процесу може ініціювати і модерувати обговорення між відповідальними за бізнес-процеси, роблячи одночасно методологічну підтримку і поширюючи процесно-орієнтований спосіб мислення.

Для успішної реалізації бізнес-процесу на підприємстві сфери послуг необхідно формувати цілісну команду, яка має набір повноважень, можливостей та сили, що стане передумовою прийняття та виконання певного ефективного рішення, тому при застосуванні процесного підходу до управління підприємством для досягнення економічного цільового ефекту необхідно використовувати такі ключові ролі, які формують управлінську команду ефективної реалізації бізнес-процесу підприємства сфери послуг [305, с.231]:

- власник процесу (Process owner), який повинен знати бізнес-процес, відповідати за його здійснення і результат у цілому, вимірювати та удосконалювати ефективність бізнес-процесу;
- лідер команди (Team leader), в обов'язки якого входить управляти командою;
- комунікатор (Facilitator) повинен, як правило, вести разом з лідером підготовку нарад, брати у них участь, аналізувати разом з лідером підсумки нарад команди;
- зовнішній консультант (External consultant) – зобов'язаний мати незалежний погляд, володіти знаннями, навичками та методиками, а також виступати в ролі експерта;
- координатор (Coordinator), завданням якого є відповідальність за узгоджену роботу всіх частин бізнесу-процесу та забезпечення зв'язку з іншими бізнес-процесами;
- учасник команди (Team member).

На практиці таку команду часто називають групою або відділом контролінгу, технологів, системних аналітиків, що одержують підтримку та

методичне забезпечення від консультанта і комунікатора, разом з лідером використовують методику для моделювання, аналізу та оцінки бізнес-процесів, беруть участь у нарадах. Склад ефективної управлінської команди не обов'язково має налічувати особу для кожної ролі, іноді декілька ролей можуть бути наявні в одній особі.

Варто зауважити, що поняття ефективності, по відносно об'єктів комунальної власності (як до колективної форми власності) відрізняється від поняття економічної ефективності, яке застосовується під час комерційного оцінювання використання об'єктів приватної власності. Зазвичай, ефективність використання приватної власності оцінюють за комерційними показниками, такими як, наприклад, прибутковість, рентабельність майна чи бізнесу у цілому. Що стосується об'єктів комунальної власності, то на нашу думку, необхідно оцінювати не лише економічну ефективність, а й соціальну, тобто визначати ефективність використання майна з точки зору інтересів відповідної територіальної громади, яка є власником цього майна. Отже, для оцінювання ефективності використання комунальної власності повинні застосовуватися два підходи:

- економічний (або комерційний), який оцінює ефективність управлінських рішень із точки зору отриманого доходу чи економічної доцільності угоди;

- соціальний, що дозволяє оцінити ефективність управління об'єктами комунальної власності з точки зору користі управлінських рішень для місцевого суспільства, тобто з точки зору таких умов, за яких вирішуються завдання, що не приносять прямої вигоди місцевому бюджету у вигляді надходжень коштів.

В економічній теорії та практиці існує цілий ряд загальноприйнятих показників (груп показників), які дозволяють проаналізувати економічну ефективність використання майна, закріпленого за підприємствами, установами, організаціями; відобразити ступінь ефективності функціонування підприємства, як цілісного майнового комплексу, із точки

зору різних аспектів його діяльності. У загальному вигляді - це показники рентабельності, ділової активності, структури капіталу, фінансової стійкості, ліквідності та інвестиційні критерії. Але слід погодитися з поглядами Т.Б. Лебеди стосовно того, що при визначенні економічної ефективності використання комунального майна, яке перебуває у віданні комунальних підприємств, організацій, виникають певні труднощі та проблеми. В першу чергу, це стосується того, що комунальне майно, передане в управління відповідній установі, як правило, не є самостійним суб'єктом господарювання: “воно використовується у процесі господарської діяльності компанії разом з іншим майном підприємства. У процесі використання майна, взятого в управління (знос, списання, модернізація, добудова, переоснащення) змінюється і структура комунальної власності.

На практиці виникають досить серйозні проблеми при визначенні змін, які відбулися у вартості об'єктів комунальної власності, а саме – це проблеми стосовно розподілу приросту окремих складових між частиною взятого в управління майна (майна комунальної власності) та частиною власного майна підприємства” [158, с. 52-53]. Відмітимо також й те, що окрім об'єктів, які здатні приносити прибуток до бюджету й ефективність використання яких можна оцінити за допомогою застосування економічних показників, до складу комунальної власності входять й такі об'єкти, використання яких із самого початку не було спрямоване на комерційний ефект.

Утримуючи такі об'єкти, органи місцевого самоврядування переслідують суспільний інтерес. Враховуючи необхідність застосування критеріїв оцінки ефективності управлінських рішень, проаналізувавши погляди вітчизняних дослідників щодо цього питання [192, с. 117] та, враховуючи все сказане вище, нами була опрацьована система показників оцінки ефективності використання комунального майна (у цілому для усіх об'єктів комунальної власності), із точки зору інтересів територіальної громади як власника майна, а також для складання звітності перед органами місцевого самоврядування про результати використання комунальними

підприємствами та установами, закріпленого за ними майна комунальної власності (рис. 3.2).

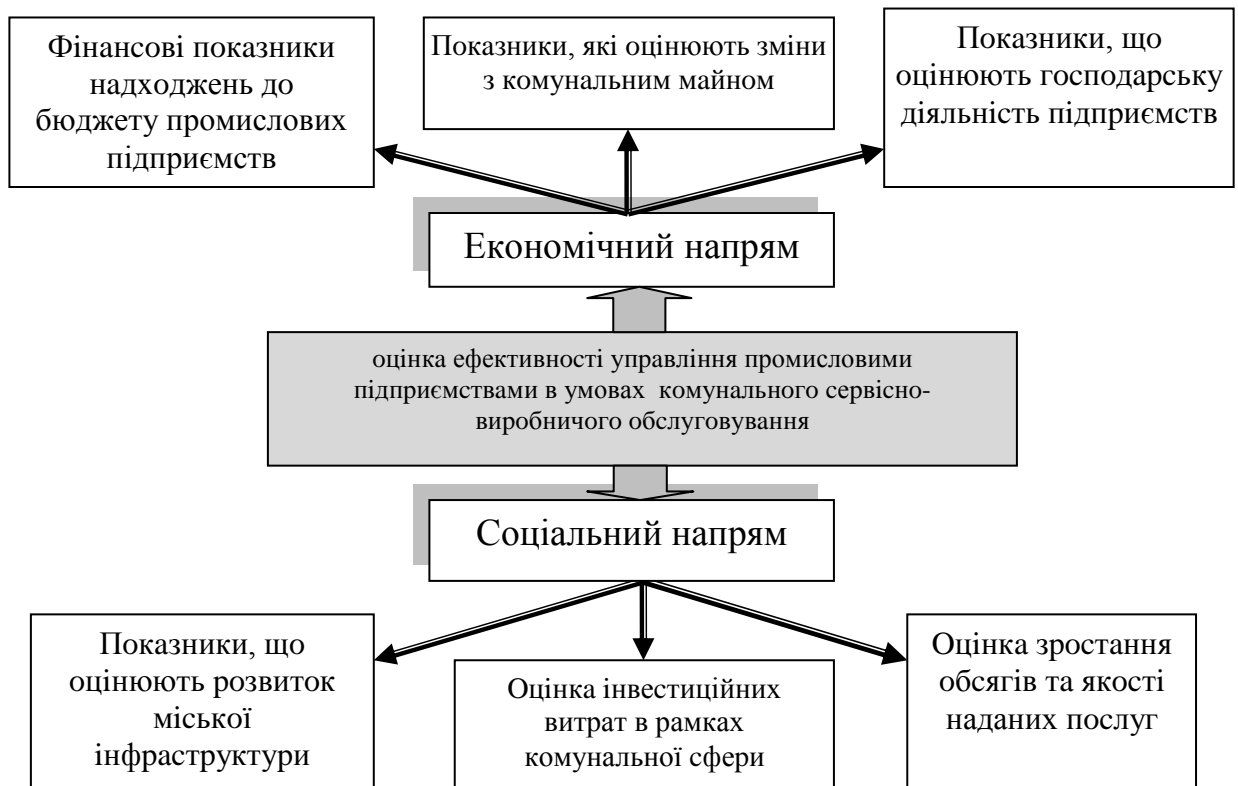

Рис. 3.2. Показники оцінки ефективності управління промисловими підприємствами в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Таким чином, доходимо висновку стосовно того, що по відносно об'єктів комунальної власності може бути використано два підходи та відповідно дві групи критеріїв оцінки ефективності управлінських рішень.

Використання двох критеріїв оцінки управлінських рішень є основою для поділу об'єктів комунальної власності (залежно від їх ролі у реалізації інтересів власника) на два класи: комерційну власність – власність, яка використовується або може бути використаною у комерційних цілях та операційну – власність, яка використовується органами виконавчої влади на місцях для реалізації адміністративних, соціальних цілей та повністю утримується за рахунок бюджету. Саме критерії ефективності управління

об'єктами комунальної власності повинні складати основу вибору можливих форм використання того чи іншого об'єкта.

Та чи інша форма використання комунального майна вибирається власником майна залежно від поставлених ним цілей. Варто пам'ятати, що відносно об'єктів комунальної власності може бути декілька цілей їх використання, які у свою чергу залежать від багатьох параметрів, а саме – соціальної значимості об'єкта, його прибутковості, законодавчих обмежень на форми управління та приватизацію майна. Саме тому, при виборі певної форми використання об'єкта слід виходити з поточної суспільної корисності, економічної та соціальної ефективності та довгострокових інтересів місцевої влади.

На наш погляд, із метою підвищення ефективності управління комунальним майном, доцільно буде усі об'єкти комунальної власності об'єднати у певні групи та визначити для кожної з них пріоритетні напрями їх подальшого використання.

Запропонуємо модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, засновану на використанні соціально-функціонального та диверсифікованого підходів (рис. 3.3.)

Як показує практика, більш традиційно при управлінні суб'єктами господарювання застосовується функціональний підхід, обумовлений усвідомленням самої природи комунальної власності, хоча вже сьогодні він потребує удосконалення та приведення у відповідність із вимогами сучасного етапу розвитку економічних відносин в Україні. Удосконалення застосування функціонального підходу полягає у: залученні громади до самоврядного управління (шляхом формування “громадівської” інфраструктури та безпосереднього впливу на організацію надання життєво важливих послуг); удосконалення функціонування підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислового сектору; встановленні організаційно-економічних зв'язків щодо управління комунальними

об'єктами, розробці та реалізації спільних проектів на базі об'єктів комунальної власності (“міжкомунальна” кооперація тощо).

Рис. 3.3. Модель управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

Виокремлюють певні етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств (рис. 3.4).

Саме тому важливою умовою ефективного функціонування організаційних систем є застосування певних методів та засобів управління, а також визначення витрат, які необхідні для безпосереднього здійснення процесу управління.

Рис. 3.4. Етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

Об'єктами структурного аналізу є варіанти структур, які формуються у процесі її декомпозиції. Сутністю структурного синтезу є побудова (реорганізація), яка має бажані властивості. Структурний синтез проводиться з метою обґрунтування множини елементів, зв'язків, відношень, що забезпечать у сукупності максимальну відповідність заданим вимогам. Метою функціонального синтезу є обґрунтування оптимальних характеристик функціонування, тобто процесів зміни її станів із часом відповідно до поставленої мети. Сутністю інформаційного синтезу є

обґрунтування необхідного обсягу, терміну та форм подання інформації, методів її передавання, обробки та зберігання для проектованої структури та алгоритму функціонування системи управління. Параметричний синтез полягає в обґрунтуванні необхідної та достатньої кількості показників, що дають змогу оцінювати бажані властивості системи [294, с. 176-177]. Жодна організована система не може існувати без управління. Однак важливо, в який спосіб організовано управління, яку частку ресурсів системи воно відволікає на себе. З одного боку, чим більше рівнів або проміжних ланок містить система управління, тим більше ресурсів витрачається на апарат управління, тим воно дорожче. Ясно, що при цьому ефективність системи знижується. З другого боку, чим менше елементів у структурі управління, тим більше завантажені ті, що залишаються, тим гірше справляються вони зі своїми функціями, що зрештою також тягне за собою зниження ефективності системи в цілому. Зв'язок між структурою управління та ефективністю системи надзвичайно важко виявити і тим більше формалізувати, оскільки йдеться про адміністративно-організаційні системи. Більше того, сама ефективність відповідних систем у багатьох випадках не може бути визначена однозначно. Найчастіше це набір параметрів, іноді суперечливих, за значеннями яких важко встановити точно міру ефективності функціонування навіть близьких за характером систем. Однак для життєдіяльності системи набагато важливішою є загальніша постановка задачі. Тому доцільно говорити про деяку раціональну структуру управління, що забезпечує досить ефективне функціонування системи за прийнятних сукупних витрат на управління [297, с. 2].

Отже, оптимізація структури управління сервісно-виробничого обслуговування можлива лише за деяким приватним критерієм, який пов'язаний в основному з використанням технічних засобів. Так, можна оптимізувати структуру за критерієм загальної вартості або капітальних витрат на технічні засоби, або мінімізації часу передачі повідомлень від джерел до центру системи.

Проте для життєдіяльності системи найбільш важливою є узагальнена (уніфікована) постановка завдання, тому доцільно говорити про деяку раціональну структуру управління комунальною містообслуговуючою сферою, яка забезпечує достатньо ефективне функціонування системи при прийнятних сукупних витратах на управління [48; 114; 163; 299].

При такій постановці синтез оптимальної структури під час розробки системи замінюється вибором раціонального варіанта структури управління комунальною сферою. Спочатку визначається набір параметрів, сукупність яких підходить для оцінки якості системи управління комунальною сферою. Далі на основі досвіду та інтуїції розробників, з урахуванням структури наявної системи й аналогічних систем виділяється обмежена кількість варіантів структури, кожен з яких відповідає необхідним обмеженням. Варіанти, що залишилися, оцінюються за певним набором параметрів, який дозволяє вибрати найкращий із них.

Структура управління комунальною сферою на перехідному етапі має формуватися відповідно до принципів, які передбачають розмежування повноважень, завдань і обов'язків у сфері комунального господарства між обласною радою, облдержадміністрацією, райдержадміністраціями, місцевими радами і міськвиконкомом, а також підприємствами-виробниками, постачальниками, виконавцями, споживачами комунальних послуг.

Для впровадження принципів ринкової економіки в комунальну сферу доцільно відносини між органами місцевого самоврядування і підприємствами, що надають комунальні послуги, будувати на основі взаємоузгоджених відповідних договорів.

Про роботу щодо вирішення питань реформування і розвитку комунальної сфери місцеві ради, їх виконкоми, підприємства цієї сфери повинні регулярно звітувати на зустрічах їх керівників і депутатів із споживачами послуг. Рішення, що приймаються місцевими радами з питань

комунального обслуговування, мають бути висвітлені в засобах масової інформації.

Говорити про ефективність управління сервісно-виробничим обслуговуванням, що врешті-решт становить комунальний сектор економіки, без достатніх господарських повноважень та навичок територіальної громади не можливо. Суттєве значення для реальної здатності самостійного управління місцевими справами має також наявність у розпорядженні органів місцевого самоврядування достатніх фінансових, майнових, кадрових, організаційних, інформаційних ресурсів тощо. Такий підхід надзвичайно важливий, оскільки дає змогу з'ясувати, в яких випадках інститут місцевого самоврядування реально функціонує, а в яких – лишається тільки задекларованим, і його формальна юридична модель не втілюється на практиці.

Механізми самоврядного управління територіальною громадою об'єктами комунального майнового комплексу включають: можливість створення громадських організацій зі спеціальними функціями нагляду (управління) за соціальними об'єктами, проведення соціальної експертизи різного роду місцевих проектів, використання форм прямої демократії для прийняття необхідних рішень, соціальні ініціативи та інновації, а також здійснення контролю за якістю послуг та їх відповідності нормативним вимогам. Вказана класифікація зроблена на основі наступних положень. Згідно із українським законодавством головним суб'єктом місцевого самоврядування та основним носієм його функцій і повноважень виступає територіальна громада. При цьому законодавчо закріплено ряд форм безпосереднього здійснення самоврядування територіальними громадами.

Міжкомунальна кооперація застосовується з метою зміцнення, модернізації чи створення комунальних об'єктів, призначених забезпечувати життєдіяльність територіальної громади та вирішувати її соціально-економічні проблеми. Міжкомунальну співпрацю було запропоновано в зарубіжних країнах з метою концентрації засобів та коштів, розпорощених

між великою кількістю адміністративно-територіальних утворень, надання більш стійкої структури місцевим проектам, сприяння сталому розвитку громад.

Проте забезпечення ефективного управління комунальним майновим комплексом територіальної громади тільки з позиції соціально-функціонального підходу або зосередження лише на ньому як на інструменті удосконалення управлінської діяльності на практиці не завжди є ефективним ні з організаційної точки зору, ні з економічної.

Виходячи з цих міркувань, пропонується паралельне використання в управлінні комунальним майновим комплексом міста диверсифікованого підходу, який базується на сучасних концепціях бізнес- та ризик-менеджменту, дає змогу ефективно управляти ризиками, які виникають у сфері забезпечення життєдіяльності територіальної громади, та раціонального використання необхідних для цього комунальних об'єктів. Диверсифікований підхід включає механізми оренди, передачі в управління, концесії, проекти в рамках державно-приватного партнерства та інші форми залучення приватних структур до управління комунальним майном. З формуванням комунального майнового комплексу з усіма відповідними майновими зобов'язаннями, правами та майновими операціями міська влада виступає вже не тільки як адміністративний орган, що представляє інтереси територіальної громади, а і як партнер у здійсненні господарської діяльності. У цій сфері доцільним є застосування інституту партнерства між міською владою, бізнес-структурами та територіальною громадою із відповідними "правилами гри".

Комунальне майно виступає істотним ресурсом для місцевого економічного розвитку, особливо якщо зважати на той факт, що сьогодні в багатьох містах України комунальне майно становить значну частку наявних виробничих потужностей, будівель, споруд та приміщень [89, с. 354].

На сьогодні комунальний сектор економіки та сфера забезпечення життєдіяльності територіальної громади поступово опановується приватними

структурами в рамках співпраці з владою на партнерських засадах. Співпраця приватного та комунального секторів при вирішенні питань місцевого значення та забезпеченні населення якісними послугами, на нашу думку, найбільш доцільна у таких сферах життєзабезпечення територіальної громади, як: водопостачання, санітарна очистка і вивіз сміття, комунальна енергетика, транспорт, охорона здоров'я та освіта, тобто в секторах, які традиційно відносять до сфери громадських послуг.

Сутність державно-приватного партнерства (ДПП) зводиться до передачі державним партнером (на місцевому рівні – органом місцевого самоврядування) приватному партнеру тих чи інших функцій із управління комунальними майновими об'єктами в певній сфері забезпечення життєдіяльності територіальної громади на чітко встановлених умовах на основі ефективного розподілу ресурсів, вигод, відповідальності та ризиків [231]. Залучення приватного партнера до управління об'єктами майнового комплексу територіальної громади сприяє використанню ринково-економічних механізмів. При цьому варто відмітити такі конкурентні переваги: нижча ціна одиниці продукції (послуги) при забезпеченні її якості; підприємницькі навички економічно обґрунтовувати співвідношення “ціна-якість”; вміння просувати свій продукт на ринку та проводити політику партнерських відносин зі споживачем; вдосконалена ефективність господарювання на основі гнучкого реагування на коливання попиту; доступ до нових технологій і досвідчений менеджмент, доступ до чого в рамках державної монополії сфери громадських послуг був обмежений; і, нарешті, можливості руху капіталу та доступу до кредитних ресурсів.

Незважаючи на переваги державно-приватного партнерства при управлінні об'єктами комунального майнового комплексу територіальної громади, варто зауважити й про такі аспекти: необхідність запобігання діяльності соціально невідповідального приватного партнера; потреба в інституційних змінах комунального сектору економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності. Для приватного партнера врешті-решт важливий

тільки прибуток, тоді як державний партнер (орган місцевого самоврядування) виконує якусь зі своїх прямих соціальних функцій і має перейматись передусім тим, щоб споживач був своєчасно та на достатньому рівні забезпечений послугами належної якості.

Отже, на сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування просто необхідно зосередити увагу на удосконаленні системи управління комунальним майновим комплексом територіальної громади шляхом визначення соціально безпечних управлінських технологій, орієнтованих на людину та її потреби. Можливим варіантом досягнення цього є запропоноване раціональне поєднання соціально-функціонального та диверсифікованого підходів. Перший є об'єктивною необхідністю щодо інституту комунальної власності в цілому, забезпечує реальне виконання основних функцій місцевого самоврядування. Другий – створює можливості використання переваг ринкових механізмів у комунальному секторі. На даному етапі він набуває все більшого значення, адже управління комунальним майновим комплексом на засадах зняття обмежень у доступі до ресурсів, мінімізації витрат для бізнесу, прозорості та конкурентності процедур розподілу майна дає змогу органам місцевого самоврядування як стимулювати розвиток підприємництва, так і максимізувати вигоди для територіальної громади від користування комунальним майном.

Розвиток існуючої моделі організації сервісно-виробничого обслуговування полягає у підвищенні ефективності її функціонування, зокрема – створення єдиних розрахункових центрів (далі – ЄРЦ), єдиних вікон, служб єдиного замовника (далі – СЄЗ).

Основою вказаних заходів є:

- удосконалення системи сервісно-виробничого обслуговування;
- поліпшення якості надання комунальних послуг згідно з національними стандартами;
- контроль за якістю послуг, що надаються споживачам;

– максимальне наближення служб і послуг сфери сервісно-виробничого обслуговування до споживачів.

Основні завдання, що вирішує ЄРЦ, включають:

- проведення оперативного моніторингу за станом оплати абонентами спожитих енергоносіїв і комунальних послуг;
- сприяння повній мобілізації оплати за комунальні послуги;
- забезпечення прозорості розрахунків за спожиті енергоносії і комунальні послуги;
- консолідація інформаційного простору;
- створення можливості повного інформування споживачів і підприємств енергетичного та комунального комплексу, органів виконавчої влади про стан оплати послуг.

Упровадження комп'ютерної системи оплати комунальних платежів засноване на узагальненому досвіді європейських країн, й адаптоване до умов м. Тернополя [118; 221]. Подібні системи функціонують у Західних та окремих областях Східної України.

Функціонування комп'ютерного розрахункового центру дозволяє формувати і надавати споживачеві щомісячно єдиний рахунок на оплату комунальних платежів, що складається із двох частин – квитанції та повідомлення. Повідомлення містить інформаційну частину, в якій відбивається стан особового рахунку абонента, наявність або відсутність заборгованості та її величина, а також нарахування за поточний місяць. У квитанції споживач самостійно визначає суму, яку він готовий заплатити за кожен вид послуг. Оплату даного рахунку можна провести в усіх відділеннях Ощадбанку, а також практично в усіх відділеннях комерційних банків міста.

Дана система оплати комунальних послуг спрямована на забезпечення максимальної зручності для споживача і дозволяє:

- отримати всю необхідну інформацію в одному місці – єдиному вікні;
- сплатити послуги в будь-якому відділенні банку без стягування банківського мита.

Одним з головних напрямів таких змін має стати законодавче закріплення за громадами, органами самоорганізації населення прав і повноважень щодо найбільш широкого кола питань, які стосуються їх безпосередньої життєдіяльності, включаючи адміністративні, соціальні та комунальні послуги, що надаються. Це дозволить забезпечити мобілізацію та повніше використання фінансово-матеріальних ресурсів і, отже, раціональне витрачання бюджетних коштів.

При забезпеченні територіальної громади найповнішим пакетом необхідних послуг міська влада повинна виконувати роль координатора, що дозволить скоротити бюрократичний вплив вищих інстанцій на органи самоорганізації, а також добитися передачі їм (органам самоорганізації) відповідних бюджетних коштів на виконання закріплених за ними повноважень.

Однією з основних проблем технології управління є прямі та зворотні зв'язки між споживачами і органами місцевого самоврядування [23; 55; 275]. У розвиненому механізмі прямого зв'язку (від владних структур до споживачів) мають бути зацікавлені самі промислові підприємства, щоб бути учасниками в реалізації соціально-економічного розвитку своєї території. Так званий зворотний зв'язок (від споживача до влади) дозволяє споживачам інформувати владу про свої проблеми, проблеми території, реагувати на дії влади, давати оцінку її діяльності та пропонувати свої шляхи рішень. Такий зв'язок необхідний владним органам для точнішої оцінки потреб і настроїв споживачів, розробки й ухвалення адекватних місцевій території управлінських рішень, повній і успішній їх реалізації на практиці. Добре налагоджений зворотний зв'язок дозволяє також вчасно скорегувати політику вже у процесі її реалізації. Крім того, цей механізм дозволяє понизити рівень соціальної напруженості, уникнути багатьох конфліктів між владою і населенням, оскільки взаєморозуміння і взаємоповажання у цьому випадку знаходяться на більш високому рівні [93, с. 142].

Таким чином, ключовою особливістю діяльності органів управління є їх тісна взаємодія безпосередньо зі споживачами. Залежно від того, як організована ця робота, можна судити про результативність і перспективність діяльності органу влади. Організація ж її залежить від тих цілей, які поставлені й мають бути досягнуті в конкретному періоді.

Обов'язки щодо довідково-інформаційного обслуговування споживачів послуг мають бути покладені на відповідні відділи місцевих органів влади.

При здійсненні контролю за виконання документів необхідно керуватися такими принципами:

- контроль за виконанням документів по суті є вирішенням питань, тому він має здійснюватись керівництвом відповідного управління;
- для поліпшення контролю необхідно керуватися чіткими критеріями постановки звернень громадян на контроль за результатами їх розгляду й обґрунтованості передачі тим виконавцям, у компетенції яких знаходиться вирішення даних питань;
- слід особливо контролювати виконання доручень по зверненнях, в яких наводяться факти порушення законів, прав споживачів, зловживання службовим становищем посадовими особами, корупції; ставляться соціально значущі питання для міста і його мешканців;
- розглядати заяви і скарги, а також колективні та повторні звернення, як правило, з виїздом на місце;
- здійснювати контроль диференційовано, з урахуванням важливості питання; не допускати зниження ступеня, рівня і якості контролю за рахунок зростання кількісних показників;
- вживати заходи до безумовного дотримання встановлених термінів роботи зі зверненнями громадян (продовження і зняття з контролю мають здійснюватись керівником, який давав доручення, а направлених із вищих органів – тільки за узгодженням із ними);
- вимагати своєчасного виконання звернень споживачів, що взяті на додатковий контроль після проміжної відповіді;

- вимогливо підходити до точності інформації про виконання контрольних звернень;
- виключати зняття з контролю листів на основі проміжної відповіді або усної обіцянки виконавця, а також відповіді, що не містять конкретної, чіткої інформації з усіх питань, які поставлені заявникам;
- виконавці повинні щотижнево на оперативних нарадах доповідати за конкретним зверненням керівникові управління про якісну сторону відповіді на звернення, що знаходиться на розгляді або у стані підготовки завершальної відповіді;
- дотримуватись суворого контролю за виконанням усних звернень споживачів.

Що ж до економічних проблем діяльності комунальної сфери та її складових, то для їх конкретизації доцільно використовувати систему показників, які характеризують ефективність функціонування матеріально-технічної бази майна (табл. 3.1).

Результати аналізу свідчать про недостатню ефективність використання основних фондів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Так, протягом 2012-2014 рр. показники фондівіддачі підприємств пріоритетних галузей комунальної сфери в основному знижувалися, що пов'язане з високим рівнем зносу основних виробничих фондів, про що свідчить високий рівень показника коефіцієнта зносу, особливо по підприємствах теплопостачання і водопровідно-каналізаційного господарства.

У зв'язку з цим очевидна необхідність залучення додаткових джерел фінансування для модернізації та оновлення основних фондів підприємств сфери для запобігання аварійних ситуацій у мережах водо-, тепло-, електропостачання.

Технічні проблеми існують сьогодні в багатьох галузях економіки України і зумовлені значною зношеністю основних фондів, технічно і

морально застарілим обладнанням, матеріаломісткими, енергомісткими, трудомісткими технологіями та низьким рівнем автоматизації процесів. Більшості комунальних підприємств необхідні нові технології і нове високотехнологічне обладнання, які могли б стати основою для підвищення якості послуг, які вони надають, підвищити рентабельність і прибутковість таких підприємств.

Таблиця 3.1

Оцінка ефективності використання майна підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, для забезпечення діяльності промислових підприємств, 2012-2014 рр. (середньозважені показники по Україні)

Показники Підприємства		Фондовіддача	Фондомісткість	Фондоозброєність	Коефіцієнт зносу	Коефіцієнт загрузки коштів у обороті
Підприємства транспорту	2012 р.	0,049	9,34	222,68	0,520	0,18
	1013 р.	0,063	7,75	462,05	0,256	0,11
	2014 р.	0,14	3,43	294,03	0,399	0,12
Підприємства електропостачання	2012 р.	0,44	1,12	15,11	0,345	0,31
	1013 р.	0,41	1,18	22,35	0,353	0,39
	2014 р.	1,33	0,36	20,64	0,372	0,13
Підприємства водопровідно-каналізаційного господарства	2012 р.	1,42	0,34	17,14	0,582	0,60
	1013 р.	0,87	0,56	34,05	0,513	0,36
	2014 р.	0,42	1,14	86,23	0,565	0,24
Підприємства тепlopостачання	2012 р.	1,03	0,47	6,32	0,435	0,99
	1013 р.	0,58	0,84	13,14	0,329	0,87
	2014 р.	0,79	0,61	16,97	0,313	0,53
Інші комунальні підприємства	2012 р.	0,007	50,06	651,36	0,264	0,27
	1013 р.	0,014	45,42	557,40	0,277	0,15
	2014 р.	0,014	33,43	570,92	0,289	0,15

Джерело: складено автором на основі [283; 287]

Але впровадження новітніх технологій і технічних засобів вимагає значних інвестицій, а джерела інвестування даних заходів є досить

обмеженими, оскільки інвестиційний капітал спрямовується в основному в ті галузі і сфери господарства, де його прогнозована прибутковість буде найвищою і термін окупності якомога меншим, а комунальні підприємства зі своїми застарілими основними фондами і низькою рентабельністю не задовольняють ці вимоги.

У той же час довгострокове перебування великих обсягів знеціненого і збиткового обладнання та устаткування на балансі будь-якого підприємства, а також низький рівень використання основного капіталу призводять не тільки до зростання витрат з обслуговування і підтримування в робочому стані техніки, яка не використовується у повному обсязі (персонал, інженерна інфраструктура, витрати на ремонт, енергетичні і матеріальні витрати), але й створює перепони для процесу надання послуг відповідної якості, перешкоджає економії витрат.

Проблема якості послуг, які надаються, тісно пов'язана з проблемою продуктивності й ефективності їх надання, оскільки до основних критеріїв підвищення ефективності будь-якого процесу виробництва чи надання послуг відносять посилення та нарощення технологічних та інноваційних переваг.

Впровадження на підприємствах комунального комплексу нового обладнання і новітніх інноваційних технологій могло б вирішити цілу низку проблем: підвищити рентабельність та продуктивність надання послуг, підвищити ефективність використання матеріальних та фінансових ресурсів, значно підвищити якість послуг. Звичайно цей процес потребує значних капіталовкладень і досить багато часу для того, щоб окупити вкладені кошти, але місцеві бюджети не мають в сучасних умовах можливостей для інвестування достатніх коштів на розвиток комунальної сфери.

Збитковість підприємств комунального комплексу зумовлена не лише постійним збільшенням собівартості, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою та значними технологічними втратами, але й зростанням на балансі підприємств дебіторської заборгованості за рахунок

значної кількості неплатників за наданні комунальні послуги, що в свою чергу означає вилучення з обігу підприємства значної кількості оборотних коштів.

Отже, до найвагоміших проблем управління комунальними підприємствами необхідно віднести:

- недосконалість нормативно-правової бази;
- непослідовність у прийнятті рішень, обмеження можливостей одночасного впливу на всі ланки організації
- кризовий фінансовий стан підприємств і збитковість їх діяльності;
- низька віддача та зношеність основних фондів, високе енергоспоживання;
- відсутність належних умов для накопичення інвестиційних ресурсів для переоснащення об'єктів, проведення політики ресурсо та енергозбереження;
- повільний розвиток систем самофінансування комунальних підприємств;
- нерозподілені повноваження державних і місцевих органів за кожною функцією управління, ієрархічність і громіздкість організаційних структур;
- неналежне бюджетне фінансування поточної діяльності та капіталовкладень комунальних підприємств;
- низький рівень доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансових ресурсів;
- нерозвиненість корпоративних відносин у комунальній сфері;
- несформоване конкурентне ринкове середовище в межах комунального сектора тощо.

Наразі в управлінні комунальними підприємствами використовується адміністративно-відомчий механізм, заснований на наказах і розпорядженнях, а не на врахуванні інтересів учасників й економічно обгрунтованих рішеннях. У результаті цього для комунального сектора

притаманними є низька якість проведених робіт та наданих послуг, неефективність використання ресурсів, ігнорування інтересів споживачів, високе бюджетне навантаження тощо [78, с. 88.].

Проблеми нормативно-правового характеру у сфері комунального господарства пов'язані передусім з відсутністю чіткого правового регулювання процесів управління комунальними підприємствами, відсутністю процедур розробки та впровадження тарифів на послуги, що надаються комунальними підприємствами, відсутністю системи моніторингу та оцінки діяльності комунальних підприємств, недосконалістю системи звітності керівництва комунальних підприємств перед місцевими органами влади. Основну роль у вирішенні проблем нормативно-правового характеру має зіграти держава шляхом забезпечення законодавчої підтримки в питаннях власності на майно комунальних підприємств, тарифного регулювання та стандартизації якості послуг, що надаються, створення системи сертифікації комунальних підприємств, розроблення єдиної системи звітності комунальних підприємств для оцінки ефективності роботи та використання ресурсів та системи моніторингу технічного стану комунальних підприємств [312, с. 146].

Отже, необхідним є перехід від адміністративних до економічних методів управління комунальними підприємствами, що сприятиме розв'язанню численних проблем, зокрема покращенню якості комунальних послуг, підвищенню ефективності їх надання, скороченню видатків і, відповідно тарифів. Також можна говорити про звільнення органів місцевої влади від низки специфічних функцій управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів комунального сектора.

Відсутність самостійності не стимулює комунальні підприємства до підвищення ефективності діяльності і пошуку прогресивних методів господарювання. Розпорошеність і громіздкість державного управління сектором не відповідають інтересам справи, зменшуючи оперативність прийняття управлінських рішень. Рішенням цієї проблеми може бути

розширення свободи у прийнятті рішень і переведення комунальних підприємств на самофінансування. Це сприятиме розширенню їх реальної самостійності та незалежності від бюрократії, різко підвищить матеріальну відповідальність за результати прийнятих рішень, що в сукупності приведе до підвищення ефективності виробництва й капітальних вкладень. Таким чином, підприємства буде включено до ринкової сфери, послуги виробників оплачуватимуть самі споживачі з урахуванням кількості і якості наданих послуг.

Важливим чинником виходу комунальних підприємств з кризового стану та покращення сервісно-виробничого обслуговування промислового виробництва є залучення інвестицій. Слід зазначити, що ці підприємства можуть реально зацікавити інвесторів, оскільки вони, як правило, є природними монополістами, які мають стабільний ринок збуту своїх послуг, від яких споживач не може відмовитися. Проте більшість комунальних підприємств не має необхідного досвіду залучення і освоєння інвестицій. До того ж сучасний рівень управління комунальним сектором пов'язаний з відсутністю ефективного власника, зацікавленого у реконструкції і модернізації виробництва, інноваційних розробках.

3.2. Оцінка ефективності координації взаємовідносин між виробничими підприємствами та сферою послуг

Протягом останніх років частка промисловості у ВВП України скорочується. Промислові підприємства змушені відповідати на зростання викликів та загроз перед їх діяльністю – скорочення попиту на внутрішньому та зовнішніх ринках, погіршення доступу до традиційного для багатьох галузей ринку Росії, подорожчання внутрішніх фінансових ресурсів, гостру потребу в оновленні основних фондів. Одночасно у світі увага до промислової політики зростає. Уряди багатьох розвинутих країн та країн, що розвиваються, розглядають промислову політику як один із засобів

стимулювання сталого економічного зростання та підвищення добробуту громадян. В Україні за 25 років незалежності не вироблено чіткого та системного підходу до того, якою має бути промислова політика, та чи є її місце в економічній політиці країни взагалі. Ініціативи різних урядів з підтримки промисловості зводилися, в основному, до рішень (часто політичних) про податкові пільги окремим галузям та про пряму фінансову підтримку “чутливих” галузей через їх соціальний аспект. Така підтримка не стимулювала реструктуризацію та розвиток проблемних галузей, а навпаки, консервувала їх проблеми.

При вирішенні глобальних питань з розвитку економічних систем в першу чергу береться до уваги стан основних виробничих фондів промислових підприємств різних галузей народного господарства, так як вважається, що саме вони формують основу конкурентоспроможної економіки держави і його стійкі позиції в міжнародному співтоваристві. У той же час, забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств формується на основі позиції підприємства на ринку, фінансового стану, рівня розвитку інноваційних технологій, забезпечення матеріально-технічними ресурсами, а також рівня забезпечення електро-, газо-, тепло-, водопостачання та водовідведення.

Тобто, з впевненістю можна стверджувати, що ефективне функціонування промислових підприємств, а зокрема безперервний процес виробництва не можливий, окрім наявності і ефективності використання різного роду ресурсів, алей послуг з водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, озеленення та благоустрою території підприємства, ремонту внутрігосподарських транспортних шляхів, ремонту комунікацій, переробки вторинної сировини, електро- та газопостачання. Тобто не можна залишати без уваги комунальний кластер економіки який в певній мірі забезпечує промисловість даними послугами. Звичайно, в сучасних умовах велика кількість промислових підприємств виходячи з фінансових, територіальних та інших можливостей організовують та обслуговують

виробничий процес самостійно, проте залишаються і ті, що не можуть обійтись без послуг спеціалізованих організацій.

Управління діяльністю підприємств і прийняття необхідних управлінських рішень вимагає наявності великого обсягу інформації. Сучасний стан розвитку вітчизняної економіки вимагає посиленої уваги до підвищення ефективності не тільки операційної, але й усіх інших сторін діяльності підприємства, а саме: вивчення ринків і задоволення потреб клієнтів, інновацій, управління персоналом, використання фінансів, захисту навколишнього середовища і т.ін. Іншими словами, мова йде про ефективну роботу всіх підсистем і підприємства в цілому, що в умовах ринку повинна забезпечувати управляюча система. Тому, під ефективністю управління варто розуміти насамперед таке управління, що забезпечує ефективність функціонування і розвитку організації як цілісної системи.

Специфіка господарської діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування впливає і на особливості структури їх фінансів. У більшості підприємств процеси виробництва і реалізації продукції та надання послуг збігаються за часом, і тому у складі оборотних коштів немає незавершеного виробництва і готової продукції, що значно скорочує тривалість оборотності оборотних коштів. Саме тому видається необхідним усі обставини враховувати у процесі оцінки ефективності діяльності комунальних підприємств.

Можемо стверджувати, що роль комунального сервісно-виробничого обслуговування в діяльності промислових підприємств та суспільному житті міст України відіграє знану роль [35; 275]. Так, якщо станом на 01.01.2015 р. в управлінні територіальної громади м. Тернополі знаходилося 21 комунальне підприємство, то у м. Києві в комунальній власності знаходилося 532 підприємства.

Їх можна класифікувати як за напрямками діяльності, так і за принципом фінансування. За принципами фінансування – це підприємства, що

фінансуються в основному за рахунок коштів міського бюджету, і госпрозрахункові, що працюють на самоокупності.

Галузева структура комунальної сфери м. Тернополя на 1 січня 2015р. подана на рис. 3.5.

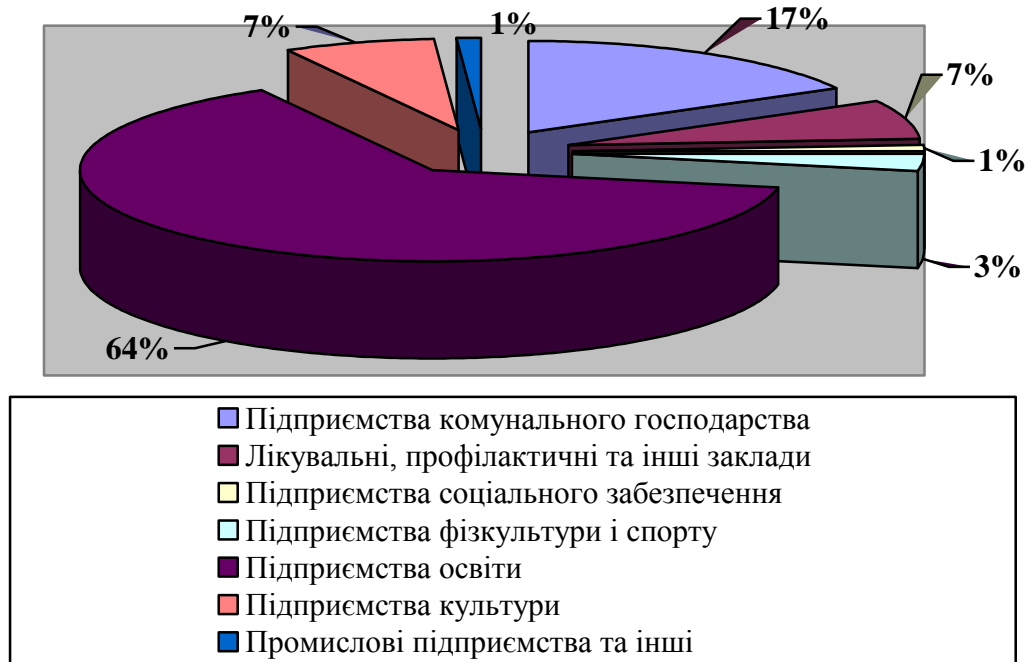

Рис. 3.5. Галузева структура сервісно-виробничих послуг підприємств комунальної сфери м. Тернополя на 01.01.2015 р., %

Джерело: складено автором на основі [283; 287]

При цьому необхідно відзначити, що підприємства комунального господарства знаходяться в безпосередньому управлінні територіальної громади і забезпечують задоволення базових потреб у водопостачанні, теплопостачанні, електропостачанні промисловості міста.

Саме тому доцільно провести оцінку стану їх діяльності для прийняття подальших рішень, визначення напрямів досягнення мети забезпечення промислових підприємств і населення у вказаних послугах для задоволення базових потреб.

Галузева структура сервісно-виробничих послуг підприємств комунального господарства подана на рис. 3.6.

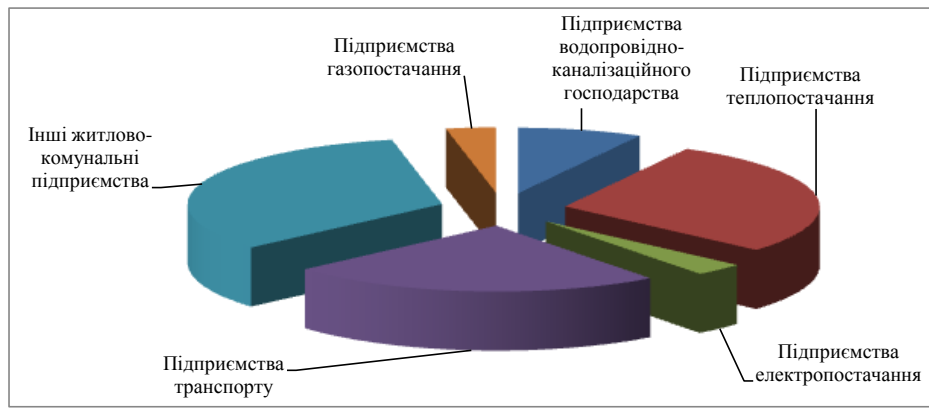

Рис. 3.6. Галузева структура сервісно-виробничих послуг підприємств комунального господарства м. Тернопіль на 01.01. 2015 р., %

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

Теплопостачання забезпечує Комунальне підприємство теплових мереж “Тернопільміськтеплокомуненерго”. Станом на 2014р. підприємство мало у своєму активі 38 котелень, загальною встановленою тепловою потужністю 648,3 Гкал/год (753,97 МВт).

Галузі комунального господарства представлені такими підприємствами:

- підприємства водопровідно-каналізаційного господарства (КП “Тернопільводоканал”);
- підприємства теплопостачання (КП “Тернопільміськтеплокомуненерго”);
- підприємства електропостачання (ТОВ “КомЕнергоТернопіль” КП “Тернопількміськвітло”);

Якщо говорити про структуру споживання комунальних послуг як в Україні так в м. Тернопіль то вона є досить розгалуженою. З табл. 3.2 можна побачити, що загалом по Україні частка промислового сектору в споживанні комунальних сервісно-виробничих послуг є достатньо різноманітною. Так зокрема, споживання газу становить в середньому 22%, теплової енергії 23%,

а споживання води в межах 0,3% від загальної кількості наданих послуг комунальними сервісно-виробничими підприємствами.

Таблиця 3.2

Окремі показники роботи підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування України та доля промислового сектору в структурі споживання комунальних послуг за 2011-2014 роки

Види послуг	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Відпущено природного газу, млрд.м ³	46,21	44,14	41,56	34,65
у тому числі				
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на виробничі та комунально-побутові потреби	10,07	9,83	9,16	7,68
Відсотків до підсумку, %	21,79	22,27	22,04	22,16
Спожито населенням	17,50	17,43	17,20	14,50
Відпущено теплової енергії, млн. Гкал	97,6	96,0	89,1	67,4
у тому числі				
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на на виробничі та комунально-побутові потреби	22,6	21,9	20,6	15,4
Відсотків до підсумку, %	23,16	22,81	23,12	22,85
Спожито населенням	54,7	55,0	51,9	39,5
Втрати теплової енергії, млн.Гкал	13,5	13,8	13,2	9,9
Подано води у мережу, млрд.м ³	4,0	4,0	3,8	2,7
Очищено води на очисних спорудах, млрд.м ³	2,2	2,2	2,1	1,6
Відпущено води, млрд.м ³	2,9	2,8	2,7	1,9
у тому числі				
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на на виробничі та комунально-побутові потреби	0,3	0,3	0,3	0,3
Відсотків до підсумку, %	1,03	1,07	1,11	1,58
Спожито населенням	1,5	1,4	1,4	1,1
Витік та невраховані витрати води, млрд.м ³	1,2	1,2	1,1	0,8

*Джерело: складено автором на основі [280]

** Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Що стосується Тернопільської області, то вона використовує 0,7% енергоресурсів у загальному обсязі використання по Україні і по споживанню паливно-енергетичних ресурсів посідає 17 місце серед областей України.

Загалом в Україні, упродовж 2009 – 2012 років спостерігалась тенденція поступового помірною збільшення величини приєднаної потужності за укладеними договорами про приєднання та виданими технічними умовами в цілому по країні. При цьому, до 01.01.2013 питання приєднання електроустановок споживачів до електричних мереж не було врегульоване на законодавчому рівні.

У зв'язку з законодавчим врегулюванням питань приєднання електроустановок споживачів до електричних мереж згідно із Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо плати за приєднання до мереж суб'єктів природних монополій” № 5021-VI, у 2013 році очікувалась активізація замовників щодо вирішення питань приєднання електроустановок до електричних мереж.

При цьому, враховуючи соціально-економічну та військово-політичну ситуацію в Україні, впродовж першого, другого та четвертого кварталів 2014 р. спостерігається значне зменшення величин приєднаної потужності.

Негативним фактором у функціонуванні ринку електроенергії залишається високий рівень перехресного субсидювання промисловими споживачами вартості електричної енергії, що відпускається деяким категоріям споживачів за пільговими тарифами.

Обсяг дотацій для компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії за регульованим тарифом за період з 28.08.2014-31.12.2014 наведено в додатку А.

Лідером споживання електричної енергії у м. Тернопіль є промисловість табл. 3.3., рис.3.7., але це відбулося за рахунок того, що сюди включено також і теплогенеруючі компанії і водоканал, загалом частка промисловості в загальному підсумку з теплогенеруючими компаніями і

водоканалом становить 65,9%, а безпосередньо виробничі підприємства споживають електроенергії 25,0%.

Таблиця 3.3

Динаміка споживання електричної енергії у м. Тернопіль основними споживачами за 2009-2014р у МВт*год

Споживач	Звітний рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Промисловість (включаючи енергогенеруючі компанії)	267100	269400	245500	236900	248000	253500
Бюджетний сектор	9661,2	9733,1	9422,3	9565,7	9441,6	9422,1
Населення	112356,2	116210,1	106090,7	115106,3	115213,6	121515,1

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

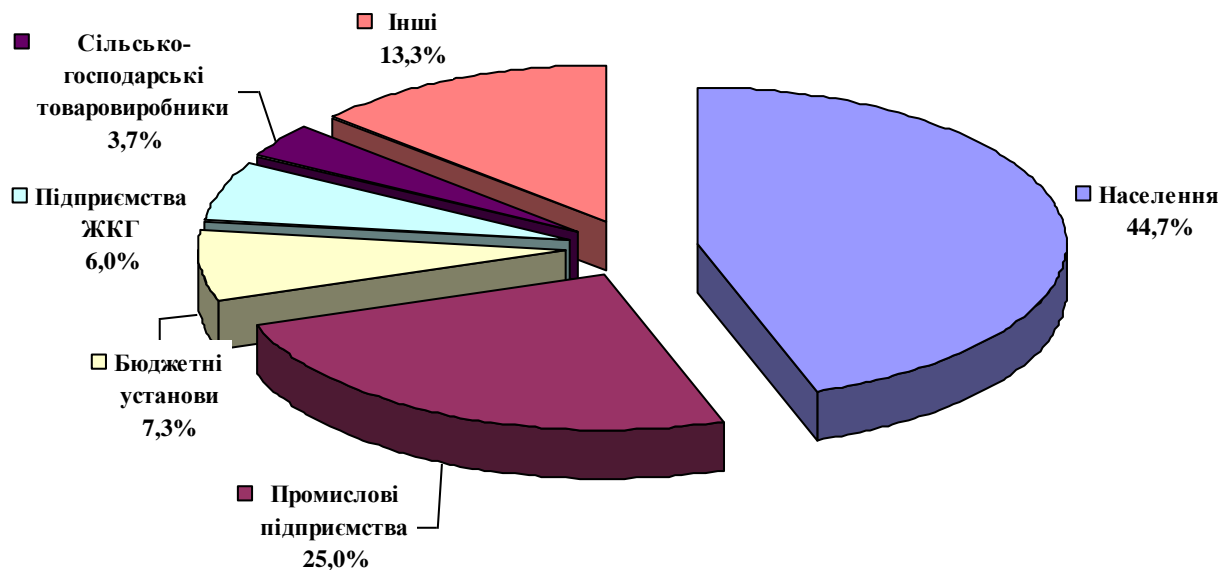

Рис. 3.7. Частка промислового сектору в структурі споживання електричної енергії Тернопільської області за 2014 р.

Джерело: побудовано автором на основі [287]

Інформацію про споживання природного газу різними категоріями споживачів за регульованим тарифом та НАК “Нафтогаз України” за 2012-2014 роки наведено на рис. 3.8.

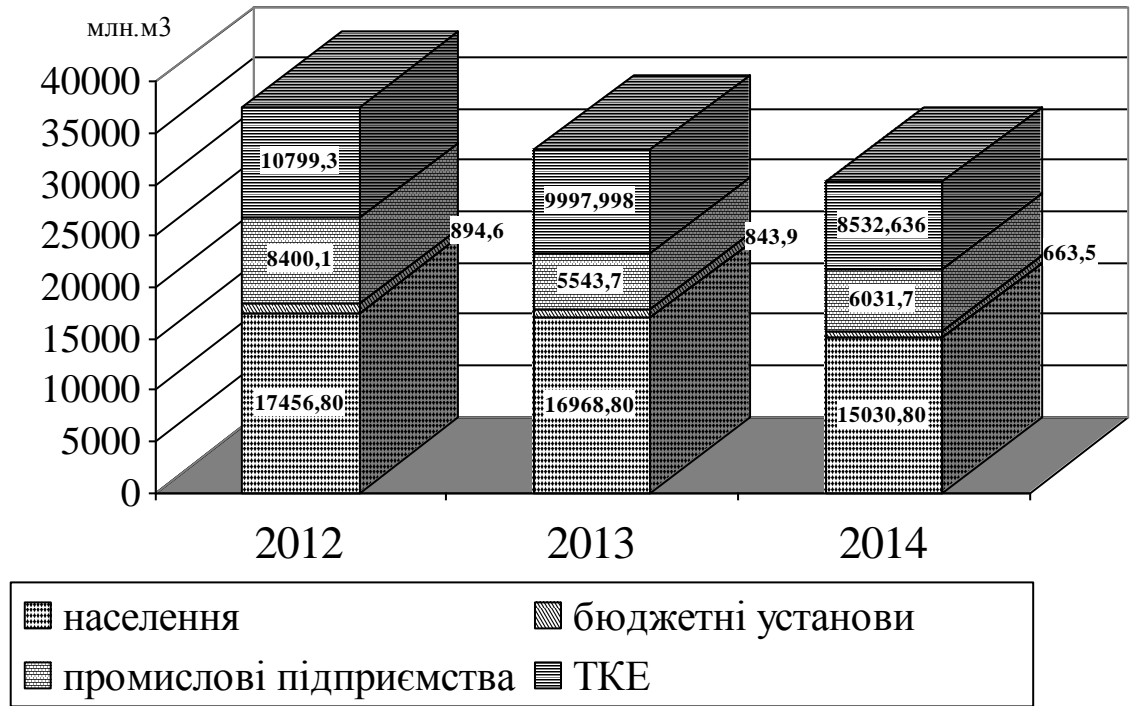

Рис. 3.8. Обсяги споживання природного газу промисловими споживачами, населенням, бюджетними установами, яким газ реалізовано за регульованим тарифом у 2012-2014 роках.

Джерело: складено автором на основі [257]

Що ж стосується Тернополя, то підприємства промисловості починаючи з 2012 року поступово зменшують споживання природного газу табл. 3.4, рис. 3.9. і на сьогодні його частка становить 18,3%.

Таблиця 3.4

Динаміка споживання природного газу
у м. Тернопіль основними споживачами за 2009-2014р у МВт*год

Споживач	Звітний рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Промисловість	469438	396701	425310	477776,1	473503	242128
Бюджетний сектор	63035,7	59439,6	58471,2	60311,4	61284,2	58587,6
Населення	1261273	1157112	1039422	1132184	1078565	1189244

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

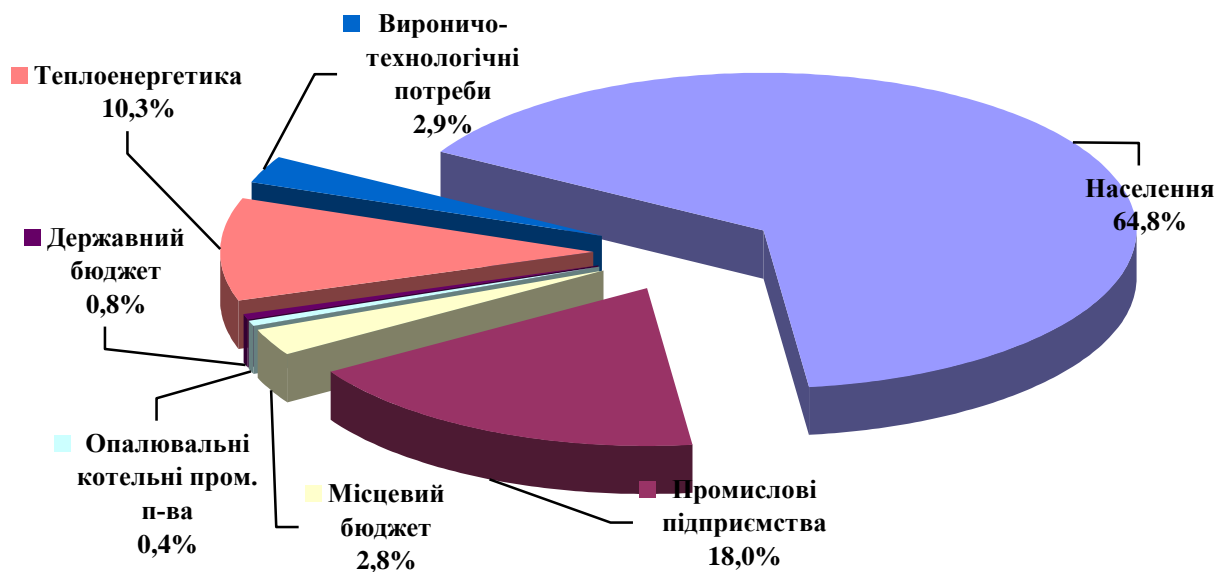

Рис. 3.9. Частка промислового сектору в структурі споживання природного газу Тернопільської області за 2014р

Джерело: побудовано автором на основі [287]

За період 2004-2014 років було розроблено та реалізовано дві обласних програми енергоефективності та енергозбереження. Проте, за період дії програм, фінансування з обласного та місцевих бюджетів не проводилось.

За рахунок реалізованих енергоефективних заходів за звітний період зекономлено понад 15,9 млн. куб. метрів природного газу та 34,2 млн. кВт. год. електричної енергії на суму понад 165,0 млн. гривень. За вказаний період у бюджетній сфері області переведено на використання альтернативних видів палива котельні 264 установ і організацій та переведено на електричне опалення 164 установи та організації [287].

Станом на 11.12.2014 року підприємствами комунальної теплоенергетики області спожито 62,4 млн. куб. метрів природного газу на суму 120,2 млн. грн., оплачено 186,8 млн. грн. (в тому числі 108,1 млн гривень - субвенція).

Починаючи з 2008 року рівень оплати за спожитий природний газ теплопостачальними підприємствами області почав різко скорочуватись (за винятком 95,3% у 2012 році) та становив 62,0% у 2013 році. Проте, за рахунок освоєння субвенції на погашення заборгованості з різниці в тарифах на послуги з теплопостачання у 2014 році, даний показник зріс на 100% і становив 162,9% (станом на 01.12.2014).

За рахунок впровадження заходів із енергозбереження теплопостачальними підприємствами області зменшено споживання природного газу (рис. 3.10.). У 2014 році спожито на 35,3 млн. куб. метрів природного газу менше, ніж у 2007 році.

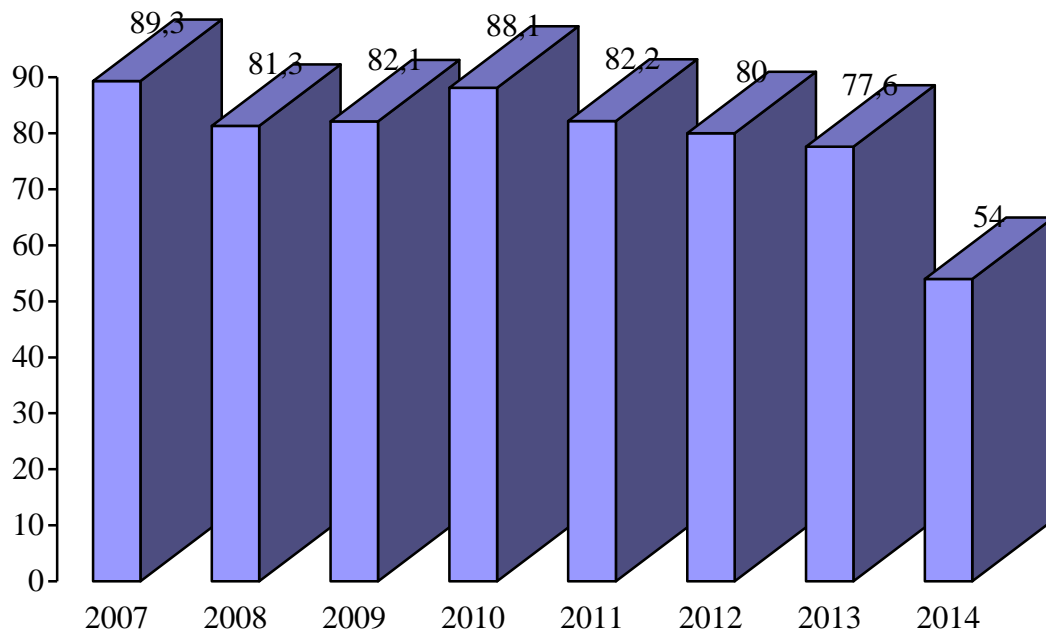

Рис. 3.10. Споживання природного газу теплопостачальними підприємствами Тернопільської області (млн. куб. метрів)

Джерело: побудовано автором на основі [287]

Зокрема, за 30 днів листопада місяця 2014 року підприємствами комунальної теплоенергетики області спожито 9 666,24 тис. куб. метрів природного газу (доведений обсяг – 6 439,3 тис. куб. метрів) – 150,1 % від

доведеного [287]. Протягом останніх років розроблено проектно-кошторисні документації на об'єкти очисних споруд.

Відносини на ринку природного газу у частині розподілу природного газу та постачання природного газу за регульованим тарифом регулюються Типовим договором на розподіл природного газу, затвердженим постановою НКРЕ від 06.09.2012 № 1164, та Типовим договором на постачання природного газу за регульованим тарифом, затвердженим постановою НКРЕ від 22.09.2011 № 1580.

Врегулювання договірних відносин у сфері купівлі-продажу природного газу здійснюється на підставі Типового договору на купівлю-продаж природного газу (між власниками та постачальниками природного газу), затвердженого постановою НКРЕ від 05.07.2012 № 849.

Визначення граничних рівнів цін на природний газ для установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання протягом жовтня-грудня 2014 року здійснювалось з урахуванням ціни імпортованого природного газу відповідно до контракту купівлі-продажу природного газу між ВАТ "Газпром" та НАК "Нафтогаз України" на 2009-2019 роки та ціни імпортованого газу, закупленого НАК "Нафтогаз України" у держав-членів Європейського Союзу, середньомісячного офіційного курсу гривні до долара США, установленного Національним банком України, витрат імпортера, пов'язаних із закупівлею і реалізацією природного газу. При розрахунку граничних рівнів цін на природний газ, що реалізується установам та організаціям, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, промисловим споживачам та іншим суб'єктам господарювання були враховані також вимоги підпункту f пункту 22 розділу D Меморандуму про економічну та фінансову політику від 22 квітня 2014 року та пункту 22 (1) розділу D Меморандуму про економічну та фінансову політику від 18 серпня 2014 року.

Динаміку цін на природний газ для установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання за 2009-2014 роки наведено в додатку Б.

Станом на 1 вересня 2014 року за офіційними даними обласних державних адміністрацій, кількість суб'єктів господарювання у сфері централізованого теплопостачання на території України складає 1009, а їхній загальний обсяг реалізації теплової енергії споживачам за 2013 рік складає 72,9 млн Гкал. Із зазначених 1009 суб'єктів господарювання підлягають державному регулюванню Комісії 222, або 22,0 % суб'єктів господарювання з річним обсягом реалізації теплової енергії споживачам понад 18 тис. Гкал, а їхній загальний обсяг реалізації теплової енергії споживачам за 2013 рік складає 71,0 млн Гкал, або 97,4 % (рис. 3.11., 3.12.).

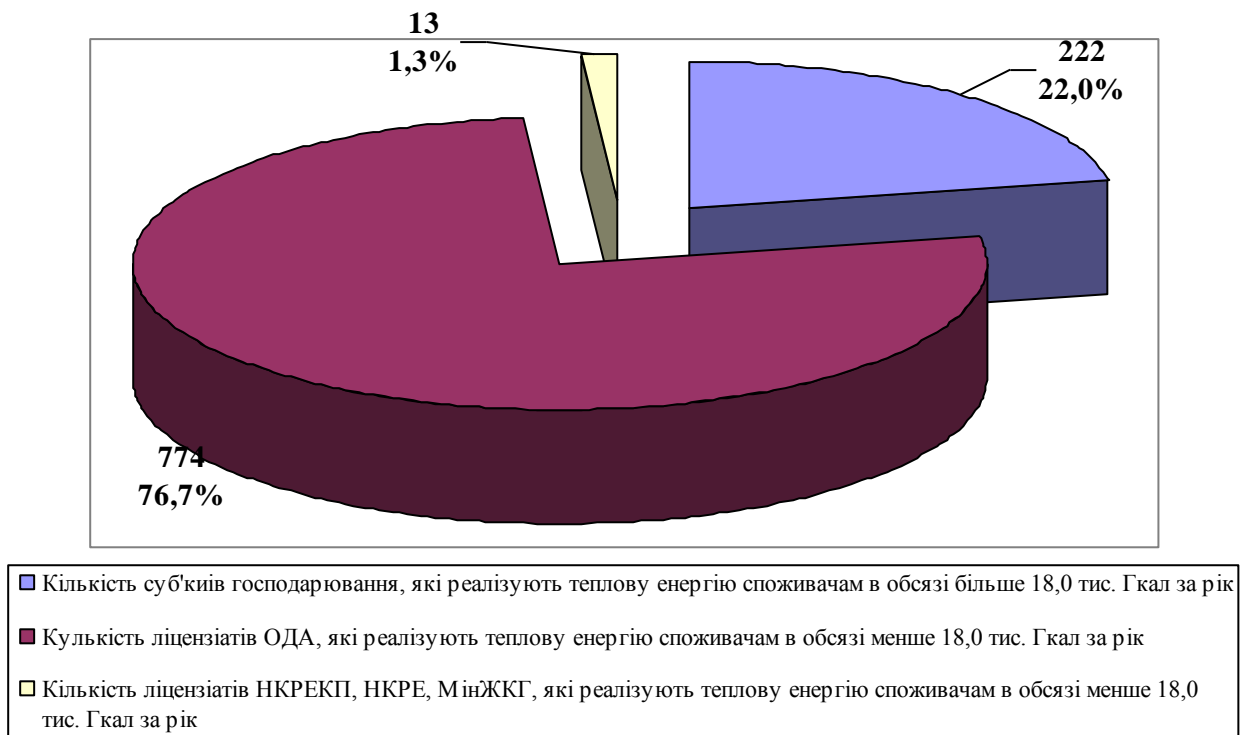

Рис. 3.11. Структура суб'єктів господарювання у сфері централізованого теплопостачання на території України станом на 31.12.2014 (усього 1009)

Джерело: побудовано автором на основі [257]

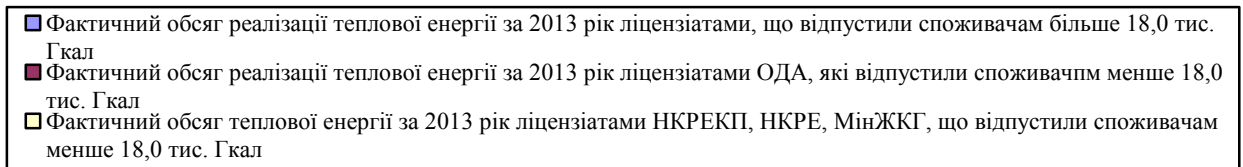
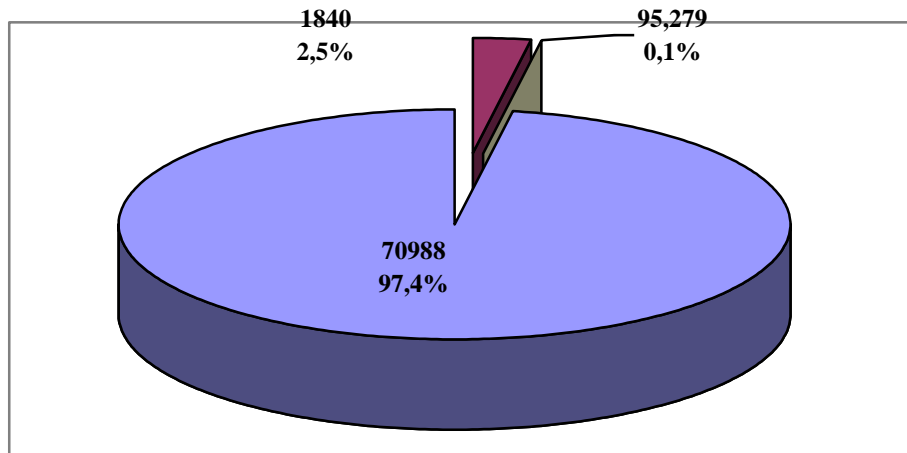

Рис. 3.12. Структура фактичного обсягу реалізації теплової енергії споживачам за 2014 рік по Україні (усього 72 933 тис. Гкал)

Джерело: побудовано автором на основі [257]

Структуру фактичного обсягу реалізації теплової енергії суб'єктами господарювання, які відпускають теплову енергію в обсязі, що перевищує 18 тис. Гкал на рік за категоріями споживачів у 2014 році можна побачити з рис. 3.13.

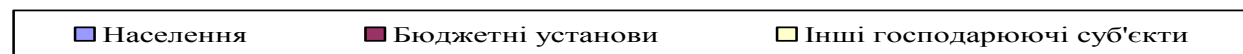
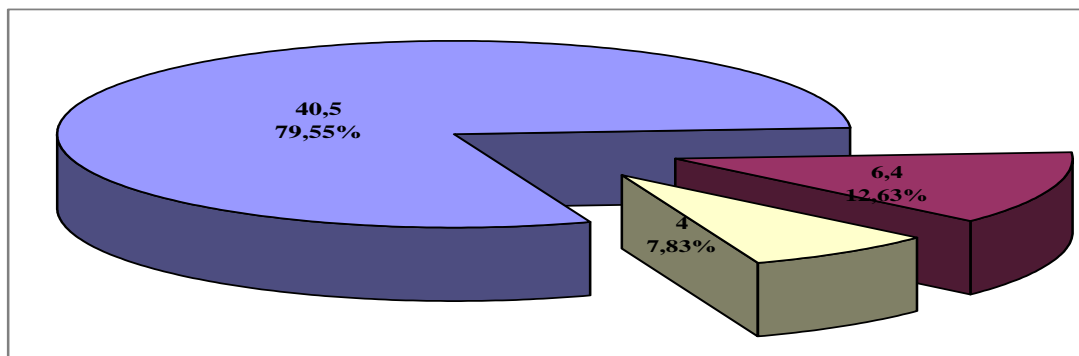

Рис. 3.13. Структура фактичного обсягу реалізації теплової енергії суб'єктами господарювання, які відпускають теплову енергію в обсязі, що перевищує 18 тис. Гкал на рік за категоріями споживачів у 2014 році.

Джерело: побудовано автором на основі [257]

Згідно з інформацією, наданою обласними та Київською міською державними адміністраціями, станом на початок третього кварталу 2014 року середній показник оснащення засобами обліку теплової енергії джерел теплової енергії по країні складає 97,1 %, що на 3,2 % більше, ніж на кінець 2013 року (рис. 3.14.).

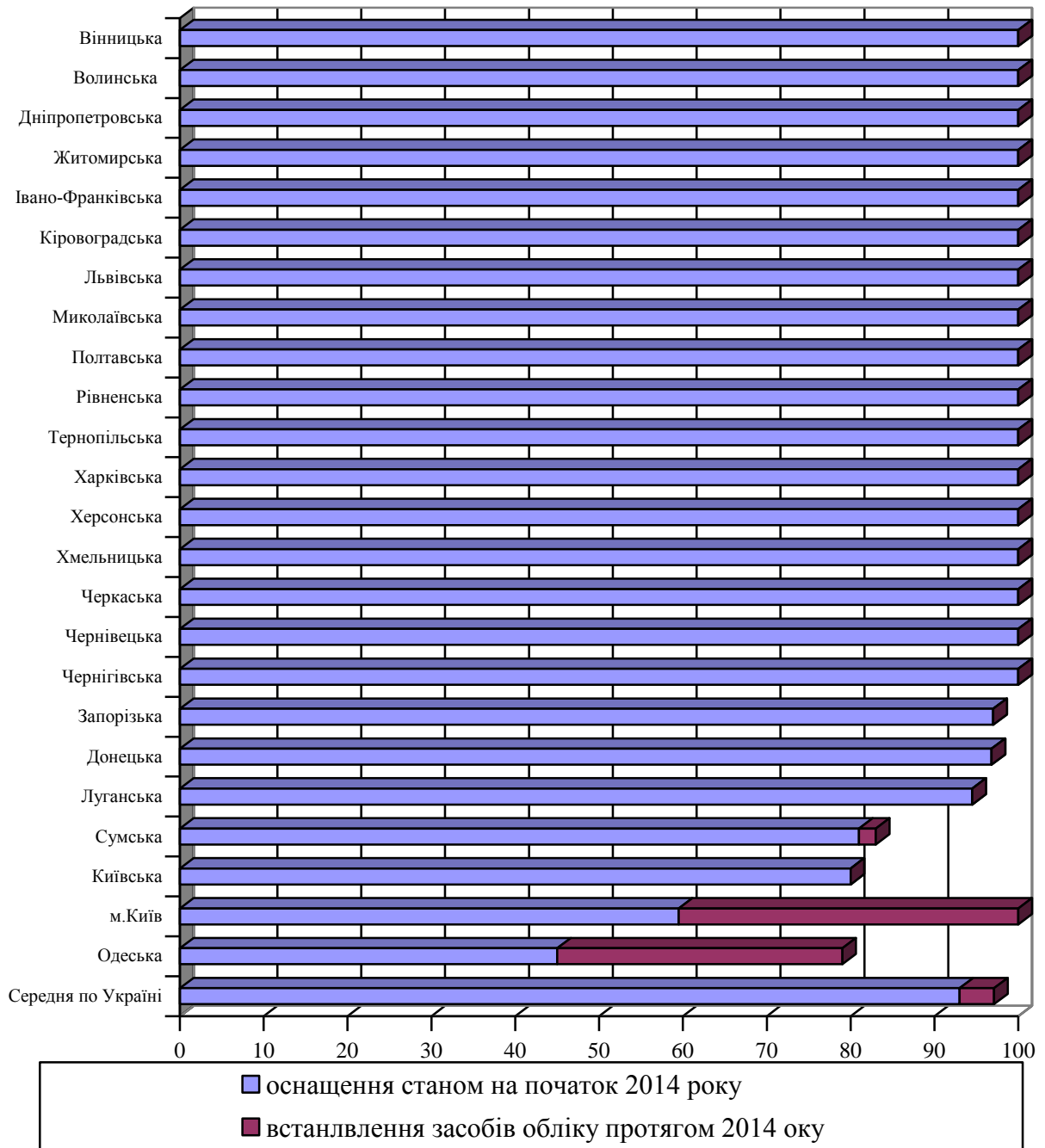

Рис. 3.14. Інформація щодо оснащення підприємств комунальної теплоенергетики засобами обліку фактичного відпуску теплової енергії

Показники оснащеності нижче середнього по країні мають Одеська – 78,69 %, Київська – 80,06 %, Сумська – 83,21 % та Луганська – 94,25 % області.

Показники оснащеності вище середнього по країні має Запорізька – 97,39 % область. Забезпечено 100 % оснащення джерел теплової енергії у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та у місті Києві.

Аналізуючи споживання теплової енергії у м. Тернопіль табл. 3.5 то тут простежується стійка тенденція до зменшення її споживання. Так, починаючи з 2012 року бюджетні установи поступово зменшували споживання теплової енергії на 2,9% і на 5,3% щорічно. Населення також почало економити з показниками 6,7% і 2,5% у 2013р і 2014р, відповідно до попереднього року. Щодо промисловості, то тут ситуація ідентична, зменшення споживання відбувається на 12% у 2013р. і 7,8% у 2014р.

Таблиця 3.5

Динаміка споживання теплової енергії в м. Тернопіль в розрізі споживачів за 2009- 2014р. (МВт*год).

Споживач	Звітний рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Промислові підприємства	23562,61	24556,8613	22931,34	24137,13	21153,92	19488,62
Бюджетні установи	96971,52	80901,6527	79346,95	94228	91471,58	86580
Населення	496331,9	490081,687	499756,8	524973,2	489817,9	477390,6

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

В Україні державному регулюванню підлягає діяльність суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, які надають послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у відповідності до вимог ліцензійних умов провадження такої діяльності.

Станом на 01.01.2014 державному регулюванню підлягала діяльність 148 суб'єктів господарювання, що надавали послуги з централізованого водопостачання (виробництво, транспортування та постачання питної води споживачам) та/або централізованого водовідведення (відведення та очищення комунальних та інших стічних вод).

У ветхому та аварійному стані перебуває 43 % каналізаційних мереж. Потребують невідкладної заміни 15079,3 км каналізаційних мереж, з яких 2758,4 км головних колекторів, 1690,2 км напірних трубопроводів, 5982,3 км вуличних мереж та 4648,4 км внутрішньоквартальних та дворових мереж.

Обсяги реалізації послуг з централізованого водопостачання та водовідведення за 2014 рік можна побачити з рис. 3.15., 3.16. Як видно рис. 3.15 частка виробничо-господарського комплексу у загальному обсязі водопостачання та водовідведення становить 26% та 2% відповідно.

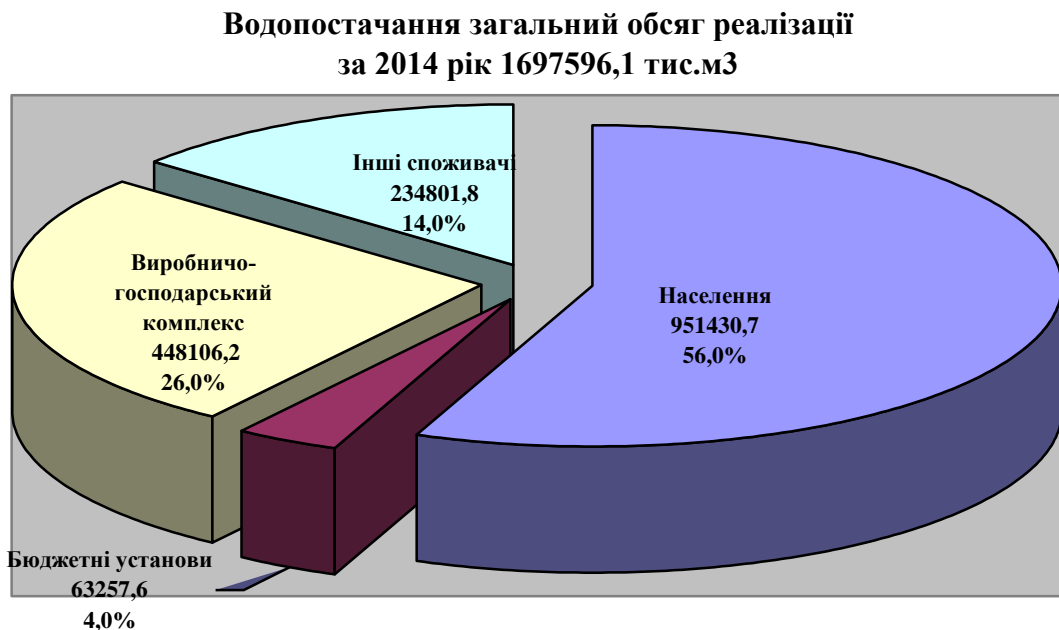

Рис. 3.15. Структура реалізації послуг з централізованого водопостачання за категоріями споживачів за 2014 р.

Джерело: побудовано автором на основі [257; 283; 284]

**Водовідведення загальний обсяг реалізації
за 2014 рік 1106664,3 тис.м3**

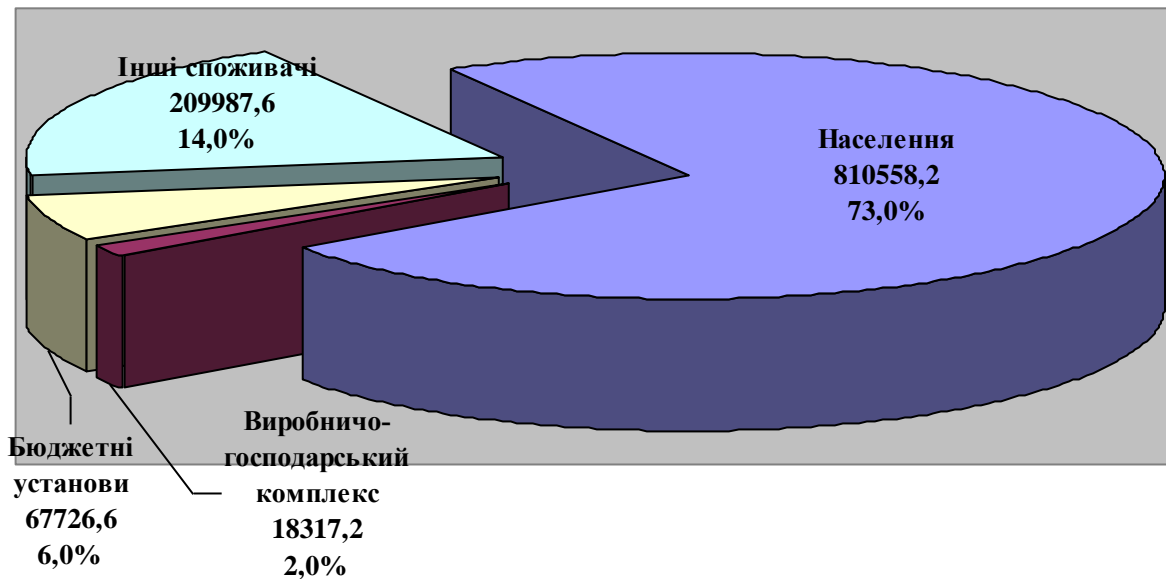

Рис. 3.16. Структура реалізації послуг з централізованого водовідведення за категоріями споживачів за 2014 р.

Джерело: побудовано автором на основі [257; 283; 284]

Відсоток втрат питної води після II підйому ліцензіатів за 2014 р. можна побачити з додатку Д.

Результати аналізу ефективності діяльності промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування свідчать про те, що їх кількість та чисельність зайнятих з року в рік зменшується за виключенням підприємств переробної промисловості табл. 3.6. Зокрема, якщо у цілому розглядати промисловість, то кількість підприємств у 2014 році в порівнянні з 2010 роком зменшилась на 5640 одиниць, або на 11,8%. У переробній промисловості кількість підприємств за відповідний період зменшилась на 5340 одиниць, або 12,96%, а підприємств, що здійснюють послуги з водопостачання, водовідведення та поводження з відходами зменшилось на 313 одиниць, або на 8,4%. Про те, що ж стосується

підприємств котрі надають послуги з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, то їх кількіст на протязі 2010-2014 років навпаки зростає з 1256 до 1490, або на 18,6%

Таблиця 3.6

Кількість підприємств, чисельність зайнятих на підприємствах промисловості та комунального сервісно-виробничого обслуговування в Україні, 2010-2014 рр.

	Роки	Кількість підприємств		Чисельність зайнятих працівників	
		одиниць	у % до підсумку	тис.осіб	у % до підсумку
Промисловість	2010	47827	100,0	3091,8	100,0
	2011	47479	100,0	3045,9	100,0
	2012	43356	100,0	3026,4	100,0
	2013	49130	100,0	2924,9	100,0
	2014	42187	100,0	2429,6	100,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2010	1629	3,4	507,2	16,4
	2011	1560	3,3	488,0	16,0
	2012	1612	3,7	483,0	16,0
	2013	1918	3,9	474,5	16,2
	2014	1408	3,3	316,1	13,0
Переробна промисловість	2010	41218	86,2	1980,7	64,0
	2011	40713	85,7	1964,1	64,5
	2012	36767	84,8	1961,0	64,8
	2013	41399	84,3	1874,1	64,1
	2014	35878	85,1	1620,2	66,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2010	1256	2,6	431,9	14,0
	2011	1313	2,8	427,0	14,0
	2012	1334	3,1	421,5	13,9
	2013	1723	3,5	417,0	14,3
	2014	1490	3,5	362,8	14,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2010	3724	7,8	172,0	5,6
	2011	3893	8,2	166,8	5,5
	2012	3643	8,4	160,9	5,3
	2013	4090	8,3	159,3	5,4
	2014	3411	8,1	130,5	5,4

*Джерело: складено автором на основі [280]

Дебіторська заборгованість табл 3.7. має тенденцію до зростання з 498079,0 млн. грн. у 2012 році до 595111,0 млн. грн. у 2014 році, тобто на 19,5%, що негативно впливає на показники діяльності.

Таблиця 3.7

Дебіторська заборгованість на підприємствах промисловості та комунального сервісно-виробничого обслуговування в Україні, 2012-2014 рр.

(на кінець року, млн.грн.)

	Роки	Дебіторська заборгованість – усього	У тому числі		
			за товари, роботи, послуги: чиста реалізаційна вартість	за розрахунками з бюджетом	інша поточна дебіторська заборгованість
Промисловість	2012	498079,0	274711,3	47588,7	175779,0
	2013	512093,2	279745,6	50483,0	181864,6
	2014	595111,0	339549,8	52042,7	203518,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2012	67576,3	40085,2	7316,0	20175,1
	2013	84201,1	54947,8	8830,2	20423,1
	2014	92274,6	61370,7	9143,1	21760,9
Переробна промисловість	2012	337757,0	186718,9	35646,0	115392,1
	2013	337921,1	178248,7	35649,3	124023,1
	2014	402244,1	216456,3	38539,6	147248,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2012	85782,0	43073,6	4320,2	38388,2
	2013	82918,4	41335,4	5718,7	35864,3
	2014	93196,5	56057,0	4089,0	33050,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2012	6963,7	4833,6	306,5	1823,6
	2013	7052,6	5213,7	284,8	1554,1
	2014	7395,7	5665,9	270,9	1458,9

*Джерело: складено автором на основі [280]

Зокрема, в Тернопільській області впродовж 2006-2008 років дебіторська заборгованість підприємств комунальної галузі перебувала на рівні 47 %. У 2009 році зросла до 78,2% і почала поступово зменшуватись. З

2012 року зафіксовано чергове зростання даного показника. Відтак, станом на 01.11.2014 дебіторська заборгованість підприємств комунальної галузі становила 58,8 млн. гривень.

Рівень оплати населення за комунальні послуги протягом 2005-2014 років знаходився у межах 98,7% (від 93,6% у 2006 році до 106,7% у 2005 році). У 2014 році даний показник становить 103,2% [287].

Заборгованість підприємств комунальної теплоенергетики області за спожитий природний газ (з врахуванням боргів минулих років та з врахуванням погашеної суми з різниці в тарифах відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 січня 2014 року № 30 (із внесеними змінами), в сумі 108,1 млн. грн.) станом на 11.12.2014 року становив 76,58 млн. грн.

Аналіз фінансових результатів, прибутку та рентабельності обслуговування табл. 3.8, дод. Е вказує на те, що якщо в цілому промислові підприємства ще до 2014 року працювали з додатнім рівнем прибутку і лише в 2014 році ситуація змінилась на протилежну, то оцінюючи діяльність переробних підприємств ми бачимо, що мінуси вини почали отримувати ще в 2012 році. А от підприємства, що забезпечують водопостачання та водовідведення промисловим підприємствам на протязі уже багатьох років працюють з мінусовим значенням, це звичайно унеможлиблює залучення інвестицій в дану галузь, оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій, що в свою чергу не сприяє покращенню якості забезпечення комунальними послугами промислового сектору.

Таблиця 3.8

Фінансові результати до оподаткування на підприємствах промисловості та комунального сервісно-виробничого обслуговування в Україні, 2010-2014 рр.

(млн.грн.)

	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
			у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Промисловість	2010	31221,1	58,7	68933,1	41,3	37712,0
	2011	58662,3	62,6	106688,2	37,4	48025,9
	2012	21353,4	62,4	86504,1	37,6	65150,7
	2013	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
	2014	-166414,0	63,3	76253,3	36,7	242667,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2010	24265,9	47,8	26998,6	52,2	2732,7
	2011	30260,7	50,9	39776,7	49,1	9516,0
	2012	15698,3	49,3	25672,4	50,7	9974,1
	2013	15838,1	53,7	28035,5	46,3	12197,4
	2014	-4764,7	52,2	26713,8	47,8	31478,5
Переробна промисловість	2010	5304,9	60,6	33784,7	39,4	28479,8
	2011	17133,6	64,5	49035,0	35,5	31901,4
	2012	-1842,4	64,1	45808,2	35,9	47650,6
	2013	-1897,2	65,2	38217,6	34,8	40114,8
	2014	-135282,9	65,2	44108,8	34,8	179391,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2010	3191,9	42,4	7795,8	57,6	4603,9
	2011	13161,5	49,8	17562,4	50,2	4400,9
	2012	7570,5	52,7	13853,6	47,3	6283,1
	2013	1264,1	44,3	14561,7	55,7	13297,6
	2014	-24175,5	51,3	4948,7	48,7	29124,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2010	-1541,6	47,8	354,0	52,2	1895,6
	2011	-1893,5	51,7	314,1	48,3	2207,6
	2012	-73,0	54,8	1169,9	45,2	1242,9
	2013	-1506,7	56,5	522,1	43,5	2028,8

*Джерело: складено автором на основі [280]

Проведений аналіз основних показників ліквідності по досліджуваних підприємствах комунального сервісно-виробничого обслуговування м. Тернополя за 2011-2013 рр. (рис. 3.17, табл. 3.9, 3.10) дозволяє зробити висновок про їх неліквідність за аналізований період.

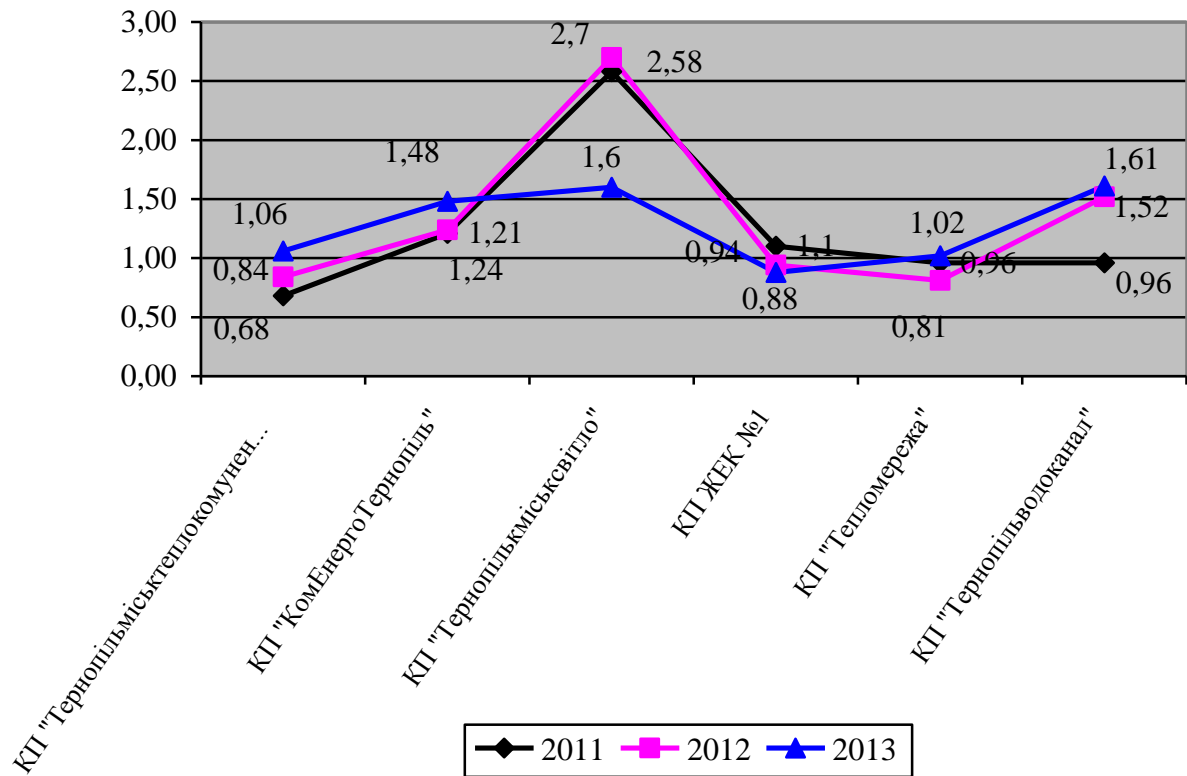

Рис. 3.17. Динаміка коефіцієнта загальної ліквідності підприємств комунальної сфери м. Тернополя у 2011-2013 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [283; 287]

Таблиця 3.9

Характеристика взаємозв'язків показників платоспроможності підприємств комунальної сфери з якістю сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств м. Тернополя у 2011-2013рр.

Показники	Підприємства																	
	КП "Тернопільмиськтеп локомуненерго"			ТОВ "КомЕнергоТерно піль"			КП "Тернопількиськскві тло"			КП ЖЕК №1			КП «Тепломережа»			КП "Тернопільводоканал"		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
Маневреність коштів	0,000	0,000	0,005	0,047	0,051	0,183	0,002	0,003	0,016	0,000	0,000	0,000	0,004	0,003	0,009	0,004	0,002	0,002
Коефіцієнт покриття загальний	0,63	0,79	1,01	1,15	1,18	1,41	2,45	2,64	1,52	1,14	0,93	0,86	0,92	0,77	0,98	0,92	1,44	1,53
Коефіцієнт покриття проміжний	0,55	0,47	0,63	0,82	0,65	1,24	1,57	1,70	1,17	0,90	0,76	0,79	0,86	0,74	0,90	0,86	1,26	1,29
Оборотність матеріальних оборотних коштів, р.	3,14	5,00	4,60	3,64	5,52	5,67	1,80	1,41	4,47	2,48	4,27	3,54	0,56	0,64	1,05	0,56	1,54	2,33
Оборотність кредиторської заборгованості, р.	2,46	4,20	53,06	4,61	8,13	10,05	5,56	4,67	8,59	2,96	4,18	3,90	0,63	0,62	1,29	0,63	2,81	3,83
Середній термін обороту кредиторської заборгованості, дн.	131,83	77,33	6,13	70,59	39,97	32,34	58,42	69,47	37,84	109,73	77,76	83,43	514,61	525,73	251,29	514,61	115,54	84,86
Оборотність дебіторської заборгованості, р.	4,29	10,17	109,00	6,66	16,74	39,15	3,42	2,65	7,40	3,16	5,30	4,77	0,73	0,80	1,38	0,73	2,12	3,33
Середній термін обороту дебіторської заборгованості, дн.	75,61	31,94	2,98	48,81	19,41	8,30	95,00	122,59	43,89	102,68	61,25	68,10	444,43	408,89	235,51	444,43	153,63	97,48

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

Таблиця 3.10

Характеристика взаємозв'язків показників ліквідності підприємств
комунальної сфери з якістю сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств
м. Тернополя у 2011-2013 р.

Показники	Підприємства																	
	КП "Тернопільміськтеп локомуненерго"			ТОВ "КомЕнергоТернопіль"			КП "Тернопількміськські тло"			КП ЖЕК №1			КП «Тепломережа»			КП "Тернопільводоканал"		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,65	0,80	1,01	1,15	1,18	1,41	2,45	2,64	1,52	1,05	0,89	0,84	0,91	0,77	0,97	0,91	1,44	1,53
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,55	0,47	0,63	0,82	0,65	1,24	1,57	1,70	1,17	0,90	0,76	0,79	0,86	0,74	0,90	0,86	1,26	1,29
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,002	0,001	0,115	0,164	0,180	1,000	0,019	0,023	0,069	0,010	0,009	0,018	0,001	0,001	0,009	0,001	0,004	0,012

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

З наведених даних видно, що для більшості підприємств аналізованої групи при нормативному значенні 1 рівень показника ліквідності менше одиниці, що свідчить про неліквідність їх балансу, оскільки на 1 грн. короткострокових зобов'язань припадає менше 1 грн. поточних активів.

У той же час зростання показника швидкої ліквідності по більшості підприємств комунальної містообслуговуючої сфери м. Тернополя за 2011-2013 рр. обумовлене в основному збільшенням дебіторської заборгованості при зменшенні коштів, що не дозволяє зробити висновок про поліпшення ліквідності аналізованих підприємств.

Значення коефіцієнта загального покриття по аналізованій групі підприємств протягом 2011-2013 рр. коливається з широким розмахом варіації – від 0,66 до 2,78 при його теоретичному (нормативному) значенні 1-1,5. Так, підприємства, рівень коефіцієнта загального покриття яких нижче 1-1,5 також свідчить про те, що впродовж 2011-2013 рр. ці підприємства мали неліквідний баланс (табл. 3.10).

Унаслідок зменшення оборотних коштів на аналізованих підприємствах комунальної містообслуговуючої сфери відбулося і скорочення оборотності та збільшення тривалості обороту оборотних коштів.

Проведений аналіз фінансової стійкості та стабільності досліджуваних підприємств комунальної містообслуговуючої сфери м. Тернополя за 2011-2013 рр. (табл. 3.11) показує, що при теоретичному значенні коефіцієнта автономії (незалежності) більше 0,5 (50%), його рівень по деяких комунальних підприємствах упродовж досліджуваних років відносно стабільний і достатньо високий, а отже, дані підприємства є відносно стабільними і незалежними від зовнішніх кредиторів.

Також результати аналізу господарської діяльності досліджуваних підприємств комунальної містообслуговуючої сфери м. Тернополя дозволяють зробити висновок про відсутність або достатньо низьку частку запасів у структурі оборотних активів по всіх досліджуваних підприємствах.

Таблиця 3.11

Характеристика взаємозв'язків показників фінансової стійкості та стабільності підприємств комунальної сфери з якістю сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств м.Тернополя у 2011-2013 рр.

Показники	Підприємства																	
	КП "Тернопільміськтеп локомуненерго"			ТОВ "КомЕнергоТернопіль"			КП "Тернопільміськсвіт ло"			КП ЖЕК №1			КП «Тепломережа»			КП "Тернопільводоканал"		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,92	0,92	0,83	0,73	0,71	0,75	0,86	0,86	0,71	0,95	0,95	0,94	0,22	0,29	0,47	0,22	0,67	0,81
Коефіцієнт реальної вартості основних коштів у майні підприємства	0,92	0,93	0,89	0,46	0,53	0,68	0,66	0,61	0,52	0,94	0,93	0,85	0,24	0,40	0,44	0,24	0,44	0,68
Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	1,18	0,05	0,20	1,18	0,05	0,02
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,92	0,92	0,83	0,73	0,71	0,75	0,86	0,86	0,71	0,95	0,95	0,94	0,22	0,29	0,47	0,22	0,67	0,81

Джерело: складено автором на основі [283; 284; 287]

Це свідчить, що на даних підприємствах відсутні додаткові витрати для збереження запасів. У той же час низьке значення цього показника по КП “Тепломережа” і КП “Тернопільводоканал” свідчить про наявну небезпеку виникнення неплатоспроможності, неможливості погасити свої зовнішні зобов’язання.

Отже, до основних проблем функціонування сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування віднесемо:

- недосконалу структуру управління і необхідність оптимізації чисельного складу працівників, зайнятих у виробництві і управлінні на підприємствах даної сфери;

- зношеність основних фондів підприємств галузі, що обумовлює недосконалість технології виробництва послуг, високі питомі витрати матеріальних і енергетичних ресурсів, які у 2-3 рази перевищують аналогічні показники розвинених країн світу;

- високі питомі витрати матеріальних і енергетичних ресурсів, використовуваних підприємствами сфери при виробництві послуг.

Ефективним заходом у напрямі вирішення цих проблем є впровадження енергозберігаючих заходів, а також проведення на комунальних підприємствах об’єктивного аналізу постатейних витрат кошторису впродовж усього звітного періоду. Забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямів стратегії розвитку можливе шляхом реалізації державних цільових програм розвитку окремих територій та сфер економічної діяльності, що будуть спрямовані на цільове розв’язання системних проблем, у тому числі Тернопільської області.

Стратегічні та операційні цілі стратегії розвитку, пріоритетні напрями та завдання області, узгоджені з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, будуть основою для розроблення щорічних програм економічного і соціального розвитку відповідних територій, у рамках яких будуть реалізовуватися інвестиційні проекти спрямовані на

забезпечення динамічного їх соціально-економічного розвитку та на усунення наявних диспропорцій.

У 2013 році підприємствами області впроваджено 34 нових технологічних процесів (з них 10 – маловідходних, ресурсозберігаючих), впроваджено 110 інноваційних видів продукції (з них 10 видів машин, устаткування, приладів, апаратів, тощо).

Крім того, установлюються права міськради щодо регулювання роботи підприємства. В ухвалених рішеннях Тернопільською міською радою з контролю і підвищення ефективності діяльності підприємств передбачається не тільки перехід керівників комунальних підприємств на контрактну форму роботи, але і контроль за отриманням і використанням прибутку (оскільки 17 комунальних підприємств міста працюють із прибутком). При цьому встановлення нормативу прибутковості здійснюється диференційовано. Для більшості комунальних підприємств відрахування до бюджету складають 10%. Підвищення ефективності роботи комунальних підприємств багато в чому залежить від формування конкурентного середовища. Для цього доцільно демонополізувати деякі підприємства комунальної власності, зокрема підприємства зі збирання твердих побутових відходів і обслуговування житлового фонду. При цьому слід мати на увазі, що у більшості галузей комунальної містообслуговуючої сфери практично не можна запобігти монополії. Функції експлуатації комунальних споруд доцільно виконувати одним, а не декількома конкуруючими експлуатаційними підприємствами. Зазначене стосується і постачання води, електроенергії, що обумовлене технологічними особливостями підприємств комунальної сфери, оскільки водо-, енерго-, теплопостачання промислових підприємств звичайно здійснюється за єдиною схемою, що робить не доцільним дублювання для забезпечення ефективного витрачання ресурсів. Зокрема, одне підприємство не доцільно опалювати декількома системами парового опалювання, забезпечувати водою декількома постачальниками,

тому подолання монополізму у водо-, тепло-, електропостачанні є проблематичним.

У середньостроковій перспективі область може зосередити наявні ресурси на таких проектах, як: зниження залежності систем теплогенерації від природного газу заміщенням його місцевими та альтернативними видами палива; використання для підігріву води в бюджетних установах відновлювальних джерел енергії; розвиток альтернативної енергетики тощо.

З урахуванням цього необхідно забезпечити привабливість області для інвестицій шляхом зміцнення конкурентоспроможності підприємств (за рахунок технологій, інновацій, формування кластерів та індустріальних парків), гнучкості робочої сили (на основі знань і кваліфікації), створення сприятливої ситуації в області.

3.3. Аналіз фінансового забезпечення розвитку системи сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Процес функціонування і розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування спирається на наявність певних ресурсів, що включають сукупність матеріальних і нематеріальних можливостей. У силу того, що підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування забезпечують як ефективне функціонування промислових підприємств, так і належний рівень життя громади міста, становлять основну містообслуговуючої сфери і відносяться до комунального сектору економіки, їх ресурси мають бути відповідними обсягу завдань, що вирішуються органами місцевого самоврядування; за органами місцевого самоврядування мають закріплюватися ресурси, що забезпечують комплексне вирішення завдань. Виходячи з цього ж принципу має вирішуватися і питання про наділення органів місцевого самоврядування комунальною власністю. Не менш важливим принципом, який також треба враховувати при розгляді питання про закріплення ресурсів за певними

рівнями влади й управління, є принцип найбільшої ефективності використання ресурсу.

Ресурси формують матеріально-фінансову й управлінську основи місцевого самоврядування, що закріплюються нормами права. Управлінські основи включають структурно-організаційні, інформаційні та кадрові ресурси, а правова основа включає повноваження, предмети відання і гарантії прав місцевого самоврядування. Матеріально-фінансова основа включає ресурси, пов'язані з участю територіальної громади в господарській діяльності. Ключовим питанням є управління комунальною власністю, а також весь комплекс фінансових ресурсів, який виявляється яскравіше у бюджетному процесі [170].

Реформа фінансово-економічних відносин у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування досягнула такого рівня, коли для забезпечення оптимального функціонування комунальної галузі, необхідне коригування старих або використання нових способів та механізмів для успішного продовження реформ та удосконалення галузі.

Головною проблемою функціонування підприємств комунальної галузі при сучасному стані розвитку є відсутність фінансових ресурсів для подальшого реформування та розвитку, сучасний стан фінансування дозволяє лише підтримувати мінімальний рівень надання послуг, водночас не враховуючи якості наданих послуг. Фінансові проблеми підприємств комунального обслуговування в Україні з року в рік загострюються, виростаючи з місцевих (локальних) до галузевих і соціально-економічних, що становлять загрозу національній безпеці.

Дана ситуація зумовлена, з одного боку, все більшими потребами фінансування поточної діяльності й розвитку комунального господарства, а з другого – недостатніми коштами, що виділяють на ці цілі держава, місцеві бюджети й безпосередньо підприємства, що у свою чергу, призводить до швидкого зносу основних матеріально-технічних ресурсів підприємств, що забезпечують комунальне обслуговування.

З метою оцінювання ефективного розвитку та залучення фінансових ресурсів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування варто зауважити, що комунальні послуги – результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреб фізичних, юридичних осіб у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством [269, с. 174]. Виходячи з сутності комунальних послуг, варто відмітити, що послуги із забезпечення опалення, холодної та гарячої води, водовідведення надають комунальні підприємства, які є власністю громади та знаходяться під управлінням місцевих органів влади та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а забезпечення газо- та електропостачання, здійснюється галузевими обласними та міськими підприємствами чи підрозділами, які на сучасному етапі є переважно приватними структурами і функціонують у формі акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та не управляються місцевими органами влади, оскільки належать, на певних договірних основах до державних монополій України.

Отже, за таких умов, необхідно зупинитися на характеристиці складу, структури і суті поняття “фінансові ресурси”, а також джерел їх формування, як на рівні підприємства так і на рівні територіальних громад. Тобто, важливо розглянути не тільки фінансові ресурси підприємства, а й місцеві фінансові ресурси.

Серед науковців, які займаються теоретичними дослідженнями проблем формування та використання фінансових ресурсів підприємств, треба відмітити І.Т. Балабанова, О.Д. Василика, Б.І. Гіршберга, Н.В. Колчину, В.М. Опаріна, Л.М. Павлова, М.В. Романовського, Н.А. Сафронова. Питанням формування і використання фінансових ресурсів територіальної громади присвячені дослідження вітчизняних (В.І. Кравченко, В.В. Рибак, В.О. Луніна, А.П. Кириленко, О.Д. Василик, Л.В. Панкевич) і зарубіжних

учених. Ними зроблено значний внесок у розробку теоретичних і концептуальних основ управління фінансами, зокрема в методологію розробки бюджетів місцевого рівня, визначено джерела неподаткових надходжень до бюджетів за рахунок ефективного управління підприємствами комунальної власності. У той же час є нагальна потреба в розширенні досліджень у напрямі пошуку додаткових джерел місцевих фінансових ресурсів в аспекті створення передумов реалізації програм розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування у короткостроковому і довгостроковому періоді. Окрім того, серед учених немає єдиної думки щодо вказаного питання. Це ж стосується питання пошуку шляхів ефективного використання фінансових ресурсів як на державному рівні, так і на рівні регіону та міста.

Для початку, варто відмітити, що початок зародження фінансових відносин з приводу надання комунальних послуг умовно можна віднести на часи існування Стародавньої Греції, де встановлювалась платня за постачання води. З розвитком суспільства та укрупненням міст механізм фінансування комунальних послуг дещо змінювався, та набував централізованого характеру [42, с. 72].

Особливістю фінансового забезпечення комунальної сфери в перші періоди її виникнення було те, що існувало лише одне єдине джерело його наповнення – плата за надані послуги. Разом з тим, сфера фінансів комунального господарства з урахуванням особливостей її економіки може бути визначена з сутності фінансів як економічної категорії. Фінансам підприємств сфери комунального господарства притаманні такі ж загальні властивості, що фінансам підприємств інших галузей економіки. А фінансові відносини на підприємстві отримують своє матеріальне втілення у фінансових ресурсах. Основою нормального функціонування підприємств являється наявність фінансових ресурсів у розмірах, необхідних для задоволення поточних потреб підприємств, а також для його розвитку [191].

У фінансово-кредитному словнику під “фінансовими ресурсами” розуміються грошові ресурси, які знаходяться у розпорядженні держави, підприємств, господарських організацій, установ та використовуються для погашення витрат, створення фондів та резервів. При цьому у словнику окремо не визначено поняття фінансових ресурсів підприємства. Відповідно, не видно чіткої різниці між фінансовими ресурсами держави та господарського суб’єкта, оскільки основна частина суспільного багатства дійсно знаходилася у руках держави [299].

З гідно визначення, яке подається у сучасному фінансовому словнику “Фінансові ресурси – кошти, що формуються в результаті економічної та фінансової діяльності у процесі створення і розподілу валового національного продукту країни, що акумулюються державою і суб’єктами господарювання. Є одним з основних чинників виробництва, іменованій грошовим капіталом. Використовуються як джерело підтримки і розвитку виробництва, задоволення соціальних потреб населення, забезпечення функціонування сфери обігу” [300, с. 264].

Економічну природу фінансових ресурсів у широкому розумінні розглядає український економіст В. М. Опарін, який наголошує на тому, що “фінансові ресурси мають грошовий вираз”, але не всі грошові кошти, які має підприємство або населення є фінансовими ресурсами [207, с. 156]. Крім того, ознакою фінансових ресурсів він визначає їх спрямування в основні й оборотні засоби.

На думку Василика О.Д. фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб [217, с.10.].

Дробозина Л.А., Окунева Л.П., Андросова Л.Д. відмічають, що фінансовими ресурсами є матеріальні носії фінансових відносин, а саме вони – конкретні фонди коштів, що знаходяться у розпорядженні держави,

підприємства або іншого суб'єкта господарювання [285, с. 64]. Ґрунтується їх твердження на тому, що фінанси – це вся сукупність економічних відносин у процесі створення, розподілу та використання грошових доходів і нагромаджень держави і суб'єктів господарювання. По суті, фінансові ресурси – це тільки частина грошового обороту, пов'язаного із забезпеченням розвитку національної економіки, задоволенням державних і соціальних потреб. Складовими елементами фінансових ресурсів є прибуток, амортизація, відрахування єдного соціального внеску, податки і збори, надходження від продажу населенню цінних паперів та ін. [250].

Окремі автори в свою чергу виділяють та розмежовують фінансові ресурси держави та підприємств. Гіршберг Б.І. у своїй праці відмічає – різниця проходить по лінії джерел формування і напрямів використання. В сучасних умовах різниця трактується також у зв'язку з розвитком різних форм власності, підвищенням самостійності та активності підприємств [59, с.10.].

За твердженням Павлова Л.М. фінансові ресурси підприємств проявляються через приватні джерела фінансування розширеного відтворення, які залишаються у розпорядженні підприємств після виконання поточних обов'язків щодо платежів та розрахунків [214, с.7]. При цьому, Романовський М.В. стверджує, що неправомірно обмежувати фінансові ресурси тільки рамками розширеного відтворення, оскільки вони приймають участь і в простому відтворенні, навіть в умовах його скорочення. Неправомірно відносити до них “власні джерела”, оскільки на сьогоднішній день у формуванні фінансових ресурсів важливу роль відіграє залучення ресурсів у вигляді банківського кредиту, позик, кредиторських заборгованостей, пайової участі і т.д. [258, с.11.].

Виходячи з вищевикладеного, до фінансових ресурсів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування можна віднести сукупність власних грошових доходів та надходжень, які створені в процесі отримання частини грошових ресурсів підприємств споживачів, населення,

бюджету, інших джерел фінансування галузі, які знаходяться у постійному чи тимчасовому користуванні підприємством для виконання фінансових зобов'язань, фінансування витрат на цілі виробництва та відтворення.

Тобто, повноцінне функціонування підприємств комунальної сфери, зокрема, підприємств комунального-сервісно-виробничого обслуговування потребує пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів, тобто належного фінансового забезпечення.

Як зазначає Зяцьковська Л.І. фінансове забезпечення – це комплекс заходів, що забезпечують мобілізацію фінансових ресурсів у обсягах, достатніх для фінансування операційної та інвестиційної діяльності [94, с. 155].

На думку І.В.Осмірко, фінансове забезпечення у загальному визначенні – сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм фінансування, фінансових важелів та інструментів впливу на фінансовий стан суб'єкта господарювання [209, с.48] .

При цьому, як наголошує Карпишин Н. у діяльності суб'єктів ринку в більшості випадків оптимально поєднують різні форми фінансового забезпечення. Кожен економічний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування й відповідні форми руху коштів. У згаданому визначенні фінансове забезпечення розглядають лише як складову макроекономічного механізму, водночас випускаючи з уваги той факт, що воно присутнє у господарській діяльності всіх суб'єктів економічних відносин [102, с. 28].

Отже, на нашу думку, під фінансовим забезпеченням підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, враховуючи особливості їх діяльності, варто розуміти відносини з приводу формування та розподілу фінансових ресурсів, які надійшли від споживачів комунальних послуг, банківських установ, державного та місцевих бюджетів для

належного виконання функцій, а також підвищення ефективності функціонування.

До основних джерел фінансового забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування можна віднести:

- кошти споживачів – надходження за спожиті комунальні послуги, головним чином, залучаються на основі виставлення рахунків за надані комунальні послуги. Відтак, їх сума залежить від двох основних чинників: обсягів споживання послуг та рівня затверджених тарифів;

- бюджетне фінансування – надання коштів з державного та місцевих бюджетів у вигляді дотацій, субсидій та субвенцій;

- кошти банківських та небанківських фінансових установ – надання довгострокових та короткострокових кредитів державою та суб'єктами кредитної системи на принципах повернення, платності, строковості та забезпеченості;

- власні кошти підприємств – прибуток, амортизація, що входить у тарифи для споживачів;

- кошти приватних компаній, зацікавлених у здійсненні господарської діяльності у секторі комунальних послуг – залучення грошових коштів інвесторів, з метою отримання додаткового доходу або інших економічних вигод.

Загальну схему фінансового забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування в умовах їх реформування представлено на рис. 3.18. Ця схема органічно поєднує загальні характеристики процесів формування і розподілу фінансових ресурсів та специфіку цих процесів у комунальній сфері.

Теоретично джерела формування фінансових ресурсів підприємств комунального господарства майже споріднені з джерелами підприємств інших форм власності. Разом з тим, наявність багатьох зовнішніх факторів впливу на галузь дещо порушують цю спорідненість [88, с. 26].

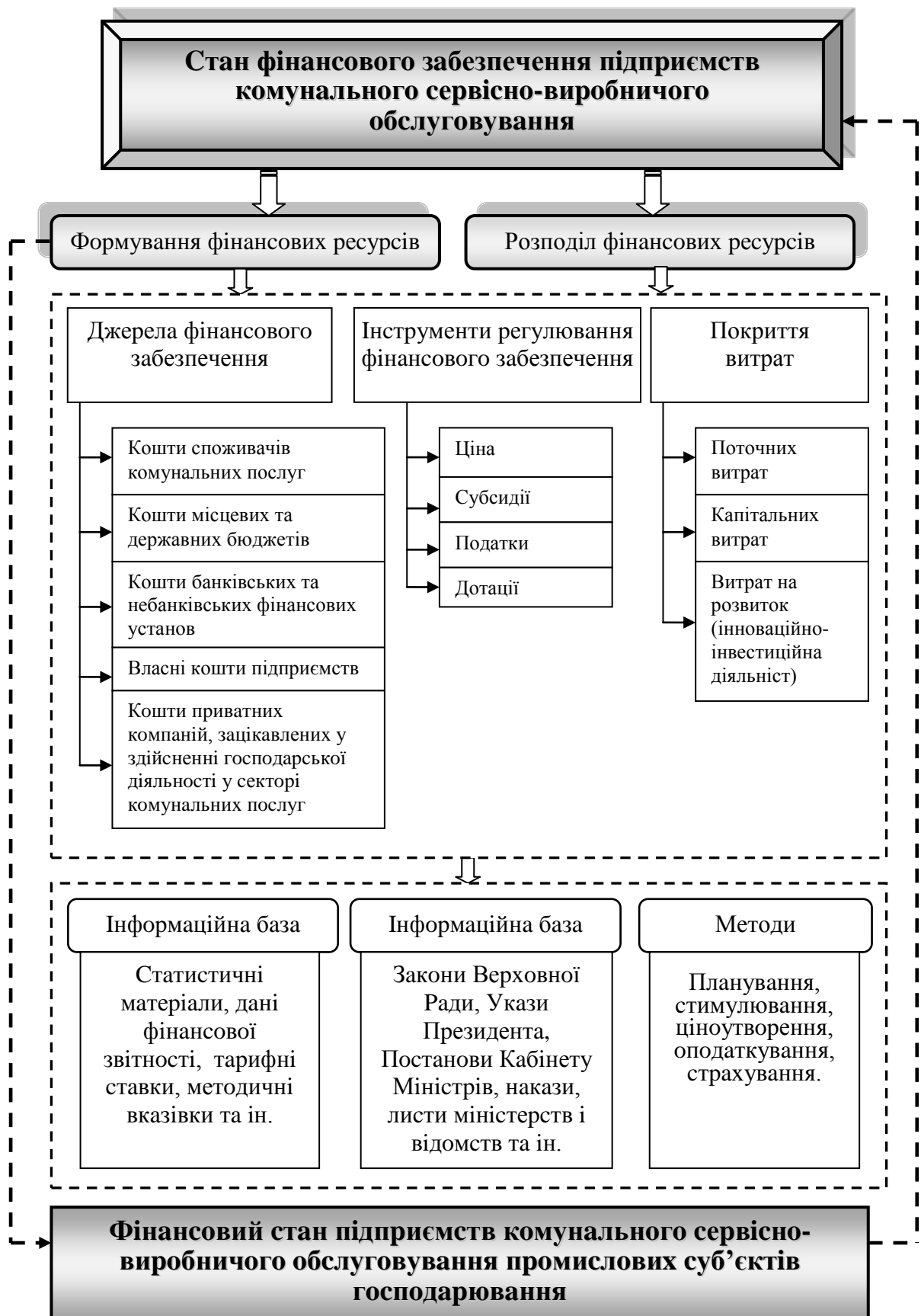

Рис. 3.18. Схема фінансового забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Постійна дотаційність галузі, наявність значних сум дебіторської заборгованості, здійснення цінової політики органами місцевого самоврядування, з одного боку та відсутність податкових пільг та сприятливого інвестиційного середовища, з іншого, унеможливають залучення додаткових джерел фінансових ресурсів.

Особливої уваги серед джерел фінансового забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування заслуговують кошти споживачів комунальних послуг та кредити.

Використання коштів споживачів, як джерела фінансових ресурсів, можливе лише за наявності їх економічної зацікавленості. В якості гаранта може виступити попередня оплата цими коштами комунальних послуг, що будуть спожиті в майбутніх періодах, а в ролі економічного фактору виступить гарантування оплати послуг в обсязі залучених коштів за тарифами, діючими на момент внесення коштів.

Проте, можна констатувати той факт, що на сучасному етапі в комунальному комплексі комунальних підприємств України виник колапс відносно до сплати послуг споживачами:

- рівень оплати послуг газопостачання та електропостачання є досить високим (85 – 95%) в умовах встановлених лічильників та служб контролю і від'єднання неплатників від мереж;

- за рахунок низьких тарифів та неплатежів за тепlopостачання, водопостачання та водовідведення виникає борг цих підприємств за газ та електроенергію і різке зниження чи припинення надавання комунальних послуг;

- взяття кредитів та підвищення тарифів веде до зростання рівня неплатежів за опалення, гарячу воду, водопостачання та водовідведення;

- оскільки ці підприємства збиткові та потребують великих капітальних вкладень на відновлення зношених основних засобів, вони знаходяться у комунальній власності і немає перспектив їх приватизації;

- перехресне субсидування населення за рахунок промисловості веде

до зниження конкурентоспроможності промислової продукції, заниження заробітної плати працюючих на відповідних підприємствах, перехід промислових підприємств на індивідуальне опалення та водопостачання, що призводить до розбалансування систем централізованого тепло- і водопостачання та підвищення вартості виробництва.

Загалом, сьогодні на підприємствах комунального сервісно-виробничого обслуговування склалося вкрай важке фінансове становище через неплатежі за використані послуги. Постійно зростає заборгованість з боку підприємств, організацій і населення. Зокрема, у 2014 році оплата споживачами електричної енергії енергопостачальникам за регульованим тарифом дорівнює 30871,4 млн. грн., що становить 91,3 % від вартості проданої споживачам електричної енергії.

У додатку Ж наведено дані щодо рівня збору коштів споживачів за електричну енергію від ПРТ у відповідних галузях економіки. У додатку З наведено дані щодо розрахунків споживачів з ПРТ та енергопостачальних компаній з ОРЕ відповідно до форм звітності 5-НКРЕ та 7-НКРЕ. У табл. 3.12. та (додаток К) наведено дані щодо розрахунків та структури заборгованості за категоріями споживачів електричної енергії від ПРТ.

За спожиту у 2014 році електричну енергію повністю розрахувались споживачі 10 енергопостачальних компаній. Не виконали своїх зобов'язань щодо розрахунків з постачальниками електричної енергії споживачі 26 енергокомпаній.

Таблиця 3.12

Розрахунки споживачів електричної енергії та структура заборгованості від ПРТ
по галузях економіки за 2010-2014 роки

Споживачі	Рівень розрахунків					Заборгованість споживачів за спожити електричну енергію										Приріст (+) / Зниження (-) заборгованості (з урахуванням списання)			
	2010	2011	2012	2013	2014	На 01.01.2011	Питома вага	На 01.01.2012	Питома вага	На 01.01.2013	Питом вага	На 01.01.2014	Питома вага	На 01.01.2015	Питома вага	2011	2012	2013	2014
	%	%	%	%	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.
Усього, в т.ч.	98,4	97,2	99,8	97,6	94,4	9642,9	100,0	11271,2	100,0	12743,9	100,0	15095,7	100,0	17575,9	100,0	1628,3	1472,8	2351,8	2480,2
Промисловість	99,0	98,4	96,6	97,3	92,2	2764,2	28,7	3222,0	28,6	5365,7	42,1	6716,9	44,5	9833,8	56,0	457,8	2143,7	1351,2	3116,9
Залізниця	100,0	100,1	100,2	99,95	99,3	7,2	0,07	5,2	0,05	4,1	0,03	4,4	0,03	4,7	0,03	-2,0	-1,08	0,2	0,3
Сільські господарства	100,2	100,5	100,2	100,0	99,7	161,0	1,7	121,8	1,1	156,5	1,2	150,9	1,0	69,3	0,4	-39,2	34,7	-5,6	-81,6
Житлокомунальні господарства, в т.ч.																			
водоканал	85,6	78,9	120,2	87,4	87,5	3844,9	39,9	5023,4	44,6	3525,1	27,7	4607,0	30,5	4263,8	24,3	1178,5	-1498,3	1081,9	-343,3
Організації д/бюджету	73,3	62,7	134,5	79,1	82,7	2790,9	28,9	3823,6	33,9	2560,6	20,1	3470,8	23,0	3106,6	17,7	1032,7	-1263,0	910,3	-364,3
Організації м/бюджету	102,7	97,6	101,1	100,7	98,3	43,0	0,4	102,0	0,9	87,2	0,7	63,8	0,4	95,2	0,5	59,0	-14,9	-23,4	31,4
Населення	101,7	97,9	99,0	99,7	98,4	23,0	0,2	72,0	0,6	110,1	0,9	117,7	0,8	155,3	0,9	49,0	38,1	7,6	37,6
Інші	99,5	98,0	98,9	100,1	97,3	2996,1	31,1	3070,3	27,2	3217,9	25,3	3188,3	21,1	2834,0	16,1	74,2	147,7	-29,6	-354,4
	100,6	100,9	100,4	100,1	99,4	-196,6		-345,4		277,3	2,2	246,7	1,6	320,0	1,8	-148,8	622,8	-30,7	73,3

Джерело: складено автором на основі [257; 283; 284]

Рівень розрахунків промислових підприємств з ПРТ у 2014 році становить 14770,7 млн. грн., або 86,2 %. Повну оплату електричної енергії забезпечили споживачі 10 енергопостачальним компаніям.

У 2014 році рівень розрахунків сільськогосподарських підприємств становить 1216,6 млн. грн., або 99,1 % від вартості поставленої електроенергії. У повному обсязі розраховались споживачі з 22 енергопостачальними компаніями.

Установи та організації, що фінансуються з державного бюджету, за спожиту електричну енергію у 2014 році розраховались на 103,3 %. У повному обсязі розраховались споживачі з 27 енергопостачальними компаніями.

Установи та організації, що фінансуються з місцевого бюджету, оплатили електроенергію на 99,97 % у 2014 р. Повністю розраховались споживачі з 19 енергопостачальними компаніями.

Рівень розрахунків комунальних господарств у вересні-грудні 2014 року склав 91,2 %. Обсяг спожитої електроенергії склав 2836 млн. кВт·год вартістю 2968,0 млн. грн., оплата – 2706,2 млн. грн. Повністю розраховались споживачі 16 енергопостачальних компаній.

Рівень розрахунків населення за спожиту електричну енергію у 2014 р. становив 92,9 %. Повну оплату за електроенергію забезпечили споживачі 4 енергопостачальних компаній. Решта споживачів розраховалася в межах 46,1 – 99,9 %.

Залізниці за спожиту електричну енергію у 2014 р. розраховались на 99,1 %. Споживачі залізниці розраховались з енергокомпаніями в межах 73,9 – 100,0 %.

Розрахунки інших споживачів – 98,8 %. Обсяг спожитої електроенергії склав 4 648 млн кВт·год вартістю 6331,7 млн грн, оплата – 6252,9 млн. грн.

У цілому у 2014 р. загальна заборгованість за спожиту електроенергію збільшилась на 2384,2 млн. грн. та станом на 01.01.2015 становить 17575,9 млн. грн. На рис. 3.19 наведено структуру заборгованості за спожиту

електричну енергію від ПРТ у галузях економіки станом на 01.01.2015. Як видно з рисунка найбільшу питому вагу заборгованості за спожиту електроенергію займають підприємства промисловості.

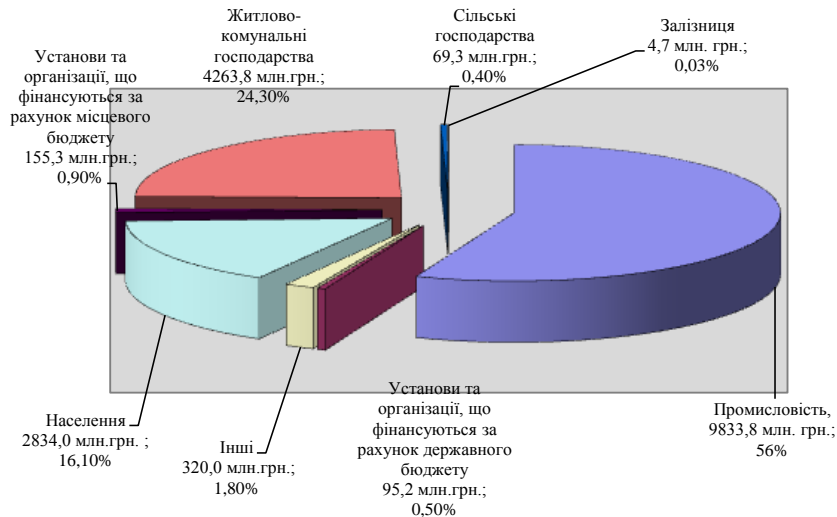

Рис. 3.19. Структура заборгованості за категоріями споживачів за спожиту електричну енергію від ПРТ станом на 01.01.2015 року

Джерело: побудовано автором на основі [283; 284; 287]

Інформацію про рівень оплати газу різними категоріями споживачів з постачальниками природного газу за регульованим тарифом та НАК “Нафтогаз України” за 2012-2014 роки наведено на рис. 3.20.

Як видно з рис. 3.21. рівень оплати за спожитий газ у населення, бюджетних установ та промислових підприємств становить в середньому 95%, а от що стосується теплокомуненерго, то рівень їх оплати становить не вище 69%, а у 2013 році взагалі досяг рівня 29,9%, що є дуже негативним явищем.

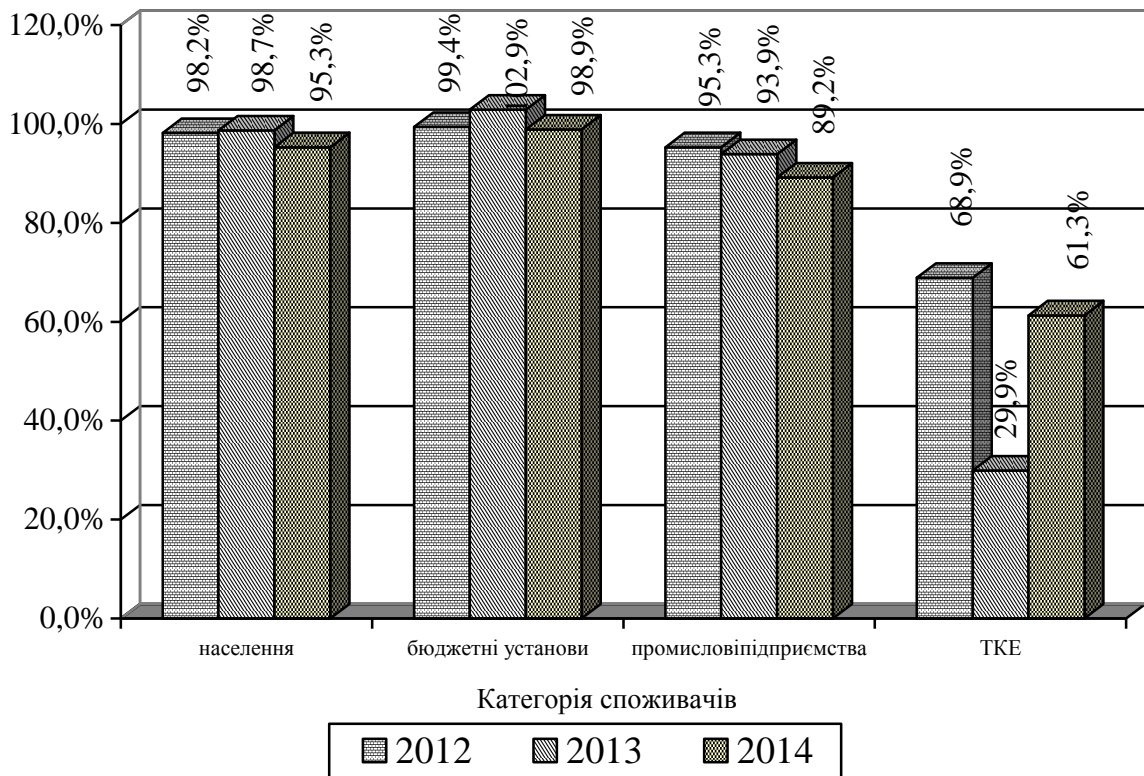

Рис. 3.20. Рівень оплати за спожитий природний газ
у 2012-2014 роках

Джерело: побудовано автором на основі [283; 284; 287]

У додатку К наведено рівень оплати споживачів за послуги у сфері теплопостачання за 4 місяці 2014 року, де зображено тенденцію зростання заборгованості по Україні. Заборгованість споживачів за послуги у сфері теплопостачання підприємств, діяльність яких підлягає державному регулюванню Комісії, станом на 01.01.2015 становить приблизно 8505885 тис. грн.

Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання ліцензіатів Комісії (основний вид діяльності яких – централізоване водопостачання та водовідведення) за 2014 р. становить 105129 тис. грн. (без ПДВ). У тому числі 48523 тис. грн. – заборгованість населення, що становить 46 % від всієї заборгованості. Заборгованість за

послуги з централізованого водовідведення – 65297 тис. грн. (без ПДВ) (Додаток М).

Як вказує аналіз, рівень сплати по жодному виду комунальних послуг не досягає 100%. Внаслідок систематичних неплатежів гостро постають питання фінансового утримання, розвитку та фінансування модернізації діючих потужностей, насамперед водопостачання та водовідведення, санітарного очищення сміття. Дійшов до критичної межі технічний стан мереж і споруд, постійно погіршується стан житлового фонду.

Нинішнє фінансове становище не дозволяє виконувати капітальні ремонти, робити реконструкцію об'єктів водопостачання, водовідведення, теплопостачання і т.д., забезпечити необхідні запаси паливномастильних матеріалів і реагентів, сплачувати свої борги [105, с.4.]. Система комунального забезпечення, що склалася є неефективною та витратною. Через відсутність економічних важелів для ощадливого споживання енергоносіїв та ефективного використання технічних матеріальних ресурсів підприємства даної галузі не в змозі розплатитися за спожиті матеріальні та енергетичні ресурси. Зношеність обладнання викликає нераціональне їх використання і надмірне споживання.

Окрім того, підприємства водопровідно-каналізаційного та теплового господарства нездатні в повному обсязі задовольнити свої потреби в енергоносіях. В умовах зношеності виробничих основних засобів, використання їх більше встановленого терміну корисної експлуатації та без постійної модернізації діючого обладнання скорочення матеріало- та енергомісткості виробництва неможливе. Недостатність фінансування галузі ускладнює процеси розробки та впровадження інновацій у сфері виробництва і надання комунальних послуг.

Підприємства функціонують в умовах збитковості з року в рік, як наслідок постійно погіршується якість послуг, що надаються споживачам. У зв'язку із загальним зниженням рівня життя населення та ростом тарифів значно зменшився попит на платні послуги (ремонт та експлуатація

житлового фонду, побутові послуги та ін.), звужується коло їх споживачів [88, с. 28].

Залученню кредитних ресурсів підприємствам комунального сервісно-виробничого обслуговування перешкоджає їх фінансовий стан. Підприємства комунального господарства мають наднизьку норму рентабельності і неспроможні забезпечити та розрахуватися за кредитами з високими відсотковими ставками.

Важливим джерелом фінансового забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування є кошти кредитних установ та небанківських фінансових установ. В Україні найбільш розповсюдженим є надання банками короткострокових кредитів, пов'язаних із поповненням оборотних коштів для покриття поточних платежів підприємств комунального сектору, але при цьому розмір таких кредитів жорстко лімітується. Надання ж кредитів для здійснення капітальних вкладень практично не практикується, основними причинами чого є: високі відсоткові ставки вітчизняних банків; необхідність надання застави (у той час як такі підприємства експлуатують комплекси, які є власністю місцевих рад; до того ж у найбільш важливих сферах комунального господарства існує законодавчо закріплена заборона на приватизацію); фінансова непривабливість підприємств комунального сектору внаслідок збиткової діяльності; тривалі терміни окупності капітальних вкладень, пов'язаних із розвитком систем та модернізацією інженерної інфраструктури та ін. [286]. Між іншим, зазначене джерело може використовуватися для фінансування локальних проектів з енергозбереження, які характеризуються короткими термінами окупності та покриваються за рахунок економії енергетичних ресурсів.

Варто відмітити, що на відміну від вітчизняних банків, міжнародні фінансові інституції готові приймати участь у витратних проектах, у тому числі у сфері охорони навколишнього середовища. Привабливість співпраці із МБРР та ЄБРР полягає у низьких відсоткових ставках (6,5-7% річних) та

можливості отримання грантів Урядів іноземних держав. Проте, слід мати на увазі, що у таких проектах досить значною є частка на сплату роботи іноземних консультантів та зобов'язання щодо поставок обладнання іноземного виробництва. Факторами, які стримують застосування джерел іноземних фінансових інститутів є недосконалість вітчизняного законодавства та необхідність надання гарантій Уряду України.

Одним із джерел фінансового забезпечення та сталого економічного розвитку комунальної сфери є залучення інвестицій та проведення активної інвестиційної політики. Завдання місцевих органів влади та держави в цілому – створити сприятливі умови для залучення інвестицій в галузь, в тому числі іноземних. Але для цього потрібно вже зараз вживати заходи щодо підняття підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування на якісно новий рівень функціонування. В умовах, що склалися, важливе значення має розробка механізму погашення дебіторської заборгованості підприємств. Необхідно виявити фактори, що обумовлюють заборгованість споживачів за комунальні послуги та знайти шляхи вирішення цієї проблеми. Щоб запобігти техногенній кризі, покращити якість комунальних послуг та не допустити занепаду галузі, необхідним втручанням держави не тільки щодо встановлення тарифів, але й щодо розроблення особливих умов оподаткування: розроблення системи пільг для підприємств даної галузі, а також введення касового методу для визначення податкових зобов'язань.

При цьому, необхідно зазначити, що фінансове забезпечення та фінансовий стан суб'єктів господарювання комунальної сфери мають взаємний вплив, а отже з метою його покращення необхідно впроваджувати системний підхід при формуванні фінансових ресурсів. Запровадження системного підходу у суб'єктів господарювання комунальної сфери дозволить враховувати вплив усіх елементів системи фінансового забезпечення на його обсяг, здійснювати диверсифікацію джерел фінансових ресурсів, а також впливати на здешевлення вартості фінансових ресурсів.

Не залежно від того, що існують різні підходи до обґрунтування значення фінансових ресурсів (монетаризм, кейнсіанство, моделі економічного зростання та ін.), різних умови формування, загальна межа, яка їх об'єднує, – це те, що кошти, які акумулюються державою і суб'єктами господарювання у вигляді фінансових ресурсів, справляють істотний, постійний і багатобічний вплив на стан сучасної економіки, стимулюють розвиток продуктивних сил і регулюють господарські процеси [147].

При цьому, фінансові ресурси підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, особливо підприємств комунальної власності, тісно пов'язані з фінансовою системою регіону, становлять її невід'ємну частину і мають складну систему зв'язків із фінансовими ресурсами місцевих органів влади. Так, за рахунок місцевих бюджетів, також місцевих позабюджетних цільових фондів фінансується створення нових комунальних підприємств, їхнє інвестування й пільгове кредитування, покриття запланованих збитків тощо. Водночас за рахунок фінансових ресурсів комунальних підприємств формується певна частка дохідної частини фінансових ресурсів місцевих органів влади.

Місцеві фінансові ресурси одночасно становлять загальний або зведений фінансовий ресурс. Зрештою, місцеві фінансові ресурси – це сукупність коштів, які має у своєму розпорядженні територіальна громада в особі органів місцевого самоврядування для вирішення завдань, покладених на неї її членами й органами державної влади. Місце і роль місцевих фінансових ресурсів у сучасній системі загальнодержавних фінансових ресурсів України визначається на основі двох підходів [165]:

1. Централізований, що являє собою централізовану систему управління фінансовими ресурсами. У ній місцеві фінансові ресурси розглядаються як другорядні, а самі органи місцевого самоврядування – як органи центральної влади на місцях із чітко обкресленими обов'язками і відповідальністю щодо власності та переданих їм повноважень. Як правило,

перелік повноважень визначається за кошторисом витрат, що затверджується органами державної влади.

2. Реформаторський або децентралізований – передбачає умови коли формування фінансової бази місцевого самоврядування здійснюється з урахуванням реальних змін, що відбуваються в суспільстві, державній системі управління та місцевого самоврядування. Цей підхід пов'язаний з розвитком різних форм власності (державної, комунальної і приватної) і зміною економічних відносин [184; 253, с.122].

Співвідношення дій і заходів у межах того або іншого підходу показує рівень фінансової централізації або децентралізації у державі [306].

Необхідно відзначити, що на даний час фактично в усіх містах України гостро відчувається дефіцит фінансових ресурсів. Як наслідок, упродовж тривалого часу недофінансовується поточне утримання об'єктів комунальної містообслуговуючої сфери й інших сфер міського господарства. До реформи структура розподілу фінансів мала наступний вигляд: 25% надходило до обласних бюджетів, 75% – до бюджетів міст обласного значення, до сіл і селищ надходжень не передбачалось [10]. Тепер до обласних бюджетів відраховується 15%, до бюджетів міст обласного значення – 60%, до держбюджету – 25%. Згідно з нововведеннями, місцеві бюджети втратили частину доходів від податку з доходів фізичних осіб – ПДФО [47]. При цьому від 85 до 90% коштів місцевих бюджетів у більшості міст витрачається на виплату заробітної плати.

І це зовсім не випадково, оскільки жодні широкі права й автономія органів місцевого самоврядування не можуть бути втілені ефективно та повною мірою, якщо вони не будуть підкріплені реальними, чітко визначеними і по можливості стабільними джерелами фінансових ресурсів. Ураховуючи це, набуває особливого значення визначення місцевого самоврядування не тільки як права, але і як можливості місцевої влади регулювати й управляти державними справами у межах їх компетенції на

користь місцевого населення. Така можливість гарантується відповідними фінансовими ресурсами, без яких вона не може бути втілена в життя.

Частина фінансових ресурсів місцевої влади формується за рахунок місцевих податків і зборів, розмір яких вона має право встановлювати у межах закону. Місцеві податки і збори виникли як плата за певні послуги, які надаються органами влади населенню. Кошти, залучені за допомогою цих податків, використовуються для задоволення різних місцевих потреб, тому надходження від місцевих податків і зборів мають поповнювати сукупні фінансові ресурси органів місцевого самоврядування [106, с. 16-17; 187].

Окрім місцевих податків і зборів, у розпорядження місцевої влади можуть надходити також кошти загальнодержавних податків; бюджетні трансферти; доходи від власності, яка їй належить; кошти, отримані від випуску муніципальних позик; кредити; добровільні пожертвування.

Таким чином, визначальними тезами Європейської хартії місцевого самоврядування, які мають безпосереднє відношення до функціонування системи фінансових ресурсів, є такі положення [83]:

- місцева влада має право на свої власні фінансові ресурси;
- обсяг фінансових ресурсів має відповідати функціям, які виконує місцева влада;
- місцева влада має право вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами;
- частина фінансових ресурсів має формуватися за рахунок місцевих податків і зборів;
- порядок формування фінансових ресурсів має бути гнучким і забезпечувати відповідність наявних ресурсів зростанню вартості виконання завдань місцевої влади;
- захист слабкої у фінансовому розумінні місцевої влади проводиться за допомогою процедур усунення диспропорцій у формуванні фінансових ресурсів різних територій.

Узагальнюючи вищесказане, можна відзначити в цілому, що фінансово-економічна самостійність громади і місцевих органів самоврядування може бути забезпечена лише за наявності достатнього обсягу фінансових ресурсів для покриття обов'язкових витрат місцевих бюджетів, а також за умови довготривалого фінансового планування.

Місцеві фінансові ресурси формуються за рахунок таких джерел:

- власних коштів – за рахунок прибуткових джерел місцевого бюджету, доходів від використання комунальної власності, плати за послуги;
 - залучених або запозичених коштів, зокрема комунальних кредитів.
- Дане джерело залежить більшою мірою від держави або кредитних організацій, отже, органи місцевого самоврядування повинні прагнути до нарощування власних коштів, тобто першої групи джерел.

Основним місцевим фінансовим ресурсом є прибуткові надходження до місцевого бюджету, які укріплюють економічну самостійність територіальної громади, активізують господарську діяльність, дають можливість місцевим органам влади розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал території.

Як окрема економічна категорія, саме доходи місцевих бюджетів виявляють сферу економічних відносин суспільства, яка пов'язана з формуванням і використанням фінансових ресурсів місцевого значення і використовується органами місцевого самоврядування для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку території [44; 46].

Як правова категорія, доходи місцевих бюджетів відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України характеризуються такими видами грошових надходжень: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій із капіталом, трансферти [47].

Аналіз податкових надходжень – одного з головних джерел прибуткової частини місцевого бюджету – припускає визначення основних критеріїв формування податкових надходжень до місцевих бюджетів або в цілому місцевого оподаткування (рис. 3.21) [187, с. 129].

Рис. 3.21. Промислово-виробничі критерії формування податкових надходжень до місцевого бюджету

Джерело: розроблено автором на основі [187]

Одним із прибуткових джерелх бюджету або місцевим фінансовим ресурсом є надходження від діяльності підприємств комунальної власності. Вони не є істотними при формуванні місцевих фінансових ресурсів. Проте всю сукупність підприємств, організацій, установ, об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, які служать задоволенню соціально-економічних потреб населення і є джерелом отримання доходів територіальної одиниці, управління якими здійснюється місцевими органами влади від імені населення, можна назвати, по суті, зведеним комунальним ресурсом [100; 289, с. 71].

Закономірно, що істотну роль у цьому плані відіграють підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування. Окрім цього, основними критеріями включення підприємств до складу комунальної власності є: розміщення об'єкта на території адміністративної одиниці; висока частина послуг реалізуються на території адміністративної одиниці; використання для виробництва продукції місцевої сировини або відходів виробництва.

За рахунок фінансових ресурсів комунальних підприємств формується певна частка прибуткової частини фінансових ресурсів місцевих органів влади. Це формування здійснюється шляхом податкових і інших надходжень до місцевих бюджетів, надходжень коштів від оренди майнових комплексів комунальних підприємств і приватизації їх майна, вилучення частини прибутку за результатами господарської діяльності цих підприємств.

Підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування, як правило, є малоприбутковими або взагалі збитковими. Для забезпечення їх ефективного функціонування необхідно переглядати методику управління комунальними підприємствами на місцевому рівні. У західних країнах дуже поширеним є підписання угод між місцевими органами влади та фірмами про делегування управління комунальними підприємствами. Суть делегованого управління полягає у тому, що орган місцевого самоврядування доручає певній фірмі управляти якою-небудь службою. У цьому випадку орган

місцевого самоврядування залишається власником міського комунального підприємства [253, с.148].

У цілому основа для формування місцевих фінансових ресурсів в Україні відносно нестабільна, хоча вже протягом певного часу вважається законодавчо врегульованою. Відсутність відчутних або вагомих об'єктів місцевого оподаткування не дає можливості органам місцевого самоврядування бути фінансово незалежними й істотно впливати на соціально-економічні процеси, що відбуваються на території. Надходження від комунальної власності незначні, а витрати на їх утримання перевищують обсяги цих надходжень. Необхідно забезпечити різноманітність і стабільність фінансових механізмів, які б сприяли формуванню фінансових ресурсів місцевих органів влади [187].

Роль місцевих бюджетів як основного фінансового ресурсу зростання добробуту населення, що проживає на даній території, реалізується значною мірою через капітальні витрати місцевих органів влади. Ураховуючи це, про бюджет розвитку говорять як про форму витрат інвестиційного й інноваційного характеру. До того ж бюджет розвитку не меншою мірою опосередковано впливає на недержавний сектор, оскільки бюджетні інвестиції в розвиток соціальної та економічної інфраструктури сприяють залученню приватного капіталу для розвитку, виробництва товарів та послуг і нарощування власної бази податкових надходжень [275, с. 96-97].

Проте в даний час бюджет розвитку на місцях не є активним чинником розвитку територіальних громад. Обмежені бюджетні ресурси ради вимушені спрямовувати насамперед на фінансування поточних витрат. Джерела формування доходів бюджету розвитку у складі місцевого бюджету встановлені Бюджетним кодексом і включають кошти від відчуження майна, яке знаходиться в комунальній власності, зокрема від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення; дивіденди, нараховані на акції господарських товариств, які знаходяться у власності відповідної

територіальної громади; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів тощо.

Фінанси бюджету розвитку можуть бути направлені на витрати, пов'язані з:

- погашенням основної суми боргу бюджету місцевого самоврядування;
- капітальними вкладеннями;
- перерахуванням внесків органів місцевого самоврядування за участь у статутних фондах суб'єктів підприємницької діяльності [47].

Таким чином, у результаті проведеного дослідження необхідно відміти, що одним з основних напрямів додаткового залучення фінансових ресурсів є поглиблення демонополізації комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку комунальних послуг. Здійснити це можливо лише за умови залучення інвестицій, у тому числі й зарубіжних. Як свідчить досвід низки країн світу, однією з основних сучасних форм господарювання у комунальній сфері, яка, по-перше, може привести до зниження тарифів і одночасно з цим – до переходу на стовідсоткову оплату населенням комунальних послуг, а по-друге, створює зацікавленість підприємств у зниженні витрат виробництва, використанні новітніх досягнень науково-технічного прогресу, є передача цих підприємств у концесійне управління.

Висновки до розділу 3

У результаті дослідження проблем організації сервісно-виробничого обслуговування, ефективності координації взаємовідносин та аналізу фінансового забезпечення розвитку системи сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств зроблено наукові узагальнення і висновки:

1. Ґрунтуючись на оцінці економіко-організаційних проблем сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, вивчення їх взаємозв'язку і взаємодії визначені види сервісно-виробничого обслуговування, які поділяються на приватні загальнодоступні, спільно оплачувані, колективні. Встановлено та виокремлено принципи, у відповідності до яких повинна формуватися структура управління, а саме: розмежування повноважень, завдань і обов'язків у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування між органами місцевого самоврядування, підприємствами що здійснюють комунальне сервісно-виробниче обслуговування, виконавцями, промисловими споживачами комунальних послуг.

2. Практика управління суб'єктами господарювання показує, що традиційно застосовується функціональний підхід, обумовлений усвідомленням самої природи комунальної власності, хоча вже сьогодні він потребує удосконалення та приведення у відповідність із вимогами сучасного етапу розвитку економічних відносин в Україні. Удосконалення застосування функціонального підходу полягає у: залученні громади до самоврядного управління; удосконалення функціонування підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислового сектору; встановленні організаційно-економічних зв'язків щодо управління комунальними об'єктами, розробці та реалізації спільних проектів на базі об'єктів комунальної власності ("міжкомунальна" кооперація тощо).

3. Встановлено, що в постконфліктних умовах економічному розвитку та задоволенню потреб промислових підприємств аж ніяк не сприяє відсутність ініціативи та невміння органів місцевого самоврядування застосувати в інтересах територіальної громади у сфері управління комунальною власністю інноваційних управлінських технологій та переваг ринкових механізмів. Загалом дослідження ефективності управління у сфері комунального сервісно-виробничого

обслуговування промислових підприємств, аналіз динаміки фінансових показників і економічних результатів діяльності (показників прибутковості, платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості) основних складових комунальної сфери (водопостачання, водовідведення, санітарної очистки, ремонту комунікацій, електро- та газопостачання) свідчить, що, не зважаючи на зростання продуктивності праці. більшість підприємств є збитковими, що вкрай негативно впливає на процес комунального сервісно-виробничого обслуговування.

4. Результати оцінки дозволяють констатувати недосконалість та низьку ефективність системи управління у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування через відсутність застосування ринкових принципів. Виявлено та згруповано основні причини недосконалості взаємовідносин промислового сектору та підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче обслуговування, а саме: недосконалість тарифної політики, зношеність основних фондів підприємств, що спричиняє високий рівень втрат води і тепла в мережах, високі питомі витрати матеріальних і енергетичних ресурсів, що призводить до зростання собівартості комунальних послуг.

5. Встановлено – існуючий стан матеріально-технічної бази підприємств у контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування вимагає залучення значних обсягів фінансування не тільки для розширеного відтворення, але і для простого відновлення інженерних мереж і комунікацій, а ефективність управління комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням промислових підприємств істотно знижується через нестачу кваліфікованих, досвідчених кадрів, здатних працювати в умовах, що постійно змінюються.

6. Джерелами фінансування витрат на організацію комунального сервісно-виробничого обслуговування можуть бути власні кошти, що отримуються за реалізацію продукції, бюджетне фінансування, кошти банківських та небанківських фінансових установ, кошти приватних

компаній, зацікавлених у здійсненні господарської діяльності у секторі комунальних послуг. Обґрунтовано, що фінансово-економічна стійкість у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств може бути забезпечена за рахунок ефективного спрямування коштів на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази, вдосконалення нормативно-правового забезпечення, що визначає порядок формування і використання інвестиційних програм і ін.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [14; 127; 128; 133; 135; 139; 143; 147; 149; 150; 152; 330; 333].

РОЗДІЛ 4.
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ ЯК НАПРЯМ
ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ

4.1. Організація фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств в системі державно-приватного партнерства

Нині ситуацію, що склалася в Україні у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, можна охарактеризувати як дуже складну. Головними причинами такого положення є постійне зростання вартості енергоресурсів, низька конкурентоспроможність більшої частини послуг, що надаються, значний знос основних засобів. Більшість підприємств як комунального сервісно-виробничого обслуговування, так і промислових знаходяться у незадовільному фінансовому стані. Виникають значні зобов'язання перед бюджетами різних рівнів. У результаті підприємства не в змозі не лише проводити осмислену й ефективну інвестиційну політику, але навіть фінансувати поточні заходи з підтримки технічного стану інженерних мереж і споруд. Стабілізація і подальший розвиток галузі багато в чому визначаються обсягом фінансових ресурсів і раціональністю їх використання. Актуальною на даний момент в Україні являється і завдання залучення позабюджетних джерел і створення ринкового середовища у галузі комунального сервісно-виробничого обслуговування, у тому числі і промислових підприємств [216 с. 134].

Як уже було сказано раніше, джерелами фінансування витрат на утримання і розвиток комунального сервісно-виробничого обслуговування можуть бути кошти, що отримуються за реалізацію своїх послуг і продукції юридичним і фізичним особам, бюджетне фінансування, кошти банківських

та небанківських фінансових установ, власні кошти підприємств, кошти приватних компаній, зацікавлених у здійсненні господарської діяльності у секторі комунальних послуг.

Проте, варто констатувати, що існує низка проблем, що стосуються не лише фінансування комунального сектора України, а зокрема комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

В останній час спостерігається нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів. Зокрема, їх неефективне розміщення, відсутність дієвого механізму залучення позабюджетних коштів не сприяють вирішенню завдань технічного переоснащення підприємств та розвитку комунальної інфраструктури. Вагомим чинником недостатнього фінансування підприємств галузі комунальних сервісно-виробничих послуг є відсутність співпраці з приватними інвесторами, міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями, оскільки не створений сприятливий інвестиційний клімат [169, с. 122].

Оскільки підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування, як вже було сказано раніше, відносяться до містообслуговуючої сфери і значна їх кількість знаходиться у комунальній власності, тобто підпорядковується і управляється місцевими органами самоврядування, то в першу чергу хотілося б зупинитись на місцевих фінансових ресурсах, за рахунок яких при ефективній та направленій фінансовій політиці можуть фінансуватися програми розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Науково обґрунтована економічна політика дозволяє залучити фінансові ресурси на середньо- і довгостроковій основі у фінансово-кредитних установах за рахунок активізації діяльності на фондовому ринку шляхом емісії облігацій, здійснення комунальних корпоративних прав тощо.

Повноваження органів місцевого самоврядування стосовно визначення методів і способів залучення коштів, формування необхідної матеріально-фінансової бази встановлені чинним законодавством України.

Не менш важливим є забезпечення не тільки збалансованості формування, залучення і використання фінансових ресурсів, але і відповідність ухвалюваних рішень правовому полю, у якому вони будуть реалізовані (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Проблеми організації взаємовідносин у фінансовому забезпеченні та шляхи їх вирішення

Джерело: розроблено автором

Подана інформація на рис. 4.1 дозволяє виділити декілька груп проблемних правових питань. Основна проблема, яка сьогодні постає перед органами місцевого самоврядування, – це постійний брак коштів не тільки на розвиток, але і на поточні потреби. У зв'язку з цим слід акцентувати увагу на

існуючих суперечностях і прогалинах у законодавстві України, що визначає порядок формування і використання коштів бюджетів. Наступна проблема, яка стосується місцевих бюджетів, – це фінансування у повному обсязі державою повноважень органів виконавчої влади, делегованих органам місцевого самоврядування у сфері організації комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

Хочеться відмітити, що на думку певного кола державних діячів і практиків, збільшення обсягів бюджетного фінансування підприємств комунального господарства – це єдине можливе рішення проблеми збереження існуючих тарифів на комунальні послуги в умовах постійного зростання цін енергоресурси. Але високий рівень бюджетної підтримки комунальних підприємств не може бути забезпечений без підвищення податкового навантаження, що на сьогодні є небажаним через високий рівень інфляції та економічну кризу, в якій опинилась Україна. У свою чергу, збільшення податкового навантаження, яке й без того досить високе для України, негативно позначиться на темпах економічного зростання промислових підприємств.

Водночас бюджетне фінансування не стимулює ефективно використовувати енергетичні та інші ресурси, оскільки підприємства відчують залежності між своєю фінансовою участю у розвитку комунального підприємства та обсягом і якістю послуг, які вона отримує.

Деякі науковці вважають, що бюджетна підтримка підприємств галузі взагалі не потрібна, та пропонують замість цього знижувати податки і спрямовувати бюджетні кошти виключно на виконання державою функції підтримки соціально вразливих верств населення, фінансуючи розвиток комунальної інфраструктури за рахунок тарифів.

Такий підхід має право на існування, але й він має деякі негативні сторони. Зважаючи на те, що комунальні підприємства протягом останніх років функціонували в умовах недофінансування експлуатаційних витрат, раптово позбавляти їх бюджетної підтримки недоцільно. Для того, щоб

підприємства могли виживати, вони мусять поступово переходити до ринкової системи господарювання.

Власне бюджетна підтримка має бути чітко визначена в часі та стимулювати залучення інвестицій (як і з боку міжнародних фінансових установ, так і з боку інших приватних інвесторів) у пріоритетні для розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування напрями.

Сучасна практика показує, що роль бюджетних коштів у фінансуванні окремих підгалузей ЖКГ неоднакова. Повністю за рахунок бюджетних асигнувань фінансуються дорожнє господарство, озеленення, освітлення і прибирання територій населених місць. Водопровідно-каналізаційне господарство отримує лише кошти бюджету на капітальні вкладення. Міський пасажирський транспорт, теплоенергетика для опалення житлових будинків вимагають виділення бюджетних дотацій [216, с. 136].

Загалом, сучасний стан фінансування ЖКГ (табл. 4.1) показує, що за період 2011-2014рр. частка коштів, що спрямовуються на фінансування підприємств ЖКГ скоротилася приблизно у 3,5 рази.

Таблиця 4.1

Обсяги фінансування підприємств ЖКГ за 2011-2013 рр.

Показник, млн. грн.	Рік				Питома вага		Абсолютне відхилення за 2014/2011
	2011	2012	2013	2014	2011 р., %	2014 р., %	
Житлово-комунальне господарство	324,3	379,6	96,9	86,24	0,09	0,021	-238,06
Житлове господарство	16,2	2,9	13,5	13,23	0,004	0,003	-2,97
Комунальне господарство	252,9	376,7	82,8	71,21	0,08	0,017	-181,69
Інша діяльність у сфері житлово-комунального господарства	55,0	0,00	0,5	0,00	0,02	-	-55,90
Всього	333459,5	395681,5	403456,1	415115,9	0,194	0,041	81656,48

Джерело: побудовано автором на основі [283; 284; 297]

Зокрема, спостерігається скорочення видатків за всіма категоріями. Так, найбільшого скорочення зазнало комунальне господарство – сума

коштів на його утримання зменшилась на 181,69 млн.грн. Загальна сума коштів, що спрямовуються на утримання підприємств комунального господарства скоротилась на 238,06 млн. грн.

Наведені данні, зокрема, свідчать, що на сьогодні розмір коштів, закладених у державному бюджеті на покриття заборгованості комунальним підприємствам за надання пільг та покриття різниці у тарифах, є недостатнім [297].

З метою визначення стратегічних напрямів вирішення вказаних проблем в умовах сучасної економіки перед підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування постає завдання визначити найбільш прийнятні джерела фінансування та забезпечити їх ефективне використання [5, с. 44].

Досвід розвитку більшості країн з ринковою економікою дозволяє зробити висновок про існування певних законів, принципів, які необхідно враховувати при вирішенні завдань модернізації вітчизняної економіки. Особливої уваги заслуговує зарубіжний досвід у сфері формування системи забезпечення комунальними послугами та формування механізму фінансування галузі за рахунок розвитку та підтримки державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство зводиться до того, що не держава приєднується до проектів бізнесу, а, навпаки, держава запрошує бізнес взяти участь у реалізації соціально значимих проектів. Державно-приватне партнерство застосовується у проектах, де ресурси приватного сектора використовуються для надання послуг, які традиційно надаються державою, зокрема комунальних послуг [104].

У матеріалах представництва ООН в Україні з питань розвитку державно-приватного партнерства в комунальній сфері економіки надана така класифікація форм державно-приватного партнерства [349]:

- 1) контракти на послуги (державні контракти);
- 2) контракти на управління (O&M, OM&M);

- 3) лізингові угоди (BLT, BLTM, LROT);
- 4) змішані типи контрактів, серед яких:
 - контракти типу BOT – “будівництво-управління-передача”;
 - контракти типу DBOT (“проектування-будівництво-управління-передача”);
 - контракти типу ROT (“відновлення - управління – передача”);
- 5) контракти типу DBFO (“проектування-будівництво-фінансування-управління”);
- 6) концесії;
- 7) спільна діяльність держави та бізнесу, що передбачає часткове передавання об'єкта у власність представнику приватного сектора.

Кожна із цих форм має свої переваги та недоліки й може бути застосована для вирішення проблем розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

Зокрема, зарубіжний досвід, свідчить, що на рубежі 70-80-х рр. ХХ століття у розвитку галузей комунального господарства США, що обслуговує промислові підприємства при досить досконалій правовій базі, на перший план вийшли проблеми організації управління і фінансування. Безпосередня відповідальність за об'єкти комунальної інфраструктури покладена на місцеві органи виконавчої влади. Саме вони мають забезпечувати безперебійне функціонування комунальних об'єктів, їх реконструкцію і розвиток. Фінансування цих робіт винятково силами місцевих органів влади неможливо, тому надходить фінансова допомога з бюджетів штатів і федерального бюджету у вигляді субсидій, що виділяються під різні федеральні і регіональні програми. Цільові федеральні відрахування урядам штатів і місцевих органів влади для інвестицій у будівництво об'єктів комунальної інфраструктури складають щорічно більш, ніж 25 млрд. доларів [45, с. 36].

Популярним видом федеральної фінансової допомоги є “блокові програми”, спрямовані не на конкретний об'єкт, а у певну сферу, що

потребує фінансової підтримки. Основною блоковою програмою, присвяченою міському і регіональному розвитку, стала так звана “Блокова програма районного і регіонального розвитку”. На основі об’єднання цільових напрямів, федеральний уряд скоординував її, справедливо вважаючи, що саме на місцях добре відомі реальні проблеми і пріоритети. Ця програма управляється Міністерством житлового і міського розвитку. Відрахування з бюджету по цій програмі йдуть відповідно до формули (залежно від чисельності населення і статистичного статусу даного міста) штатам, великим і невеликим містам, урбанізованим графствам. Конкретно, 70 % фондів спрямовуються до органів місцевого самоврядування великих міст і урбанізованих графств, а 30 % - малим містам і поселенням.

Фінансова й організаційна участь федерального уряду (в особі різних федеральних установ) у вирішенні проблем розвитку комунального господарства й інфраструктури не заміняє досить чіткої системи поділу відповідальності між владою різних рівнів. Федеральний уряд відповідає в основному за інвестування у природні ресурси, охорону навколишнього середовища, водний транспорт, порти і вокзали, регулярно виділяє великі кошти штатам для підтримки і розвитку шосейних доріг. Уряди штатів несуть відповідальність за будівництво шосейних шляхів, частково - за розвиток мережі електро-, тепло- і газопостачання. Усі інші питання комунальної інфраструктури - водопостачання, санітарний стан, каналізація, суспільний транспорт - перебувають у віданні місцевої влади, що використовує на ці цілі як власні бюджетні кошти, так і федеральні субсидії у різних формах, а також кошти з бюджетів штатів [77, с. 376].

В Європі з метою досягнення оптимального результату підвищення ефективності роботи підприємств комунального господарства використовуються наступні моделі. За німецькою моделлю комунальні підприємства тепло- і водопостачання стають акціонерними підприємствами, в яких основний пакет акцій належить муніципалітету. Англійська модель (повної приватизації) передбачає організаційно-правові форми об’єднань

підприємств, які надають комунальні послуги та передача їх у повну власність приватних компаній. У сфері водопостачання тільки дві держави пішли цим шляхом - це Великобританія і Чилі. Французька модель базується на застосуванні різних форм залучення приватного капіталу до діяльності комунальних підприємств. При цьому підприємства залишаються у муніципальній власності територіальної громади. Тобто французька модель передбачає взаємодію державної влади в особі муніципальних органів з приватним бізнесом, а саме інженерні та інфраструктурні об'єкти залишаються власністю місцевих органів влади, але передаються в управління приватним інвесторам на контрактних умовах.

З точки зору підвищення ефективності фінансового забезпечення комунального господарства особливу актуальність у сучасних умовах господарювання набуває французька модель, яка передбачає залучення у комунальну власність приватного капіталу через застосування наступних форм: контракт на виконання робіт, контракт на управління підприємством, приватизація, оренда/лізинг, концесія.

Контракт на виконання робіт є найбільш розповсюдженою формою залучення приватного капіталу до діяльності підприємств комунального господарства. Підприємства залучають приватні компанії до проектування, будівництва об'єктів, їх експлуатації та інших видів робіт. Контракт на виконання робіт широко застосовується у США, Канаді, Франції.

Контракт на управління підприємством використовується у Німеччині та Швеції. При укладанні контракту на управління комунальним підприємством приватне підприємство відповідає за виконання усіх завдань, пов'язаних з управлінням комунальним підприємством.

У світовій практиці приватизація як спосіб залучення приватного капіталу в комунальне господарство використовується рідко. В Англії та Уельсі підприємства комунального господарства повністю приватизовані і являються акціонерними компаніями [207, с. 9].

Основними формами комунальних підприємств у зарубіжних країнах є товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства, асоціації. Вони, у свою чергу, поділяються на два види. Одні з них безпосередньо засновані муніципалітетами, інші – є дочірніми підприємствами, заснованими комунальними фірмами і компаніями. Наприклад, у США комунальні послуги в основному забезпечуються приватними фірмами і компаніями. В Австрії комунальні підприємства, котрі повністю перебувають у власності комун, функціонують у системі громадського транспорту, постачання води й електроенергії, каналізації та прибирання сміття, освоєння території та в інших галузях.

Значного поширення набула й така форма залучення приватного капіталу в комунальне господарство, як здача комунальних підприємств в оренду фізичній або юридичній особі. Умови оренди визначаються місцевими органами влади. Оренда дозволяє підвищити ефективність використання основних фондів підприємства, оволодівати його технологією, задіяти фонди, що тимчасово не використовуються. Оренда/лізинг, як спосіб залучення приватного капіталу в комунальне господарство, застосовується в Канаді і Франції.

Широко використовується у багатьох країнах світу така форма залучення приватного капіталу у комунальну сферу, як концесія, яка передбачає передачу суб'єкту підприємницької діяльності право на створення (будівництво) або управління (експлуатацію) об'єктів комунального господарства. Концесії отримали широке застосування у Франції, Болгарії, Філіппінах, Аргентині, Естонії. Ця форма залучення приватної ініціативи ґрунтується на договірній основі посадових осіб органів місцевого самоврядування з фізичною чи юридичною особою. У договорі передбачається, що дохід фізичної чи юридичної особи залежить не від прибутку за рахунок підвищення цін на послуги, а від підвищення ефективності роботи комунального підприємства за рахунок зниження витрат

на виробництво, збалансованої тарифної політики, економії ресурсів, зростання продуктивності праці, поліпшення якості послуг.

У Чехії з метою активізації ринку інвестування у комунальну сферу була створена Компанія по фінансуванню муніципальної інфраструктури, яка являється спеціалізованим фінансовим посередником. Основною функцією Компанії є залучення фінансових ресурсів та пропонування кредитів комерційним банкам, які в свою чергу, надають кредити муніципалітетам для фінансування інфраструктурних проектів.

Світова практика господарювання, одним із фінансових посередників фінансування інфраструктури міста визначає комунальний банк. У Японії міські та місцеві банки належать до приватних фінансових інститутів, а саме таких, що працюють із вкладами. Вони є акціонерними компаніями, які представляють інтереси міст та місцевостей.

У Китайській Народній Республіці окремі депозитні, кредитні та розрахункові операції можуть здійснюватися так званими міськими та сільськими кредитними кооперативами, а також міськими кредитними банками, які заснуються на пайовій основі. Власниками банків є населення, підприємства з капіталом не менше від 1 млн. юанів, місцеві органи влади. При цьому загальна кількість учасників банківського кооперативу не повинна бути меншою, ніж 20, а загальний розмір капіталу меншим, ніж 50 млн. юанів.

У Німеччині функціонує понад 700 суспільно-правових ощадних кас та банків земель (жироцентралей) з часткою у розмірі 50% від усіх універсальних банків. Такі банки є правовими установами цивільного права. Їхніми гарантами є громади, міста та райони. Діяльність таких кредитних установ поширюється тільки на область їхніх гарантів. Залежно від історії їх створення жироцентралі є комунальними банками чи банками окремих федеральних земель [207, с. 10].

Світовий досвід показує, що державне регулювання економічних процесів у комунальному господарстві є обов'язковим компонентом сучасної

політики в даній сфері. Тут необхідні заходи державного економічного регулювання та підтримки. Актуальною проблемою у зв'язку з цим є бюджетне фінансування. Проте, бюджетна підтримка в сфері сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств повинна базуватися на таких основних принципах.

По-перше, вона має стимулювати енергозбереження. Дуже високий рівень енергоємності української економіки, зокрема підприємств КГ (у 3-4 рази вищий, ніж у країнах ЄС), низька енергоефективність житлових і адміністративних будівель на сьогодні належать до найпроблемніших питань, не вирішення яких гальмує економічний розвиток, послаблює економічну незалежність країни, знижує рівень її конкурентоспроможності. Саме тому реалізація цього принципу при наданні бюджетної підтримки надзвичайно важлива.

По-друге, бюджетна підтримка повинна надаватися на зворотній основі та стимулювати залучення інвестицій міжнародних фінансових установ і приватних інвесторів. Ми повинні створити умови, за яких одна гривня бюджетних коштів залучатиме в галузь 3-5 гривень приватних коштів. Одним із напрямів такої підтримки може бути здешевлення кредитів шляхом погашення за рахунок бюджетних коштів відсотків за кредитами (частково чи повністю) або частини тіла кредиту.

Окрім того, з наведеного зарубіжного досвіду функціонування системи комунальних послуг та формування фінансових взаємовідносин, можна з впевненістю стверджувати, що окрім удосконалення бюджетної підтримки, як одного з методів покращення фінансування підприємств з надання комунальних послуг, необхідно також звернути увагу на пошук надійних інвесторів.

Так, на державному рівні для залучення інвестицій мають бути створені всі передумови захисту фінансових інтересів інвесторів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. На регіональному рівні повинні бути створені механізми співпраці підприємств, споживачів,

місцевої влади тощо для збалансування власних фінансових інтересів і цілей функціонування підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування регіону, прийнятних для певної громади. Кожен регіон може мати різний рівень соціально-економічного розвитку, що врешті-решт і обумовлюватиме рівень тарифу, який готова сплачувати переважна більшість споживачів.

На локальному рівні повинні бути використанні такі управлінські навички та комбінації ресурсів, які дадуть змогу оптимізувати ефективність діяльності окремого чи окремих підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Успішні приклади зарубіжної практики фінансування інвестиційної діяльності підприємств комунального сектору, що входять до складу КГ, вказують на те, що можливим шляхом відновлення і розвитку КГ є співпраця держави, промислових підприємств та бізнесу в формах державно-приватного партнерства (далі ДПП).

На сучасному етапі, одним із методів фінансової підтримки інвестиційної діяльності підприємств КГ може стати впровадження механізму рефінансування інфраструктурних кредитів у КГ.

Реалізація даної схеми фінансування інвестиційної діяльності підприємств комунального сектору повинна передбачити введення у процес фінансування офіційного державного оператора, який підтримуватиметься з коштів державного та місцевих бюджетів на 30-50%, що забезпечить необхідну для функціонування прибутковість. Іншою частиною коштів можуть бути інвестиційні ресурси, залучені від кредитних організацій та інституційних інвесторів (в їх ролі можуть виступати пенсійні фонди), що акумулюватимуться на рахунках державного оператора. При цьому, між підприємством, що надає комунальні послуги, комерційним банком, державним оператором і регіональним утворенням укладається інвестиційна угода, згідно з якою підприємство отримує кредит на здійснення інвестиційної діяльності, місцева влада надає гарантії рефінансування даного

кредиту, а державний оператор здійснює безпосередньо рефінансування 70-90% отриманих кредитних коштів.

Зі свого боку регіональні органи влади зобов'язуються забезпечити підприємству довгострокові тарифи на надання комунальних послуг з метою стабільного джерела для подальшого погашення частини кредиту і можливості прогнозування своїх доходів і витрат на період до 5 років. З метою формування довгострокових тарифів може використовуватися так зване RAB-регулювання (від англ. Regulatory asset base - регульована база задіяного капіталу). Основний принцип RAB-регулювання полягає у тому, що капітал, інвестований в підприємство природної монополії, повинен приносити як мінімум віддачу, достатню для залучення нових інвестицій і розвитку підприємства, а також відповідати рівню ризику інвестування у нього. Таким чином, застосування методу рефінансування інфраструктурних кредитів КГ повинне забезпечити доступність отримання кредиту для тих підприємств, що діють на ринку комунальних послуг, які в звичайних умовах функціонування не мають достатньої кредитоспроможності. В цілому, модель методу рефінансування інфраструктурних кредитів у КГ можна назвати вкрай оптимістичною, однак, позитивний результат роботи даного інвестиційного механізму безпосередньо залежить від реакції учасників ринку надання комунальних послуг і, що важливіше, потенційних інвесторів на дану урядову ініціативу.

Інвестиційні проекти підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, навіть будучи об'єднаними в єдину інвестиційну програму, на жаль на сучасному етапі не представляють великого інтересу для великих інституціональних інвесторів і кредиторів, які так чи інакше повинні забезпечити не менше 30% капіталу державного оператора для забезпечення умов використання методу рефінансування. Також серед чинників, що можуть спричинити проблеми впровадження методу рефінансування інфраструктурних кредитів в КГ в українську практику можна виділити

недовіру потенційних інвесторів до стабільності надаваних державних гарантій.

У зв'язку з цим, для подолання виникаючих стримуючих чинників при реалізації схеми фінансування інвестиційної діяльності КГ варто застосовувати наступні заходи:

- по-перше, “різношерстість” інвестиційних проектів, що викликає складність при аналізі та класифікації проектів потенційним інвестором, може бути пом'якшена формування інвестиційних проектів у відповідності до єдиних вимог та стандартів державного оператора в контексті правил тарифного регулювання, умов договорів, розцінок на виконання робіт. Також це дозволить об'єднати окремі проекти, які можуть не цікавити інвесторів через невеликі обсяги, в “пули” схожих проектів з ідентичними умовами повернення інвестицій, здійснивши при цьому аналіз можливості їх приєднання;

- по-друге, формування довгострокової політики держави в галузі фінансування комунального сектору (поряд з довгостроковою тарифною політикою) на законодавчій основі дозволить потенційним інвесторам відчувати себе більш впевненими та захищеними.

Ще одним джерелом, здійснення інвестування підприємств комунальної сфери, зокрема підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, можливе також за рахунок лізингу. Навіть при невеликому наборі альтернативних способів фінансування інвестицій для даних підприємств, усі вони є не дієвими у зв'язку з притаманними галузі об'єктивними та суб'єктивними причинами, такими як неплатоспроможність, комунальна або державна форма власності. Тому інструмент лізингу в умовах, що склалися, є, мабуть, безальтернативним джерелом оновлення складу основних засобів підприємства.

До недавнього часу менеджери комунального сектору не приділяли особливої уваги такій прогресивній формі фінансування як інвестиційний лізинг. Хоча для ведення успішного бізнесу в сучасних економічних реаліях

лізинг повинен представляти таку ж цінність для комунальних підприємств як споживчий кредит для домогосподарств.

Інвестування підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування за допомогою лізингу одночасно вирішує декілька проблем: придбання та використання устаткування без мобілізації крупних фінансових ресурсів та без залучення кредитів, що в цілому дозволяє зберегти співвідношення власних та позикових коштів без ризику порушення фінансової стійкості підприємства. При переозброєнні виробництва лізинг надає можливість сформувати необхідний парк устаткування без великих початкових інвестицій.

При створенні організаційної схеми реалізації лізингових відносин у комунальному господарстві необхідно задіяти місцеві або регіональні органи виконавчої влади, які виступатимуть гарантом повернення кредиту банку, а в перспективі доцільним є створення Державної лізингової компанії, орієнтованої на забезпечення потреб комунального господарства.

Придбання майна по лізингу обійдеться підприємству дорожче, ніж покупка у постачальника, оскільки у вартість лізингу крім ціни майна увійдуть дохід лізингової компанії та страхові внески. Проте, лізинг є тим короткостроковим інструментом, за рахунок якого підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування можуть поліпшити своє фінансове становище у короткостроковий період часу та в перспективі за рахунок зниження собівартості та підвищення якості послуг перейти до реалізації більш масштабніших інвестиційних проектів.

Одним із шляхів залучення приватних інвестицій у комунальну сферу є також використання концесії. В Україні в умовах, що склалися, одним з найбільш ефективних варіантів концесійних відносин є передача комунального підприємства в концесію як цілісного майнового комплексу. Ця схема передбачає передачу на певний термін концесіонеру право експлуатації комунального об'єкта із зобов'язанням істотного покращення його основних фондів. Концесіонер фінансує заходи, визначені в

концесійному договорі, поліпшуючи тим самим стан комунального об'єкту, і здійснює концесійні платежі до міського бюджету. При цьому концесіонер одержує прибуток від управління комунальним об'єктом, який формується за рахунок реалізації населенню послуг за тарифами, встановленими в концесійному договорі, або з інших видів діяльності з управління об'єктом концесії. При цьому бюджетні витрати на утримання об'єкту комунального господарства істотно скорочуються.

За даними Світового банку щодо інвестування реалізації проектів державно-приватного партнерства у сфері інфраструктури, до якої належать й об'єкти комунального господарства [345], протягом 1992-2011 рр. в Україні було реалізовано 25 проектів, у які вкладено майже 12 млн дол. США.

Наприклад, міська рада м. Харкова оголосила конкурс на передачу в концесію трьох об'єктів комунальної власності – КП “Центральний парк культури і відпочинку ім. Горького”, КП “Парк культури і відпочинку “Зелений гай” і КП “Парк культури і відпочинку “Юність”. У м. Тернополі ВАТ “Тернопільобленерго” висловило бажання взяти у концесію КП “Тернопільводоканал”, прагнучи таким чином звести виробництво і подачу води в один цикл з електроенергією, мінімізувати витрати, знизити тарифи і зробити водоканал прибутковим підприємством.

Особливості концесії і її привабливість полягають у тих вигодах, які вона приносить, задовольняючи таким чином інтереси всіх учасників концесійних відносин: орган місцевого самоврядування (концесіодавця), приватного інвестора (концесіонера), підприємства (споживача комунальних послуг) [29].

Передаючи об'єкти комунальної власності у концесію, органи місцевого самоврядування досягають:

– скорочення бюджетних видатків на модернізацію комунальної інфраструктури;

– об'єкти, створені концесіонером у виконання умов концесійного договору, автоматично стають комунальною власністю і за органами місцевого самоврядування зберігається право власності на майно вдосконалене, реконструйоване і технічно переоснащене за рахунок засобів концесіонера;

– покращення технічного стану комунального об'єкту у процесі реалізації концесіонером інвестиційних проектів, модернізується інфраструктурна мережа при мінімальних витратах місцевого бюджету;

– забезпечується комплексне використання майна підприємств комунальної сфери;

– концесія дає можливість використовувати новітні науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки. Концесія сприяє застосуванню передового устаткування і технологій для мінімізації витрат при будівництві нових об'єктів, а також для гарантування екологічних і санітарних норм;

– поповнюється міський бюджет за рахунок надходження концесійних платежів;

– вирішуються в цілому соціально-економічні проблеми міста.

У свою чергу, інвестор-концесіонер, беручи участь у концесійному проекті, одержує такі переваги:

– придбає у довготривалі управління комунальні активи на умовах своєчасного внесення плати за концесію;

– вкладаючи інвестиції, має достатні гарантії повернення коштів, оскільки орган місцевого самоврядування як партнер концесіонера несе певну відповідальність за забезпечення мінімального рівня рентабельності;

– концесіонерам збиткових і низькорентабельних об'єктів концесії, які мають важливе соціальне значення, концесіодавець може надавати пільги щодо концесійних платежів, а також передбачати в договорі надання дотацій, компенсацій і пільг [238];

– володіючи господарською свободою, може за рахунок підвищення продуктивності праці, інноваційних нововведень збільшувати прибутковість

бізнесу під час дії концесійного договору, і при цьому термін концесії не скорочується;

- отримання пільг від державної фінансової установи для реконструкції і модернізації об'єкту концесії;

- можлива приватизація об'єкту концесії після завершення терміну контракту;

- покращення іміджу підприємства концесіонера, що в свою чергу призведе до підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Споживачі комунальних послуг теж виграють від реалізації інвестицій на умовах концесії:

- підвищується якість комунального обслуговування і знижуються ціни (наприклад, так звана “водна концесія” в Буенос-Айресі була надана в 1993 р. консорціуму фірм із контрактним зобов'язанням зниження тарифів за споживання води на 27% [271, с.78]);

- перехід сучасного високотехнологічного устаткування у власність територіальної громади після завершення терміну договору;

- додаткова зайнятість і стимулювання економічної активності в регіоні;

- вирішуються гострі соціальні проблеми;

- кошти, які вивільняються від реалізації концесій, направляються на соціальні потреби суспільства.

Звичайно, враховуючи позитивні аспекти концесії, не можна не звернути уваги на недосконалість правової бази даної форми господарювання.

У процесі аналізу Закону України “Про концесії” виявлено невідповідності логіко-сміслового характеру, які можуть негативно вплинути на фінансову стабільність бюджету міста при реалізації концесійного проекту [165, с. 7-8]. Так, відповідно до ст. 1 вказаного закону концесія визначається як надання з метою задоволення суспільних потреб уповноваженим органом виконавчої влади або органом місцевого

самоврядування на підставі концесійного договору на платній і строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) і (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння) за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань щодо створення (будівництва) і (або) управління (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності і можливого підприємницького ризику.

У свою чергу, ч. 5 ст. 15 аналізованого закону зобов'язує концесіодавця відшкодувати концесіонеру витрати, що виникли у зв'язку з поліпшенням майна, отриманого в концесію, або вартість створеного майна в частині, яка не була компенсована концесіонером у результаті концесійної діяльності відповідно до умов концесійного договору. Виявлені невідповідності можна усунути шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства України.

У процесі розвитку ДПП у галузі комунального обслуговування, важливе значення для формування ринкової фінансово-економічної системи має формування механізму фінансової модернізації у сфері надання комунальних послуг промисловим підприємствам у частині зміни співвідношення між основними джерелами – платежами споживачів послуг і асигнуваннями з бюджету. При цьому повинен бути встановлений суворий контроль за скороченням бюджетного фінансування у міру наближення ставок і тарифів на послуги галузі до економічно обґрунтованого рівня (рис. 4.2.).

В умовах формування політики співпраці держави, промислових підприємств та бізнесу в формах державно-приватного партнерства, підприємства зможуть перейти до забезпечення розширеного відтворення основних фондів у результаті своєї господарської діяльності за умови включення у тарифи на оплату послуг інвестиційної складової, яка забезпечить поступове покриття витрат на капітальний ремонт, реконструкцію і нове будівництво комунальних мереж. При цьому,

необхідно пам'ятати, що при визначенні можливих масштабів ресурсів для цільового фінансування комунального господарства необхідно враховувати наступні моменти:

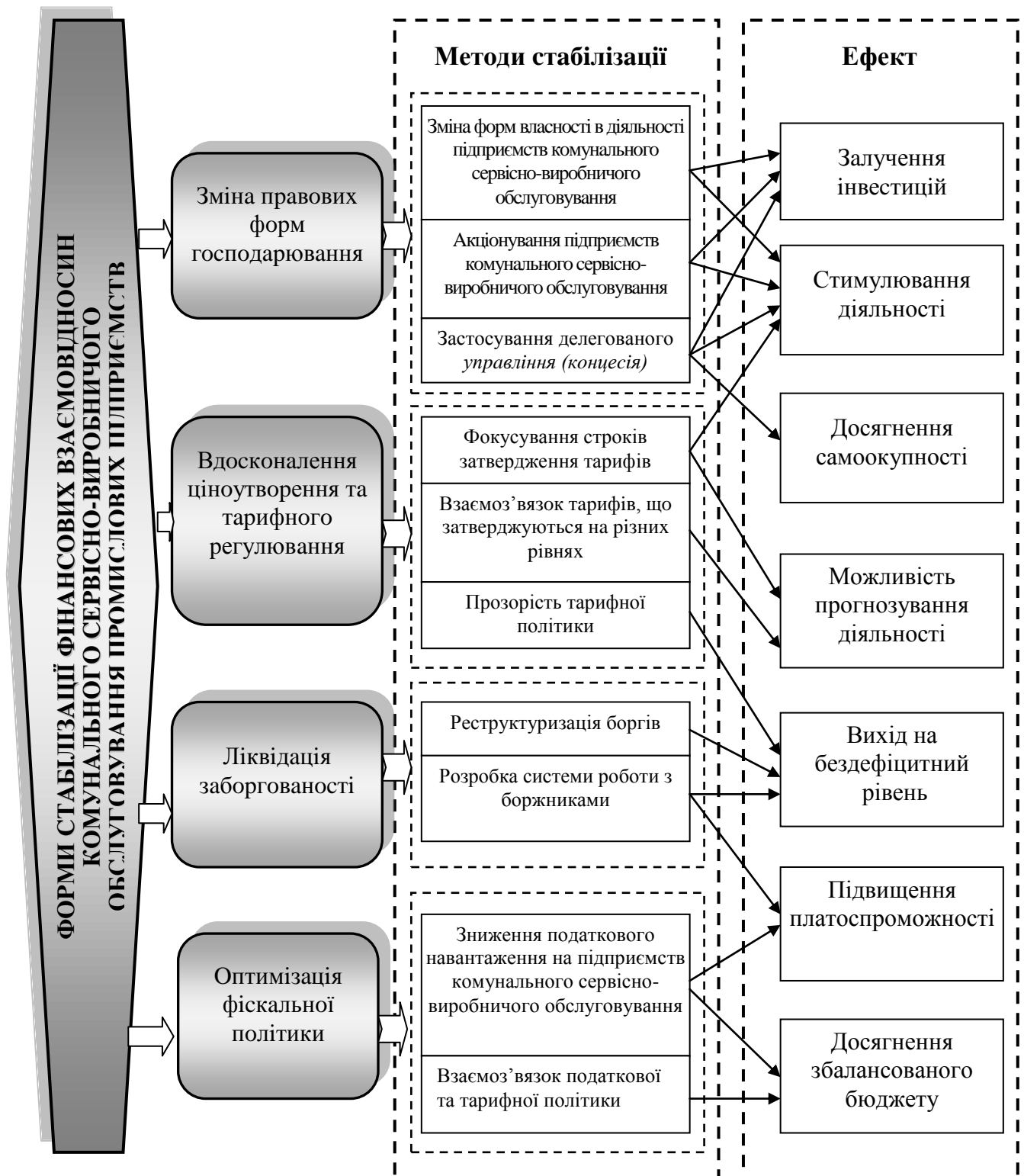

Рис. 4.2. Механізм фінансової модернізації у сфері надання комунальних послуг промисловим підприємствам

Джерело: розроблено автором

– сукупна величина доходів усіх контрагентів суспільного виробництва: держави (включаючи всі рівні управління), підприємств і організацій, а також населення - є остаточно і однозначно певна величина в кожний конкретний період часу;

– виділення додаткових коштів для цільового фінансування комунального господарства необхідно здійснювати за рахунок солідарної участі всіх учасників відтворення сукупного суспільного продукту. Однак ступінь такої участі для них повинна бути різною.

Отже, ефективне впровадження механізмів державно-приватного партнерства в Україні потребує відповідної інституціоналізації, у тому числі: організації спеціалізованого органу управління розвитком ДПП у сфері КГ; обґрунтування й декларування перспективних напрямів розвитку такого партнерства; формування сучасного методичного інструментарію прийняття рішень у підготовці техніко-економічного обґрунтування і вибору оптимальних форм реалізації проектів ДПП (договірні, інституційні); організації моніторингу дотримання зобов'язань учасниками державно-приватного партнерства у сфері КГ; удосконалення мотивації державних службовців до підготовки й реалізації проектів ДПП; підготовки й реалізації дослідницьких, освітніх, інформаційно-консультативних проектів висвітлення перспектив ДПП у сфері КГ; реалізації регіональних і місцевих програм сприяння розвитку державно-приватного партнерства у КГ тощо [203].

Звичайно існують ризики та перешкоди для успішного практичного впровадження проектів ДПП у комунальному господарстві, такі як: можливість неефективного управління з боку приватного партнера майном, наданим державним партнером для виконання умов договору; невпевненість приватних партнерів щодо можливості виконання власних фінансових зобов'язань за довгостроковими проектами через те, що держава не може гарантувати встановлення економічно обґрунтованих тарифів; відсутність у законодавстві України можливості гарантування компенсації збитків

приватного партнера, пов'язаних із невиконанням державою зобов'язань за договорами ДПП, відшкодуванням різниці в тарифах тощо; відсутність гарантій виконання фінансових зобов'язань щодо проектів державно-приватного партнерства на весь термін їх реалізації з боку держави, що пов'язано зі щорічним затвердженням бюджету та корегуванням бюджетних програм; відсутність податкових і митних пільг для реалізації проектів ДПП, що знижує їхню привабливість для приватних партнерів; часті зміни в законодавчій і нормативній базі України, що може спричинити істотні зміни умов участі партнерів у проектах; відсутність упевненості приватного партнера в можливості рівноправного з державою захисту своїх інтересів у системі правосуддя тощо [212]. Проте, їх подолання дозволить використати потенціал державно-приватного партнерства для розвитку комунального господарства України, її регіонів і міст.

Таким чином, дослідження показує, що впровадження механізмів державно-приватного партнерства для фінансування сфери сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств сприятиме адаптації господарства України до ринкових умов, залученню приватного сектора до ведення комунального господарства, реалізації інвестиційних проектів щодо модернізації підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, підвищенню якості комунальних послуг і як наслідок покращення суспільного добробуту країни і повнішого задоволення комунальних потреб промислового підприємства. Звичайно для цього, необхідно запровадити відповідний механізм для розв'язання проблеми недостатнього фінансування комунальних підприємств і зменшити соціально-економічне напруження, викликане постійним зростанням тарифів при одночасному зниженні якості й надійності надання послуг.

Окрім того, важливо запровадити таку фінансову політику, яка б: заохочувала залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел; гарантувала б захист фінансових інтересів підприємств; підтримувала б процедуру співпраці учасників при визначенні стратегічних соціально-

екологічних і фінансових цілей розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування.

4.2. Підвищення якості та ефективності послуг як чинник стабілізації виробництва та підвищення його конкурентоспроможності

Становлення ринкової економіки вимагає радикальної перебудови всіх її секторів. У порівнянні із динамічним розвитком промисловості, фінансового сектору, найбільш консервативним щодо сприйняття ринкових нововведень у сфері сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств все ще залишається комунальне господарство (КГ) України. Його особливість полягає у тому, що з одного боку, КГ не лише справляє істотний вплив на якість життя населення країни, якщо мова йде про доступність традиційних комунальних послуг (теплопостачання, водопостачання, енергопостачання тощо), з іншого боку, є потреба, щоб рентабельність функціонування підприємств КГ була забезпечена низькою собівартістю наданих послуг і не впливала на собівартість промислової продукції.

Оскільки комунальний сектор є ключовим елементом будь-якої економічної системи, то системне та якісне управління ним є складовою соціально-економічної політики як рушійної сили економічного зростання. Відповідно ключовою соціальною та економічною проблемою розвитку комунальної сфери виступає створення умов розширення обслуговуваного контингенту, підвищення якості послуг, формування ефективної системи управління, що враховує особливості по'єднання замовника і підрядника послуг в одній особі і забезпечення врахування і задоволення інтересів між споживачем і замовником послуг.

Забезпечення високої якості продукції та послуг перетворилось у напрям соціально-економічного розвитку більшості країн світу. Для України актуальним є прагнення до європейської і світової економіки, яка вимагає

засвоєння нових положень ринкової економіки на основі найсучасніших технологій, що забезпечує підвищення якості продукції чи послуг з орієнтацією на інтереси споживачів. Якість – одна зі складних економічних категорій, до якої звертаються у випадку вибору механізму задоволення різноманітних потреб, при оцінці кінцевих результатів виробничих процесів чи окремих їх операцій, при наданні послуг і стратегії розвитку, резервів підвищення ефективності [179, с. 89].

Проблема якості протягом багатьох століть є предметом досліджень науковців у різних сферах, зокрема: філософів та економістів, конструкторів та інженерів, соціологів і політологів, біологів і екологів. У даний час якість виступає головним фактором соціального устрою, діяльності людей. Якщо все різноманіття досліджуваних і розв'язуваних людством проблем умовно поділити на глобальні (ті, що зачіпають інтереси всього людства) і локальні (ті, що зачіпають інтереси окремих регіонів, держав, організацій та актуальні в конкретний момент), то проблему якості необхідно віднести до рангу глобальних [266, с. 10].

З точки зору філософії якість трактується як істотна визначеність, завдяки якій розглянутий об'єкт (у нашому дослідженні - послуга) є саме цим, а не іншим об'єктом, а його складові елементи (якості послуг) характеризують специфіку, що дозволяє виокремлювати один об'єкт серед інших (за наявності певних якостей, рівня їх сформованості) [37, с. 225]. Таким чином, якістю прийнято називати властивість об'єкта, що складає його стійку, постійну характеристику - таку, що виявляє його сутність [226].

В. Шухарт засновник теорії статистичних методів управління якістю вважає, що існує два аспекти якості. Згідно з першим якість відображає об'єктивну реальність, яка не залежить від існування людини, згідно з іншим якість відображає те, що ми думаємо, відчуваємо відносно цієї об'єктивної реальності [49, с. 214]. Дж. Джуран, Ф. Кросбі вважають, що якість – це відповідність продукції чи послуг встановленим вимогам. Зокрема, Дж. Джуран визначає якість як “відповідність призначенню”, а Ф. Кросбі розуміє

її як “відповідність встановленим технічним вимогам” [84]. Дж. Харрінгтон стверджує, що якість відображає задоволення або перевищення вимог споживача за прийнятною для нього ціною [293; 304]. На думку А. Фейгенбаума якість виробу чи послуги визначається як загальна сукупність технічних, технологічних та експлуатаційних характеристик виробу чи послуги, за допомогою яких виріб чи послуга будуть відповідати вимогам споживача під час їхньої експлуатації [298].

Проте, варто відмітити, що специфікою ринку комунальних послуг є те, що на ньому відбувається купівля-продаж послуг, а не продуктів праці, що мають матеріальну форму. Під послугою у загальному випадку ми розуміємо дію, результатом якого є корисний ефект для споживача. У сфері комунальних послуг цей корисний ефект полягає у створенні максимально комфортних умов для життєдіяльності населення та максимально належних умов для безперебійного виробничого процесу підприємства. У зв’язку з цим сутність категорії “якість” у сфері ЖКГ має певну специфіку і не може вимірюватися тими ж показниками, що і якість матеріального продукту. Тому в процесі надання послуг підприємство має враховувати характерні особливості процесів надання послуг, що відрізняють їх від уречевленої продукції. До основних характеристик послуг, що відрізняють їх від продукції, можна віднести невідчутність, невіддільність процесів виробництва та споживання, мінливість, недовговічність та відсутність права власності [122, с. 523].

У найбільш загальному вигляді теоретико-методологічні вимоги до якості продукції комунальної сфери подані в системі управління якістю ISO 9000:2000. Згідно з міжнародними стандартами якість послуги розглядається як інтегральна характеристика, узагальнююча сукупність можливостей виконувати вимоги (реалізовувати потреби) замовників та інших зацікавлених сторін. Відповідно до цієї концепції основу якості функціонування комунальної сфери має становити система контрактів на

всіх етапах відтворювального циклу між виробниками і споживачами послуг для ефективного функціонування ринкового механізму в галузі.

Загалом, як показують дослідження, промисловим споживачам необхідні такі послуги, характеристики яких задовольняли б їх потреби та очікування. Ці потреби та очікування відображаються у технічних умовах на послуги в тому числі для промислових підприємств і зазвичай вважаються вимогами споживачів. Вимоги можуть бути встановлені споживачем у договорі на надання послуг або визначені самою обслуговуючою організацією.

Ступінь задоволеності споживачів хоча і не є єдиним показником, що характеризує якість надаваної послуги, але являє собою найбільш вагомий критерій.

Прийнятність послуги в кінцевому результаті встановлює споживач. У якості одного з інструментів управління може використовуватися зворотний зв'язок зі споживачами послуг, результатом якої є оцінка якості комунальних послуг. По суті, це інструмент управління формою реалізації головної мети маркетингу – орієнтації на потреби споживача.

Основним критерієм оцінки якості послуги стає реакція споживача, яка не піддається прямій кількісній оцінці і проявляється як сукупність об'єктивних і суб'єктивних параметрів.

Так, оцінка послуги передбачає порівняння споживачами особистих очікувань з рівнем сприйняття ними її якості. Споживчі очікування впливають на задоволеність, так як вони створюють “стандарт” для подальшого порівняння і формують думку про якість послуги. Якість відображає з погляду споживача придатність послуги для досягнення його цілей. Задоволеність якістю надаваних послуг буде залежати від того, якою мірою, на думку споживача, вони відповідають своєму призначенню. При цьому до кожного конкретного виду послуг споживач ставить свої специфічні вимоги.

Для промислових підприємств до комунальних послуг такими вимогами, а, отже, показниками якості можуть бути наступні: безперебійність надання послуг; відповідність наданих послуг нормативним показникам (жорсткість води, тиск води у мережах, температура підігріву води, температура повітря в приміщеннях і т. д.); частота аварійних ситуацій у сфері надання послуг; терміни усунення аварійних ситуацій; дотримання графіків і термінів проведення планово-попереджувальних ремонтів; оперативність реагування на претензії та скарги споживачів [225, с. 150].

Ступінь відповідності тієї чи іншої послуги суб'єктивним уявленням споживачів можна визначити кількома способами. Наприклад, опитати споживачів, використовуючи при цьому рейтинг-шкали “добре – погано”, а потім вибудувати послуги залежно від їх якості. Шкала Лайкерта – це метод оцінки, при якому респонденти оцінюють перераховані судження, використовуючи пропоновані варіанти відповідей від однієї критичної позиції до іншої критичної позиції, наприклад “повністю задоволений”, “ деякою мірою задоволений” і т.д. Одним з інструментів отримання інформації про відповідність послуг очікуванням і задоволеності споживачів рівнем обслуговування може бути соціологічне опитування. По суті, соціологічне опитування являє собою суб'єктивний кількісний метод досліджень, що полягає у здійсненні взаємодії між інтерв'юером і опитуваними за допомогою отримання від споживачів послуги відповідей на заздалегідь сформульовані запитання [190, с. 36].

При цьому варто відмітити, що ще до початку надання послуги у споживача, як правило, формується очікування щодо рівня її якості. Після того як послуга надана, у споживача формується оцінка щодо рівня і якості послуги. Можливі три варіанти оцінки промисловими споживачами рівня наданих послуг (рис. 4.3.):

- 1) якість наданих послуг не відповідає очікуванням споживача – споживач не задоволений якістю обслуговування;

Рис. 4.3. Формування промисловими споживачами оцінки якості комунальних послуг

Джерело: складено автором

2) якість наданих послуг відповідає очікуванням споживача – споживач задоволений якістю обслуговування;

3) якість наданих послуг перевершує очікування споживача – споживач захоплений якістю обслуговування.

Як правило, в переважній більшості, очікування споживачів не збігаються з дійсністю, тобто можливі різні невідповідності в уявленнях і очікуваннях, які називаються “розривами”, і чим він більший, тим сильніше негативна реакція споживача [259, с. 98]. Тобто під “розривом” розуміється невідповідність уявлень персоналу керуючої організації і очікувань споживачів комунальної послуги. Процедура виділення вимог до якості та її характеристик створює необхідні засади для перегляду управлінських завдань та дає можливість з’ясувати роль суб’єктів управління якістю послуг – виробника та споживача.

Виходячи з цього, одним із основних елементів розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування у процесі виробництва

й споживання послуг є необхідність в узгодженні суб'єктивних вимог до якості, пропонованих споживачам, стандартному рівню послуги і її реальних характеристик.

Так, зокрема, американські дослідники Е.Парасуріман, В.Зайтхамл і Л.Беррі [336] запропонували модель якості комунальних послуг “Модель Gap”(рис. 4.4.), у якій визначили основні вимоги до високоякісного сервісу на основі виявлення суперечностей, що зумовлюють незадоволеність споживачів якістю комунальних послуг, включаючи наступні протиріччя між:

– очікуваннями споживачів відносно рівня якості послуги і уявленнями менеджменту якості послуг. Вказані протиріччя виникають через те, що у керівництва підприємства відсутня інформація щодо очікувань споживачів, або інформація, якою вони володіють, не вірна. Зрозуміло, що менеджери підприємства не можуть заздалегідь знати, що споживач комунальної послуги бажає отримати. Проте, даний етап є надзвичайно важливим при визначенні якості послуги, і відповідно для того, щоб забезпечити споживачеві очікуваний рівень комунальних послуг, необхідно, перш за все, знати його переваги, вимоги. Оскільки послуги не завжди мають явно визначені та відчутні показники визначення якості, перший розрив у сфері надання послуг зазвичай вважається більш важливим, ніж у виробництві продукції. Причинами появи даного розриву є: низька ефективність проведених маркетингових досліджень; неадекватність зворотного зв'язку між споживачами та виробниками послуги; неадекватні комунікації “знизу вгору”; ускладнена багаторівнева структура управління організацією; відсутність досліджень ступеня задоволеності споживачів якістю надаваних комунальних послуг [307].

– уявленнями менеджменту якості комунальних послуг і вимогами до якості послуг зафіксованих у нормативних документах, правилах і порядках. Дане протиріччя виникає через те, що певні очікування споживачів не можуть бути правильно зафіксовані та реалізовані через наявні труднощі у

правильному реагуванні на потреби споживачів і, відповідно, відсутності єдиної думки керівництва підприємства щодо якості послуги. Причиною є: нечітке розуміння керівниками підприємства якості послуги; відчуття нездійсненності надання необхідної послуги; неясність організаційних цілей в управлінні якістю;

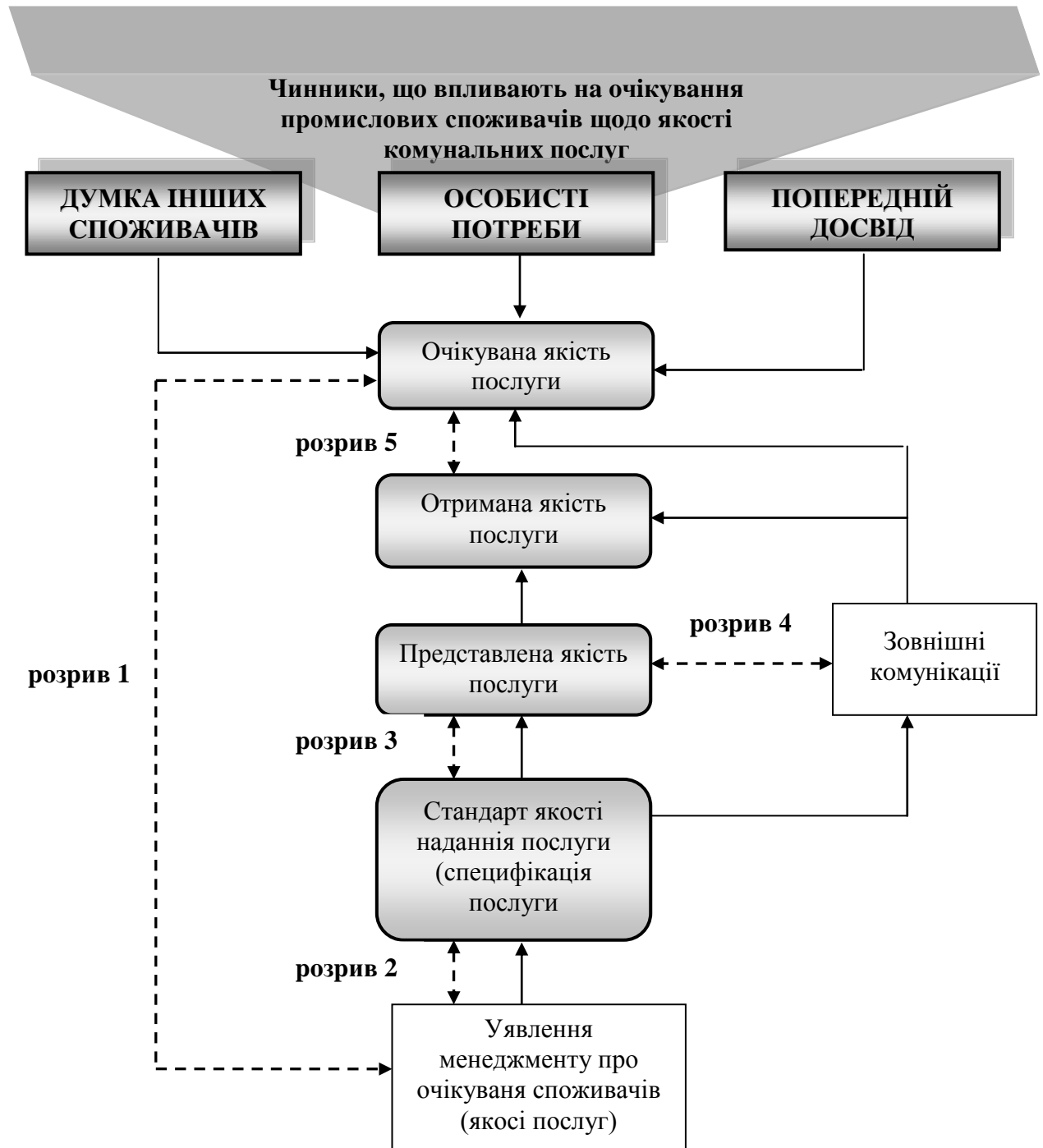

Рис. 4.4. Модель якості послуги Gar

Джерело: складано автором на основі [336]

– встановленими вимогами до якості сервісу та рівнем комунальних послуг, які фактично надаються. Оцінку якості послуги споживачем не слід зводити тільки до кінцевого результату, також необхідно враховувати якість процесу обслуговування. Підприємства розробляють специфікації, відповідні очікуванням споживачів, проте рівень якості надаваних послуг може не відповідати розробленим вимогам. Така ситуація виникає через те, що персонал не спроможний або не хоче надати послугу на необхідному рівні. В даному випадку, надзвичайне значення має контакт персоналу зі споживачем послуги. Навіть у тих випадках, коли існує стандарт надання послуги, можливі різні зміни в розумінні персоналом своїх функцій. Причинами, цього можуть бути: неоднозначність у розподілі виробничих обов'язків; невідповідність використовуваних технологій виконуваним завданням; недостатнє розуміння персоналом виконуваних функцій; неефективна технологія виконання роботи; недосконалість систем комунікацій і контролю; неякісне навчання персоналу;

– наданими послугами та зовнішніми інформаційними зв'язками, які беруть участь у формуванні уявлення споживачів про отримувані ними послуги. Протиріччя виникають тоді, коли утворюється розрив між тим, що реально пропонує підприємство та тим, яким чином у споживача складається уявлення про асортимент та якість запропонованих послуг на основі інформації, що поширюється. Адекватні й точні відомості про підприємство, рекламна діяльність та зв'язок із громадськістю необхідні для того, щоб перебільшити, або навпаки, применшити вагомість пропонованої послуги в контексті того, що споживач сприймає як показник її високої якості. Оскільки проконтролювати реакцію і дії особи складно тими ж методами, що застосовуються до машини, що виробляє продукцію, важливість та ефективність інформації й реклами зростає. Причинами протиріччя можуть бути: неефективні комунікації між персоналом, що контактують зі споживачами, і співробітниками, що формують рекламну політику; завищені обіцянки підприємства про якість послуг; схильність до переоцінки

можливостей та очікувань;

– сприйняттям послуг і очікуваннями щодо сервісу. Розбіжність виникає у тих випадках, коли споживач неправильно сприймає якість послуги. Або ж, дані протиріччя виникають при наявності хоча б одного з перших трьох розривів.

Дані розриви визначають загальний розрив у рівні сервісу підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, для скорочення якого потрібно зменшити величину кожної складової. З іншої сторони, дана модель не тільки дозволяє побачити процес надання послуги в цілому, а й виявити можливі джерела її незадовільної якості [227, с. 94].

У цілому, для усунення другого розриву (протиріччя щодо уявлення менеджерів про якість комунальних послуг та трансформацією цього подання в нормативних документах, правилах і порядках) підприємству необхідно здійснити всі заходи по впровадженню (інтеграції) процесів менеджменту якості в стратегічний менеджмент підприємства, згідно запропонованої схеми (Рис 4.5.). При цьому в якості підтримуючих процесів виступають: впровадження інновацій, управління ризиками, залучення інвестицій, оцінка якості комунальних послуг споживачами.

Підвищення якості надаваних комунальних послуг можливе в тому числі і за рахунок впровадження інновацій у сферу сервісного обслуговування комунального господарства. При цьому, інновації – це зміни, що підвищують ефективність управління у сфері надання комунальних послуг, що визначають розвиток, зміцнюють позиції і підвищують конкурентоспроможність організацій, а також поліпшують результати діяльності підприємств.

Дослідження зарубіжного досвіду впровадження інновацій у комунальну сферу дозволяє зробити висновок про позитивний ефект від впроваджених заходів. Зокрема, знижується потреба в комунальних ресурсах після модернізації опалювальних систем, ізоляції трубопроводів опалення та гарячого водопостачання із застосуванням новітніх матеріалів і т. ін.

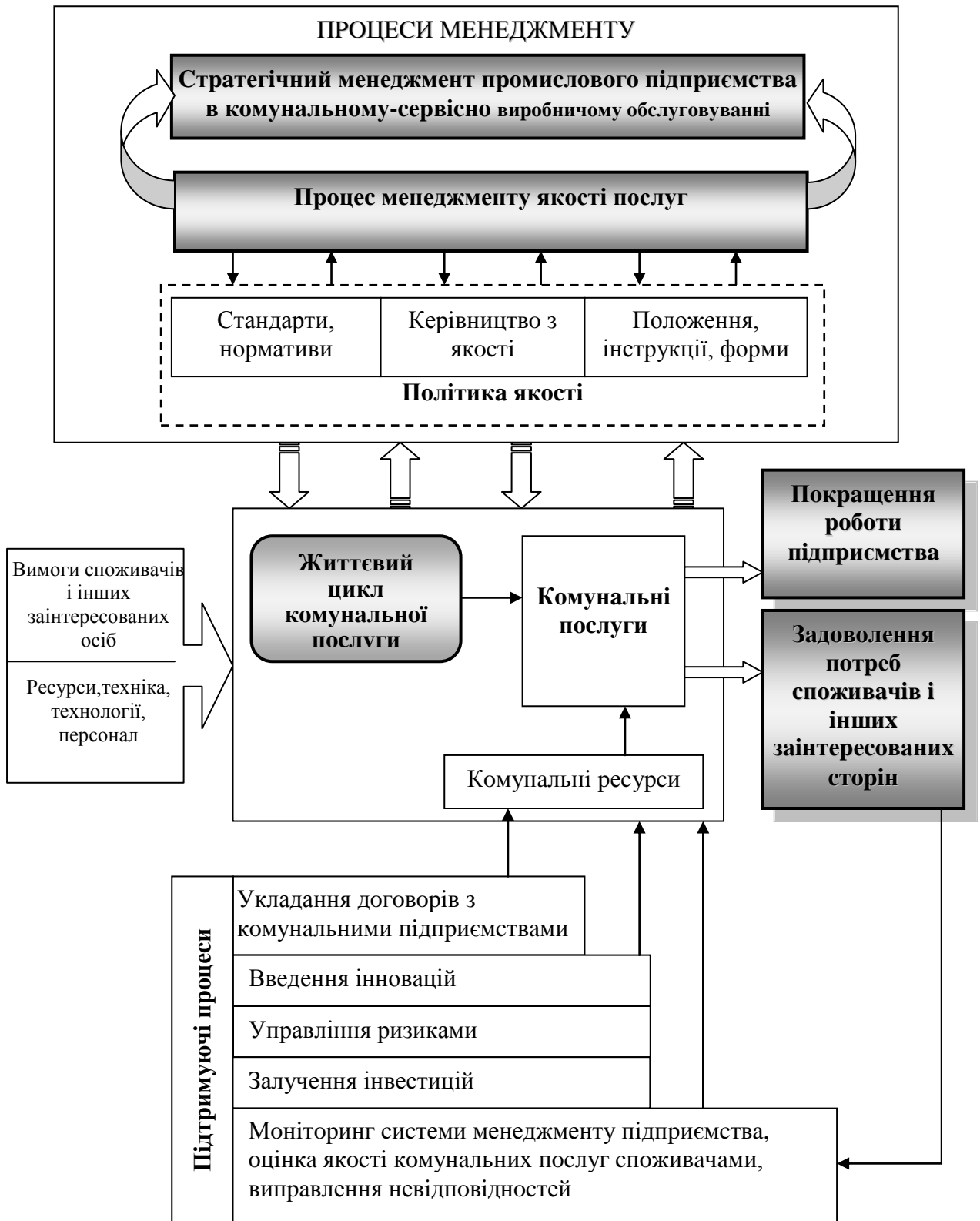

Рис. 4.5. Схема інтеграції менеджменту якості зі стратегічним менеджментом промислового підприємства в комунальному сервісно-виробничому обслуговуванні

Джерело: складено автором

Важливо відзначити, що окупність даних заходів складає в середньому 3-4 роки, яка досягається готовністю бізнес-структур співпрацювати з державними органами. В цілому всі інноваційні заходи повинні впроваджуватись у сфері комунальних послуг (водо-, тепло-, енергопостачання, водовідведення, а також контроль споживання та постачання ресурсів).

З технологічної точки зору поліпшити якість комунальних послуг, що надаються, дозволить застосування наукоємних технологій [95, с. 12]. До подібних технологій слід віднести застосування:

- діагностичних систем і технологій, що дозволяють вчасно попередити або уникнути аварії, проаналізувати склад ресурсів, знизити перепади у мережах і непродуктивні втрати ресурсів, скоротити час ремонту і модернізації трубопроводів, збільшити період служби мереж;

- інформаційних технологій для збору, перетворення і збереження отриманих даних, прийняття обґрунтованих оперативних управлінських рішень.

Упровадження даних технологій знижує вартість надання послуг, що може знайти своє застосування для зниження витрат і підвищення якості послуг. Пріоритет при цьому належить найбільш витратному електро-, водо- і теплопостачанню.

За оцінками фахівців, наприклад зменшення енергоспоживання на 40% можна досягати за рахунок утеплення захисних конструкцій, модернізації віконних і дверних отворів, систем вентиляції. При виборі комплексу заходів подібного роду необхідно враховувати результати оцінки енергетичної складової елементів конструкції будівель.

Переваги установки тепло- та водолічильників або датчиків, крім виключення оплати наднормативних втрат у мережах, полягають також в урівноваженні перевищення нормативного споживання над фактичним, економії ресурсів промисловими споживачами, а також попередженні або швидкій ліквідації аварій при виявленні витоків, перепадів тиску.

Для поліпшення роботи тепло- і водопостачання наукоємні технології використовуються у системах тепло-, гідро- і антикорозійного захисту металевих трубопроводів, особливо гарячого водопостачання.

На зниження ресурсоємності тепло- і водопостачання можуть бути спрямовані:

- розробка і впровадження безтраншейних технологій ремонту і відновлення мереж, включаючи пневморотаційні, гідродинамічні машини;
- застосування у системах опалювання автоматичних воздуховідводів;
- упровадження автоматизованих систем управління водопостачанням;
- реконструкція теплових пунктів за допомогою автоматизації, телемеханізації, регульованих приводів теплообмінників з мікропроцесорним управлінням, високоефективного теплообмінного устаткування на основі використання пластинчастих та інших теплообмінників, які мають високі коефіцієнти теплопередачі, що дозволяють регулювати продуктивність і захист від засмічення або забезпечити достатньо легке очищення.

На зниження ресурсоємності електропостачання повинні бути спрямовані:

- визначення оптимальних режимів роботи насосів;
- використання частотно-регульованих електроприводів, що дозволяє значно знизити витрати води та електроенергії;
- упровадження комп'ютеризованих систем контролю за енергоспоживанням;
- використання нетрадиційних джерел енергії (сонця, вітру, низькопотенційного тепла стоків на очисних спорудах), установки сучасних автоматизованих агрегатів замість енергоємних ковшів.

Упровадження інновацій, включаючи ресурсозберігаючі технології, у діяльність підприємств, що надають, а особливо тих, що споживають послуги газо-, водо- і теплопостачання, водовідведення, потребує відповідного

організаційного забезпечення. При цьому значний імпульс з упровадження інновацій у діяльність підприємств може дати розробка і реалізація стратегічних проектів на рівні місцевих органів влади, які сприяють формуванню і просуванню нового позитивного іміджу комунального господарства і стратегічних цілей розвитку.

Оскільки у даний час більшість міст України вичерпали екстенсивні резерви і можливості соціально-економічних перетворень, тому для розвитку підприємств і поліпшення забезпечення підприємств необхідне використання інтенсивних механізмів, якісних чинників зростання. Для ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах необхідна наявність високої ринкової конкурентоспроможності, досягти якої неможливо без упровадження істотної інноваційної структурної і технологічної перебудови.

Вказані проекти, пов'язані з розробкою і виробництвом наукоємних товарів, потребують значних капітальних вкладень. Через ряд обставин застосування традиційних інвестиційних схем у даному випадку є обмеженим. Фінансування подібних проектів може забезпечуватись залученням максимальної кількості зацікавлених учасників. При цьому схема фінансування проекту має задовольняти інтереси банку, інвесторів, органів місцевого самоврядування, підприємства з виробництва обладнання для ресурсозбереження та споживачів послуг. Якісне управління реалізацією проекту через процес бюджетування спрямоване на максимальне зниження ризику неповернення залучених ресурсів.

Отже, процес розробки та впровадження інновацій обов'язково повинен базуватися на наступних принципах:

- впровадження інновацій має бути вигідним для держави, промислових споживачів комунальних послуг та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- держава повинна підтримувати виробничі підприємства в комунальному сервісно-виробничому обслуговуванні, які здійснюють

впровадження інновацій, виступаючи гарантом, та впровадження пільгового податкового режиму.

В цілому заходи, спрямовані на підвищення якості у сфері надання комунальних послуг на основі інновацій, дозволять:

- підвищити якість надаваних послуг;
- підвищити задоволеність якістю послуг споживачів;
- замінити повністю зношене обладнання на підприємствах, що мають відношення комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- здійснювати контроль споживання та постачання комунальних ресурсів;
- знизити кількість шкідливих викидів у навколишнє середовище;
- зменшити втрати комунальних ресурсів у мережах;
- підвищити якість водопровідної води;
- застосувати альтернативні джерела енергії;
- знизити питоме споживання енергії, підвищити енергоефективність.

Розвиток ринкових відносин у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування поступово призводить до необхідності управління ризиками в напрямі ефективного надання та споживання комунальних послуг. Об'єктивна необхідність такого регулювання пов'язана з високою як виробничою, так і соціальною значимістю комунальних послуг, їх безперервністю і незамінністю іншими видами послуг. При чому під ризиком слід розуміти невизначеність, пов'язану з вартістю витрат на обслуговування комунальних мереж, або ймовірність несприятливого результату як для промислових споживачів комунальних послуг, так і для підприємств сфери комунального господарства у зв'язку з діяльністю з обслуговування мереж та надання комунальних послуг. Усі ризики, що виникають у процесі надання та споживання комунальних послуг, можна розділити на внутрішні і зовнішні. При цьому зовнішні ризики також умовно можна поділити на прямі і непрямі. До непрямих ризиків варто віднести:

- інфляційний (можливість знецінення грошей, а також реальної вартості активів в результаті зростання цін);
- політичний (прийняття органами державної влади рішень, що ведуть до виникнення збитків або скорочення розмірів прибутку);
- нормативно-правовий (законодавче регулювання тарифів на деякі види комунальних послуг; введення стандартів, правил, норм обслуговування).

До прямих ризиків відносяться:

- галузевий (наявність адміністративних бар'єрів, низька інформованість споживачі);
- соціальний (висока соціальна значимість комунальних послуг, обумовлена задоволенням на основі їх базових потреб людини);
- регіональний (соціальні, економічні та політичні особливості кожного окремого адміністративного і географічного регіону);
- правовий (недосконалість законодавчої бази в регулюванні питань надання комунальних послуг);
- культурологічний (менталітет споживачів комунальних послуг);
- фінансовий (недосконалість тарифної політики);
- природно-кліматичні (можливі збитки від природних катаклізмів).

Серед внутрішніх ризиків можна виділити наступні:

- підприємницький (втрати, збитки, пов'язані з неправильним веденням бізнесу);
- кадровий (відсутність кадрів необхідної кваліфікації);
- стратегічний (втрата споживача через небажання продовжувати договір на постачання послуг, поява конкурентів);
- фінансовий (незадовільний стан платежів; приховування або невірне надання інформації з використання коштів керівниками керуючих компаній);
- нормативно-правовий (невідповідність внутрішньої документації організації чинному законодавству);

- репутаційний (погіршення рейтингу керуючої компанії у зв'язку з низькою якістю наданих послуг або некоректними розрахунками з споживачами);
- інвестиційний (неотримання очікуваної норми прибутку на вкладений капітал);
- професійний (виникнення необхідності відшкодувати шкоду життю, здоров'ю, майну третіх осіб, завдану внаслідок недоліків здійснення комплексу робіт з управління житловими будинками).

Для управління ризиками в керуючих організаціях сфери комунального господарства слід розробляти алгоритм управління ризиками, який дозволить своєчасно реагувати на них.

У сучасних умовах господарювання практика оцінки якості різних послуг отримала досить широке поширення. Однак дослідження українського досвіду оцінки якості комунальних послуг дозволяє зробити висновки про те, що в більшості випадків проводиться загальна рейтингова оцінка діяльності підприємств, що надають комунальні послуги, а не якості наданих ними послуг, внаслідок цього досі не вироблена єдина методика оцінки якості комунальних послуг.

Можна зробити висновок, що на підприємствах, які користуються комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням немає усвідомлення того, що оцінка якості комунальних послуг є важливим аспектом на шляху до підвищення якості послуг та підвищення конкурентоспроможності самих підприємств. Як наслідок, у процесі взаємозв'язку багатьох промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування характерними є низька інформаційна прозорість, відсутність бажання більш тісно взаємодіяти, порушення нормативів, стандартів і правил надання комунальних послуг.

У зв'язку з цим необхідна розробка методу оцінки якості комунальних послуг самими споживачами, яка повинна складатися з сутності поняття

“оцінка якості комунальних послуг”, мети, завдань, принципів, функцій та алгоритму оцінки якості комунальних послуг.

Алгоритм оцінки якості комунальних послуг повинен складатися з наступних етапів.

1. Вибір методу оцінки якості комунальних послуг.
2. Визначення кількості учасників опитування.
3. Визначення напрямів визначення якості, а також показників, що входять у кожен напрям, та періодичності проведення оцінки.
4. Роз'яснювальна робота із споживачами комунальних послуг.
5. Збір та обробка кількісних і якісних показників якості комунальних послуг.
6. Визначення комплексного показника якості, що відображає задоволеність споживача послугою.

При цьому, необхідно зауважити, що у дослідженнях Б. Міттала і В. М. Лассара було виявлено, що задоволеність впливає на лояльність споживача до підприємства, що надає послуги: найменша незадоволеність гарантує нелояльність, і тільки максимальна задоволеність забезпечує лояльність. Повне задоволення споживачів є визначальним чинником формування лояльного ставлення, але це вимагає регулярного проведення дослідження для відстеження динаміки задоволеності споживачів і оперативного усунення невідповідностей [27, с. 56]. Процес вимірювання і поліпшення рівня якості послуг передбачає постійне діагностування невідповідності між очікуваннями і сприйняттями послуг, що отримуються споживачем. Зворотній зв'язок дає можливість керівництву компанії оперативно реагувати на оцінки промислових споживачів щодо спожитих послуг, удосконалювати їх, робити послуги максимально привабливими для споживача (рис. 4.б.).

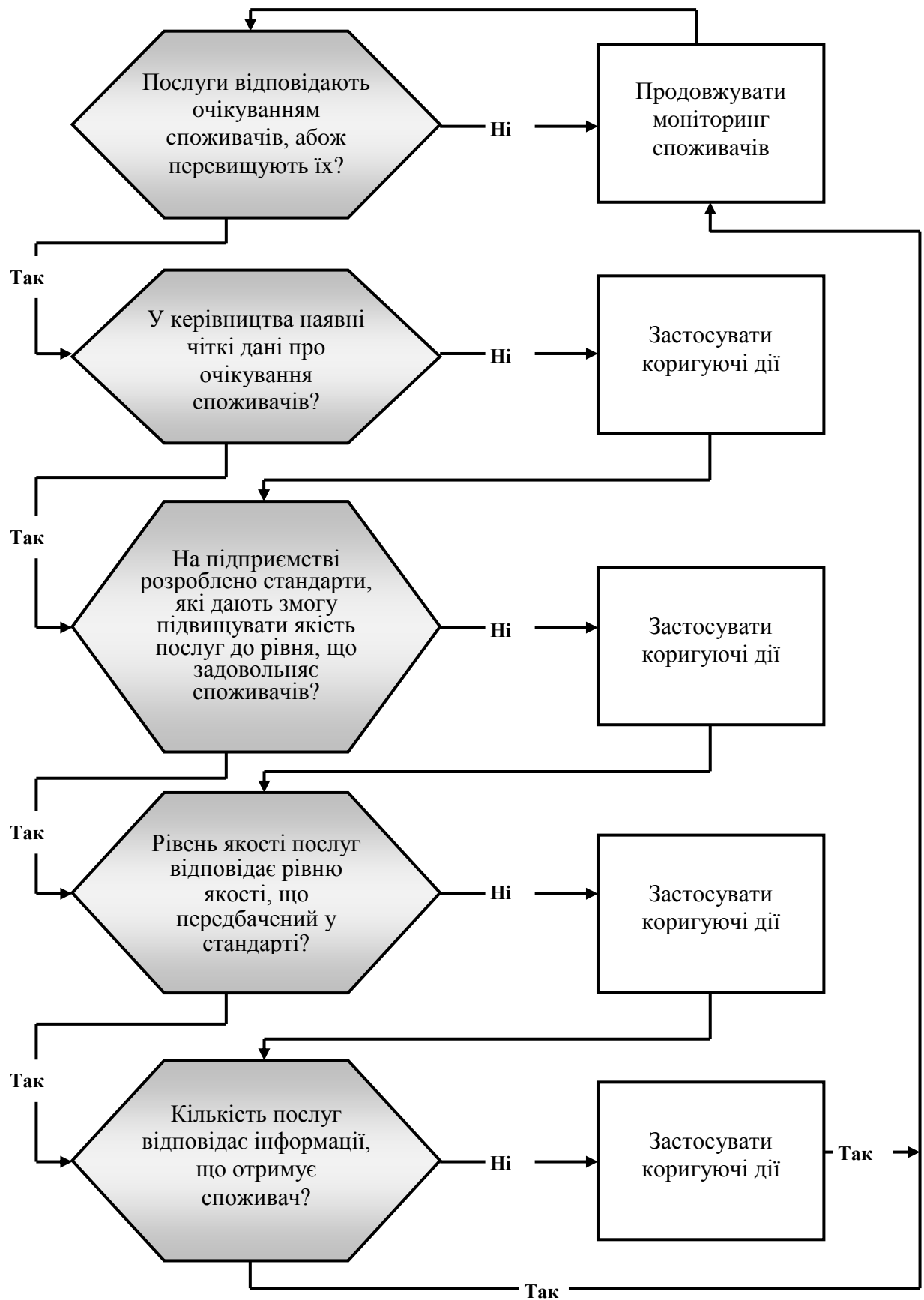

Рис. 4.6. Алгоритм безперервного вимірювання якості комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового підприємства

Джерело: адаптовано автором на основі [272]

У разі якщо показники сприйняття комунальних послуг, наданих підприємством, виявляться нижче показників за очікуваннями, необхідно розглянути невідповідності, виявити причини їх виникнення та здійснити коригувальні дії для усунення виявлених причин.

Нові дослідження (узгодження), проведені на наступній стадії процесу, визначають ступінь успішності коригувальних дій щодо усунення виявлених невідповідностей. Зрештою процеси вимірювання рівня якості послуг та їх поліпшення повинні бути організовані як безперервні.

Пам'ятаючи про вище описані розриви і прагнучи надавати послуги високої якості, керівництво підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування повинно постійно підвищувати рівень якості надаваних послуг, керуючись високими стандартами обслуговування, створити систему контролю надання послуг, систему задоволення скарг споживачів і особливу увагу приділяти персоналу.

Проведені дослідження задоволеності споживачів дозволять поліпшити характеристики послуг і підвищити якість обслуговування, сприятимуть зміцненню конкурентної позиції підприємства на ринку і призведуть до встановлення довгострокового взаємовигідного партнерства продавця і покупця.

При дослідженні задоволеності комунальними послугами, як вже було сказано, необхідно враховувати як інтереси самих промислових споживачів, так і підприємств, що надають комунальні послуги. Інтереси промислових споживачів комунальних послуг можна представити наступним чином:

$$K_{\text{факти}} = \frac{C_i}{C_i}, \quad (4.1)$$

де C_i – ціна, яку готовий заплатити промисловий споживач за комунальні послуги по i -му об'єкту (визначається виходячи з потреб їх придбання і сукупності пропонованих параметрів якості);

C_i – фактична вартість комунальних послуг для споживача по i -му об'єкту;

$K_{факти}$ – якість наданих комунальних послуг по i - му постачальнику, при цьому повинна виконуватися умова:

$$K_{факти} \geq H, \quad (4.2)$$

де H – нормативна якість комунальних послуг, параметри якої закріплені в чинному законодавстві і додатково відображені в договорі на постачання комунальної послуги для промислового підприємства.

При цьому можливі три ситуації.

1. $K_{факти} = 1$. Ситуація сприятлива як для промислових споживачів комунальних послуг, так і для підприємства, що надає послуги. У даному випадку якість наданих комунальних послуг відповідає очікуванням споживачів і вартості їх отримання.

2. $K_{факти} > 1$. Ситуація найбільш сприятлива для споживача, оскільки якість наданих послуг перевищує його очікування. Тобто, підприємство-споживач комунальних послуг, вважатиме, що отримало послуги високої якості при невеликих витратах.

3. $K_{факти} < 1$. Якість наданих комунальних послуг не задовольняє потреби промислових споживачів. Тобто, споживачі комунальних послуг можуть звертатись за відшкодуванням збитків, що спричинені наданням неякісних послуг.

Інтереси промислового підприємства, що отримує комунальні послуги в довгостроковому періоді мають вигляд цільової функції:

$$E = \sum_{i=1}^n (NC_i - NS_i) \rightarrow \min, \quad (4.3)$$

де E – ефективність від отриманих комунальних послуг промисловим підприємством за період часу за заключеними договорами;

NC_i – частка витрат на отримання комунальних послуг від i - го постачальника в загальному обсязі витрат промислового підприємства;

NS_i – частка витрат на комунальні послуги від i – го постачальника віднесена на собівартість реалізованої продукції;

i – номер підприємства що надає комунальні послуги, $i = (1, n)$;

n – кількість підприємств, що надають комунальні послуги.

У короткостроковому періоді для промислового підприємства важливим є аналіз показника ефективності взаємовідносин з надавачами комунальних послуг (R_i), що розраховується наступним чином:

$$R_i = \frac{\Pi_i}{C_i(S_i)} \times 100\% , \quad (4.4)$$

де Π_i – прибуток, отриманий промисловим підприємством в результаті отримання якісної комунальної послуги по i - му контракту, що забезпечила стабільність виробничого процесу.

C_i – витрати на отримання комунальних послуг від i - го постачальника в загальному обсязі витрат промислового підприємства;

S_i – витрати на отримання комунальних послуг від i – го постачальника віднесені на собівартість реалізованої продукції.

На основі аналізу показників якості наданих комунальних послуг та рентабельності взаємовідносин з постачальниками вибудовується матриця взаємовідносин з постачальниками, що дозволяє підприємству вибрати стратегію поведінки промислового підприємства орієнтовану більш ефективного і якісного надавача комунальних послуг (рис. 4.7.).

Важливим моментом при виборі стратегії зниження собівартості надання послуг є збереження заданого рівня якості. Це можливо на основі підвищення продуктивності праці працівників, впровадження ефективної системи матеріального стимулювання. Стратегія підвищення якості комунальних послуг повинна реалізовуватися із збереженням собівартості надаваних послуг і ґрунтуватися на дотриманні трудової, технологічної дисципліни, підвищенні ефективності організаційно-управлінської діяльності. Загалом темпи зростання якості комунальних послуг повинні бути вище темпів зростання собівартості наданих послуг.

Рівень рентабельності взаємовідносин з клієнтами	Високий	Необхідно підвищувати якість послуг	Необхідно знижувати вартість послуг	Найбільш сприятлива ситуація для обох сторін
	Середній	Необхідно підвищувати якість послуг	Ситуація, що задовольняє обидві сторони	Необхідно знижувати собівартість послуг
	Низький	Необхідно досліджувати потреби споживачів	Необхідно знижувати собівартість послуг	Необхідно знижувати собівартість послуг

$K_{\text{факті}} < 1$ $K_{\text{факті}} = 1$ $K_{\text{факті}} > 1$

Рівень якості комунальних послуг, що надаються

Рис. 4.7. Матриця взаємовідносин підприємств у контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: складено автором

Третім розривом, що виникають у процесі надання комунальних послуг, є розрив між розробленими нормативами, стандартами, правилами і процесом реалізації їх на практиці. Даний розрив виникає через те, що розроблені документи в галузі забезпечення якості надаваних комунальних послуг так і не доводяться до персоналу підприємства, що надає комунальні послуги. Поліпшення результативності та ефективності підприємства, у тому числі системи менеджменту якості, можливо тільки через залучення усіх працівників та їх підтримки [198, с.325]. Даний процес складається з наступних етапів.

На першому етапі політика в галузі якості надання комунальних послуг розробляється і являє собою цілі, завдання та принципи даної політики.

На другому етапі розроблена політика впроваджується у процеси системи управління якістю, а система менеджменту якості безперервно

взаємодіє зі стратегічним менеджментом підприємства і з життєвим циклом комунальних послуг.

На третьому етапі політика менеджменту якості підприємства у вигляді нормативів, стандартів, правил, механізмів реалізації доводиться до персоналу всіх рівнів підприємства.

На четвертому етапі визначається компетентність персоналу підприємства, так як для виконання завдань із забезпечення якості кожен працівник повинен володіти певними знаннями, вміннями і навичками, відповідно, повинна бути створена система підвищення якості кадрового складу працівників керуючих організацій.

На п'ятому етапі необхідне створення системи взаємозв'язку цілей організації і цілей персоналу для того, щоб персонал розумів, яких цілей йому необхідно досягти, щоб у підсумку підприємство змогло досягти своїх цілей в галузі управління якістю комунальних послуг.

На шостому етапі необхідна розробка та впровадження системи мотивації персоналу, яка спонукатиме персонал досягати поставлених перед ним цілей на основі розроблених ключових показників ефективності.

Для ліквідації четвертого розриву необхідна побудова науково-обґрунтованої інформаційної політики щодо споживачів комунальних послуг.

Отже, усунення розривів безумовно сприятиме підвищенню якості комунальних послуг, зниженню ресурсоемності обслуговування, наслідком чого з'явиться зростання конкурентоспроможності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. При цьому, як вже було сказано, характер якості комунальної послуги, відмінний від якості матеріальних продуктів і якості більшості послуг. Для продуктів якість представляється у порівнянні з еталонним зразком, а для послуги часто пов'язується з кваліфікацією персоналу, і в обох випадках з очікуваннями споживача. Споживач же, принаймні, в даний час, часто не має чіткого уявлення про очікування якості. У той же час якість більшої частини

комунальних послуг має нормативно встановлену величину. Якість комунальної послуги можна визначити як властивість або сукупність властивостей об'єкта комунального господарства, що обумовлюють його придатність для використання за призначенням після впливу послуги.

Даний підхід до визначення якості послуг підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування справедливий для обох структурних складових ринку комунальних послуг. Перша складова – послуги природних монополій. Відносини на цьому ринку регулюються державою, система виробництва і надання послуг тут вибудовувалася десятиліттями. Демонізація на ринку послуг природних монополій в багатьох випадках недоцільна, а подкуди неможлива. Окрім того, є ймовірність, що в результаті зменшення обсягу виробництва значно зростають постійні та змінні витрати підприємств, а з ними собівартість і тарифи. Інша складова ринку комунальних послуг – це послуги керуючих компаній і обслуговуючих організацій, де розвиток конкурентних відносин має істотний потенціал, а це призводить до зниження витрат усіх видів ресурсів, собівартості послуг, і, як наслідок, до підвищення якості обслуговування [119].

Структуризація ринку комунальних послуг не перешкоджає узагальненню результатів їх діяльності. Єдину точку зору, з якої можна розглядати результати обслуговування, формує споживач, для якого послуги природних монополій і приватних обслуговуючих компаній носять комплексний характер, що формує якість життя та ефективність господарювання. Отже, результатами основної діяльності підприємств комунального спрямування є послуги. На відміну від послуг інших галузей сфери сервісу, комунальні послуги в переважній більшості “матеріально-речовинні” і повинні відповідати нормативам якості матеріальних продуктів. Так, наприклад, з теплопостачання – температурі повітря в приміщеннях за умови виконання заходів з утеплення приміщень згідно з діючими нормами і правилами; з електропостачання – параметрам електричної енергії за чинним стандартом; з холодного водопостачання – гігієнічним вимогам за

властивостями і складом води, що подається, а також розрахунковій витраті води у точці розбору; з гарячого водопостачання – гігієнічним вимогам за складом, властивостями по температурі нагріву води, що подається, а також розрахунковій витраті води у точці розбору; по каналізації – відведення стічних вод.

Отже, одним із показників якості обслуговування можна враховувати якість матеріальних послуг.

Відповідно до вищевикладеного, послуги природних монополій розглядаються безпосередньо в межах районів проживання споживачів, тобто від районного комунального підприємства (об'єднання) до об'єкту надання послуги. Саме у сфері діяльності керуючих компаній і районних обслуговуючих організацій відбувається формування конкурентного середовища, розширення номенклатури та асортименту комунальних послуг. Найбільш перспективними в цьому відношенні представляються послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту, управлінські послуги керуючих компаній (і власне керуючих). На ефективність роботи підприємства як прямо, так і опосередковано впливатиме його забезпеченість основними і оборотними засобами і персоналом необхідної кваліфікації, що і можна прийняти за другий показник якості обслуговування.

Крім матеріальних послуг, встановлюються нормативні параметри з ремонту та технічного обслуговування. Прийmemo третім показником якості обслуговування обсяг виконаного ремонту (можливості підприємства з ремонту), а четвертим – обсяг виконаного технічного обслуговування (можливості підприємства з обслуговування).

Якість управлінського впливу щодо персоналу, ресурсів і процесів підприємства, можна прийняти за п'ятий показник якості обслуговування. При цьому основним ресурсом, що бере участі у процесі управління, є інформація, щодо якої можливо виконати наступну декомпозицію процесу управління: 1) оцінка обстановки, ситуації, що вимагає прийняття

управлінського рішення; 2) передача необхідної достовірної інформації; 3) збір і обробка інформації, необхідної для прийняття рішення.

Максимум кожного показника досягається при повному задоволенні потреби у відповідній групі послуг, а враховуючи відносний характер між очікуваннями споживачів і фактичною якістю послуг, можна уявити показники якості обслуговування у вигляді математичних очікувань рівноважних, прагнучих до одиниці, відносин. Винятком у даному випадку буде повністю суб'єктивний показник повноти і якості оцінки ринкової ситуації, вплив якого слід визначати експертним шляхом.

Згідно з прийнятими умовами модель впливу якості обслуговування на конкурентоспроможність підприємства показана в табл.4.2.

Таблиця 4.2

Модель впливу якості обслуговування на конкурентоспроможність
промислового підприємства

Індекс зміни конкурентоздатності	Узагальнюючий показник якості обслуговування	Показник якості обслуговування
Індекс зміни конкурентоздатності за рахунок якості матеріальних послуг, що надаються: $\Delta KZ_i = \sum_{\gamma=1}^n KZ_{\gamma} [M(Z_{of})]$	Забезпеченість груп споживачів матеріальними послугами	Очікування ступеню забезпеченості груп споживачів матеріальними послугами $\left[M(Z_{of}) \frac{Z_{of}^{\phi}}{Z_{of}^T} \right] \rightarrow 1$, де: Z_{of}^{ϕ} – фактична (прогнозована) забезпеченість групи споживачів f -м видом матеріальних послуг; Z_{of}^T – необхідна забезпеченість групи споживачів f -м видом матеріальних послуг.
Індекс зміни конкурентоздатності за рахунок забезпечення підприємства ресурсами: $\Delta KZ_i = \sum_{\gamma=1}^n KZ_{\gamma} [M(P_{oj})]$	Забезпеченість підприємства основними, оборотними засобами та персоналом	Очікування ступеню забезпеченості підприємства основними, оборотними засобами та персоналом: $[M(P_{oj})] = \frac{K_{oj}^{\phi}}{K_{oj}^H} \rightarrow 1$, де: K_{oj}^{ϕ} – фактична наявність j -го виду ресурсів для виконання робіт по обслуговуванню споживачів; K_{oj}^H – необхідна наявність j -го виду ресурсів для виконання робіт по обслуговуванню споживачів;

Продовження табл. 4.2

<p>Індекс зміни конкурентоздатності за рахунок виконаного ремонту об'єктів комунального значення:</p> $\Delta KZ_i = \sum_{\gamma=1}^n KZ_{\gamma} [M(BP_{oj})]$	<p>Можливості підприємства щодо виконання ремонту</p>	<p>Очікування щодо відновлення справності (ресурсу) об'єктів комунального призначення</p> $[M(BP_{oj})] = \frac{BP_{oj}^{\phi}}{BP_{oj}^T} \rightarrow 1,$ $BP_{oj}^{\phi} = \frac{(N_j^{\phi} - N_j^P) + K_{BO} N_j^{PT}}{N_j^n}$ $= K_j^y - P(1 - K_{BO}^T)$ <p>де: N_j^P – вихід з ладу j-го виду об'єктів; P – коефіцієнт виходу з ладу j-го виду об'єктів; K_{BO} – коефіцієнт відновлення справності (ресурсу) об'єктів; N_j^{ϕ} – фактична наявність j-го виду об'єктів; N_j^n – нормативна кількість справних об'єктів; T – тривалість періоду.</p>
<p>Індекс зміни конкурентоздатності за рахунок виконання ремонтів об'єктів комунального призначення:</p> $\Delta KZ_{\gamma} = \sum_{\gamma=1}^n KZ_{\gamma} [M(L_{o\gamma})]$	<p>Можливості підприємства щодо виконання технічного обслуговування</p>	<p>Очікування щодо підтримки дієздатності об'єктів і устаткування комунального призначення</p> $[M(L_{o\gamma})] = \frac{L_{o\gamma}^{\phi}}{L_{o\gamma}^T} \rightarrow 1,$ <p>де: $L_{o\gamma}^{\phi}$ – фактичний об'єм виконаного технічного обслуговування; $L_{o\gamma}^T$ – необхідний (прогнозований) об'єм виконаного технічного обслуговування</p>
<p>Індекс зміни конкурентоздатності за рахунок ефективності функціонування системи управління підприємством:</p> $\Delta E_{\phi}^{\Pi} = \varphi(E_{\phi}^{cy})$ $\Delta E_{\phi}^{cy} = \sum_p^m E_p^{cy}$ $\sum_y n_j^{cy} \left\{ [M(K_{ou})]^m [M(K_{\Pi})] [M(K_{co})]^a \prod_{j=1}^{\Pi} I_j \right.$ <p>де: E_p^{cy} – ефективність системи управління підприємством при p-му стані;</p>	<p>Оперативність і обґрунтованість прийняття рішення</p>	<p>1. Очікування ступеню повноти і якості оцінки ринкової ситуації при прийнятті рішення у відповідності до встановленого часу циклу управління</p> $[M(K_{ou})] = \frac{K_{ou}^{\phi}}{K_{ou}^T};$ $K_{ou} = \frac{T_{ou}^{\phi}}{T_{ou}^T}; T_{ou}^T = f(T_{uv})$ <p>де: T_{ou}^{ϕ} – фактичне (прогнозований) час оцінки ринкової ситуації, год.;</p>

Продовження табл. 4.2

<p>n_j^{cy} – коефіцієнт важливості, пріоритету системи управління підприємством в j-му елементі;</p> <p>P_y^{cy} – коефіцієнт стійкості j-го елементу системи управління;</p> <p>q_y – вірогідність збою системи управління j-го елементу;</p> <p>Π – кількість j-го елементів системи управління.</p>		<p>T_{oi}^T – необхідний час для оцінки ринкової ситуації, год.</p> <p>2. Очікування ступеню своєчасності передачі заданих об'ємів інформації</p> $[M(K_{TVI})] = \frac{K_{TVI}^{\phi}}{K_{TVI}^T} \rightarrow 1;$ $K_{TVI} = \frac{T_{TVI}^{\phi}}{T_{TVI}^T} \rightarrow 1; T_{TVI}^T = f(T_{cy})$ <p>де: T_{TVI}^{ϕ} – фактичний час для передачі необхідних об'ємів інформації в год.</p> <p>T_{TVI}^T – необхідний час для передачі необхідних об'ємів інформації, год.</p> <p>3. Очікування ступеню своєчасності збору і обробки заданих об'ємів інформації до встановленого часу циклу управління</p> $[M(K_{co})] = \frac{K_{co}^{\phi}}{K_{co}^T} \rightarrow 1;$ $K_{co} = \frac{T_{co}^{\phi}}{T_{co}^T} \rightarrow 1; T_{co}^T = f(T_{cy})$ <p>де: T_{co}^{ϕ} – фактичний час збору і обробки інформації, год.</p> <p>T_{co}^T – необхідний час для збору і обробки інформації, год.</p>
---	--	--

Індекс зміни конкурентноздатності підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування залежно від якості обслуговування:

$$\Delta KZ_i = \sum_{\gamma}^n KЯO_i - KZ_{\gamma} \quad (4.5)$$

KZ_{γ} – конкурентоздатність γ -го підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування;

$KЯO_i$ – коефіцієнт якості обслуговування i -ї групи споживачів за видами обслуговування;

$\gamma = 1, 2, 3, \dots, n$ – кількість груп споживачів, що обслуговуються даним підприємством;

i – назва групи споживачів.

Пропонована модель дає однозначне уявлення про вплив якості надаваних послуг як основної діяльності підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування на зміну його конкурентоспроможності. Крім того, метод абстрактного математичного моделювання, застосований для побудови даної моделі, дозволяє з високим ступенем достовірності приймати рішення з приводу перерозподілу ресурсів та уточнення поточних цілей підприємства для виконання різних завдань обслуговування споживачів.

4.3. Конкретизація перспектив економічного розвитку взаємовідносин промислових підприємств та сфери послуг

Упродовж останнього десятиліття проблеми, пов'язані з функціонуванням сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, перебувають у фокусі пильної політичної уваги, проте серйозних практичних зрушень у цій сфері досі не відбулося. Перманентна політична криза відсунула на другий план актуальні питання реформування комунального комплексу України. Разом із тим загальний стан сфери комунального забезпечення промислового сектору потребує негайного втручання всіх зацікавлених сторін, і в першу чергу держави та органів місцевого самоврядування. Ще одним підтвердженням цьому є регулярно – виникаючі проблеми в роботі галузі як техногенного, так і економічного характеру (соціального, інноваційного).

Комунальне господарство України, як об'єкт державного управління, має свої специфічні особливості: виступає як багатогалузевий комплекс, що включає підгалузі, які є природними монополіями, та конкурентні підгалузі; продуктом його життєдіяльності є, передусім, послуги, які надаються у виробничій та невиробничій сферах.

Свої особливості в роботу галузі вносить фінансово-економічна криза, зменшуючи і без того обмежені можливості її ресурсного забезпечення та

надійного функціонування. У комунальному господарстві накопичено багато проблем, що ставлять під загрозу можливість його сталого функціонування. Відсутність системних перетворень у цій сфері, недосконалість нормативно-правової бази та непослідовність у прийнятті рішень не дозволило досягти бажаного результату щодо створення фінансовоспроможних та ефективно працюючих у ринкових умовах підприємств комунального господарства, які б надавали споживачам послуги необхідного рівня та якості.

Відсутність інвестицій та обігових коштів підприємств призвела до значного погіршення технічного стану основних фондів, підвищення аварійності об'єктів комунального господарства, збільшення питомих витрат і непродуктивних витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень і якість комунальних послуг. Недосконала тарифна політика зумовила хронічну і постійно зростаючу збитковість підприємств.

У суспільстві тривалий час обговорюються питання принципової можливості функціонування комунального господарства з такими високими питомими витратами матеріальних і енергетичних ресурсів, втратами та нераціональними витратами питної води і теплової енергії, безгосподарним відношенням до утримання та експлуатації об'єктів комунального господарства як власників, так і споживачів.

Недосконалість системи управління підприємствами комунального господарства, а також системи регулювання природних монополій призвела до того, що підприємства галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати споживачам послуги належної якості.

Нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів, їх неефективне розміщення, відсутність дієвого механізму залучення позабюджетних коштів не сприяють вирішенню завдань технічного переоснащення комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури. Не налагоджена ефективна співпраця з приватними інвесторами, міжнародними

фінансовими установами та донорськими організаціями, не створений сприятливий інвестиційний клімат.

Значними і постійно зростаючими є втрати води і теплової енергії. Питомі витрати енергетичних ресурсів під час виробництва і надання комунальних послуг майже вдвічі перевищують відповідні показники країн Європейського Союзу.

Зазначені проблеми зумовлюють необхідність пошуку і впровадження нових концептуальних підходів до реформування комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в умовах економічних реформ, адже досвід промислово-розвинених країн світу засвідчує, що структурна перебудова економіки постіндустріального та інформаційного суспільств можлива лише за умови широкого використання наукового та виробничо-технічного потенціалу. В ринкових умовах господарювання вирішення цих питань потребує вдосконалення підходів до управління, а також організація виявлення резервів розвитку комунального сектору економіки. Термін “резерв” у практиці господарської діяльності вживається у подвійному значенні. З одного боку, резервами вважаються запаси ресурсів (сировини матеріалів, устаткування, палива тощо), які необхідні для безперебійної роботи підприємства і створюються на випадок додаткової потреби в них. З іншого боку, резервами вважаються можливості підвищення ефективності виробництва. Звідси випливає, що резерви як запаси і резерви як можливості підвищення ефективності виробництва – це різні поняття і відсутність чіткого розмежування між ними часто призводить до термінологічної плутанини. Тому на практиці найчастіше уживаються терміни “резервні фонди” як запаси матеріальних ресурсів і “господарські резерви” як можливість розвитку виробництва щодо досягнутого рівня на основі використання досягнень НТП.

У контексті даного дослідження під резервами розуміються можливості підвищення ефективності використання кожного виду ресурсів за рахунок запланованих організаційно-технічних заходів, які кількісно

сумарні та будуть використані в майбутньому періоді. При цьому підвищення ефективності виробництва значною мірою залежить від того, наскільки повно виявляються і реалізуються наявні резерви поліпшення використання ресурсів, зниження поточних витрат [167].

До основних економічних резервів розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування можна віднести:

- розробку і реалізацію ефективної тарифної політики комунальних підприємств;
- упровадження інновацій, включаючи ресурсозберігаючі технології, у діяльність підприємств, що надають послуги газо-, водо- і теплопостачання, водовідведення;
- використання інноваційних підходів до вдосконалення інфраструктури комунального сектору економіки із залученням приватних інвестицій.

Діяльність промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування має важливе соціально-економічне значення, це основа життєзабезпечення будь-якого міста, зокрема і діяльності промислових підприємств, тому проблеми, які виникають у цій сфері, миттєво відбиваються на економічній ситуації в місті. При цьому останнім часом у комунальній сфері м. Тернополя, а також інших міст України складається така ситуація: технічний стан технологічного обладнання та мереж, переважна більшість яких перебуває в незадовільному стані, має значний вплив на вартість послуг підприємств. Морально застарілі технології виробництва послуг, через їх енергоємний механізм, мають вплив на рівень тарифів через збільшення витрат енергоносіїв та збільшення втрат послуг через чисельні ушкодження та аварії у тепловому та водопровідно-каналізаційному господарстві. Через вказані фактори комунальні підприємства наполягають на збільшенні абсолютної величини тарифу на послуги, що надаються, до рівня всіх понесених ними витрат, тоді як

споживачі не готові до здорожчення послуг, що збільшує дебіторський ризик (ризик не оплати послуг). У результаті підприємства, які надають комунальні послуги, у перспективі можуть отримати ще більші збитки.

Зважаючи на виключну важливість підприємств, що надають комунальні послуги і виконують функції ефективної, безперебійної діяльності промислових підприємств, а відтак і сталого розвитку міста, питання про вартість цих послуг завжди буде актуальним для всіх споживачів – як юридичних, так і фізичних осіб. Вартість послуг підприємств комунального сервісно-виробничого забезпечення відіграє визначальну роль у формуванні показника рівня життя населення, оскільки оплата комунальних послуг має значну питому вагу у витратах населення (за різними підрахунками вони складають 15 - 20% сукупного доходу середньостатистичної української сім'ї). Крім того, вартість спожитих промисловими підприємствами послуг включається у складі загальновиробничих витрат до собівартості виробленої ними продукції, викликаючи її здешевлення (дорожчання), яке зрештою відбивається на рентабельності виробництва. Таким чином, значний вплив тарифної політики в комунальній сфері на ефективність діяльності промислових підприємств, а зокрема і на економіку міста визначає актуальність дослідження її стану і проблем, що виникають.

Кризовий стан комунальних підприємств, недосконалість тарифної політики в комунальній сфері впродовж останніх років є предметом уваги й активного аналізу учених і практиків. Так, наприклад, обґрунтованість тарифів комунальних підприємств є темою дискусій на сторінках періодичного друку і в різних наукових виданнях [25; 57; 97; 120; 197; 205; 220; 221; 261], проте задовільного вирішення цієї проблеми поки не знайдено. Деякі фахівці стверджують, що за всіма параметрами тарифи на оплату комунальних послуг перевищують їх науково обґрунтовану вартість [97; 120]. У той же час окремими фахівцями підвищення вартості комунальних послуг виправдовується тим, що ціна на продукцію природних

монополій має бути поставлена в залежність від рівня інфляції (зокрема і за окремими статтями витрат, такими як сировина, електроенергія тощо), а також планового рівня зниження витрат, який може бути негативним, якщо визначений рівень необхідних капітальних вкладень [57; 220; 221].

У цілому необхідно відзначити, що на сьогоднішній день має місце певний дефіцит наукових розробок, спрямованих на дослідження проблем і вдосконалення тарифної політики підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Відомо, що тарифи в Україні, діючі на сьогодні, не покривають собівартості послуг. У теплопостачанні покриття становить близько 70%, у водопостачанні – 60%. Підприємства постійно стоять перед дилемою: виплатити зарплату співробітникам, оплатити газ та електроенергію чи купити реагенти для очищення тієї ж води, яка має відповідати санітарним нормам. Звісно, за такого порядку речей вільних коштів не залишається ні для здійснення інвестиційних програм, ні для заміни мереж і обладнання [116].

Так наприклад, в середньому по Україні, найбільш вагомими статтями витрат собівартості послуг з водопостачання та водовідведення є витрати на оплату праці (37 % та 46 % відповідно), а також витрати на електроенергію (29 % та 27 % відповідно) (рис. 4.8.).

До складу інших витрат віднесено фінансові витрати; витрати на сплату обов'язкових зборів та платежів, послуг сторонніх організацій; амортизаційні відрахування; витрати на ремонти, паливо-мастильні матеріали, реагенти та на решту операційних витрат (рис. 4.9.).

У 2014 році середньозважений тариф на послуги водоспоживання становив 6,99 грн./м³ при собівартості 6,90 грн./м³, у т.ч.: водопостачання – 3,61 грн./м³ при собівартості 3,57 грн./м³, водовідведення – 3,38 грн./м³ та 3,33 грн./м³ відповідно. Очевидним є те, що основний вплив на збільшення собівартості мають зростання витрат енергоносії, а також підвищення заробітної плати.

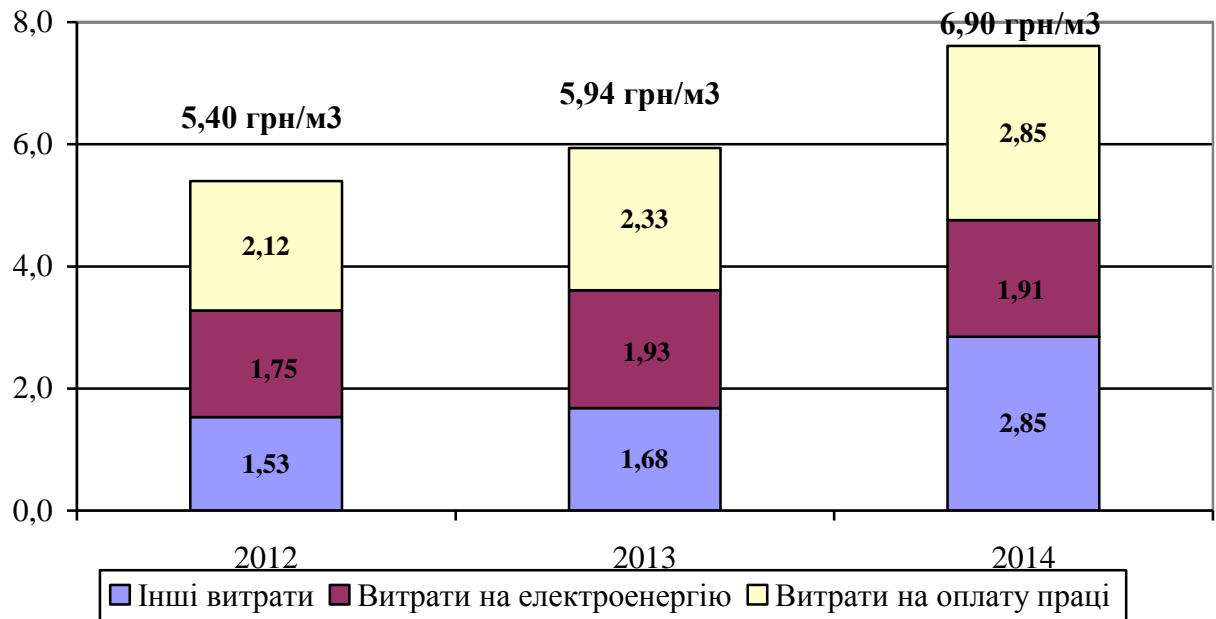

Рис. 4.8. Динаміка середньозваженої економічно обґрунтованої собівартості централізованого водоспоживання

Джерело: побудовано автором на основі [257]

Однією з основних причин низької ефективності роботи підприємств комунального обслуговування, постійного зростання собівартості виробництва послуг, а також збільшення втрат в інженерних мережах на всіх стадіях виробництва і постачання комунальних послуг є знос основних фондів.

Приміром, в Україні щороку необхідно міняти близько 2,2 тис. км водогінних мереж – це 2,9% від їхньої загальної кількості. А замінюють тільки 0,8% на рік, що вчетверо менше від необхідного. І це тільки за найскромнішими підрахунками! Як наслідок, постійне зростання кількості аварій на мережах. В Україні за рік у середньому відбувається 260 аварій на 100 км. трубопроводів. Це вп'ятеро більше, ніж у Європі [116].

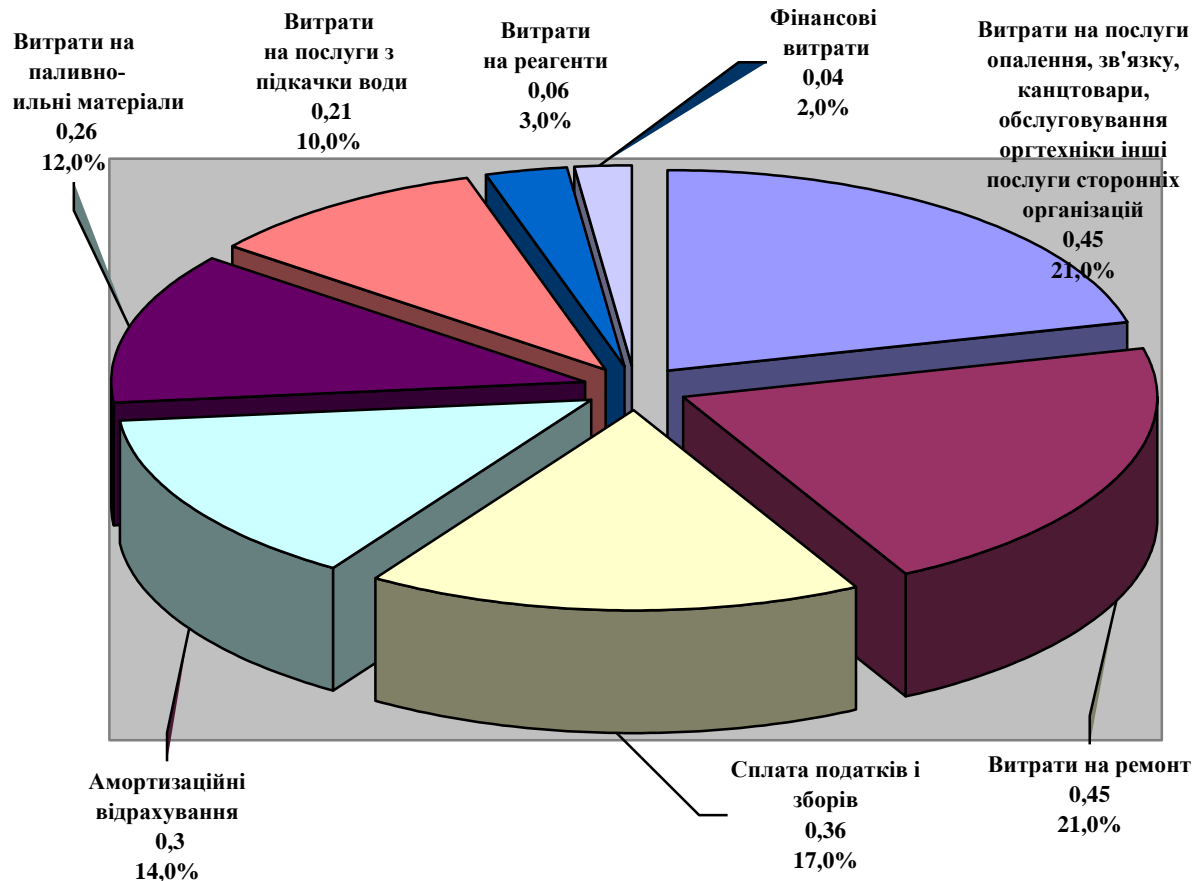

Рис. 4.9. Інші витрати у складі середньозваженої економічно обґрунтованої собівартості централізованого водоспоживання у 2014 році (грн./м³)

Джерело: побудовано автором на основі [257]

Що ж стосується Тернопільської області, то там була затверджена Регіональна програма модернізації систем теплопостачання Тернопільської області на 2013-2015 роки (далі – Програма). Програма спрямована на вирішення проблеми модернізації, підтримки і сталого розвитку теплопостачальних підприємств області.

Згідно з Програмою, на балансі ОКП “Тернопільтеплокомуненерго” – 36 котелень у яких встановлено 102 котли, з них 51 котел експлуатується більше 20 років. На балансі КП “Тернопільміськтеплокомуненерго” - 36 котелень, у яких встановлено 121 котел, термін експлуатації 70 котлів становить понад 20 років.

Система постачання теплової енергії включає 48 центральних теплових пунктів (ЦТП) та близько 149,1 км магістральних та розподільчих трубопроводів (довжина в двохтрубному вимірі) різного діаметру, які постачають споживачам теплову енергію на потреби опалення, вентиляції та гарячого водопостачання.

На підприємствах комунальної теплоенергетики області, за Програмою, значні втрати тепла обумовлює низька надійність теплотрас через незадовільну теплову ізоляцію трубопроводів та розриви труб з витокami теплоносія.

Більшість теплотрас прокладено в непрохідних залізобетонних каналах з ізоляцією з мінеральної вати, яка часто пошкоджується з різних причин. Теплотраси не всюди захищені від проникнення ґрунтових і інших вод, які замочують теплоізоляцію, призводять до її пошкодження і, як наслідок, до корозії металу труб і появи свищів і розриву труб з витокami теплоносія. Понад 119,7 км (70%) теплових мереж перебувають у ветхому і аварійному стані. Втрати тепла через неякісну ізоляцію трубопроводів і з витокami теплоносія при пошкодженні труб в деяких випадках становлять 11-17% від відпущеної теплової енергії проти 13 %, які передбачені нормами.

До перебоїв у гарячому водопостачанні та перевитрат теплової енергії призводить застаріле обладнання центральних теплових пунктів (ЦТП). Технічний рівень системи тепlopостачання і обладнання через обмеженість коштів оновлюється недостатньо, що з кожним роком забезпечує його технічне і моральне старіння.

Ураховуючи проаналізовані проблеми сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування, виникає питання: чи існують резерви скорочення витрат на виробництво і надання комунальних послуг, а відповідно – можливість зниження тарифів на цей вид послуг, чи можливі механізми досягнення балансу інтересів виробників і споживачів комунальних послуг? Оцінка сучасного стану і проблем комунальної сфери м. Тернополя, аналіз чинників, що впливають на процес тарифоутворення на

комунальні послуги, узагальнення існуючих наукових досліджень у цій сфері дозволяють стверджувати, що такі механізми існують, проте для цього необхідним є вирішення нижченаведеного комплексу взаємозв'язаних завдань:

1. Проведення поглибленої експертизи економічної обґрунтованості цін і тарифів на комунальні послуги шляхом незалежної експертизи (моніторингу) встановлення тарифів як одного із способів скорочення витрат підприємств комунального обслуговування та вироблення рекомендацій щодо зниження витрат.

Незалежна експертиза встановлення тарифів повинна передбачати комплексне обстеження підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, що включає і технічну, і фінансову складові. З метою підвищення якості експертизи тарифів, на нашу думку, є доцільною організація тендерів на його проведення з визначенням відповідності організацій, що його проводять, вимогам щодо компетентності і незалежності.

У рамках технічної експертизи підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування доцільно приділити увагу складу і стану основного й допоміжного технологічного устаткування, ступеню використання його потужностей; сукупним і питомим витратам ресурсів у технологічних процесах, включаючи оцінку ефективності їх використання порівняно з базовими галузевими показниками; відповідності фактичних якісних і кількісних характеристик послуг, що поставляються споживачу [303].

У рамках фінансової експертизи доцільно приділити увагу ступеню достовірності фінансової інформації, що використовується при обґрунтуванні розрахункової величини тарифів; обґрунтованості визначення видів і об'ємів продукції (робіт, послуг) у натуральному вигляді; обґрунтованості потреби у фінансових коштах за видами регульованої діяльності на період

затвердження тарифів; аналізу динаміки тарифів за останні роки, включаючи постатейний аналіз фактичної собівартості і рентабельності.

На підставі даних експертизи (моніторингу) встановлення тарифів можна визначити необхідність коригування розміру фактичних витрат. Моніторинг тарифів дозволить оцінити можливість і доцільність зниження собівартості або окремих її складових. Результатом моніторингу тарифів повинно стати виявлення непродуктивних витрат, у тому числі непричетних до даного виду діяльності, резервів зниження собівартості, забезпечення захисту споживачів від необґрунтованого підвищення цін (тарифів), виявлення нераціонального витрачання бюджетних коштів у зв'язку з неправомірним і нераціональним формуванням, установами і застосуванням цін і тарифів.

Тарифна політика в комунальному господарстві має бути зваженою, і головне – щоб тарифи були економічно обґрунтованими, зрозумілими. Важливим елементом при формування тарифів має бути врахування інтересів та умов функціонування промислової групи споживачів (промисловість, торгівля, малий бізнес тощо). Так як, найбільш стабільним споживачем та платником комунальних підприємств, – без сумніву, необхідно вважати цю групу, яка навіть в умовах економічної кризи залишається надійним партнером комунальних підприємств, пропонуючи за відсутності “живих грошей” бартерні або залікові (вексельні) варіанти розрахунків за спожиті ресурси.

Партнерські відносини поки зберігаються тут при свідомо завищеному тарифі на комунальні послуги внаслідок перехресного субсидування, погіршуються господарсько-фінансову діяльність цих підприємств.

Наявність такого субсидування негативно позначається на багатьох аспектах функціонування не тільки підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, але й економіки в цілому. Зокрема, знижується конкурентоспроможність підприємств промисловості та сфери послуг, погіршується їх фінансове становище, нераціонально використовуються

ресурси. Оскільки при перехресному субсидуванні завищуються середні витрати виробництва, які в кінцевому результаті збільшують вартість товарів і послуг, при цьому відповідно, зменшується оподатковувана база, і, як наслідок, бюджети всіх рівнів недоотримують доходи. Крім того, сумарний ефект для населення від введення цього виду перехресного субсидування також негативний, оскільки таке субсидування завищує ціни на товари та послуги галузей, що не входять у КГ, це відповідно негативним чином позначається на купівельній спроможності населення, яке змушене купувати інші товари за вищими цінами, ніж у разі його відсутності. Перехресне субсидування між промисловими і побутовими споживачами призводить до значних спотворень на ринку комунальних послуг.

При цьому держава, регіональні та місцеві влади зацікавлені в розвитку виробничого потенціалу, зростання обсягу валового національного та регіонального продукту. У цій ситуації ліквідація перехресного субсидування веде до зменшення фінансового навантаження на підприємства та сприяє їх розвитку. Крім того, не можна вважати, що при перехресному субсидуванні бюджетні витрати на КГ у порівняному обсязі перекладені на господарські суб'єкти національної економіки. Цей процес веде не тільки до непрямих, а й прямих втрат бюджетних коштів.

Прямі втрати – це податки, не зібрані через зменшення прибутку підприємств. При витратному формуванні вартості комунальних послуг (собівартість плюс рентабельність), яке сьогодні часто використовується, до розміру перехресного субсидування додається величина рентабельності і відповідних податків.

Відомі випадки, коли втрати бюджету через це більші, ніж величина зменшення дотацій на комунальні послуги за рахунок введення перехресного субсидування.

Велике значення мають і непрямі втрати. Перехресне субсидування зменшує зарплату, доходи населення, що в свою чергу веде до неможливості підвищення тарифів для населення за комунальні послуги.

Одним із виходів із такої ситуації є впровадження повномасштабного конкурентного ринку, який дасть можливість розширити економічну свободу не лише учасникам оптового ринку, але і споживачам. Такий ринок дозволить краще стимулювати інвестиції, відображати витрати у ціні, підвищити ефективність роботи та інтегруватися до європейського ринку. Двосторонні договори, які пропонуватимуться виробниками, будуть відображати залежність дійсних витрат виробників від сезону, періодів доби або інших умов. А ціни, що сплачуватимуться споживачами, – характеристики їх попиту (графік навантажень, обсяг).

При цьому, варто зауважити, що підходи до формування тарифів на комунальні послуги залежать від того, чи належить та чи інша послуга до сфери природних монополій, чи вона надається на конкурентному ринку. В останньому випадку надлишкове регулювання тільки перешкоджає розвитку ринкових відносин і не йде на користь споживачеві у питаннях оптимізації якості та вартості послуг, які він отримує. У випадку ринку природної монополії слід використовувати засоби та механізми державного регулювання тарифів, що зазвичай застосовуються для таких ринків. Проте, незважаючи на те, що централізоване тепло, водопостачання та водовідведення є природною монополією та на сьогоднішній день законодавством для них запроваджено ті самі принципи державного регулювання, що й для ринків природного газу та електроенергії, модель організації ринків сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування кардинально відрізняється від тієї, що застосовується на ринках природного газу та електроенергії. Усе це ускладнює діяльність суб'єктів ринку в даній сфері та дезорієнтує споживачів відповідних послуг.

В ідеалі структурований тариф на товар (послугу), що належить до сфери природної монополії, повинен [92, с. 72]:

- у повному обсязі покривати поточні витрати суб'єкта природної монополії, якщо вони є обґрунтованими;
- включати витрати на заміну устаткування (модернізацію) і

повернення інвестицій;

- стимулювати суб'єкта природної монополії та споживачів зменшувати витрати та заощаджувати енергію;

- бути прозорим і зрозумілим: чітко показувати клієнтам, за що вони несуть відповідальність і як можуть впливати на кінцеву вартість послуг сплачуваними рахунками;

- захищати споживача від необґрунтовано високих цін.

Окрім того, формування тарифів на комунальні послуги варто здійснювати динамічно на певний період часу: квартал, місяць тощо, а фактичний розмір тарифу визначається наступними чинниками: якістю продукту (якісні та кількісні норми та параметри споживання), технологією первинної обробки (очищення, підігрів тощо), станом мереж водопостачання та водовідведення, наявністю врахування витрат на ліквідацію аварійних ситуацій в мережах, регіональною особливістю експлуатації мереж.

2. Підвищення відповідальності органів влади та соціальної відповідальності бізнесу за впровадження енергозберігаючих технологій: прийняття правових норм для стимулювання та посилення відповідальності населення та суб'єктів господарювання за нераціональне використання енергоресурсів.

3. Розробка механізмів, які пов'язують тариф зі зростанням цін на основні споживані ресурси, оскільки все частіше останнім часом тариф у процесі встановлення стає збитковим. Наприклад, якщо на зростання собівартості комунальних послуг основний вплив робить зростання цін на матеріали (електроенергію, ПММ і ін.), то у разі зміни цін на покупні матеріали має бути законодавчо закріплена можливість оперативної зміни тарифів на комунальні послуги у відповідній пропорції [166, с.57].

4. Стимулювання міською владою підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування до здійснення пошуку резервів скорочення витрат. Споживачі будуть більш свідомо і дисципліновано ставитися до

оплати послуг, якщо підприємства комунального господарства працюватимуть над зменшенням своїх експлуатаційних витрат.

Пріоритетним завданням держави в аналізованій сфері в умовах євроінтеграції є впровадження в систему державного регулювання ефективних засобів та інструментів стимулювання промисловості, комунального сектору і населення України до енергозбереження. Передусім йдеться про запровадження прозорого моніторингу за рухом енергетичних і фінансових ресурсів. Діючи в Україні моніторинги з основних видів енергоресурсів і надання комунальних послуг, які здійснюються профільними міністерствами, відомствами, місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, неузгоджені та мають розрізнені інформаційні бази даних, методологічні розбіжності, здійснюються для забезпечення різних цілей і не контролюються державою в єдиному центрі.

В цілому, що стосується споживання енергоносіїв, можна лише зауважити, що хоча частка КГ у ВВП країни становить 5-6%, галузь споживає 30% усієї енергії в країні. Як зазначають експерти проекту *Ukrainian Energy Index*, невисока ефективність сектора КГ (62% від рівня ЄС) пояснюється відсутністю приладів обліку споживання енергоресурсів, недоліками тарифної політики і відсутністю реальних кроків з його реформування протягом останніх 20 років. Підвищення енергоефективності у цій сфері до європейського рівня дало б змогу заощадити близько 8,3 млн. т. енергоресурсів у нафтовому еквіваленті, або близько 3,6 млрд. євро. Отже, одним із головних завдань реформування комунального господарства України є підвищення ефективності енергозбереження до рівня, здатного забезпечити принаймні 20-30% реальної економії паливно-енергетичних ресурсів.

У сфері комунального теплопостачання України питомі витрати енергоресурсів на виробництво 1 Гкал теплової енергії становлять 185-190 кг. умовного палива (у.п.), тоді як у країнах ОЕСР – 140-150 кг у.п. На сьогодні у структурі витрат українських компаній, що надають послуги з

теплопостачання, частка витрат на енергоносії становить 60-80%. У структурі собівартості теплової енергії близько 55% – це вартість природного газу, 11-15% – електроенергії та 8% – води. Природний газ є основним видом палива, що використовується для теплопостачання в Україні. Нормативні втрати на транспортування теплової енергії в мережах не мають перевищувати 13%, проте фактичні сягають 30% [255].

При цьому, хочеться зауважити, що на сучасному етапі розвитку економіки через швидке зростання цін на енергоносії, витрати на них в комунальній сфері і у промисловості багаторазово зросли, і тільки в собівартості промислової продукції становлять від 10 до 40, а іноді й більше відсотків. Тенденція до подальшого підвищення енерговитрат у найближчій перспективі збережеться: державна політика в галузі цін на енергоресурси полягає в тому, щоб у перспективі зрівняти внутрішні й світові ціни на газ, нафту й нафтопродукти, електроенергію й вугілля. Це неминуче призведе до подальшого підвищення ціни енергоресурсів. З іншого – стан енергоефективності свідчить про значні резерви економії енергоресурсів. У результаті неухильного росту витрат на енергопостачання й державний тиск на споживачів ресурсів підприємства змушені вживати термінових заходів з підвищення енергетичної ефективності [290].

Висока енергомісткість економіки підприємства в умовах росту цін на енергоносії спричиняє ризики, масштаби яких проявляються у таких основних аспектах [98, с. 273]:

1. Організаційний – зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та реальних доходів населення призводить до погіршення основних показників розвитку економіки, зниження рівня економічної безпеки України та посилення економічної і політичної залежності від постачальників енергоресурсів.

2. Економічний – ріст цін на енергоресурси веде до збільшення рівня витрат на одиницю продукції підприємств тих секторів економіки, витрати на

енергоресурси яких складають вагому частку у сукупних витратах на виробництво продукції.

3. Соціальний – підвищення ціни на енергоресурси зумовлює ріст цін на товари та послуги, а це, в свою чергу, призводить до зниження реальних доходів домогосподарств.

Викладене свідчить про необхідність швидкого прийняття в галузі надання комунальних послуг на законодавчому рівні заходів стимулювання енергозбереження.

У систему заходів стимулювання енергозбереження доцільно включити:

1. Цільову фінансову підтримку проектів розробки та впровадження енергозберігаючих технологій і устаткування, яка б передбачала: надання фінансово-кредитної підтримки споживачам ресурсоекономних технологій; цільове фінансування інноваційних проектів у сфері розробки та впровадження енергозберігаючих технологій у промисловості, комунальній сфері та побутовому секторі; планування та формування запасів паливо-енергетичних ресурсів для сезонних потреб промисловості.

2. Формування інноваційної та ресурсозберігаючої ідеології шляхом: ініціювання громадських слухань та обговорень із залученням засобів масової інформації з питань розвитку енергозберігаючих технологій, альтернативних та відновлювальних джерел енергії, популяризації суб'єктів підприємницької діяльності, які надають послуги у сфері енергозбереження; вироблення прогресивних показників нормування питомих витрат енергоресурсів населенню та підприємствами відповідних секторів економіки; стимулювання взаємодії співпраці у напрямі (влада – науково-дослідні установи – вищі навчальні заклади – промисловість; ведення моніторингу процесів активізації населення та суб'єктів підприємницької діяльності щодо запровадження енергозберігаючих технологій із доведенням такої інформації до органів влади та громадськості (в тому числі про енерговитратність та потенціал економії енергоресурсів в області) з метою

вироблення подальших управлінських рішень у напрямі стимулювання енергозбереження.

В умовах Євроінтеграційної реформації надзвичайно важливим є насичення сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування новими науковими розробками для підвищення якості управління наданням послуг і зниження витратоємності.

Якість управління процесом водопостачання холодної та гарячої води безпосередньо впливає на рівень якості послуг для споживачів. І, як природна аксіома, якісне управління можливе лише із застосуванням систем автоматизованого управління (АСУ). На рис. 4.10. пропонується структурно-функціональна схема АСУ комунальним господарством міста. Розглянемо інформаційні рівні АСУТП, АСДУ, АСУ “Тариф”.

На рівні АСУТП здійснюється збір первинної інформації для системи роботи із споживачами, що дає можливість в автоматизованому режимі та реальному вимірі часу здійснювати облік послуг, наданих споживачам, встановлення та облік розрахунків до оплати за надані послуги, облік розрахунків з дебіторами, моніторинг стану дебіторської та кредиторської заборгованості, контроль за станом водомірних приладів, економічний аналіз тарифних доходів та заборгованостей тощо.

Основою автоматизованої системи експертної оцінки та регулювання тарифів (АСУ “Тариф”) є система розрахунків із споживання холодної та гарячої води, базовим завданням якої є облік послуг, наданих споживачам. Якість послуг з водопостачання (холодного та гарячого) обумовлюється низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, які в тому числі, випадково впливають на технологічний процес постачання холодної та гарячої води.

На цей час вирішення проблеми обліку послуг за подачу гарячої води не має чіткого юридичного визначення [60]. А саме, в процесі постачання гарячої води приймають участь два суб'єкта господарювання – організація, що подає холодну воду та енергетична компанія, яка здійснює підігрів води, фінансово-економічні відносини між якими слабо регламентовані.

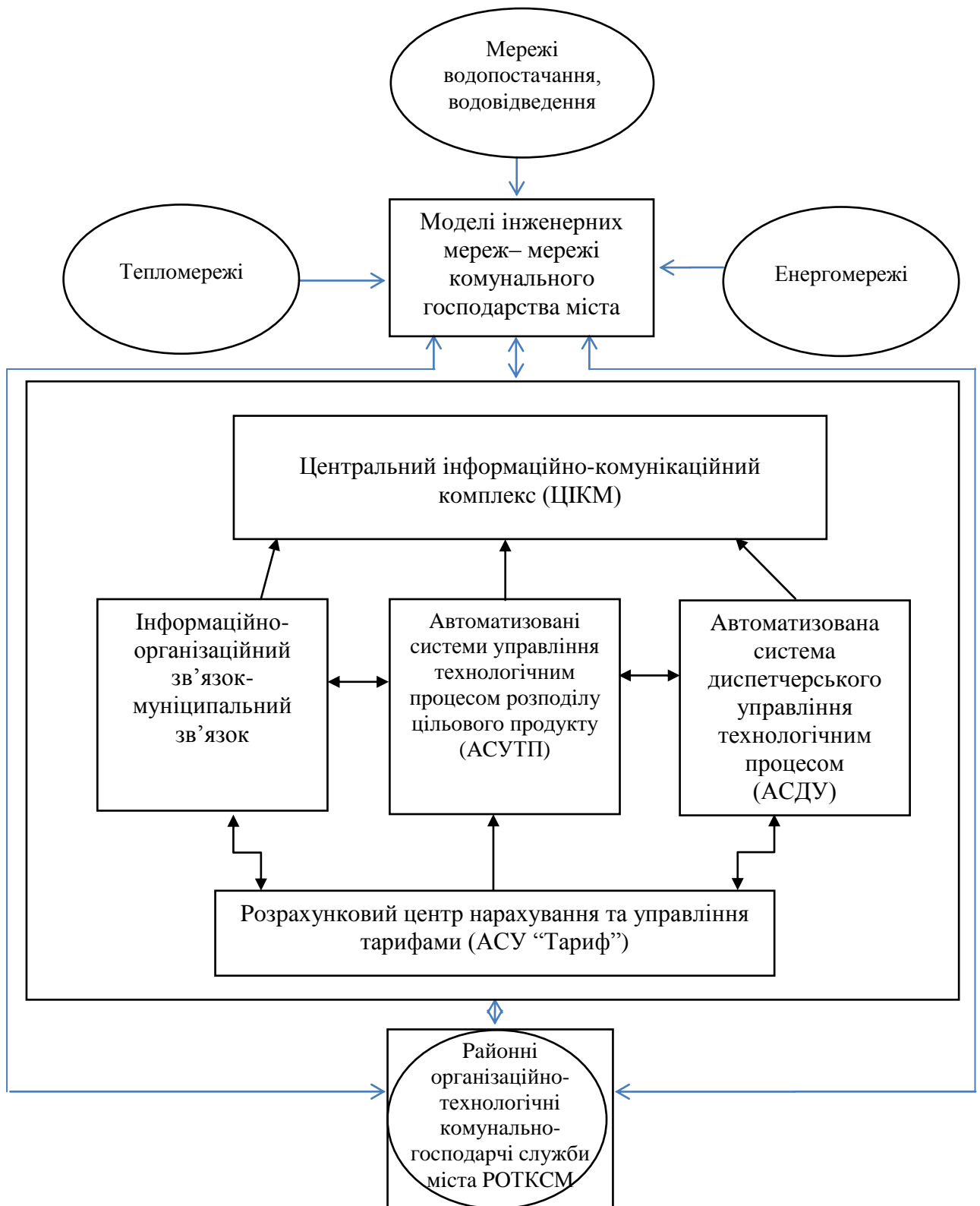

Рис. 4.10. Структурно-функціональна схема АСУ водопостачання, водовідведення та ін. видів обслуговування в умовах території

Джерело: побудовано автором на основі [20]

В напрямку подолання таких неузгоджень пропонується розглядати процес якісного надання послуг із холодного і гарячого водопостачання розглядати безпосередньо в залежності від якості управління відповідним технологічним процесом. А тому, лише оперативний облік обсягів реальних витрат комунального підприємства, що є складовою тарифу, може гарантувати його прозору та достовірну обґрунтованість.

Рівень АСДУ – рівень ієрархічних територіально-розподілених комунальних районних підприємств із територіально-розподіленими АСДУР, які утворюються із системи “функціональних вузлів” контролю, управління та обслуговування районних мереж водопостачання та водовідведення. З інформаційно-технологічних позицій кожний АСДУР дозволяє: постійно і поетапно (за планом розвитку) нарощувати системи контролю та управління без загрози організаційних та технологічних “загрозливих” ситуацій; достатньо рівномірно розподіляти зони контролю та обслуговування, а за умов географічного наближення обслуговуючого персоналу до контролюючого обладнання – мінімізувати транспортні витрати та витрати часу на ліквідацію аварійних ситуацій; використовувати для автоматизації управлінських процесів сучасні засоби обробки та передачі інформації в центральний інформаційно-комунікаційний комплекс.

Рівень АСУ “Тариф” забезпечують підсистеми: автоматизованого обліку систем водопостачання та водовідведення на основі їх інформаційно-графічних моделей [20, с. 14] та автоматизованого обліку параметрів водопостачання та водовідведення і розрахунку матеріального балансу; автоматизованого супроводження технічного обслуговування та ремонту мережі та її обладнання; автоматизованого здійснення бухгалтерського обліку, штатного розкладу, управління персоналом, заробітної плати, автоматизованого обслуговування системи бюджетування та контролінгу структури тарифу.

Передумова створення АСУТП, АСДУ і АСУ “Тариф” дозволяє побудувати єдину інтегровану модель функціонування комунального

підприємства міста, а також бази даних його матеріальних, енергетичних та трудових ресурсів. Отже, для систем водопостачання, водовідведення та постачання гарячої води первинними моделями є моделі інженерних мереж, а для формування тарифу на холодне і гаряче водопостачання та на водовідведення потрібні інтегровані моделі технологічних процесів, які здійснюють функціонування мереж.

Загалом, проблема стабілізації сервісного обслуговування промислового підприємства не може бути вирішена в її власних межах, бо це не галузева криза, а зовнішній вияв загальносистемної кризи сучасного механізму управління і, перш за все, місцевого самоврядування. При цьому розвиток підприємств комунальної сфери для підвищення якості послуг не можна пов'язувати виключно з підвищенням тарифів на послуги і посиленням санкцій до неплатників. Поліпшенню якості можуть сприяти також вдосконалення організації процесу управління і скорочення невиробничих витрат надання послуг підприємствами комунальної містообслуговуючої сфери.

Євроінтеграція та глобалізація економіки вимагає використання інноваційних підходів до вдосконалення інфраструктури комунального сектору економіки із залученням приватних інвестицій.

Управління комунальним обслуговуванням підприємств промисловості, а зокрема і населення повинно здійснюватись на основі загальних науково-методичних засад, з врахуванням особливостей та специфічних факторів, характерних для даної сфери. До них відносяться, насамперед, подвійність підпорядкування – територіальна і галузева, а також відомча відокремленість окремих суб'єктів діяльності при інтегрованості загальних цілей і потреб споживачів. Ці особливості ускладнюють побудову організаційної структури управління та визначають труднощі з розмежуванням повноважень та відповідальності, зокрема у такій важливій сфері, як ресурсна база, в методах, прийомах

та інструментах управління, встановленні критеріїв оцінки ефективності, їх обліку та змін і т.п.

Треба наголосити, що до цього часу в Україні не існує однієї або декількох моделей комунального обслуговування, з параметрами яких можна було б зрівняти і оцінити фактичні показники роботи окремих структур комунального обслуговування. Сьогодні функціонує організаційно-економічний механізм, який мало у чому змінився, порівняно з часами адміністративно-командної системи. Йому і досі властиві орієнтація переважно на державну форму власності, наскрізна вертикальна адміністративна підлеглість, прив'язка до планових завдань системи оцінки, незацікавленість персоналу у підвищенні якості своєї роботи, централізоване встановлення цін на комунальні послуги, фінансування комунальних підприємств за принципом залишковості коштів.

Для підтримки та розвитку конкурентних переваг економіки потрібна чітка державна політика і довгострокова стратегія розвитку галузі з урахуванням особливостей регіону, в якому функціонує комунальне підприємство. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування в промисловому регіоні органи влади повинні стимулювати модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг. Необхідність використання інновацій, а також впровадження інноваційних форм ведення господарства є основним фактором економічного росту національної економіки.

Інноваційна модель розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування потребує стійких джерел фінансування, у якості таких можуть виступати:

- створення цільових фондів енергозбереження на підприємствах за рахунок спрямування до них частини коштів отриманих від інноваційних розробок економії паливно-енергетичних ресурсів;

- запровадження матеріального стимулювання колективів підприємств за економію паливно-енергетичних ресурсів;
- введення механізмів залучення й повернення інвестицій, які базуються на процедурі нагромадження коштів отриманих шляхом реалізації заходів енергозбереження й подальшого їх використання на впровадження енергозберігаючих проектів;
- створення в містах комунальних спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ комунальних фондів кредитування інноваційного розвитку підприємств;
- використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових інноваційних проектів за рахунок випуску муніципальних облігацій використання фінансового лізингу.

Тому, для вирішення цих проблем у якості перспективного інструменту успішного соціально-економічного розвитку регіону, міста, населеного пункту має стати механізм державно-приватного партнерства. Для прискорення технічного переоснащення й підвищення ресурсо- і енергоефективності комунального господарства, модернізації інфраструктури вважається необхідним застосувати державно-приватне партнерство, як потужний інструмент забезпечення ефективності функціонування підприємств галузі, підвищення якості надання послуг. При цьому, головним напрямом реформування КГ є не передача прав власності місцевими органами влади приватним фірмам, а їх взаємодія. Як результат приватний бізнес інвестує в КГ кошти, управляє об'єктами комунальної інфраструктури, надає послуги КГ споживачам до моменту повернення своїх інвестиційних вкладень. Місцеві органи державної влади виступають у якості контролюючого органу в питаннях тарифного регулювання, субсидування.

У цілому, можна констатувати, що сьогодні в Україні є всі умови для реалізації державно-приватного партнерства у комунальному господарстві. Прийнято ряд нормативно-правових актів і програм, зокрема,

Закони України “Про концесії” від 16 липня 1999 р. [242] та “Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки” від 11 червня 2009 р. [235], Концепція розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві від 16 вересня 2009 р. [251], і нарешті, Закон України “Про державно-приватне партнерство” від 1 липня 2010 р.” [231], який забезпечує правові умови реалізації в Україні державно-приватного партнерства у сфері КГ.

Таким чином, з боку держави зроблено перші кроки щодо створення нового, багаторівневого механізму фінансування комунального господарства, який передбачає залучення не лише коштів державного та місцевих бюджетів, а й коштів населення, юридичних осіб різних форм власності та господарювання.

Закон України “Про державно-приватне партнерство” [231] передбачає справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов’язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства. Проте, зарубіжні експерти вважають, що на початковому етапі розвитку державно-приватного партнерства держава, щоб подолати страх та невпевненість приватних партнерів, може брати більшу частину ризиків на себе. Але з часом, з отриманням необхідного досвіду, розподіл ризиків може ставати більш справедливим. В іншому випадку сама форма партнерства втратить усякий сенс [104].

Однією з основних форм партнерства на місцевому рівні повинен стати договір соціального партнерства з метою забезпечення ефективності співпраці органів влади, органів місцевого самоврядування, приватного сектору для фінансування проектів розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, розвитку інфраструктури міста.

Пріоритетними напрямками застосування державно-приватного партнерства у сфері комунального господарства є:

– у сфері теплопостачання розробка та реалізація програм ефективного використання енергії, впровадження заходів з енергозбереження на об'єктах комунальної сфери, сучасних систем автоматизованого управління теплопостачання, підвищення енергоефективності виробництва та транспортування теплової енергії у комунальному господарстві;

– у сфері водопостачання та водовідведення – застосування енергозберігаючих технологій у водоканалізаційному господарстві, обстеження джерел нецентралізованого водопостачання, реалізація енергозберігаючих проєктів, встановлення приладів обліку, розробка новітніх перспективних технологій оснащення підприємства для надання постійних та якісних послуг з водовідведення та водопостачання;

– у сфері поводження з побутовими відходами, розробка та впровадження місцевих інвестиційних програм щодо удосконалення систем роздільного збору, заготівлі та утилізації твердих побутових відходів як вторинної сировини, модернізації виробничих баз.

Перевагами використання механізмів державно-приватного партнерства для розвитку підприємств комунального господарства є (рис. 4.11.):

1. Для місцевих органів влади:

- збільшення надходжень до місцевого та державного бюджетів;
- скорочення витрат на надання послуг;
- активізація інвестиційної діяльності;
- ефективне управління майном;
- економія фінансових ресурсів держави;
- використання досвіду приватних компаній;
- оптимізація розподілу ризиків;
- підвищення ефективності інфраструктури;
- стимулювання підприємницького мислення;
- збереження та створення робочих місць;

Рис. 4.11. Інноваційні підходи до вдосконалення інфраструктури комунального сектору економіки, в сферу якого підпадають промислові підприємства

Джерело: розроблено автором

- підвищення якості виконуваних робіт;
 - рівний діалог між владою та бізнесом;
2. Для промислових підприємств та приватного бізнесу:
- залучення бюджетних коштів до проекту;
 - доступ до раніше закритих сфер комунального господарства;
 - розширення можливостей отримання пільгових кредитів під державні гарантії від міжнародних та вітчизняних фінансових установ на довгий термін;
 - оптимізація розподілів ризиків проекту.

Тобто, механізм державно-приватного партнерства може розглядатись як альтернатива приватизації, оскільки об'єкти ДПП не передаються у власність приватному партнеру, існує розподіл ризиків між приватним партнером і державою стосовно функціонування відповідного об'єкта інфраструктури та послуг, що надаються, при цьому досягається суттєве покращення об'єкта за рахунок залучення приватних інвестицій і спільного (за участю державного та приватного партнерів) управління.

Частиною третьою статті 7 Закону України “Про державно-приватне партнерство” передбачено, що передача об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать приватному партнеру для виконання умов договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, не зумовлює перехід права власності на ці об'єкти до приватного партнера. Такі об'єкти підлягають поверненню державному партнеру після припинення дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства. Право власності на об'єкти, що добудовані, перебудовані, реконструйовані в рамках державно-приватного партнерства, належить державному партнеру. При цьому умовами договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, може бути передбачене набуття приватним партнером права на новозбудовані об'єкти.

Об'єкти державно-приватного партнерства не можуть бути приватизовані протягом усього терміну здійснення державно-приватного

партнерства. Об'єктами державно-приватного партнерства не можуть бути об'єкти, щодо яких прийнято рішення про приватизацію.

Отже, виходячи з того, що комунальний сектор має надзвичайно важливий вплив не лише на якість життя населення, а і безперервне та ефективне функціонування підприємств, які забезпечують наповнення як міського, так і державного бюджету, створюють робочі місця, забезпечують населення товарами та послугами різного характеру, державна політика повинна бути спрямована на стимулювання розвитку взаємовідносин промислових підприємств з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування. Звичайно великі промислові підприємства забезпечують виробничий процес повністю самостійно. Причиною цього в багатьох випадках є низька якість забезпечення послугами, застосування політики перехресного субсидування на послуги і ін. Проте, на нашу думку, взаємозв'язок промисловості з підприємствами комунального забезпечення на основі запропонованих вище умовах функціонування сфери, дозволить вирішити багато проблем соціального, економічного та екологічного характеру. Зокрема, при належних умовах функціонування взаємовідносин, підприємствам промисловості не потрібно розширювати виробничу інфраструктуру, що не рідко призводить до незбалансованих витрат, а послуги з надання тепло-, водопостачання та водовідведення надаватимуть спеціалізовані підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування. Окрім того, стабільний розвиток даних підприємств за рахунок наявності споживачів не тільки населення, а й великого кола комерційних суб'єктів господарювання, надасть можливість ефективніше впроваджувати політику щодо залучення інвестицій та запровадження інноваційних методів управління.

На основі вищевикладеного, формування Євроінтеграційної політики та управління чинниками її реалізації в умовах комунального сервісно-виробничого забезпечення повинна здійснюватись на основі визначення передумов, чинників та принципи організації взаємовідносин (рис. 4.12).

Рис. 4.12. Визначення передумов, чинників та принципів ефективною євроінтеграційної політики у сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

Зокрема, на основі визначення чинників, що гальмують розвиток Євроінтеграційних заходів у сфері взаємовідносин промислових підприємств та сферою послуг, врахування якісних характеристик засобів і ресурсів,

врахування механізмів та інструментарію економічної мотивації Євроінтеграційних процесів в умовах підприємств, нами визначено, що реалізація Євроінтеграційної політики повинна здійснюватись у відповідності з наступними етапами, а саме: виявлення проблем; визначення мети; формування завдань сфери впливу; визначення функцій; вироблення рішень.

При цьому, необхідно враховувати умови її реалізації, зокрема, деструктивні явища в господарській діяльності підприємств, що спричинені міжнародними конфліктами, наслідками гібридної війни. Також, звичайно, політика організації взаємовідносин повинна формуватись з врахуванням європейських вимог.

З метою поліпшення взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування політика повинна бути направлена на виявлення економічних, соціальних та екологічних ефектів, шляхом виявлення збитків від недооцінки заходів із реформування діяльності, моделювання організаційних заходів із реалізації реформаційної проблематики, а також вироблення управлінських рішень з удосконалення організації інтенсифікації взаємовідносин у контексті Євроінтеграції (рис. 4.13.). При цьому, державна політика з забезпечення умов взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування має базуватися на наступних принципах [202]:

- забезпечення раціонального використання наявних ресурсів;
- створення та підтримання конкурентного середовища при формуванні переліку комунальних послуг;
- регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів діяльності на суміжних ринках;
- забезпечення самоокупної діяльності суб'єктів господарювання, рівня економічно обґрунтованих витрат при виробленні та наданні комунальних послуг;

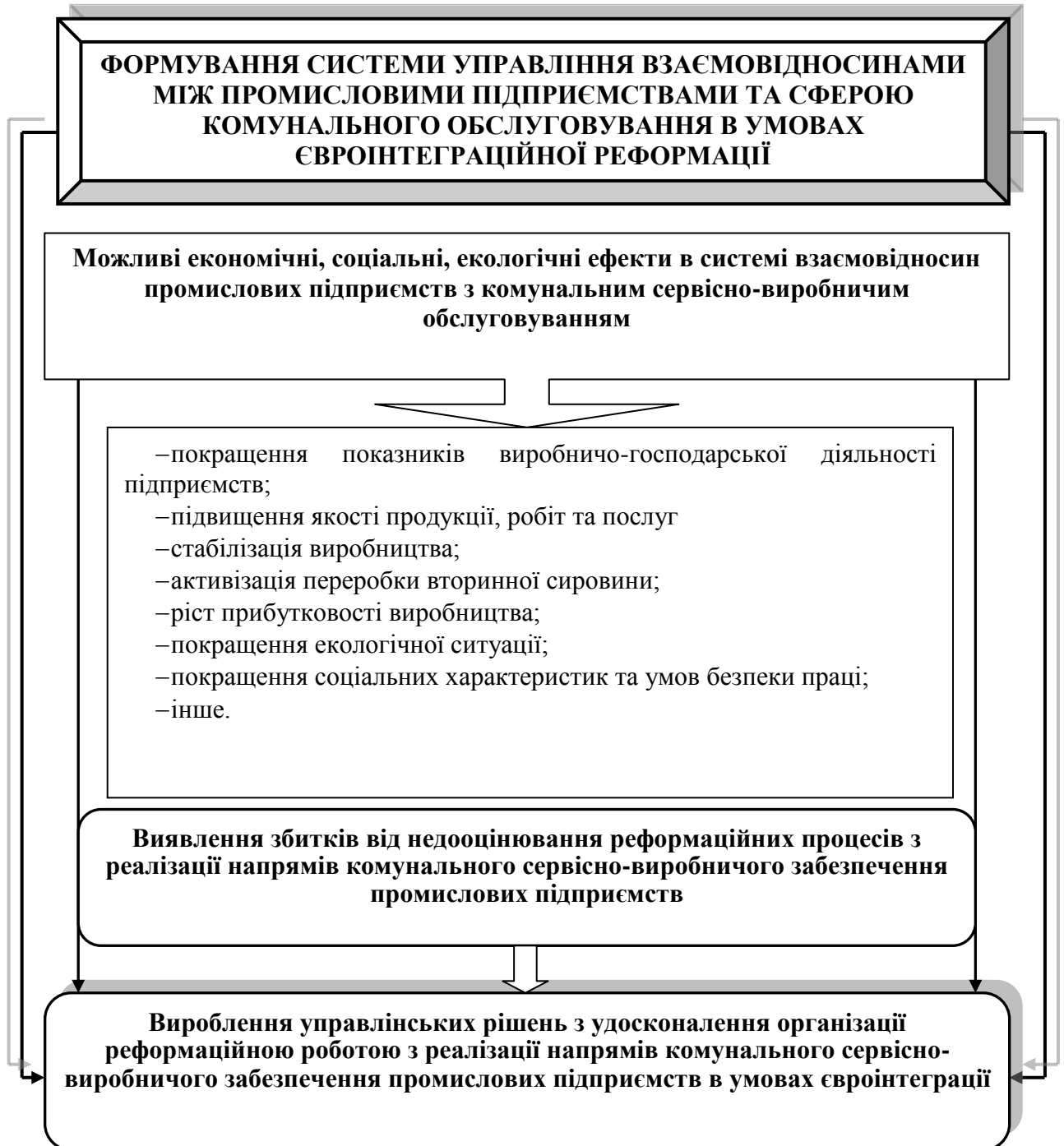

Рис. 4.13. Система управління взаємовідносинами між промисловими підприємствами та сферою комунального обслуговування в умовах євроінтеграційної реформації

Джерело: розроблено автором

– забезпечення рівних можливостей для доступу споживачів до отримання комунальних послуг в обсягах законодавчо встановлених мінімальних норм;

- стимулювання підвищення якості обслуговування;
- здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов, регламентних технічних умов встановлених стандартів, нормативів, норм, порядків і правил щодо кількості та якості комунальних послуг;
- відповідальності осіб, що надають послуги у сфері комунального обслуговування промислових підприємств;
- створення умов для вільного доступу споживачів до інформації щодо комунальних послуг тощо.

Разом із тим, процес створення ефективних і різноманітних для підприємств форм управління, збереження комунальних мереж та їх обслуговування не слід форсувати, виходячи просто із “принципів” ринкової економіки. Слід, перш за все, розробити та випробувати правову базу діяльності таких об’єднань, використовуючи при цьому досвід інших країн, традиції, економічний стан та сприятливі обставини в Україні.

Висновки до розділу 4

За результатами проведеного дослідження провайдингу підприємств сфери послуг сформульовано наступні висновки:

1. Оцінка сучасного стану фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств вказує на нестачу власних і бюджетних фінансових ресурсів. Зокрема, відсутність дієвого механізму залучення коштів, що стримує вирішення завдань технічного переоснащення підприємств та розвитку комунальної інфраструктури. Визначальним чинником недостатнього фінансування сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування є відсутність співпраці з приватними інвесторами, міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями, що виникає через несприятливий інвестиційний клімат.

2. Приклади зарубіжної практики фінансування інвестиційної діяльності підприємств в умовах комунального забезпечення, вказують на те,

що можливим шляхом відновлення і розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування є співпраця держави та бізнесу в формах державно-приватного партнерства. Важливо, що державно-приватне партнерство в даному випадку розглядається як стабілізатор розвитку галузі, зокрема держава залучає інвесторів до участі у проектах, виступаючи при цьому гарантом та беручи при цьому частину ризиків щодо їх реалізації на себе.

3. У процесі розвитку державно-приватного партнерства у сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств, важливе значення для формування ринкової фінансово-економічної системи має формування механізму фінансової модернізації у частині зміни співвідношення між основними джерелами – платежами споживачів послуг і асигнуваннями з бюджету. При цьому повинен бути встановлений суворий контроль за скороченням бюджетного фінансування в міру наближення ставок і тарифів на послуги галузі до економічно обґрунтованого рівня. Окрім того, інноваційна модель розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування потребує стійких джерел фінансування, у якості таких можуть виступати: створення цільових фондів енергозбереження на підприємствах; запровадження матеріального стимулювання колективів підприємств за економію паливно-енергетичних ресурсів; введення механізмів залучення й повернення інвестицій за рахунок нагромадження коштів отриманих від реалізації заходів енергозбереження; використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових інноваційних проектів.

4. Встановлено, що промисловим споживачам необхідні такі послуги, характеристики яких задовольняли б їх потреби та очікування. Ці потреби та очікування відображаються в технічних умовах на послуги і зазвичай вважаються вимогами споживачів. Для промислових підприємств до комунальних послуг такими вимогами, а отже, показниками якості можуть бути наступні: безперебійність надання послуг; відповідність наданих послуг

нормативним показникам (жорсткість води, тиск води у мережах, температура підігріву води, температура повітря в приміщеннях і т. д.); частота аварійних ситуацій у сфері надання послуг; терміни усунення аварійних ситуацій; дотримання графіків і термінів проведення планово-попереджувальних ремонтів; оперативність реагування на претензії та скарги споживачів.

5. Дослідження показують, що, в багатьох випадках, виникають протиріччя між уявленнями менеджменту якості комунальних послуг і вимогами до якості послуг, зафіксованих у нормативних документах, правилах і порядках. Для усунення протиріччя щодо уявлення менеджерів про якість комунальних послуг та трансформацією цього подання у нормативних документах, правилах, порядках і внутрішньої документації) підприємству необхідно здійснити всі заходи з впровадження (інтеграції) процесів менеджменту якості в стратегічний менеджмент підприємства. При цьому, в якості підтримуючих процесів повинні виступити: впровадження інновацій, управління ризиками, залучення інвестицій, оцінка якості комунальних послуг споживачами.

6. З метою поліпшення взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування політика повинна бути направлена на виявлення економічних, соціальних та екологічних ефектів, шляхом виявлення збитків від недооцінювання заходів з реформування діяльності, моделювання організаційних заходів з реалізації реформаційної проблематики, а також вироблення управлінських рішень з удосконалення організації інтенсифікації взаємовідносин у контексті Євроінтеграції.

7. Політика щодо забезпечення умов взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування має базуватися на принципах: забезпечення раціонального використання наявних ресурсів; створення та підтримання конкурентного середовища при формуванні переліку комунальних послуг; регулювання

діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів діяльності на суміжних ринках; забезпечення самоокупної діяльності суб'єктів господарювання, рівня економічно обґрунтованих витрат при виробленні та наданні комунальних послуг; забезпечення рівних можливостей для доступу споживачів до отримання комунальних послуг в обсягах законодавчо встановлених мінімальних норм; стимулювання підвищення якості обслуговування; створення умов для вільного доступу споживачів до інформації щодо комунальних послуг тощо.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [33; 128; 129; 130; 132; 134; 135; 138; 139; 142; 143; 146; 147; 152; 315; 329; 330].

РОЗДІЛ 5.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СЕРВІСНО-ВИРОБНИЧОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

5.1. Формування організаційно-економічного механізму розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Комунальне господарство тісно пов'язане з діяльністю промислових підприємств. При цьому промисловість виступає основним містоутворюючим фактором, впливає на рівень розвитку сфери обслуговування, забезпечує комунальне господарство матеріальними ресурсами, створює для нього матеріально-технічну базу. Особливостями комунального господарства, як багатогалузевої територіальної структури, є комплексність, взаємообумовленість функціонування галузей, соціально-економічна значимість.

У даний час функціонування і розвиток комунальної сфери відбувається в умовах постійно змінюваного зовнішнього економічного середовища. Для забезпечення ефективного управління системою міських комунальних послуг в умовах непостійної і насиченої інформації зовнішнього середовища велике значення має використання сучасних інформаційних технологій.

Інформаційна база міста включає різні види інформації (картографічну, статистичну і текстову) залежно від потреб міського управління. При цьому слід зазначити, що інформаційну базу для потреб міського розвитку можна вважати достатньою лише в тому випадку, якщо органи місцевого самоврядування матимуть можливість формування і використання інформаційних ресурсів для ухвалення відповідних рішень з управління соціально-економічним розвитком міста, а мешканці і підприємства міста – інформацію про результати виконання вказаних рішень.

Основою оптимізації і структурування даної системи є запровадження єдиної інформаційної системи управління. На сучасному етапі при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України діє інформаційно-аналітична та інформаційно-правова система комунального господарства. Інформаційно-аналітична система має досить складну систему звітності, яка призначена для збору інформації, формування звітів і аналізу економічних показників щодо діяльності комунальних підприємств, надання послуг, заборгованості підприємств з оплати комунальних послуг, відшкодування з бюджету за надані пільги та субсидії. Тобто моніторинг діяльності підприємств комунального господарства здійснюється на основі узагальненої бази даних державних і галузевих статистичних спостережень. Інформаційно-правова система створена з метою надання оперативної інформації щодо існуючих нормативно-правових актів у галузі комунального господарства.

Але існують питання, які потребують вдосконалення. Одним із цих питань є забезпечення можливості порівняння показників діяльності підприємств комунального господарства за допомогою бенчмаркінгу.

Сутність бенчмаркінгу полягає, по-перше, у порівняльному аналізі діяльності одного підприємства з показниками інших, найбільш успішних, підприємств, по-друге, у безперервному пошуку нових ідей, їх вивченні, використанні на практиці, адаптації та впровадженні з метою отримання кращого результату у своїй діяльності [170]. Основним результатом використання бенчмаркінгового підходу є отримання достовірної інформації стосовно діяльності комунальних підприємств і порівняння цих результатів з досвідом інших підприємств-надавачів послуг. Застосування бенчмаркінгу у дозволить визначити кращий досвід вирішення проблем та використовувати його підприємствами галузі, проводити системний аналіз міжнародного досвіду застосування різних моделей ефективного функціонування підприємств комунального господарства [220]. Світова практика доводить ефективність бенчмаркінгового підходу. Він сьогодні використовується у практиці

регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у Великобританії та Чилі. У Франції його використовують при регулюванні діяльності суб'єктів природних монополій у електроенергетиці та транспорті. За ініціативи Міжнародного банку реконструкції та розвитку в Бразилії запроваджений бенчмаркінг для моніторингу процесів реформування у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, а також надання кредитів на капітальні інвестиції [204, с. 115]. У контексті вищезазначеного особливої уваги, на нашу думку, потребує вдосконалення інформаційного забезпечення системи управління комунальним господарством, що на відміну від існуючого, дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням світового досвіду розвинутих країн світу, країн Центральної та Східної Європи, постсоціалістичних країн на основі бенчмаркінгового підходу.

Одним із пріоритетних напрямів Національної програми інформатизації є розробка типової структури інформаційних центрів органів державної влади та місцевого самоврядування [31]. Формування інформаційної системи збору, обробки, передачі даних дозволить органам державної влади та місцевого самоврядування оперативно аналізувати й оцінювати ситуацію в усіх галузях комунального господарства.

Основною функцією єдиної інформаційної системи комунального господарства є розробка стратегії ефективного функціонування підприємств комунального господарства на основі бенчмаркінгу, яка формується і реалізується на місцевому рівні відповідно до сформульованих державою цільових орієнтирів розвитку галузі.

Інформаційне забезпечення комунального господарства з застосуванням бенчмаркінгу передбачає обробку даних в єдиному центрі інформації на державному, регіональному й місцевому рівнях. Єдиний інформаційний центр надаватиме державним установам та органам місцевого самоврядування потрібну і повну інформацію. Таким чином, користувачі інформації зможуть одержувати дані щодо показників діяльності

підприємств комунального господарства, агреговані на рівні регіонів та порівнювати з показниками діяльності кращих комунальних підприємств у певній галузі, що функціонують в кожному окремому місті. Формування інформаційної системи комунального господарства із застосуванням бенчмаркінгу передбачає наступні етапи.

Територіальним інформаційним центром збираються дані щодо:

- фінансового стану діяльності підприємств;
- стану кредиторської та дебіторської заборгованості;
- тарифів на послуги підприємств;
- складу, структури та технічного стану основних фондів;
- якості та обсягів наданих послуг споживачам;
- відшкодування з бюджету за надані пільги та субсидії.

Отримана інформація обробляється та передається до регіонального інформаційного центру. Регіональний інформаційний центр аналізує, оцінює, порівнює інформацію щодо показників діяльності підприємств комунального господарства регіону з метою виділення позитивних і негативних тенденцій функціонування та виявлення кращого досвіду вирішення проблем. Відповідні висновки передаються до державного інформаційного центру.

Державний інформаційний центр приводить отримані дані до єдиного формату, аналізує та створює інформаційну базу даних щодо вітчизняного й світового досвіду регулювання у сфері комунального господарства в країнах Центральної та Східної Європи, постсоціалістичних країнах, досліджує нормативно-правову базу з метою вдосконалення законодавства у сфері комунального господарства з урахуванням адаптації його у відповідності до вимог Європейського Союзу.

Перевагами створення на рівні міста інформаційного центру є:

- отримання органами місцевої влади повної інформації з метою визначення та аналізу ефективності управління підприємствами комунального господарства, а також проведення контролю, прийняття й організації виконання управлінських рішень;

- участь у стратегічних планах розвитку міста – розробка пілотних (інноваційних) проектів, програм ефективного функціонування і розвитку підприємств комунального господарства;
- отримання інформації щодо природоохоронних і екологічних заходів комунальних підприємств – сукупність показників діяльності підприємств за видами послуг у сфері охорони навколишнього середовища;
- проведення соціологічного опитування населення щодо якості та рівня комунального обслуговування й стану реформування комунального господарства міста;
- надання достовірної інформації суб'єктам підприємницької діяльності для проведення конкурсів (тендерів) на право надання комунальних послуг;
- залучення громадськості та розвиток правової свідомості громадян з питань реформування комунального господарства міста, роз'яснення представниками засобів масової інформації основних етапів впровадження реформи. Інформаційне забезпечення комунального господарства міста на основі бенчмаркінгу передбачає наступні позитивні зміни:

1. Можливість застосування комбінованої системи управління, яка базується на зворотному зв'язку між підприємствами комунального господарства та органами влади. Управління “згори-донизу” відбувається під час розроблення й спрямування управлінських рішень від Міністерства на рівень підприємств. Управління “знизу-вгору” здійснюється на основі бенчмаркінгового підходу в процесі збору та обробки інформації щодо показників діяльності підприємств.

2. Прискорення прийняття управлінських рішень на всіх рівнях влади щодо формування комунального господарства міста в ринкових умовах, тому що відповідно до Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів України” передбачається розробка угод щодо регіонального розвитку. Слід відзначити, що право на укладання таких угод будуть мати лише регіони, які

чітко володіють інформацією щодо своїх переваг, у тому числі і в галузі комунального господарства.

3. Здійснення обміну інформацією між окремими підприємствами щодо кращого досвіду.

4. Можливість достовірно оцінювати фінансовий стан підприємств на основі розвитку статистики, як приклад єдиної бази тарифів на комунальні послуги в містах. Зараз аналізуються середні показники по регіонах, які не придатні для порівняння з діючими тарифами у містах для підприємств комунального господарства.

5. Забезпечення узгодженості формування і виконання загальнодержавних та місцевих програм розвитку комунального господарства.

6. Розширення можливостей моніторингу та аналізу стану комунального господарства на території усієї держави протягом року.

7. Прийняття участі у міжнародних проектах із залученням іноземних інвестицій, грантів, позик, а також співпраця з міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями.

8. Проведення досліджень світових і європейських досягнень у комунальному господарстві та просування іміджу галузі за межами країни.

Вищенаведена інформатизація системи управління комунальним господарством надасть можливість визначити пріоритетні напрями програм розвитку підприємств комунального господарства з метою залучення до галузі приватних інвестицій на основі постійно діючого аналітичного моніторингу. Це, в свою чергу, передбачає вдосконалення фінансового забезпечення комунального господарства міста.

Забезпечення ефективного функціонування системи інформатизації повинне досягатися за рахунок реалізації таких вимог. Вимога надійності. Для забезпечення надійності роботи інформаційних вузлів необхідно, щоб на технічних засобах використовувалися джерела безперебійного живлення (UPS) і резервне електроживлення, технічні засоби інформаційних вузлів

забезпечували стійку роботу при пікових навантаженнях і мали резерв для розширення кількості користувачів і вирішуваних завдань. Використовувані загальносистемні програмні засоби повинні володіти відмовостійкістю і мати засоби оперативного відновлення працездатності при аварійних ситуаціях для сумісного функціонування інформаційних вузлів, взаємодії користувачів з інформаційними ресурсами необхідно забезпечити сумісність програмного забезпечення, що розробляється, і наявність призначеного для користувача інтерфейсу.

Використання інформаційних технологій дозволяє оперативно отримувати й обробляти первинні дані про якість послуг, що надаються, безпосередньо від абонентів. Це прискорює процеси корекції діяльності підприємства, служить стимулом для підвищення рівня обслуговування і привертає увагу інертної частини користувачів – населення – до проблеми роботи комунального комплексу. Повне задоволення їх потреб у послугах КГ є метою перетворень, що проводяться [4].

Саме тому, для ефективної роботи підприємств комунального сектору м. Тернополя, необхідно розробити, на рівні Міської ради затвердити та прийняти програму використання інформаційних технологій в діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування на 2016-2020 роки. При цьому необхідно врахувати Закони України “Про Національну програму інформатизації”, “Про інформацію” та “Про Концепцію Національної програми інформатизації”.

Адже в умовах сучасного динамічного розвитку суспільства, що йде шляхом ринкових перетворень, ускладнення технічної та соціальної інфраструктури, інформація стає таким же стратегічним ресурсом, як і традиційні - матеріальні та енергетичні. Сучасні інформаційні технології, які дозволяють створювати, зберігати, переробляти і забезпечувати ефективні способи подання інформації споживачеві, стали важливим фактором життя суспільства та засобами підвищення ефективності керування усіма сферами суспільної діяльності. Рівень інформатизації стає одним із важливих факторів

успішного економічного і соціального розвитку та конкурентоздатності міста як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Результативність діяльності сучасних економічних суб'єктів залежить від їх здатності генерувати, оброблювати і ефективно використовувати інформацію, процес управління якою визначається як отримання своєчасної, точної і необхідної інформації і передача її працівникам усіх рівнів. Останнім часом процес управління інформацією став складнішим для підприємства і вимагає від менеджерів все більше часу і застосування спеціальних навичок методологічного і технічного характеру. Найважливішою серед них вважається здатність управляти інформацією так, щоб отримувати від неї користь і мінімізувати збитки.

Розробка Програми повинна здійснюватися з урахуванням сучасних світових тенденцій в інформаційних технологіях, а також відповідно до потреб та можливостей міста і його підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. При розробці Програми необхідно поставити наступні цілі:

- підсилити вплив інформатизації та інформаційних технологій для вирішення проблем міста та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- виділити основну мету, принципи і пріоритети інформатизації до 2020 року;
- сформулювати основні завдання щодо пріоритетних напрямів інформатизації міста;
- забезпечити координацію робіт з інформатизації в окремих сферах діяльності, які здійснюються у м.Тернополі за різними державними та галузевими цільовими програмами;
- визначити заходи організаційного й ресурсного забезпечення виконання програми і вплив її реалізації на подальший соціально-економічний розвиток міста та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування зокрема;

- намітити пріоритетні напрямки розвитку інформатизації на 2016-2020 роки;
- підвищити ефективність муніципального управління;
- створити муніципальні інформаційні ресурси, залучити їх у господарський обіг і підвищити додаткові доходи у бюджет міста;
- розвиток інформатики як ефективного сектора муніципальної економіки;
- удосконалити систему інформування та надання послуг споживачам підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування;
- участь міста Тернополя у створенні єдиного інформаційного простору України;
- підвищити ефективність взаємодії з іншими рівнями влади.

Світовий досвід розвитку інформаційних систем показує, що без участі органів державної влади та місцевого самоврядування створити єдиний інформаційний простір неможливо. Тому при розробці Програми необхідно виходити з того, що Тернопільська міська рада та її виконавчий комітет, в першу чергу, повинні виступати організуючою, консолідуючою і спрямовуючою силою у цій сфері, як того вимагає Концепція Національної програми інформатизації України.

Глобальною метою інформатизації є забезпечення необхідного рівня інформованості споживачів комунальних послуг. Цей рівень визначається повнотою, точністю, вірогідністю та своєчасністю надання інформації, необхідної кожному споживачу в процесі виконання нею всіх суспільно - вагомих видів діяльності.

Перехід на новий рівень управління підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування в умовах постконфліктних економічних реформ здатний забезпечити його ефективний розвиток, можливий у сучасних умовах тільки при застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій.

Комплексне рішення завдань соціально-економічного розвитку комунальної сфери, ефективне використання ресурсів, управління господарськими механізмами, взаємодія зі споживачами вимагають скоординованих зусиль різних служб та органів управління на основі обміну інформацією між автоматизованими інформаційними системами (АІС) всіх підрозділів адміністрації міста, а також ряду підприємств КГ, що реалізують конкретні цілі соціально-економічного розвитку міста. Сформовані в процесі такої взаємодії, інформаційні ресурси здобувають властивості як інтелектуального суспільного ресурсу, так і одного з головних продуктів та товарів території. Органи місцевого самоврядування вимагають використання створюваних інформаційних ресурсів для ефективної підтримки реалізації цілей соціально-економічного розвитку території, як єдиного господарського комплексу.

У даний час існує ряд важливих проблем, що стосуються розвитку комунікаційного середовища та формування інформаційного простору у комунальній сфері міста Тернопіль і впливають на його подальший успішний розвиток:

- відсутність ефективної взаємодії між муніципальними структурами та недостатня погодженість робіт різних міських структур і державних установ та відомств і, як наслідок, низький рівень інтеграції існуючих систем місцевого самоврядування, невиправдане дублювання функцій у різних системах, відсутність загальноміського комплексу стандартів, класифікаторів, що дозволяють уніфікувати подання даних та забезпечити погоджене функціонування цих систем;

- відсутність сучасного інформаційного середовища для роботи підприємств комунальної сфери і взаємодії зі споживачами;

- невисокий рівень інформатизації підприємств комунальної сфери, споживачів сервісно-виробничих послуг та інших державних установ, що перебувають у веденні виконавчих органів влади міста Тернополя;

– у м. Тернополі недостатньо забезпечені умови для розвитку інформаційної індустрії міста (виробництва інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та телекомунікацій), як найбільш рентабельної і швидко зростаючої галузі економіки, що створює передумови підвищення конкурентоздатності у всіх інших галузях;

– інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, їхнє впровадження вимагає нових підходів до забезпечення інформаційної безпеки;

– для м. Тернополя життєво важливо не просто зберегти свій інноваційний потенціал, але й сформувати функціонально повну та ефективно діючу інфраструктуру підтримки інновацій, насамперед у секторі інформаційно-комунікаційних технологій і за рахунок їхнього впровадження в інші сфери;

– доступ до базових інформаційно-комунікаційних послуг та соціально значимої інформації повинен бути забезпечений усім підприємствам, установам та організаціям незалежно від місця їхнього знаходження і економічного положення.

Рішення вище зазначених проблем буде сприяти підвищенню рівня та якості життя мешканців міста, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності і підвищення конкурентоздатності підприємств міста, підвищення ефективності та відкритості муніципального управління, поліпшення роботи міського господарства і екології міста.

Інформатизація та створення інформаційної індустрії на основі інтернет-технологій стане на цьому етапі одним із найважливіших способів реалізації інтелектуального потенціалу міста. Організаційною основою процесу інформатизації на території міста Тернополя у різних сферах діяльності підприємств комунальної сфери, у тому числі в інформаційній взаємодії з населенням, суб'єктами господарювання, органами місцевого самоврядування, повинна стати міська програма використання

інформаційних технологій в діяльності підприємств комунальної сфери міста Тернополя. Авторський підхід зображений на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Організаційна основа процесу інформатизації сервісно-виробничих можливостей комунальної сфери території

Джерело: розроблено автором

Міська програма визначатиме основні напрями діяльності підприємств комунальної сфери в частині застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, основною метою повинно бути створення єдиної міської інформаційної системи, здатної вирішити дані проблеми. Програма

призначена для концентрації ресурсів та упорядкування робіт зі створення єдиної територіальної інфраструктури інформатизації комунального сектору, що включатиме інформаційні ресурси, інформаційно-транспортну мережу, програмно-технічні комплекси, організаційне, економічне і нормативно-правове середовище, є необхідним нормативним правовим документом для здійснення процесу інформатизації на території міста Тернополя.

Об'єктом інформатизації будуть підприємства комунального сервісно-виробничого обслуговування та органи управління комунальними підприємствами і установами та їхня взаємодія з державними структурами, суб'єктами господарювання, населенням. Інформатизація охоплюватиме автоматизацію первинних реєстраційно-облікових функцій, інтеграцію муніципальних інформаційних ресурсів, продуктів, послуг і систем у єдине середовище, а також діяльність зі здійснення інформаційної підтримки комунального сектору.

Інформація усвідомлена сучасним суспільством як необхідна умова для будь-якої доцільної діяльності. Сьогодні вона стає найважливішим стратегічним ресурсом. Найбільший економічний і соціальний успіх властивий сьогодні тим країнам, які активно використовують сучасні засоби комунікацій, інформаційних технологій та їхні мережеві додатки: електронну пошту, дистанційне навчання, мультимедіа, телебачення, телеконференції, візуалізацію, моделювання, комп'ютерну графіку, геоінформаційні технології та багато чого іншого.

Найважливішою умовою ухвалення адекватних рішень є наявність достовірної, точної, актуальної інформації, яку можна на даний час одержати, лише використовуючи сучасні інформаційні технології.

Роль інформації неоднакова на різних етапах або стадіях процесу управління комунальною містообслуговуючою сферою. На одних стадіях процесу управління комунальною містообслуговуючою сферою важливий обсяг інформації, її види, можливості одержання нової, додаткової інформації, на інших – її рух, на третіх – можливість її обробки [63; 64; 168].

Усі ці додатки і пов'язані з ними прикладні завдання, вимагають створення нового класу телекомунікаційних мереж та систем керування інформаційними ресурсами. Перенесені на електронні носії інформаційні ресурси здобувають якісно новий стан, стають активними, тому що в цій якості є доступними за допомогою комп'ютерних засобів і систем, мереж зв'язку загального користування. Доступна для оперативного відтворення інформація перетворюється у найважливіший фактор соціального розвитку суспільства.

На теперішній час найбільш розвинені країни світу перебувають на завершальній стадії індустріального етапу розвитку суспільства та переходу до наступного етапу, що названий інформаційним. В Україні цей процес одержав назву "інформатизація". Концепція Національної програми інформатизації визначає інформатизацію як сукупність взаємозалежних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, які спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної і комунікаційної техніки.

Саме тому запропонована програма визначатиме політику у комунальній сфері області, розробки, ведення і використання інформаційних ресурсів, принципи побудови єдиного інформаційного простору підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування та стратегію інформаційно-аналітичного забезпечення для рішення соціально-економічних, екологічних, науково-технічних й інших проблем у комунальній сфері на початку широкого застосування сучасних інформаційних технологій.

На даний час відомча роз'єднаність та відсутність відповідних нормативних актів перешкоджають вільному обміну інформацією. Більшість інформаційних ресурсів не розраховані на одночасну роботу великої

кількості користувачів, мають нестандартні закриті формати. Одна і та ж інформація в різних системах дублюється, спотворюється, стає недоступною для управління комунальним сектором області.

Положення ускладнюється ще й тим, що значна частина комп'ютерів (близько 30%) працює з використанням застарілих операційних систем, що не дозволяє використати сучасні інформаційні технології обміну інформацією у мережевому режимі і не забезпечує достатній захист інформації. Для переходу на більш сучасні операційні системи необхідна заміна частини парку комп'ютерів. Органи управління, ресурси і процеси розподілені по території великого міста. Тому найважливішим елементом міського інформаційного середовища повинна стати геоінформаційна система (ГІС).

На основі вищевикладеного можна зробити висновки, що відомча роз'єднаність, використання деяких застарілих систем, відсутність єдиної методології розвитку інформатизації підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і в управлінні міським господарством вимагає переходу на якісно новий рівень інформатизації в місті - рівень інтеграції міських інформаційних ресурсів, використання сучасних телекомунікаційних та інформаційних систем. На послідовну реалізацію цих завдань і повинна бути орієнтована запропонована програма.

В основі розвитку сучасної економіки лежить обмін інформацією. Тому, сучасним суспільством можна назвати тільки інформаційне суспільство, сучасною країною - інформаційну країну, а сучасним містом - електронне місто.

За даними досліджень світового банку, є залежність між рівнем мережевих технологій і валовим національним продуктом країни. Тобто чим вище рівень доступу до мережі Інтернет, більше сегментів локальних і глобальних комп'ютерних мереж у країні (телекомунікаційне середовище), тим вищими є показники валового національного продукту.

Так, можна виділити два основні напрямки реформування комунальної сфери, які дають відчутні переваги та результати при використанні нових інформаційних технологій:

1. Збільшення кількості і підвищення якості послуг для підприємств і організацій міста:

- надання найбільш повних, якісних послуг;
- забезпечення електронної і інформаційної доступності сервісів усім категоріям споживачів послуг.

2. Підвищення ефективності роботи підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, зменшення витрат:

- поліпшення рівня і оперативності взаємодії за рахунок впровадження ефективних телекомунікаційних рішень (матеріальне забезпечення інформатизації підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, єдині бази даних, геоінформаційні системи, Інтернет-ресурси та ін.);

- зменшення бюрократичних відносин за рахунок впровадження нових електронних способів інтерактивних взаємодій (електронний документообіг, прикладне програмне забезпечення і системи підтримки прийняття рішень ін.).

Для розвитку цих напрямів варто зосередити свою увагу на аналізі і розвитку наступних складових інформатизації:

- телекомунікаційному середовищі;
- забезпеченню обчислювальною та оргтехнікою, технічному обслуговуванні;
- інформаційних ресурсах;
- прикладних інформаційних системах;
- електронному документообігу;
- геоінформаційних системах;
- інформаційному забезпеченні населення, підприємств і організацій міста;

- інформаційній безпеці та захисту інформації.

Наявний стан телекомунікаційного середовища підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування характеризується недостатнім рівнем ефективності використання і інтеграції з іншими міськими інформаційними ресурсами, що спричиняє необхідність подальшого розвитку, шляхом створення єдиної територіальної системи інформаційних ресурсів.

Таким чином, сьогодні телекомунікаційне середовище підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування м.Тернополя не задовольняє поточні потреби міської ради, підприємств, організацій і населення міста в частині:

- підтримки інформаційних ресурсів, включаючи електронні бази даних;
- передачі даних у мультисервісних мережах;
- функціонування сучасних телефонних сервісів;
- функціонування систем електронного документообігу;
- функціонування геоінформаційних систем.

Відомча роз'єднаність, використання застарілих систем, використання єдиної методології розвитку інформатизації вимагають переходу на якісно новий рівень інформатизації - рівень інтеграції міських інформаційних ресурсів. Саме для вирішення цього завдання націлене створення територіальної системи інформаційних ресурсів (Єдиної інформаційної системи) для комунальних підприємств і служб міста. Існуюче телекомунікаційне середовище повинне стати транспортною інфраструктурою для реалізації надійного, оперативного і захищеного процесу передачі інформації в межах міста та забезпечення доступу населенню, підприємствам і організаціям міста до інформаційних ресурсів.

Запропонована система повинна мати наступні основні властивості, які характерні для розділених транспортних інформаційних систем:

- надійність;

- стійкість до аварій каналів зв'язку, кабельних систем, електроживлення, мережного устаткування, прогнозований і некритично малий час поновлення працездатності;
- здатність збільшення кількості та якості послуг передачі даних без кардинальних змін структури і принципів функціонування системи;
- гнучкість;
- здатність адаптації системи до змінюваних вимог абонентів в області послуг передачі даних без значних капіталовкладень;
- можливість поетапного впровадження;
- забезпечувати можливість поетапного впровадження елементів системи, як за кількісним критерієм;
- універсальність;
- використання міжнародних стандартів, можливість роботи устаткування різних платформ, робота територіально розділених прикладних систем, а також використання різних операційних систем;
- відповідність стандартам;
- телекомунікаційне середовище повинне надавати стандартні стики, інтерфейси і протоколи обміну даними для взаємодії із зовнішніми інформаційними системами;
- сучасність, перспективність та тривалість рішень, легкість експлуатації, розвитку і модифікації;
- можливість тиражування;
- технічні рішення для типових фрагментів телекомунікаційного середовища повинні легко адаптуватися під конкретну реалізацію “на місцях”;
- керованість;
- наявність інструментів автоматизованого центрального контролю в реальному часі і керування мережею з одного центрального вузла;
- оптимальність;

- структура та елементи мережі повинні забезпечувати оптимальне використання устаткування і каналів зв'язку, а також якісний розвиток системи;

- захищеність;

- стійкість стосовно загроз втрати інформації.

Одним із ключових напрямів у роботі з технічного обслуговування є підтримка в актуальному стані інформації про комп'ютерну техніку, програмне забезпечення і витратні матеріали, які перебувають у користуванні. Необхідно щодня здійснювати значний обсяг роботи з обліку, збору статистики і аналізу стану всього устаткування, що обслуговується. Це дозволить побудувати якісне комплексне обслуговування компонентів інформаційних систем, звести до мінімуму можливі перебої в роботі інформаційних систем і оптимізувати витрати на запасні частини та витратні матеріали.

Однак, підвищення якості обслуговування обчислювальної і офісної техніки не можливо без використання сучасних інформаційних технологій, що забезпечують автоматичний облік, що дозволяє організувати обслуговування з опорою на оцінку якості послуг. Забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування у місті ліцензійним програмним забезпеченням перебуває в незадовільному стані.

У зв'язку з великим обсягом інформації в інформаційних системах безпека і захист інформації стають особливо важливими. Під інформаційною безпекою мається на увазі захищеність інформації та інфраструктура захисту інформації від випадкових або навмисних впливів, здатних викликати збитки власникам і користувачам інформації.

З огляду на ці принципи та специфіку оброблюваної інформації, основний напрям діяльності в області захисту інформації буде зосереджений на забезпеченні її цілісності і санкціонованої доступності. У зв'язку із цим, велике значення має захист інформації від деструктивних дій вірусного

програмного забезпечення, запобігання несанкціонованого доступу та резервування як самої інформації, так і задіяного в її обробці устаткування.

Загальні стандарти створення типових елементів інформаційно-технологічної інфраструктури повинні визначати загальні вимоги та порядок виконання робіт з їхнього проектування, реалізації, впровадження, експлуатації і розвитку.

Стандарти мають бути затверджені для наступних типових елементів інформаційно-технологічної інфраструктури підприємств сервісно-виробничого обслуговування:

- системи взаємодії із громадянами та промисловими підприємствами, що забезпечують надання їм через мережу Інтернет довідкової інформації;

- облікові системи, що забезпечують підтримку виконання основних завдань і функцій;

- системи керування інформаційними ресурсами;

- системи міжвідомчої взаємодії та інформаційного обміну повідомленнями і даними між державними та муніципальними інформаційними системами і ресурсами;

- офісні системи, використовувані співробітниками підприємств сервісно-виробничого обслуговування в повсякденній діяльності для підготовки документів та обміну інформацією;

- інформаційно-аналітичні системи, що забезпечуватимуть збір, обробку, зберігання і аналіз даних про стан оплати наданих послуг:

- системи керування електронними архівами документів;

- системи керування проектами;

- системи інформаційної безпеки;

- системи керування експлуатацією (включаючи системи керування інфраструктурними компонентами).

З метою інтеграції, спільного використання та інформаційної взаємодії інформаційних систем на міжвідомчому рівні, необхідно затвердити

стандарти метаданих інформаційних об'єктів, стандарти опису інформаційних систем і ресурсів, стандарти надання інформаційних сервісів, стандарти інформаційного електронного обміну та мережної взаємодії. Стандарти створення типових елементів інформаційно-технологічного забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, взаємодії і інтеграції з державними інформаційними системами, потрібно розглянути та рекомендувати для затвердження у встановленому порядку. Контроль дотримання стандартів здійснюватиметься органом виконавчої влади, на який покладені функції по регулюванню комунального сектора області та нормативно-правовому регулюванню у сфері інформаційних технологій.

Відповідно до основних напрямів соціально-економічного розвитку міста Тернополя на середньострокову перспективу визначатимуться наступні пріоритети використання інформаційних технологій у комунальній сфері, як підвищення ефективності розподілу бюджетних засобів, що направляють на будівництво і модернізацію комунальних систем, моніторинг технічного стану комунальних систем життєзабезпечення, контроль за ходом реалізації муніципальних програм реформування комунального господарства, підвищення економічної обґрунтованості тарифів на комунальні послуги та ефективності системи тарифного регулювання.

Нові інформаційні технології, інформаційно-аналітичні системи, інформаційні ресурси міста повинні розглядатися як ефективні засоби соціально-економічного розвитку, створення нових форм підприємницької діяльності, демократизації громадського життя, вдосконалення системи управління містом. Інформація, нові інформаційні технології і інформаційно-аналітичні системи різноманітного рівня та призначення виступають як найважливіші фактори, які визначають у сучасному світі рівень і якість життя усіх членів суспільства.

Процес створення та розвитку інформатизації є наукомістким, трудомістким і тривалим. Початкові етапи інноваційного циклу створення

засобів інформатизації (проведення наукових досліджень та розробка проектів інформаційних систем, придбання і створення техніки, придбання ліцензійних загальносистемних програмних засобів та розробка прикладних програмних засобів, баз даних і інформаційно-аналітичних систем) є витратними і обсяги таких витрат є значними.

Ефективність використання інформаційних технологій залежить як від їхнього вмілого застосування, впливу на підвищення продуктивності та якості роботи керівників, так і від зменшення витрат на інформатизацію, що досягають оптимальною організацією проектування, створення та функціонування інформаційних систем і інфраструктури інформатизації території в цілому.

Нові інформаційні технології та інформаційно-аналітичні системи, які будуть впроваджені в рамках запропонованої програми, безпосередньо підвищать продуктивність роботи, насамперед, у сфері розумової праці і керування, а основний ефект буде досягнутий у економічному розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування за рахунок прийняття більш якісних управлінських рішень.

Показники стану та розвитку інформатизації визначаються статистичною обробкою первинних даних, отриманих у результаті статистичних спостережень за станом інформатизації фізичних і юридичних осіб, на основі експертних оцінок стану використання ІКТ та інформаційних ресурсів і даних з інших джерел.

Система показників стану інформатизації включає наступні групи показників:

- показники стану та розвитку ІКТ, інформаційних ресурсів, інформаційних послуг;
- показники забезпеченості ІКТ, інформаційними ресурсами;
- показники інформованості споживачів, рівня готовності до інформаційного суспільства.

Отже, ринкові перетворення поставили підприємства комунальної сервісно-обслуговуючої сфери перед необхідністю самостійно забезпечувати конкурентоспроможність та здатність своєчасно адаптуватись до динамічного ринкового середовища та приймати участь у реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку даної сфери. Однією з основних проблем розбудови Євроінтеграційних відносин у даному секторі економіки України є формування ефективного організаційно-економічного механізму реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку підприємств у постконфліктний період (рис. 5.2.).

Так, органічне системне об'єднання організаційної структури моделі розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств і зовнішнього середовища з побудовою комплексної інформаційної системи є необхідною передумовою підвищення ефективності управління комунальною сферою на основі сучасних систем управління діловими процесами, які дозволяють інтегрувати навколо себе різне програмне забезпечення, формуючи єдину інформаційну систему та запорукою побудови ефективного організаційно-економічного механізму реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку підприємств у постконфліктний період.

Таким чином, вирішуються проблеми координації діяльності промислових підприємств зі сферою комунального сервісно-виробничого обслуговування у постконфліктних умовах, забезпечення їх необхідною інформацією, проблеми контролю за виконавчою дисципліною, а керівництво одержуватиме своєчасний доступ до достовірних даних про перебіг процесу управління і матиме засоби для оперативного прийняття та ефективної реалізації своїх рішень. Отриманий механізм реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку є гнучкою відкритою структурою, яку можна оперативно перебудувати і доповнювати новими модулями або зовнішнім програмним забезпеченням.

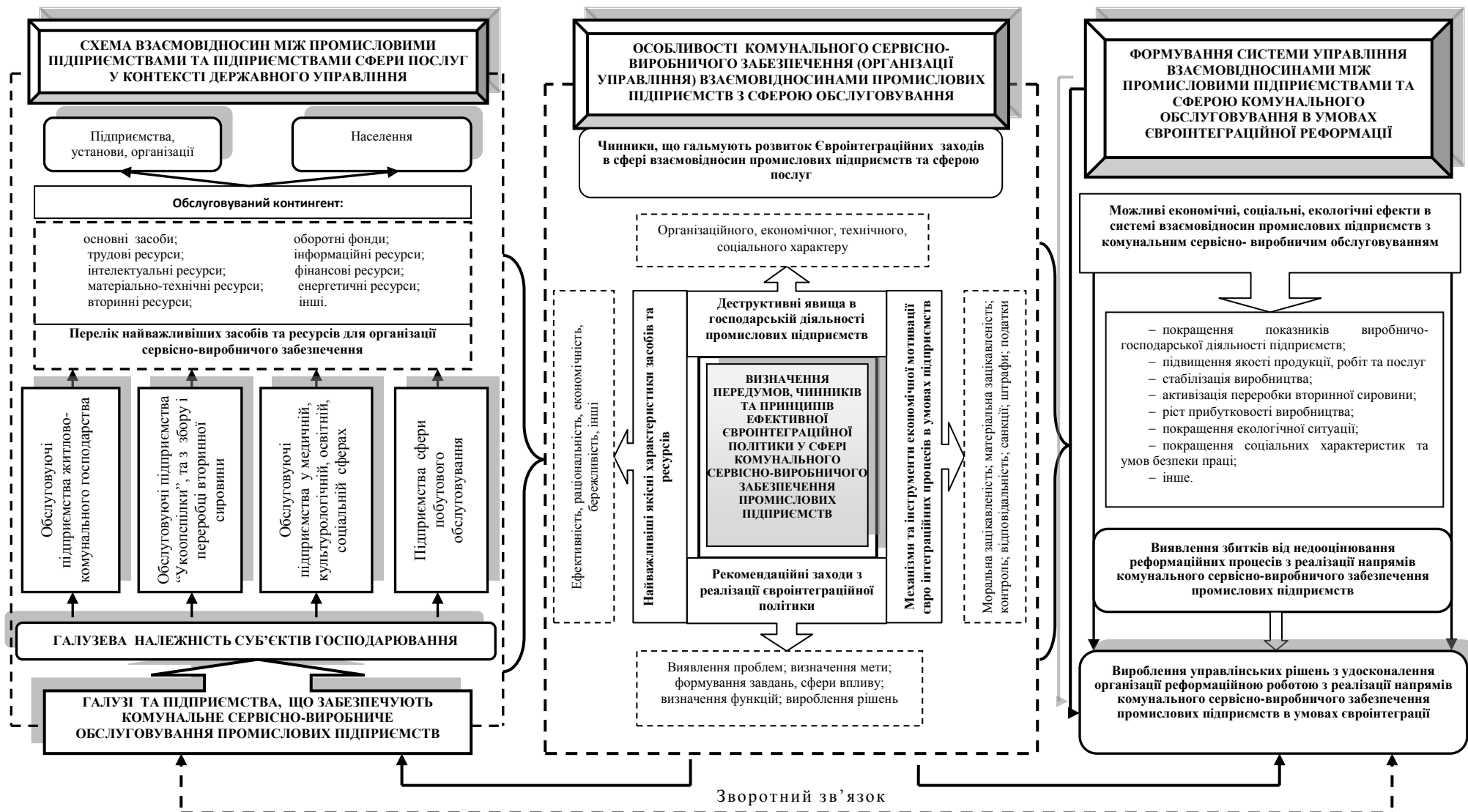

Рис. 5.2. Організаційно-економічний механізм комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств у контексті реалізації їх євроінтеграційних напрямів розвитку

При здійсненні управління як містообслуговуючою сферою, так і містом в цілому необхідно дотримуватися принципів гнучкості та адаптивності управління, що забезпечують найбільшу ефективність процесу управління, тобто отримання максимуму ефекту при мінімумі витрат. Зокрема, для комунальної сфери ефективність процесу управління полягає в наданні промисловим підприємствам максимуму послуг високої якості при мінімумі оплати.

Запропоновані підходи до вдосконалення організаційно-економічного механізму реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку підприємств у постконфліктний період сприятимуть ухваленню обґрунтованих рішень щодо управління комунальною сферою. Це забезпечить збалансованість і розвиток міської господарської системи у постконфліктних умовах.

5.2. Удосконалення прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг

Особливе місце в плановій організації діяльності підприємства займає перспективне, стратегічне планування, що є однією з основних функцій управління і представляє процес визначення цілей створення організації, а також шляхів їхнього досягнення. Стратегічне планування формує основу для всіх управлінських рішень. Функції організації, мотивації і контролю менеджменту орієнтовані на розробку і реалізацію стратегічних планів. Динамічний процес стратегічного планування є тією парасолькою, під якою укриваються всі управлінські функції. Не використовуючи переваг стратегічного планування, фірма й окремі її співробітники будуть позбавлені реального способу оцінки цілей і напряму розвитку підприємства. Можна відзначити, що стратегічне планування стає дедалі більш актуальним і для українських підприємств в умовах Євроінтеграції. Розробка і реалізація стратегії — найважливіша функція керівників підприємства та керівництва

міста вищої ланки управління. Без стратегічного планування підприємств подібне кораблю без керманіча. Стратегія формулює основні цілі підприємства і шляхи їхнього досягнення таким чином, щоб забезпечити єдину спрямованість дій [270, с.146].

Стратегічне планування комунального сервісно-виробничого обслуговування має кілька відмінних особливостей у порівнянні з довгостроковим плануванням у промислових підприємствах:

1. Застосовується в умовах високої нестабільності зовнішнього середовища.

2. Визнає, що майбутнє не обов'язково буде кращим, ніж минуле, тому не обмежується екстраполяцією, а включає розгорнутий стратегічний аналіз: перспектив росту; позицій у конкурентній боротьбі; порівняльний аналіз перспектив підприємства та установлення пріоритетів у розподілі ресурсів; аналіз шляхів диверсифікації.

3. Простір діяльності підприємства стає більше об'ємним, він містить у собі елементи як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

4. Довгострокові цілі перестають бути відбиттям поточної дійсності, перетворюються у стратегію за допомогою виявлених стратегічним аналізом перспектив.

Планування необхідне для досягнення організацією наступних цілей:

- підвищення контрольованої частки ринку;
- передбачення вимог споживача;
- випуск продукції більш високої якості;
- забезпечення узгоджених строків поставок;
- установлення рівня цін з урахуванням умов конкуренції;
- підтримка репутації організації у споживачів.

Планування добре працює в умовах стабільного, чіткого, формалізованого і прогнозованого середовища. У цьому випадку воно дозволяє заздалегідь передбачати всі основні події і вчасно прийняти всі

необхідні заходи, включаючи ефективне розміщення та використання ресурсів.

Однак планування може використовуватися і в умовах постконфліктного турбулентного, нечіткого і погано прогнозованого середовища. У цьому випадку воно орієнтовано на:

а) виявлення:

- передбачуваних детермінованих подій;
- можливих імовірнісних подій;
- можливих нечітких подій;
- факторів ризику та форс-мажору;
- можливостей середовища і підприємства;
- потреб ринку і підприємства;

б) вживання адекватних заходів.

Стратегічний план повинен підкріплюватися масштабними дослідженнями і фактичними даними. Щоб ефективно конкурувати в сьогоdnішньому світі бізнесу підприємство повинне постійно займатися збором і аналізом величезної кількості інформації про галузь, конкуренцію та інші фактори. Стратегічний план має надавати підприємству визначеність, індивідуальність, що дозволяє йому залучати певні типи працівників, і, у той же час, не залучати працівників інших типів. Цей план відкриває перспективу для підприємства, що направляє його співробітників, залучає нових працівників і допомагає продавати вироби або послуги. Стратегічні плани повинні бути розроблені таким чином, щоб не тільки залишатися цілісними протягом тривалих періодів часу, але й бути досить гнучкими, щоб при необхідності можна було здійснити їхню модифікацію та переорієнтацію. Загальний стратегічний план варто розглядати як програму, що направляє діяльність організації протягом тривалого періоду часу, усвідомлюючи про те, що динамізм ділової та соціальної обстановки обумовлює необхідність його постійних корегувань. Стратегічне планування саме по собі не гарантує

успіху, і організація, що створює стратегічні плани, може зазнати невдачі через помилки в організації, мотивації та контролі.

Проте формальне планування може створити ряд істотних сприятливих факторів для організації діяльності підприємства. Знання того, що підприємство хоче досягти, допомагає уточнити найбільш підходящі напрями дії. Приймаючи обґрунтовані і систематизовані планові рішення, керівництво знижує ризик ухвалення неправильного рішення через помилкову або недостовірну інформацію про можливості організації або про зовнішню ситуацію. Таким чином, планування допомагає створити єдність загальної мети усередині організації.

Кількість етапів стратегічного планування і їхній зміст відрізняються. Це залежить від ряду факторів:

- 1) форми власності;
- 2) типу підприємства (спеціалізоване або диференційоване);
- 3) галузевої приналежності підприємства;
- 4) розмірів підприємства;
- 5) системи керування, що існує на підприємстві.

Основними етапами складання стратегічного плану розвитку підприємства є:

1. Стратегічний аналіз:
2. Визначення політики підприємства (цілевстановлення).
3. Формулювання базової стратегії та вибір альтернатив.
4. Формулювання функціональних стратегій.
5. Формування продуктової стратегії (бізнес-проекти).

У практичній діяльності дуже важко визначити границю між процесом стратегічного планування і безпосередньо реалізацією плану. Єдиного горизонту стратегічного планування не існує. На думку Д. Кліланда і В. Кінга, довжина інтервалу стратегічного планування має велике методологічне значення [76]. Як правило, період планування повинен базуватися на економічних проєкціях, що враховують загальні тенденції, а не

циклічні коливання економіки. Підприємство повинне планувати свою діяльність на таку перспективу, яка для нього корисна, але не більше тієї, котра допускається міркуваннями розумної точності. Існує аксіома: чим далі в майбутнє, тим менш надійним стає прогноз. Основними підходами до формування плану є: “від досягнутого”; оптимізаційний; адаптивний.

Планування “від досягнутого” націлено на досягнення ряду бажаних і цілком здатних до реалізації цілей. Відправною точкою є поточний стан підприємства. Підхід орієнтований на збереження статус-кво. Оптимізаційний план, як правило, формується у рамках раціонального підходу та базується на використанні математичних моделей і методів з метою більш ефективного використання ресурсів і досягнення максимізації прибутку та мінімізації витрат і часу виконання.

Недолік підходу – зневага численними якісними і погано формалізованими параметрами, такими як якість, надійність, новизна продукції, ступінь задоволеності покупців, моральний клімат і ентузіазм співробітників, портфель знань і вмінь персоналу.

Крім того, результат формування оптимізаційного плану ніяк не враховує вихідний стан підприємства і періодично різко змінюється, що приводить до зміни пропорцій, матеріально-фінансових та інформаційно-аналітичних потоків, організаційної структури, напряму розвитку, що, у свою чергу, також пов'язано з витратами. Формування ж оптимізаційного плану засновано на роботі з кількісними, а не якісними категоріями. Це приводить до того, що оптимізаційний план часто виявляється не в змозі врахувати витрати проведення помірних і радикальних трансформацій підприємства. У підсумку довіра до результатів оптимізаційного плану обернено пропорційна “відстані” від вихідного стану підприємства до розрахованого, “оптимального” стану.

Адаптаційний підхід переносить акценти на процес формування плану. При цьому підході все починається з вивчення навколишнього середовища. Очікувані події поділяються на три основні категорії: детерміновані події,

імовірнісні події, невизначені події. Неправильні бачення, місія і цілі, що виникли, наприклад, внаслідок погано проведених маркетингових досліджень і невірних прогнозів, приводять до неузгодженості орієнтації підприємства і вимог ринку, отже, і до потреби корегування або навіть до необхідності зупинки процесу реалізації плану.

Помилкове визначення потреб у матеріально-фінансових і інформаційно-аналітичних ресурсах може зробити план нереалізованим. До нереалізованості плану може привести і його формування тільки плановими працівниками, без залучення представників виконавців і клієнтів.

Стратегічне планування являє собою управлінський процес досягнення і підтримки стійкого балансу цілей, можливостей і ресурсів організації й нових ринкових можливостей. Ціль стратегічного планування полягає в розробці таких дій, продуктів, послуг і процесу комунікації, які сприяють досягненню поставлених завдань відносно прибутку і росту компанії.

Стратегічне планування саме по собі не гарантує успіху, і організація, що створює стратегічні плани, може зазнати невдачі через помилки в організації, мотивації та контролі. Проте формальне планування може створити ряд істотних сприятливих факторів для організації діяльності підприємства. Знання того, що підприємство хоче досягти, допомагає уточнити найбільш придатні напрями дії. Приймаючи обґрунтовані і систематизовані планові рішення, керівництво знижує ризик ухвалення неправильного рішення через помилкову або недостовірну інформацію про можливості організації або про зовнішню ситуацію [76].

Дослідження вже розроблених стратегій розвитку підприємств свідчать про те, що найчастіше зустрічаються такі недоліки:

- недостатньо коректно і конкретно сформульовано стратегічні цілі розвитку. Іноді цілі стратегії сформульовані у вигляді гасел політичних програм, в інших випадках цілі стратегії дублюють положення Конституції України або цілі державних програм. Як правило, цілі стратегії не мають кількісного виразу;

– стратегії розвитку не спираються на системний аналіз стартових умов, зовнішніх і внутрішніх чинників соціально-економічного розвитку, взаємозв'язків і взаємовпливу міської інфраструктури і виробничої діяльності;

– у стратегіях недостатньо чітко визначено способи і джерела фінансування розвитку з урахуванням реального стану і можливостей української економіки, чинників зростання і гальмування розвитку в умовах ринку;

– недостатньо обґрунтовано пропозиції щодо організаційно-економічного забезпечення реалізації стратегії розвитку, які враховують ринкові закономірності, можливості державного і місцевого регулювання [170].

Заходи щодо інформаційного забезпечення реалізації стратегії мають урахувати використання інформаційних комунікацій і корпоративних інформаційних систем, а також ресурси Інтернет. Такий підхід забезпечить прямий і зворотний зв'язок між координаційним центром і виконавцями стратегії і скорегує потоки інформації, виключаючи їх повтори і неоднорідність. Останніми роками в Україні набули поширення корпоративні інформаційні системи (КІС), які базуються на клієнт-серверній архітектурі і відповідають вимогам сучасного менеджменту [51; 168].

У даний час процеси інформатизації в реалізації стратегічних напрямів розвитку галузей комунальної сфери обумовлені необхідністю координації діяльності органів влади і місцевого самоврядування, комплексного підходу та узгодженості заходів і механізмів з реформування галузей економіки і соціальної сфери, розширенню соціальної бази ринкових перетворень, забезпечення їх підтримки підприємств і розробки конкретних заходів на всіх рівнях управління з їх виконання.

З цією метою необхідне, перш за все, впровадження інформаційного моніторингу соціальних і економічних процесів розвитку підприємств. Головними завданнями моніторингу виконання заходів стратегії мають стати

збір, узагальнення і систематичний аналіз показників діяльності комунальної містообслуговуючої сфери. Контроль за реалізацією заходів стратегії доцільно здійснювати відповідному координуючому органу – єдиному інформаційно-координуючому центру з управління реалізацією стратегії розвитку сервісно-виробничого обслуговування, до складу якого мають входити інформаційно-аналітичний відділ і відділ моніторингу.

Одним із основних завдань органів місцевої влади на шляху розвитку матеріально-фінансової бази є здійснення позитивних перетворень в комунальному секторі, підвищення ефективності управління та формування, з урахуванням наявного стану та перспектив розвитку, оптимальної в кількісному та якісному вимірах комунальної власності міста.

Основною метою програми економічного та соціального розвитку міста повинно бути комплексне і системне вирішення завдань щодо збереження і розвитку міської інфраструктури, створення сприятливих умов, що забезпечить стабілізацію і перехід до зростання у всіх галузях економіки міста. Поставлені завдання розвитку повинні виконуватися за допомогою комплексу заходів, які забезпечать вирішення проблем, створення сучасних технологій в експлуатації міського господарства, розширення сфери послуг і підвищення їх якості.

Основними цілями розвитку є стабілізація економічного розвитку на основі власного потенціалу, посилення інвестиційної активності та удосконалення механізмів управління розвитком міста, боротьби з корупцією та повернення довіри до органів влади, та внаслідок цього підвищення конкурентоспроможності міста, підвищення стандартів життя та зростання добробуту населення, забезпечення належного функціонування інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури, доступності широкого спектра соціальних послуг та дотримання високих екологічних стандартів. Поряд з цим дефіцит бюджетних коштів позбавляє можливості включення у програму частини заходів, спрямованих на ефективне впровадження економічних реформ в місті у сфері інноваційної політики, комунального господарства.

Діяльність підприємств повинна бути направлена на мобілізацію та концентрацію всіх можливих ресурсів для реалізації завдань з проведення реформування господарства, розвитку економічного потенціалу та досягнення європейських стандартів, завдяки:

- впровадженню сучасних технологій управління, зокрема електронного врядування, підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу (бюджетних, майнових та земельних ресурсів);

- стимулюванню конкурентоспроможності, інноваційних процесів та виробництв, розвиток інтелектуального капіталу, формуванню сприятливого клімату для залучення інвестицій, розвитку малого та середнього підприємництва, ефективному використанню туристичного та культурного потенціалу міста;

- підвищенню енергозбереження та енергоефективності господарства;

- розвитку транспорту та дорожньо-транспортної інфраструктури, реформуванню комунального господарства, модернізації та розбудови інженерної інфраструктури;

- підвищенню доступності, якості та конкурентоспроможності освіти;

- реформуванню системи охорони здоров'я, підвищенню якості та доступності медичного обслуговування, пропагуванню здорового способу життя;

- підвищенню рівня соціальної захищеності мешканців міста, доступності та якості соціальних послуг;

- гарантуванню безпеки життєдіяльності киян та поліпшенню екологічної ситуації в місті.

З метою досягнення поставлених цілей і завдань повинні бути визначені пріоритети діяльності міської влади:

- ✓ по-перше, проведення економічних реформ, спрямованих на відновлення та забезпечення соціально-економічного зростання:

- впровадження сучасних технологій міського управління, реформування місцевого самоврядування, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу міста (бюджетних, майнових та земельних ресурсів) та боротьби з корупцією;
- реалізація механізмів стратегічного управління, забезпечення прозорості дій влади;
- реалізація програмно-цільового методу та середньострокового планування в бюджетному процесі;
- спрощення і прискорення взаємодії населення та бізнесу з органами місцевої влади, створення уніфікованої системи надання адміністративних послуг на рівні міста, забезпечення кращої керованості системою міського управління та можливості наочного відстеження роботи окремих служб, підвищення прозорості адміністративних процесів:
 - оптимізація процесів надання адміністративних послуг;
 - створення системи апеляційного оскарження;
 - стимулювання конкурентоспроможності, інноваційних процесів та виробництв;
- сприяння щодо збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, формування інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій, спрямованої на перетворення винаходів і технологічних відкриттів у комерціалізований продукт, його подальше впровадження у виробництво;
 - створення сучасної інфраструктури торгівлі та служби сервісу на рівні європейських стандартів;
 - створення умов для підвищення та використання повною мірою потенціалу малого та середнього підприємництва шляхом зменшення адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу;
 - сприяння розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, в тому числі інноваційної.

✓ по-друге, формування сприятливого інвестиційного середовища та розвиток інвестиційного ринку:

– забезпечення комплексного підходу до реалізації інвестиційної політики;

– збільшення інвестиційних пропозицій за рахунок об'єктів незавершеного будівництва, територій непрацюючих промислових підприємств, неефективно використовуваних земельних ділянок, а також проектів комплексної реконструкції і реновації будинків та кварталів старої забудови;

– створення організаційних передумов і дієвих механізмів залучення інвестицій в розвиток економіки та інвестиційні проекти зі значним економічним, соціальним або бюджетоутворюючим ефектом;

– зростання рівня інвестиційної привабливості та подальше укріплення його позицій на міжнародній арені.

✓ по-третє, підвищення енергоефективності та енергозбереження:

– підвищення якості гарячого водопостачання та зменшення технологічних втрат при транспортуванні води, знезараження і очистка питної води;

– оптимізації та вдосконалення системи тепло- та газопостачання;

– підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів у житловому фонді, бюджетній сфері, в комунальних та промислових підприємствах міста, на об'єктах енергетичного господарства;

– використання ефективних систем та приладів освітлення в будівлях бюджетної сфери;

– реконструкція систем теплозабезпечення закладів бюджетної сфери, в тому числі із застосуванням альтернативних джерел енергії та енергозберігаючих технологій;

– реалізація проектів з комплексної реконструкції систем теплопостачання та теплоспоживання;

– комплексна термосанація будівель;

- реконструкція та заміна котелень;
- впровадження механізму стимулювання ефективного використання енергетичних ресурсів.

✓ по-четверте, модернізація транспортної та інженерної інфраструктури, як основи підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості міста.

Необхідне реформування підприємств комунального господарства, модернізація та розбудова інженерної інфраструктури, що передбачає:

- капітальний ремонт комунікацій;
- підвищення якості експлуатації комунікацій та удосконалення відносин з їх утримання і обслуговування, створення конкурентного середовища на ринку обслуговування комунікацій (управляючі компанії, ДПП);
- здійснення реконструкції та будівництва каналізаційних колекторів, систем водопостачання;
- ліквідація аварійних ситуацій на об'єктах каналізаційного та водопровідного господарства;
- реконструкція каналізаційних насосних станцій;
- продовження виконання робіт з реконструкції споруд.

Ранжування цілей здійснюється способом їх розміщення у порядку зниження пріоритетності. Для цього спочатку визначаються головні (стратегічні) цілі (цілі першого рангу), далі - суттєві (цілі другого і третього рангів) тощо. З метою впорядкування цілей різних рівнів будується дерево цілей. Ціль вважається досягнутою, якщо реалізовані всі підцілі нижчого рангу. Вважається, що цілі нижчого рівня є забезпечувальними щодо стратегічної. Цілі мають відповідати трьом основним вимогам: конкретність, визначеність у часі, реальність. Конкретність досягається встановленням кількісних і якісних вимірників інформаційної бази для економічних розрахунків, організаційно-управлінських рішень, оцінки результатів господарювання та контролю. Визначеність у часі передбачає визначення

термінів досягнення головної цілі та її підцілей. Реальність передбачених цілей обґрунтовується можливостями економіки щодо їх реалізації, бо за інших умов це може призвести до значних збитків і загострення соціально-економічних проблем.

Важливим елементом розробки плану економічного розвитку є прогнозування, яке поширюється на такі процеси управління, які в момент розробки прогнозу або можливі в досить малому діапазоні, або зовсім неможливі, або можливі, але вимагають урахування дій таких факторів, вплив яких не може бути повністю або однозначно визначено. Прогнози економічних явищ і процесів розробляють у вигляді якісних характеристик розвитку (загальної характеристики тенденцій і очікуваного характеру змін, а в найпростішому випадку – твердження про можливість або неможливість настання яких-небудь подій) і кількісних оцінок прогнозованих показників, а також їх величин. Правильність вихідних теоретичних передумов і методологічних основ прогнозу вирішальним чином впливає на його результати та можливість його практичного використання. Уточнення набору інструментів економічного розвитку міста, тобто тих практичних заходів, реалізація яких забезпечує виконання поставлених цілей. Вони можуть бути умовно згруповані в два блоки [123, с. 25].

У першому блоці об'єднано інструменти, пов'язані з поліпшенням економічного середовища, включаючи створення сприятливих умов для збереження і розвитку бізнесу, що існує в місті, і залучення нового. Дані заходи можуть бути загальними для всіх підприємств або мати цільовий характер, зокрема бути націленими на вдосконалення галузевої структури міського господарства або патрунування обмеженої кількості соціально важливих для міста підприємств.

Другий блок інструментів використовується для підвищення ефективності віддачі вкладених бюджетних коштів, перш за все шляхом поліпшення діяльності комунального господарства.

Отже, необхідною умовою подальшого соціально-економічного розвитку міста є вирішення ряду проблем за пріоритетними напрямками. До пріоритетних напрямів розвитку сучасного міста можна віднести: формування ефективних виробничо-господарських комплексів, створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток соціальної інфраструктури, підвищення рівня реальних доходів населення.

Так, зокрема, у сфері комунального господарства має здійснюватися послідовна робота щодо реалізації заходів, спрямованих на: збереження і розвиток систем водопостачання, водовідведення і теплопостачання; упровадження ресурсозберігаючих технологій; розширення капітального ремонту і реконструкції комунальних споруд.

У сучасних умовах на рівні міста доцільно здійснювати: моніторинг технічного стану комунальних споруд; комплекс заходів з ліквідації аварійних комунікацій; упровадження ресурсозберігаючих технологій; розвиток інженерних комунікацій; удосконалення організації і модернізації процесу прибирання території підприємств міста та утилізації твердих побутових відходів, системну роботу з мінімізації заборгованості з оплати за комунальні послуги.

Рівень розвитку підприємств комунального господарства (КГ), застосовування в їх роботі інноваційних і маркетингових підходів мають істотний вплив на стан фінансово-економічних відносин на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, населення. Витрати на оплату послуг, що надаються цими підприємствами, займають питому вагу у витратах бюджету підприємств, установ, організацій та домогосподарств. Зростання цін на комунальні послуги, які сьогодні знаходяться на рівні європейських, при низькій їх якості, спричиняє незадоволення потреб споживачів. З часу поширення маркетингу на різні сфери діяльності економіки України та використання його в якості нової економічної парадигми, спостерігається підвищення соціально-економічної ефективності окремих підприємств та організацій.

Лише підприємства КГ залишилися поза впливом новітніх технологій розвитку бізнесу, зокрема маркетингу.

Основною причиною цього стала тривала монополізація галузі державою, і, як наслідок, відсутність конкуренції. Однією з головних причин погіршення стану підприємств КГ є відсутність маркетингових досліджень стосовно зміни попиту і пропозиції на послуги, що ними надаються, неврахування можливостей їх маркетингового потенціалу, відсутність маркетингових стратегій подальшої діяльності, небажання застосовувати у своїй діяльності передові методи антикризового маркетингу. В економічній літературі немає єдиного визначення сутності і засобів антикризового маркетингу. Більшість науковців вважають, що антикризовий маркетинг спрямований на вивчення попиту та пропозиції в умовах кризи і його сутність полягає в оперативній зміні маркетингової політики підприємства під впливом зміни факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Деякі дослідники вважають, що поняття “антикризовий маркетинг”, швидше за все, застосовується до конкретної програми дій для досягнення цілей компанії в нових умовах; наголошуючи на те, що під час кризи стратегія маркетингу не переглядається. Вона залишається тією ж, і завдяки цьому підприємство не втрачає інтересу до перспективи свого розвитку, в тому числі і в післякризовий період [162, с. 8].

Ілляшенко С.В., досліджуючи сутність, особливості та пріоритетні заходи антикризового маркетингу, зазначає, що “специфіка антикризового маркетингу полягає в багатогранності нестандартних інструментів, які змінюються відповідно до умов ринкового середовища, та універсальності їх застосування” [176, с. 197].

Виходячи з цього, на нашу думку, антикризовий маркетинг є складовою стратегічного планування економічної діяльності підприємств комунального сектору і включає певні маркетингові інструменти задля їх подальшого ефективного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Враховуючи специфіку діяльності регіональних підприємств ЖКГ, визначимо заходи антикризового маркетингу, основними серед яких є:

- 1) визначення “вузьких місць” у маркетинговій діяльності;
- 2) моніторинг кризових явищ;
- 3) застосування антикризових механізмів реагування на зміну фінансово-економічних показників;
- 4) впровадження системи заходів щодо нейтралізації ризиків;
- 5) розробка стратегії фінансової й антикризової маркетингової політики;
- 6) впровадження інноваційних технологій у сфері управління комунальним майном, автоматизації системи комунальних платежів через мережу Інтернет.

Можливість виникнення кризових ситуацій повинна діагностуватися на ранніх стадіях для нейтралізації їх негативного впливу на діяльність підприємств ЖКГ. Досліджуючи виникнення кризових явищ у діяльності вищезазначених підприємств, спочатку необхідно сформулювати запити на інформацію про стан змін екзогенного і ендогенного середовища їх функціонування.

До екзогенних чинників впливу належать зміни в законодавчо-правовому полі функціонування підприємств; зниження доходів домогосподарств, збиткова діяльність суб'єктів господарювання, що споживають продукцію або послуги цих підприємств, відставання від ринку інноваційних технологій; наявність місцевих ресурсів та ін.

Основними серед ендогенних факторів є неврахування потреб споживачів, відсутність ефективної тарифної і збутової політики, недостатність власних, позикових та залучених коштів тощо.

У багатьох випадках кризові ситуації практично неможливо усунути, але завдяки застосуванню заходів антикризового маркетингового планування їх можливо попередити або зменшити їх негативний вплив на діяльність підприємств КГ. При розробці антикризових механізмів реагування на зміну

фінансово-економічних показників роботи КГ, перш за все, необхідно враховувати взаємозв'язок між фінансовими результатами діяльності юридичних осіб, доходів населення з диференціацією цін і тарифів залежно від обсягів споживання, якості послуг та витрат на їх виробництво та реалізацію.

Для підвищення ефективності функціонування підприємств КГ необхідно здійснювати прогнозування і планування показників їх діяльності та порівнювати їх зі стратегічними і тактичними заходами, передбаченими у фінансовій та антикризовій маркетинговій політиці. Фінансова політика повинна передбачати заходи впровадження нових підходів у системі фінансування (лізинг, факторинг), форм договірних відносин (оренда, концесії), а також підвищення інвестиційної привабливості підприємств КГ. При розробці маркетингової політики необхідно провести локальні маркетингові дослідження окремих сегментів ринку комунальних послуг, чітко визначити вид антикризової маркетингової стратегії.

У діяльності підприємств КГ необхідні інноваційні зміни, для впровадження яких необхідні значні кошти; отримати які можливо шляхом участі в різних програмах, конкурсах, грантах. Для цього, перш за все, треба мати обґрунтовані муніципальні проекти у сфері запровадження системи автоматизованого обліку, управління та аналізу у сфері управління комунальним майном, підвищення інвестиційної привабливості комунального сектору, впровадження ресурсозберігаючих технологій, сучасних систем оцінки якості послуг згідно з міжнародними стандартами, будівництва сміттєпереробних заводів тощо.

Також ще однією проблемою, що потребує розробки інноваційних рішень, є зростання дебіторської заборгованості за надані послуги. Знизити рівень заборгованості можливо завдяки впровадженню автоматизованої системи платежів за комунальні послуги через систему Інтернет, що дасть змогу прискорити платежі, посилити контроль за правильністю їх нарахування; здійснити часткову оплату тієї чи іншої послуги; отримати

додаткові послуги (перевірка сум щодо сплати комунальних послуг, передача даних лічильників, інформація про пільги та субсидії) та ін. Високий ступінь зношення основних засобів ЖКГ потребує їх технічної модернізації та автоматизації. Доцільним для вирішення проблем оновлення матеріально-технічної бази буде застосування досвіду багатьох зарубіжних країн, де на рівні муніципалітетів створюються амортизаційні фонди, відрахування до яких надходять з муніципальних підприємств, розташованих на їх території. В кінці року кошти цих фондів спрямовуються на оновлення та модернізацію більш зношених основних фондів одного або декількох підприємств.

У більшості країн комунальні послуги надаються приватними підприємствами. Питання часткової корпоратизації і приватизації підприємств комунальної власності в цілому по країні, є дискусійними та потребують, перш за все, розробки відповідних нормативно-правових актів з розвитку приватно-публічного партнерства. Це дасть поштовх до демонополізації КГ та розвитку конкурентного середовища на ринку комунальних послуг.

Оволодіння передовими методами антикризового маркетингу дасть змогу прискорити реформування підприємств, забезпечити відповідність за якістю і ціною послуг вимогам споживачів, покращити фінансово-економічні результати їх діяльності.

Центральною ланкою маркетингової діяльності в цьому відношенні є рішення, що приймаються за результатами маркетингових досліджень, пов'язані з підвищенням якості обслуговування. При цьому технології маркетингу мають забезпечувати інвестиційну привабливість підприємств, яка визначається їх конкурентними перевагами порівняно з іншими конкурентами. Таким чином, маркетингові інструменти покликані підвищувати конкурентний потенціал суб'єктів господарювання (підприємств).

В цілому послідовність реалізації політики соціально-економічного розвитку підприємства із застосуванням маркетингових елементів зображено на рис. 5.3.

Для створення об'єктивної бази планування розвитку соціально-економічних процесів на основі використання концепції маркетингу доцільно використовувати стандартний процес, що складається з трьох стадій. Це аналіз: планів і програм; документів (статистичних даних, що характеризують стан розвитку соціально-економічних процесів, нормативно-законодавчої бази); публікацій у засобах масової інформації, інтерв'ю з експертами.

Найважливішими елементами комплексу маркетингу є:

- правові, науково-технічні та інші дії і акції, спрямовані на розвиток ділового, соціально-економічного, культурного розвитку підприємства;
- комунікаційні заходи, що демонструють відкритість підприємства для контактів і дозволяють зовнішнім суб'єктам краще дізнатися його, впевнитися в істотності його переваг [308].

До маркетингових комунікацій відносять: рекламну діяльність, методи прискорення і/або посилення позитивної реакції економічних агентів, зв'язок із громадськістю, пропаганду, особисті контакти. Найбільш поширеним комунікаційним методом реалізації маркетингового підходу в управлінні розвитком підприємства є реклама, тобто розповсюдження інформації про послугу і їх популяризація засобами радіо-, телебачення, преси та Інтернету.

Ефективність маркетингових комунікаційних заходів і їх результативність залежать від застосування існуючих організаційно-правових форм.

Це пов'язано з тим, що у разі застосування методів маркетингових комунікацій важливо зважати на специфіку контактної аудиторії. До групи зовнішніх споживачів і користувачів належать інвестори, суб'єкти господарювання тощо. Внутрішні споживачі – це суб'єкти господарювання. Для здійснення заходів щодо створення бази планування розвитку соціально-

економічних процесів у рамках дослідження і вивчення кон'юнктури потреб підприємства (товарів і послуг) доцільне створення свого роду інформаційно-маркетингового центру, напрями діяльності і функції якого відповідали б його потребам.

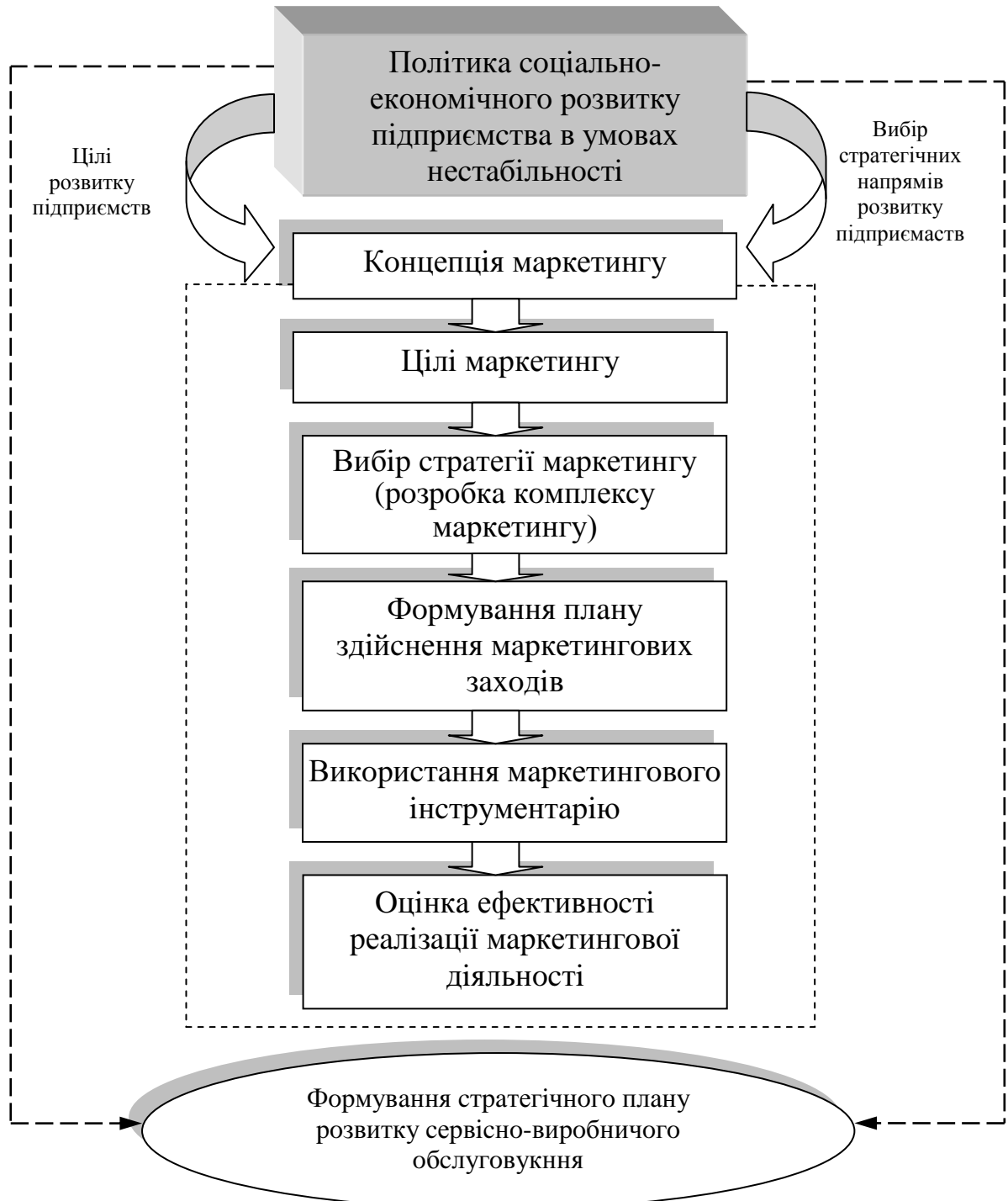

Рис. 5.3. Визначення концепції маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку підприємства в територіальних контекстах

Джерело: розроблено і адаптовано автором на основі [167]

Слід підкреслити, що маркетингова діяльність підприємства – це, з одного боку, об'єктивна необхідність вивчення кон'юнктури ринку послуг, тобто поточної ситуації, тенденцій і проблем у сфері комунальних послуг, а з іншого – правильне прогнозування розвитку даного ринку.

Маркетингові дослідження даних послуг доцільно проводити за етапами, які зображено на рис. 5.4.

Рис. 5.4. Етапи здійснення маркетингових досліджень підприємств в контексті сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Отже, маркетингова діяльність повинна здійснюватися не лише на користь підприємства, але і потенційних інвесторів. Крім того, вона має бути орієнтована на розвиток ринкових відносин і підвищення якості послуг. Маркетинг має бути забезпечений у організаційно-технічному плані. Крім того, без системного одержання всесторонньої інформації неможливо

управляти підприємством. Аналіз даної інформації дозволяє реалізовувати комплексний підхід до вивчення ринку комунальних послуг і таким чином визначати політику розвитку, спрямовану на задоволення запитів і потреб споживачів, в тому числі промислових підприємств.

Комплексність у даному випадку означає, що забезпечення економічного і соціального ефекту досягається не окремо взятими заходами, а цілісною системою маркетингових досліджень, рішень і дій, спрямованих на вивчення попиту послуг, формування відповідного переліку (пропозиції) даних послуг, позитивної політики ціно- і тарифоутворення.

5.3. Формування механізму надійності взаємовідносин промислових підприємств за компонентою комунального сервісно-виробничого обслуговування

Модернізація української економіки має спиратися на кардинальне підвищення ефективності діяльності комунальних підприємств, без цього неможливо забезпечити реалізацію реального, а не декларованого обслуговування. Від того, наскільки ефективним є управління ними, залежить не лише наповнюваність фінансової бази місцевих органів влади та раціональне використання матеріальних ресурсів (тепло, енергія, вода тощо), але й ефективного функціонування промислового підприємства та економічна безпека України в цілому. У комунальній сфері накопичилася значна кількість проблем, які потребують негайного вирішення. Серед таких: збитковість діяльності більшості суб'єктів господарювання, значний ступінь зношуваності устаткування, великі розміри заборгованості підприємств, незбалансована тарифна політика в комунальному господарстві тощо. У зв'язку з цим комунальний сектор економіки потребує докорінного реформування, наслідком чого має стати формування ефективних ринкових механізмів господарювання, зміцнення матеріально-технічної та фінансової бази, забезпечення прибутковості підприємств комунальної власності,

підвищення рівня обслуговування споживачів комунальних послуг. Без такого реформування неможливий вихід з фінансово-економічної кризи, інтеграція України у світове господарство.

Комунальні підприємства, не зважаючи на те, у якій вони знаходяться власності, мають всі риси звичайного підприємства, яке діє в умовах ринкової економіки. Тому всі вони повноправно можуть вважатися суб'єктами підприємницької діяльності, а, отже, їх діяльність невіддільна від ризиків. У статті 42 Господарського кодексу України зазначено: “Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку”. Ризик-менеджмент промислових підприємств на предмет комунального сервісно-виробничого обслуговування повинен бути в центрі уваги суб'єктів господарювання, оскільки чим кращим є стан управління ризиками, тим більшою є фінансова база, а відповідно і вище (за інших рівних умов) ступінь задоволення інтересів як споживачів послуг. Наразі існує широкий спектр визначень ризиків, під якими розуміються вірогідність певної події, власне сама подія, невизначена ситуація, невизначеність події і т.п. Дослідження проблематики управління підприємницькими ризиками на мікрорівні відбувається на основі, головним чином, неокласичних, кейнсіанських й інституціональних підходів.

Неокласична теорія вважає людину економічним суб'єктом, який діє раціонально, і який при ухваленні рішень, володіючи максимально повною ринковою інформацією, завжди здатний вибрати такий варіант дій, який пов'язаний з мінімальним ризиком. Від керівництва фірми в таких умовах залишається лише вибрати ефективний технологічно досконалий процес організації виробництва, що найбільшим чином відповідає типу ринку, на якому працює фірма. Ризик у рамках цієї концепції розкладається на дві компоненти – розмір очікуваного прибутку і величину його можливих коливань. Відповідно, поведінка підприємця направлена на те, щоб,

керуючись принципами граничної корисності, вибрати такий варіант інвестиційного проекту, який би забезпечив найменше коливання прибутку.

Свій власний варіант підходу до підприємницьких ризиків існує і в кейнсіанській теорії, згідно якої у вартість готової продукції повинні входити і витрати, викликані впливом непередбачуваних чинників, до яких, зокрема, зараховуються коливання ринкової кон'юнктури, наслідки природних і техногенних катастроф і тому подібне. На мікроекономічному рівні в кейнсіанській теорії розрізняють наступні види ризиків: а) ризик підприємця (або боржника, якщо використовуються залучені засоби), який виникає в результаті можливості неотримання підприємцем прибутків, на які він розраховував, інвестуючи засоби в певний проект; б) ризик кредитора, тобто ризик неповернення грошей, наданих у вигляді позики; в) інфляційний ризик, пов'язаний із знеціненням грошової одиниці.

Інституціональний аналіз діяльності економічних суб'єктів виходить з того, що ризики в діяльності підприємців є об'єктивним чинником, який обумовлений такими причинами, як обмежена раціональність економічних суб'єктів (асиметричність інформації і нездатність найкращим чином проаналізувати отриману інформацію) і невизначеність очікуваних результатів. Для мінімізації ризиків підприємець вже повинен не тільки оптимізувати суто виробничі витрати, але і нести, т.зв., транзакційні витрати, спрямовані на збір інформації і захист прав власності.

При розробці практичних рекомендацій стосовно напрямів підвищення ефективності управління ризиками на підприємствах потрібно застосовувати таке визначення ризиків, яке можливо було би піддавати кількісному аналізу. Вважаємо, що ризик можна трактувати як сукупність трьох елементів: певної події, її ймовірності та наслідків. Відповідно, підприємницький ризик у діяльності підприємства – це комбінація: 1) події, пов'язаної з діяльністю підприємства і яка впливає на нього; 2) ймовірності цієї події; 3) наслідків події, які унеможливають досягнення запланованих цілей.

Ризик має конкретну сферу свого прояву, тобто певний функціональний підрозділ підприємства – виробничий, фінансовий і т.п. Тому, говорячи про підприємницькі ризики, ми маємо деталізувати їх, уточнюючи про яку саме функцію ведемо мову. Окрім того, ризики можуть стосуватися не лише загрозливих, але й сприятливих для підприємства подій. Керівництво підприємства має навчитися не лише захищатися від ризиків-загроз, але й використовувати ризики-можливості. Компанія має передбачити свої дії не лише, наприклад, у випадку підвищення відсотків по кредиту, а й у випадку їх зниження.

Питання виявлення ризиків та розробки методів управління ними не відносяться до числа першочергових. Проте, ця обставина не має ніякого відношення до виникнення ризиків на промислових підприємствах, оскільки ситуація недостатнього фінансування повторюється, що свідчить про стабільний характер дії цього фактору. Отже, він не може бути віднесений до ризикованих факторів, тобто таких, які можуть мати місце, а можуть і не відбутися. Звертає також на себе увагу і відсутність серед основних такого методу управління ризиками, яким є страхування, що прямо вказує на невикористаний потенціал його застосування на підприємствах.

Впровадження у практику підприємств системи ризику-менеджменту дозволяє забезпечити стабільність їх розвитку, підвищити обґрунтованість ухвалення рішень у ризикованих ситуаціях, поліпшити фінансове положення за рахунок здійснення всіх видів діяльності в контрольованих умовах. У країнах з розвиненим підприємницьким середовищем управління ризиком і економічною безпекою досить широко поширене. Останніми роками цим активно починають займатися і в Україні. Для українських підприємств управління ризиком через низку обставин набагато актуальніше, ніж для зарубіжних. Вітчизняні бізнес-технології знаходяться лише у стадії формування і переходу до цивілізованих. Українське ділове середовище дуже в'язке й обумовлює набагато більший систематичний ризик, ніж на Заході.

Однак, щоб елементи ризик-менеджменту були більш дієвими, вкрай необхідна економічна культура його реалізації.

Під економічною культурою реалізації ризик-менеджменту частіше за все розуміється комплекс економічних і організаційних знань і навичок, що дозволяють планувати і реалізовувати дії з реагування на негативні чи позитивні події, які з деякою часткою ймовірності можуть проявитися у процесі функціонування економічної організації в умовах невизначеності і ризику. Нині все більшого поширення набуває інтегрований підхід до управління ризиками, коли управління здійснюється для всього спектру погроз бізнесу на основі уніфікованих методик і алгоритмів, що і визначає високі вимоги до економічної культурі ризик-менеджера.

В ефективній системі управління ризиками стратегічне управління ними має бути централізовано. Оперативне управління ризиками необхідно здійснювати в місці їх виникнення. Наприклад, при централізації управління фінансовими потоками або процесами забезпечення сировиною і матеріалами оперативне управління виникаючими ризиками логічно здійснювати у відповідних підрозділах центрального офісу компанії.

В економічних організаціях система управління ризиками зазвичай включає три основні елементи: створення критеріїв управління ризиками (установлення різного роду лімітів), для чого виявляється прийнятність ризику (ступінь ризикованості) особами, які приймають ключові рішення. При необхідності проводиться узгодження інтересів сторін, оскільки прийняття ризиків у всіх, як правило, різна; ідентифікація (розпізнавання) ризиків на підприємстві, їх оцінка і вимір; заходи щодо оптимізації ризиків. Для виконання цих функцій необхідне створення системи управління ризиками в економічній організації.

Усі моделі організації управління ризиками можуть бути розподілені на дві групи. До першої групи належать структури, що розробляють загальну стратегію управління ризиками компанії і координують процес управління через формальне включення цілей з управління ризиками в загальний список

цілей певного підрозділу, де безпосередньо виникають ризики. У такій структурі підрозділ з управління ризиками не бере участь в оперативному управлінні ризиками (так звана розподілена модель). До другої групи можна віднести таку модель управління ризиками, при якій всі функції концентруються у рамках одного підрозділу, яка оперативно впливає на всі аспекти управління ризиками (так звана концентрована модель). У вітчизняних компаніях зустрічаються обидва типи організаційних структур. Вони мають як переваги, так і недоліки, і їх вибір залежить від поставлених завдань.

Необхідною стадією для побудови стратегії з управління ризиками є побудова карти ризиків економічної організації. Використання результатів прогнозування, поряд з іншими такими способами побудови карти ризиків: інтерв'ю з ключовими фахівцями; аналіз документації, дозволить зібрати більш повну і якісну інформацію про можливі ризики економічної організації. Що, в свою чергу, призведе до демпфірування ризиків майбутніх періодів. Для економічної організації карта ризиків повинна бути базовим документом, що містить прогноз можливих ризиків, класифікатор ризиків, матрицю ризиків та іншу одержану інформацію. Використання прогнозування при побудові карти ризиків визначає те, як вона має виглядати. Карту ризиків можна розділити на дев'ять квадратів у осях “Ймовірність настання ризикової події” і “Збиток від настання ризикового події”. Дуже складно дати точну оцінку можливого збитку по кожному ризику або спрогнозувати його ймовірність.

Збиток від настання ризикової події і його ймовірність ділимо на три категорії: високий, середній і низький рівні. Для кожної категорії має бути складений докладний опис того, який збиток і яка ймовірність повинні бути віднесені в ту чи іншу категорію.

Важливими елементами системи управління ризиками є випереджаюче розпізнавання тривожних ситуацій, тобто їх прогнозування, і накопичення інформації про ймовірних втратах. Незалежно від того, на якому рівні

здійснюється управління ризиками, сигнал про ризики повинен надходити негайно до ризик-менеджера. При цьому здійснюється моніторинг можливих наслідків і видаються рекомендації щодо їх усунення. Це дозволяє контролювати роботу з управління ризиками на підприємствах.

Грамотно вибудована система управління ризиками підприємства дає змогу стабілізувати найважливіші стратегічні і тактичні показники діяльності (наприклад, вартість бізнесу, прибутковість), оптимізувати розміщення ресурсів, капіталу відповідно до оцінки ризиків, запобігти втратам, підготувати бізнес до дій у надзвичайній ситуації і підвищити репутацію компанії.

Для повноти оцінки ризиків необхідно провести аналіз заходів, використовуючи метод експертних оцінок. Метод експертних оцінок досить поширений в різних сферах діяльності, він допомагає виявити деякі фактори, які негативно впливають на підприємство. Метод експертних оцінок дозволяє кількісно оцінити можливість настання несприятливих наслідків. Основними цілями методу експертних оцінок є:

- оцінка та прогнозування результатів економічної діяльності господарюючих суб'єктів;
- виявлення причин виникнення ризиків;
- аналіз та узагальнення результатів зовнішніх експертів.

Підсумкову величину ризику ($y\%$), у сфері комунального сервісно-виробничого обслуговування слід визначити за формулою:

$$R = F * g \quad (5.1)$$

де R - величина ризику; F - середнє значення експертної оцінки; g - вага експертної оцінки [185, с.78].

На основі узагальнення результатів експертних оцінок виявлено, що найбільш високим ризиком є відсутність кваліфікованих фахівців. Низька кваліфікація робітничих кадрів, в першу чергу, пов'язана з відсутністю

якісної освіти та розривом між навчанням і робочим процесом. Даний ризик призводить до неякісного надання послуг і додаткових фінансових витрат. Високий рівень ризику банкрутства пов'язаний, насамперед, з прийняттям неефективних управлінських рішень.

Необізнаність населення і володіння сучасними інформаційними технологіями по оплаті комунальних послуг призводить до затримання з їх оплати, що підвищує загрозу інформаційного ризику. У середині організації ІТ ризик пов'язаний зі збоями локальних систем та Інтернет мережі, що тягне за собою неможливість участі в тендерах з надання послуг, у тому числі поточного та капітального ремонту підприємства. У зв'язку з ризиками, що виникають на комунальних підприємствах, вважаємо за необхідне виконати наступні заходи щодо зниження несприятливих наслідків:

- 1) проведення своєчасного аналізу, оцінки ризиків, а здійснення контролінгу та моніторингу ймовірності настання негативних подій. Ці дії дозволять досягти стійкості діяльності підприємства за рахунок планування та реалізації заходів, адекватних ймовірності настання негативних подій;

- 2) підвищення якості та прозорості інформації на підприємстві і в сфері комунального господарства в цілому. Це дозволить удосконалити планування і підвищити ефективність стратегічного управління, що негайно призведе до зниження інформаційного ризику;

- 3) створення бази можливих ризиків та плану заходів щодо їх зниження або ліквідації. Це призведе до підвищення інвестиційної привабливості підприємства і залученню нових стратегічних партнерів, клієнтів, замовників, а так ж дозволить збільшити ділову репутацію організації;

- 4) формування навичок і вмінь управління ризиками у персоналу. Необхідно навчати персонал дисципліні ризик-менеджменту. Це дозволить розширити можливості і підвищити ефективність функціонування підприємства;

5) необхідність у страхуванні ризиків. Це призведе до зниження ризику банкрутства підприємства, непередбачених витрат, виключить понесені застрахованою особою судові витрати, так само виключить невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань з боку основних замовників продукції (робіт, послуг);

6) підвищення якості надаваних послуг (здійснення капітального та поточного ремонту). Це дозволить знизити ризики, пов'язані з витратами на повторне здійснення робіт з ремонту будівель, знаходяться на забезпеченні, а так само знизити соціальний ризик;

7) підвищення інформаційної грамотності. Необхідно підвищити знання споживачів послуг у галузі інформатизації, а саме навчити населення користуватися терміналами по оплаті послуг і використанні електронних платежів через Інтернет;

8) впровадження інновації при наданні комунальних послуг. Інновації нададуть сприятливу дію на якість послуг, що надаються населенню.

Всі вищеперелічені заходи зможуть істотно знизити ризики, збільшити прибуток і зменшити витрати, що виникають на підприємстві, а також підвищити ефективність діяльності підприємств.

Таким чином, при управлінні ризиками на підприємствах керівники організацій та держава повинні вживати дієвих рішень з урахуванням ступеня впливу факторів, що негативно впливають на стійкість діяльності підприємств. Підвищення ефективності діяльності підприємств буде обумовлено проведенням заходів з мінімізації впливу факторів ризику на якісні та кількісні характеристики їх діяльності з метою оздоровлення галузі в цілому та підвищення її інвестиційної привабливості.

На нашу думку, необхідним для підприємств є виокремлення етапів управління ризиками, задля чіткого розуміння сутності саме ризик-менеджменту, так варто виділити наступні етапи (рис. 5.5.):

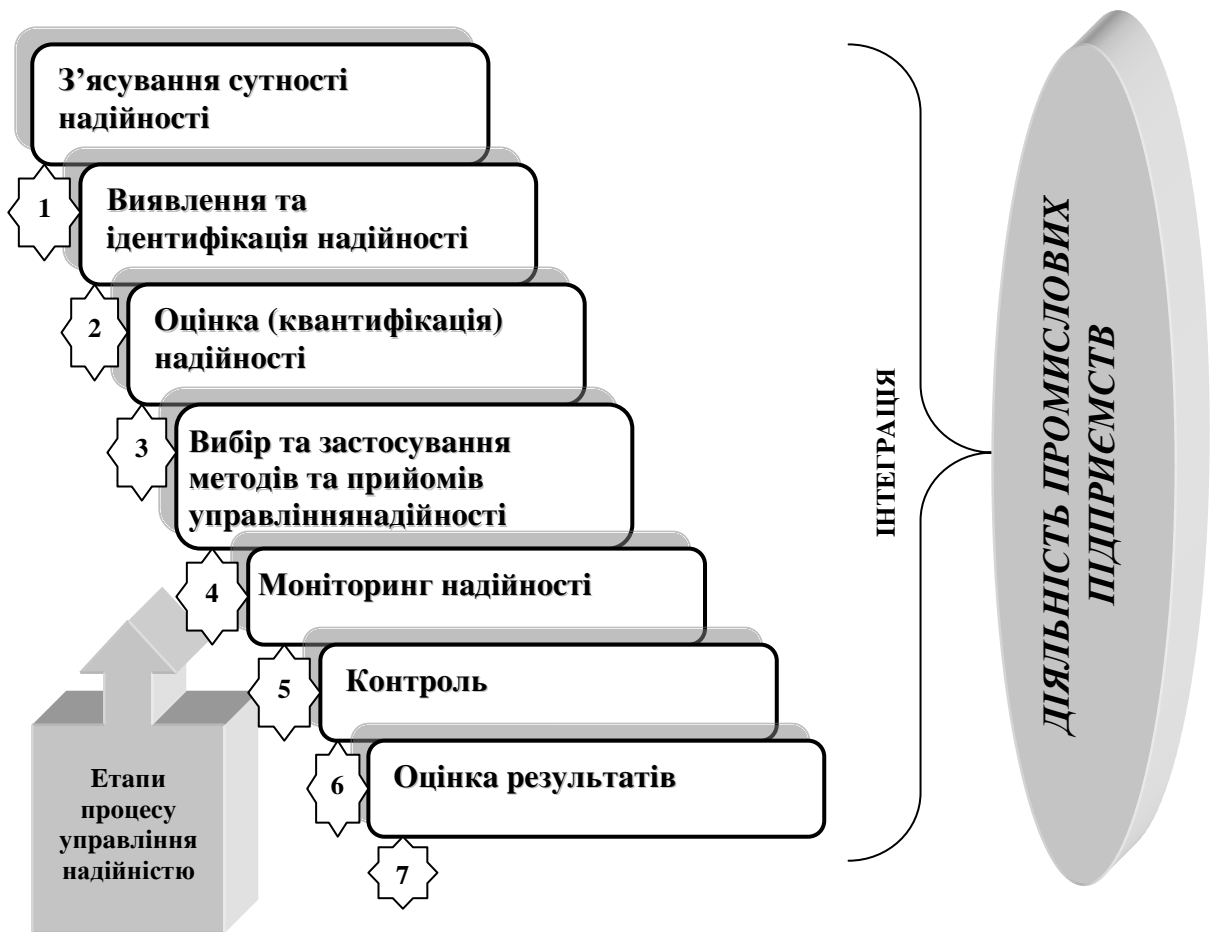

Рис. 5.5. Етапи процесу управління надійністю сервісно-виробничого обслуговуванн комунальними підприємствами

Джерело: розроблено автором

На першому етапі необхідно відповідальними працівниками підприємства визначити сутність та класифікацію ризиків, які можуть виникнути в процесі діяльності підприємства, а також стратегічні та тактичні цілі підприємства, щодо управління ним з урахуванням ризиків.

На другому етапі керівники підприємств отримують інформацію для виявлення та ідентифікації ризиків. Виявлення необхідно розуміти, як визнання та розуміння наявних ризиків та ризиків, які можуть виникнути в майбутньому. Виявлення ризиків за сутністю є безперервним процесом і здійснюється на рівні структурних підрозділів підприємства.

Після виявлення ризику, його необхідно ідентифікувати, тобто віднести до якоїсь з визначених раніше класифікаційних груп. Складність реалізації

даного етапу процесу ризик-менеджменту залежить від джерела виникнення та величини ризику. Механізм прийняття управлінських рішень у діяльності комунальних підприємств полягає не лише у ідентифікації виявлених ризиків, а й у можливості оцінювати їх величину. Ідентифікація ризику є необхідною, але не достатньою процедурою.

На третьому етапі проводиться оцінка ризиків, тобто кількісне вимірювання (квантифікація) виявлених ризиків, під час якого визначають такі характеристики, як ймовірність та розмір можливих наслідків. При цьому також розробляють систему лімітів з ризиків, які можливо кількісно оцінити. Таке оцінювання повинне також визначати допустимі межі для кожного виду ризику. Квантифікація ризиків здійснюється на рівні структурних підрозділів та підприємства в цілому. Також на цьому етапі варто порівняти реальний та допустимий рівні ризиків, що дасть змогу визначити які ризики і якою мірою може взяти на себе підприємство, а також з'ясувати, чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик.

На четвертому етапі здійснюється вибір та застосування методів та прийомів для впливу на ризики задля мінімізації або уникнення можливих несприятливих наслідків. Якщо ризики є значними та набувають загрозливого характеру, необхідно застосувати заходи щодо їх зниження, задля цього варто використати методи управління даними ризиками. Якщо прийняті ризики є допустимими, то керівництво підприємства може лише здійснювати контроль, таким чином перейти до шостого етапу процесу управління ризиками. Також в певних випадках підприємства можуть використовувати методи уникнення ризиків.

На п'ятому етапі здійснюється моніторинг ризиків, який означає незалежну систему оцінки та контролю за ризиками, який реалізується через внутрішній та зовнішній аудит та аналітику. Моніторинг спрямований на своєчасне відстеження рівнів ризиків. Звітність, яка використовується в процесі моніторингу, повинна бути інформаційною базою для керівництва

підприємства. Звіти повинні надаватися відповідним посадовим особам для вжиття необхідних заходів.

Саме тому для ефективного управління ризиками необхідно в першу чергу класифікувати чинники, які сприяли їх виникненню для чіткого розуміння того, що провокує виникнення ризиків у діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування та, відповідно, як ними управляти (рис. 5.6.). Так, на нашу думку, необхідно виокремити чинники на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, адже не всі ризики є лише на рівні підприємства. Зокрема, жоден автор у класифікації чинників ризиків підприємств КГ не виокремлює, світові або глобальні чинники, які також впливають на виникнення ризиків у діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, що, на нашу думку, є досить важливою складовою у сукупності чинників ризиків. Зрозумілим є те, що макроекономічні чинники виникнення ризиків є зовнішніми, але на нашу думку, необхідно поділити їх на світові та локальні, тобто державні.

Мікроекономічні чинники поділено на зовнішні, які не залежать від діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування та внутрішні, які безпосередньо залежать від діяльності даних підприємств. На макроекономічні чинники підприємства не мають ані найменшого впливу.

Саме тому можна стверджувати, що управляти даними ризиками не видається можливим для підприємств. Що стосується внутрішніх чинників, то вони повинні перебувати під контролем підприємств. Але варто зауважити, що у сучасній реальності чинники виникнення ризиків мають змішаний характер. Практичне застосування такого підходу до систематизації чинників виникнення ризиків підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування в практиці діяльності даних підприємств сприятиме передбаченню появи негативних наслідків та значно підвищить ефективність моніторингу та управління ризиками і сприятиме подальшому дослідженню їх видів, причин і факторів генерації у сфері комунального обслуговування.

Рис. 5.6. Чинники виникнення ризиків підприємств у контексті надійності забезпечення комунального сервісно-виробничого обслуговування

Джерело: розроблено автором

Управління ризиком можна розглянути на методологічній основі процесу розробки і реалізації ризикових управлінських рішень. Ризиковими є рішення при відомій ймовірності досягнення результату. При цьому функції управління ризиком повинні виконувати на відповідному рівні всі підрозділи.

Серед способів усунення ризиків фахівці виокремлюють:

- уникнення ризику - ухилення від заходів, пов'язаних з ризиком
- передача ризику - це означає, що інвестор передає відповідальність за ризик комусь іншому, наприклад, страховій компанії
- зниження ступеня ризику - зменшення ймовірності та обсягу втрат [38, с.212].

Водночас керівник при управлінні ризиком повинен застосовувати ризик-стратегію, яка забезпечить правомірність і допустимість ризику конкретного виду в ризикових рішеннях щодо конкретних соціально-економічних систем і ситуацій, а також орієнтується на критерії вибору ризик-рішення, що передбачають розробку меж ризику і динаміку зміни втрат залежно від обсягу продажів, розміру витрат, зміни цін, інфляції тощо.

Сьогодні у багатьох підприємствах застосовується лише фрагментарна система управління ризиками. Керівники більшості підприємств традиційно вважають ризик-менеджмент спеціалізованою та відокремленою діяльністю. Це не дозволяє оперативно відслідковувати всі найбільш істотні ризики і ефективно передавати інформацію про них всім зацікавленим співробітникам.

Зарубіжні компанії успішно застосовують нову модель управління ризиками – ризик-менеджмент у рамках всього підприємства або, так званий, комплексний ризик-менеджмент (enterprise – wide risk management – EWRM). Особливість цієї моделі полягає в тому, що управління ризиками набуває всебічний характер і координується в рамках всієї організації. При цьому на підприємстві створюється особлива культура поведінки з ризиками.

Кризовий стан фінансів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування обумовлює першочергове значення системи

антикризового управління та інструментів фінансового контролінгу як інформаційного забезпечення системи управління. Слід констатувати, що інструменти антикризового управління на таких підприємствах майже не використовуються. Такі поширені у закордонній та частково у вітчизняній практиці інструменти фінансового менеджменту, як контролінг, моніторинг фінансового стану, бізнес-діагностика, розробка управлінських рішень за результатами фінансової діагностики, бюджетування тощо є інноваційними для підприємств комунальної форми власності і потребують негайного впровадження. Тому дослідження проблем та напрямів упровадження інноваційних інструментів антикризового управління фінансами комунальних підприємств надзвичайно актуалізується в умовах кризи, яка в сфері функціонування підприємств комунального сектора досі розгортається на тлі її поступового згортання в інших секторах економіки. Сучасний стан фінансів комунальних підприємств обумовлює першочергове значення антикризового управління та інструментів фінансового контролінгу як інформаційного забезпечення системи управління ними. Використання інструментів контролінгу є однією з передумов перетворення комунальних підприємств на інноваційні інформаційно-технічні системи. Контролінг визначається вітчизняними науковцями як інформаційно-інноваційний ресурс управління мікроекономічною системою, системний інноваційний ресурс, орієнтований на перспективу [201, с. 347].

Натомість в якості самостійної підсистеми фінансовий контролінг на комунальних підприємствах практично не позиціонується. У той же час проведення реформи комунального господарства обумовлює виникнення потреби в аналітичній інформації динамічного характеру, що відбиває інтенсивність використання господарських ресурсів та ефективність діяльності підрозділів з метою оптимізації витрат і мінімізації збитків, а також дає уявлення про окупність довгострокових вкладень в основну діяльність. Висока значимість контролінгу на комунальних підприємствах визначаються і тим, що до їх складу входять різні за величиною, місцем та

функціями структурні підрозділи, між якими здійснюється інтенсивний внутрішньо - організаційний обмін. При цьому ефективність господарських операцій багато в чому залежить від координації діяльності структурних підрозділів. Разом з тим впровадження фінансового контролінгу може мати сенс, коли він інтегрований з іншими системами управління та обліку, перш за все фінансового. Важливою умовою, яка забезпечує ефективність контролінгу, є потреба в ньому з боку менеджерів різних рівнів. Для дотримання цієї умови необхідний певний рівень знань управлінського персоналу в галузі фінансів та обліку, управлінської культури, інноваційних технологій управління. Неефективне управління залишиться таким, якщо створена система контролінгу буде існувати автономно, а менеджери не розумітимуть основ її функціонування, не звертатимуться до неї за необхідною інформацією та активно взаємодіятимуть з фінансовими контролерами.

Цільові орієнтири контролінгу повинні бути підпорядковані завданням антикризового фінансового управління. Має бути забезпечена тісна інтеграція концепцій контролінгу та антикризового управління підприємством. Антикризовий менеджмент є системою управління, яка передбачає застосування специфічних управлінських, фінансових та організаційних методів та інструментів, використання яких має на меті запобігання прояву кризи або виведення підприємства із кризового стану.

Фінансовий контролінг є імперативом антикризового менеджменту, елементом, що контролює, стримує та зменшує прояв ризиків у функціонуванні підприємства, є однією із головних систем, що мають запроваджуватися на комунальних підприємствах. Контролінг ризиків є важливою складовою антикризового управління підприємством, оскільки ризики є факторами виникнення кризи на підприємстві. Антикризовий контролінг має обов'язково включати в себе контролінг ризиків, адже налагоджений на підприємстві ризик-менеджмент здатний не лише управляти ризиком в момент його виникнення та знизити можливі збитки та

супутні негативні наслідки, а й розробити заходи щодо нівелювання ризику, що в свою чергу призводить до зменшення вірогідності настання кризи та банкрутства підприємства, а отже, і підвищення ефективності управління підприємством. Система антикризового контролінгу на комунальних підприємствах передбачає побудову: системи планування та бюджетування; методики оцінки відхилення фактичних даних від планових; збалансованої системи показників; системи ризик-менеджменту та контролінгу ризиків; систем внутрішнього аудиту та контролінгу персоналу. На сьогодні немає однозначної відповіді на запитання, хто має виконувати функції контролінгу: окрема спеціалізована служба чи існуючі на підприємствах фінансово-економічні відділи. Погоджуючись з поширеною серед науковців думкою, що створювати спеціалізовані служби доцільно на великих вітчизняних підприємствах з широким асортиментом продукції, конкурентоспроможних на внутрішньому і на зовнішніх ринках [65, с. 98], вважаємо за достатнє на сучасному етапі для практичної реалізації функцій контролінгу створення на комунальних підприємствах посади контролера або окремої служби контролінгу у формі робочої групи чисельністю до п'яти осіб, що виконує аналітичні функції та забезпечує керівництво оперативною інформацією про стан витрат на підприємстві, систематично складає розгорнуті звіти з моніторингу та прогнози показників фінансово-економічного стану підприємства, здійснює економічну експертизу управлінських рішень з питань управління витратами й прибутком, налагоджує методику стратегічного й оперативного планування.

Отже, серед основних проблем запровадження антикризового фінансового контролінгу на підприємствах можна виділити: організаційні (недосконала організаційна структура управління, відсутність корпоративної культури, нерозуміння працівниками цілей підприємства), ресурсні (недосконалість, відсутність або брак фінансування, ІТ-технологій, економічних знань у менеджерів), психологічні (скептичні погляди керівництва стосовно необхідності фінансового контролінгу, результати

запровадження якого стають помітними поступово; неготовність керівництва до делегування частки повноважень нижчим ієрархічним ланкам, лінійних менеджерів до зростання відповідальності в наслідок того, що вони стануть носіями та частково виконавцями й користувачами контролінгу; працівників фінансових служб у наслідок появи конкурентів в сфері інформаційного забезпечення), методичні (відсутність: єдиних нормативно-правових та методичних основ здійснення внутрішнього фінансового контролю, чіткого розмежування функцій контрольних органів, адекватних потребам комунального господарства принципів ціно- та тарифоутворення; ігнорування потреби створення пакету корпоративних стандартів контролінгу) тощо.

Передумовою впровадження ефективного фінансового контролінгу як інструменту антикризового управління фінансами підприємств є створення сучасної системи фінансового планування та бюджетування. Виконання завдань, що стоять перед підприємствами комунальної власності, неможливе без планування діяльності й бюджетування. Оскільки шляхом використання цих інструментів здійснюється активний вплив фінансів на господарську діяльність, аналіз виконання плану та складання бюджетів дає можливість контролювати всі аспекти діяльності підприємств. Створення системи раннього попередження та реагування (СРПР) є також важливим інноваційним інструментом антикризового управління фінансами комунальних підприємств. Одним з найважливіших інструментів СРПР є дискримінантний аналіз. В сучасних умовах зростає потреба в об'єктивній фінансовій діагностиці підприємств усіх форми власності, оскільки місцеві органи самоврядування повинні приймати ефективні рішення стосовно доцільності виділення коштів з місцевого бюджету конкретному підприємству.

До останнього часу бракувало сучасних методик фінансової діагностики підприємств. На сьогодні інноваційним напрямом оцінювання фінансового стану стає використання багатофакторного дискримінантного

аналізу. Відмітимо поступове впровадження у вітчизняну аналітичну практику інноваційних методів визначення фінансового стану підприємств. На офіційному рівні рекомендовано до використання багатofакторну модель - Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, затверджено Наказом Міністерства фінансів України 1 01.04.2003р. № 247 (далі – Порядок №247), що діє у редакції Наказу Міністерства фінансів України від 28.11.2009 р.[223].

Перший варіант цього нормативного документу містив єдину дискримінантну функцію для підприємств усіх видів економічної діяльності. Пізніше у другій редакції методики було викладено вісім Z-функцій для підприємств восьми видів економічної діяльності. Інновацією останньої редакції Порядку №247 стало включення до тексту документу додатково багатofакторної дискримінантної моделі, розробленої для підприємств, що займаються наданням комунальних послуг з водо- та теплопостачання, водовідведення. Багатofакторна дискримінантна функція для таких підприємств виглядає так:

$$Z = 1,1 \cdot X_1 + 1,5 \cdot X_2 + 3,5 X_4 + 0,1 \cdot X_6 + 0,9 \cdot X_9 + 0,15 \cdot X_{10} - 2,8.$$

Підприємства перебувають в глибокій фінансово-економічній кризі, перспективи подолання якої залежать від розуміння керівництвом таких підприємств необхідності впровадження в їх діяльність методів антикризового фінансового управління. Серед інноваційних інструментів антикризового управління їх фінансами першочергово доцільно відзначити: фінансовий контролінг, ефективне планування й бюджетування, систематичну фінансову діагностику, застосування законодавчо врегульованих процедур банкрутства. Оцінка доцільності захисту комунальних підприємств від банкрутства потребує окремого наукового

дослідження. Подальші дослідження шляхів фінансового оздоровлення комунальних підприємств мають ґрунтуватися на розробці практичних рекомендацій щодо впровадження інноваційних інструментів антикризового управління фінансами суб'єктів господарювання національної економіки.

Висновки до розділу 5

У ході дослідження організаційного механізму розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, ми дійшли таких висновків:

1. При виборі ефективних методів організації сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств комунальними послугами необхідне створення єдиних розрахункових центрів, єдиних вікон, служб єдиного замовника, що забезпечить надання максимуму послуг високої якості при мінімальній оплаті за рахунок послідовної передачі частини функцій з надання послуг від вищого рівня адміністративно-територіального управління на нижчий. При цьому ефективність цих процесів підвищується за рахунок інформаційного забезпечення органами місцевого самоврядування з метою ухвалення обґрунтованих управлінських рішень з розвитку сфери комунальних послуг. Для досягнення вказаної мети сформована організаційно-інформаційна модель управління комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням промислового підприємства на основі використання відповідної інформаційної бази.

2. Ринкові євроінтеграційні перетворення поставили промислові підприємства в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування перед необхідністю самостійно забезпечувати конкурентоспроможність та здатність своєчасно адаптуватись до динамічного ринкового середовища та приймати участь у реалізації напрямів розвитку даної сфери.

3. Одним із основних завдань органів місцевої влади на шляху розвитку матеріально-фінансової бази є здійснення євроінтеграційних

перетворень в комунальному секторі, підвищення ефективності управління та формування, з урахуванням наявного стану та перспектив розвитку. Тому, стратегічне планування являє собою управлінський процес досягнення і підтримки стійкого балансу цілей та ресурсів організації й нових ринкових можливостей, для здійснення якого необхідне, перш за все, впровадження інформаційного моніторингу соціальних і економічних процесів розвитку підприємств.

4. Для підвищення ефективності функціонування промислових підприємств та його сервісно-виробничого обслуговування необхідно здійснювати прогнозування і планування показників їх діяльності, збалансувати їх зі стратегічними і тактичними заходами, передбаченими у фінансовій та антикризовій маркетинговій політиці. Оволодіння передовими методами антикризового маркетингу дасть змогу прискорити реформування підприємств, забезпечити відповідність за якістю і ціною послуг, покращити фінансово-економічні результати їх діяльності. Визначити концепцію маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку промислових підприємства.

5. У комунальній сфері накопичилася значна кількість проблем, які потребують негайного вирішення. Серед таких: збитковість діяльності більшості суб'єктів господарювання, значний ступінь зношеності устаткування, великі розміри заборгованості підприємств, незбалансована тарифна політика в комунальному господарстві тощо. У зв'язку з цим комунальний сектор економіки потребує докорінного реформування, наслідком чого має стати формування ефективних ринкових механізмів господарювання, зміцнення матеріально-технічної та фінансової бази, забезпечення прибутковості підприємств комунальної власності, підвищення рівня обслуговування споживачів комунальних послуг.

6. Вибудована система управління ризиками підприємства дає змогу стабілізувати найважливіші стратегічні і тактичні показники діяльності (наприклад, вартість бізнесу, прибутковість), оптимізувати розміщення

ресурсів, капіталу відповідно до оцінки ризиків, запобігти втратам, підготувати бізнес до дій у надзвичайній ситуації і підвищити репутацію компанії. Для повноти оцінки ризиків необхідно провести аналіз заходів, використовуючи метод експертних оцінок. На основі узагальнення результатів експертних оцінок виявлено, що найбільш високим ризиком є відсутність кваліфікованих фахівців.

7. Підвищення ефективності діяльності підприємств обумовлено проведенням заходів з мінімізації впливу факторів ризику на якісні та кількісні характеристики їх діяльності з метою оздоровлення галузі в цілому та підвищення її інвестиційної привабливості. Необхідним для підприємств є виокремлення семи етапів процесу управління надійністю сервісно-виробничого обслуговування комунальними підприємствами.

8. Кризовий стан фінансів промислових підприємств в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування обумовлює першочергове значення системи антикризового управління та інструментів фінансового контролінгу як інформаційного забезпечення системи управління. Дослідження показали, що інструменти антикризового управління на підприємствах в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування майже не використовуються. Використання інструментів контролінгу є однією з передумов перетворення підприємств на інноваційні інформаційно-технічні системи. При цьому, система антикризового контролінгу повинна передбачати побудову: системи планування та бюджетування; методики оцінки відхилення фактичних даних від планових; збалансованої системи показників; системи ризик-менеджменту та контролінгу ризиків; систем внутрішнього аудиту та контролінгу персоналу.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [127; 128; 135; 137; 138; 140; 141; 144; 145; 146; 148; 152; 153; 316; 318; 329; 332].

ВИСНОВКИ

Результатом даного наукового дослідження є теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у формуванні теоретико-методологічних засад забезпечення комунальних сервісно-виробничих потреб промислових підприємств в умовах економічних реформ та розробленні концептуальних основ, методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування у контексті європейських вимог. Ґрунтуючись на комплексному системному дослідженні промислових підприємств та їх комунального сервісно-виробничого обслуговування, узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід, розроблено низку теоретико-концептуальних, методологічних і науково-прагматичних висновків, спрямованих на розв'язання завдань наукової роботи відповідно до поставленої мети:

1. Соціально-економічний розвиток як промисловості загалом, так і промислових підприємств, зокрема значною мірою залежить від розвитку сфери послуг. Адже останній характеризується показниками, що відображають економічні здобутки та соціо-гуманітарний рівень нашої держави і життя населення. Встановлено, що жодне промислове підприємство не може обійтись без послуг з газо-, водопостачання, енергозабезпечення, водовідведення.

2. У роботі на основі узагальнення теоретичних підходів розвинені теоретико-концептуальні положення сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств і надано визначення понять: «комунальне сервісно-виробниче обслуговування» шляхом його трактування як сукупності майнових комплексів та майнових прав, які належать адміністративно-територіальній одиниці, які використовуються для забезпечення соціально-економічних потреб населення відповідної

територіальної громади та є джерелом отримання доходів; управління ними здійснюється від імені населення, що проживає на їх території, місцевими органами влади; «фінансове забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування» як відносин з приводу формування та розподілу фінансових ресурсів, які надійшли від споживачів комунальних послуг, банківських установ, державного та місцевих бюджетів для належного виконання функцій, а також підвищення ефективності функціонування. Запропоновані визначення дозволили обґрунтувати понятійно-категоріальний апарат дослідження.

3. З метою всебічного вивчення проблем комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств визначено, що євроінтеграційні умови господарювання обумовлюють необхідність не лише відповідного організаційного й економічного забезпечення процесу виробництва, а і комунального сервісно-виробничого обслуговування. Досліджено, що на сучасному етапі у сфері послуг спостерігаються істотні зміни, які полягають у тому, що на зміну традиційним методам надання послуг приходять нові, пов'язані з впровадженням у процеси обслуговування досконаліших технологій і більш ретельно розроблених систем сервісу, які здатні задовольнити різні запити споживачів і дозволяють завойовувати нові сегменти національного ринку послуг.

4. Розробка концептуальних основ розвитку промислових підприємств в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування адекватних економічним умовам України повинна базуватись та включати принципи самозабезпеченості, багатоваріантності, збалансованості і самодостатності, що в свою чергу створює передумови формування стратегії економічного і соціального розвитку підприємств, а також дозволяє визначити найбільш пріоритетні напрями розвитку.

5. Доведено, що забезпечення підприємств комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням можливе на базі розроблення і реалізації відповідної концепції інноваційного розвитку, спрямованої на підвищення

результативності функціонування даних підприємств, а також якості, доступності і цінової конкурентоспроможності послуг, що надаються ними. Тому запропоновано процес формування концепції, який повинен включати послідовно виконувані етапи, а саме: організаційно-підготовчий, аналітичний, розробки проекту концепції та узгодження і затвердження концепції.

6. Розроблена теоретико-концептуальна основа організаційно-економічного організаційно-економічного механізму комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств у контексті реалізації їх євроінтеграційних напрямів розвитку дозволила визначити класифікацію сервісно-обслуговуючих підприємств за галузевим принципом та обслуговуваним контингентом, виокремити чинники та принципи організації взаємовідносин промислових підприємств та підприємств сфери обслуговування. Такий поділ сервісно-обслуговуючих підприємств дає змогу зацікавленим суб'єктам виявити економічні, соціальні, екологічні ефекти діяльності підприємств у процесі реалізації євроінтеграційної реформаційної політики, що дасть можливість підвищити ефективність управління промисловими підприємствами.

7. Виокремлено теоретико-методичні засади державно-приватного партнерства для фінансування сфери сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств, що враховують тенденції фінансового забезпечення розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. Впровадження механізмів державно-приватного партнерства сприяє адаптації господарства України до ринкових умов, залученню приватного сектора до ведення комунального господарства, реалізації інвестиційних проектів щодо модернізації підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, підвищенню якості комунальних послуг і як наслідок покращення суспільного добробуту країни і повнішого задоволення комунальних потреб промислового підприємства.

8. Удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання рівня

якості наданих комунальних послуг промисловим підприємствам з урахування інтересів як самих промислових споживачів, так і підприємств, що надають комунальні послуги. Запропонований підхід буде корисним для менеджерів та керівників промислових підприємств при визначенні рівня якості послуг, що надаються комунальними підприємствами, оскільки враховує нормативну якість комунальних послуг та ефективність від отриманих комунальних послуг промисловим підприємством за період часу за укладеними договорами.

9. За результатами дослідження встановлено, що модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору обґрунтовує доречність використання функціонального підходу, що передбачає залучення громади до самоврядного управління (шляхом формування «громадівської» інфраструктури та безпосереднього впливу на організацію надання життєво важливих послуг); удосконалення функціонування підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислового сектору; встановлення організаційно-економічних зв'язків щодо управління комунальними об'єктами, розроблення та реалізацію спільних проектів на базі об'єктів комунальної власності («міжкомунальна» кооперація тощо).

10. Обґрунтовано концептуальні підходи до інтегрування менеджменту якості зі стратегічним менеджментом промислового підприємства з метою забезпечення задовільного рівня якості комунального сервісно-виробничого обслуговування. Даний підхід за рахунок виокремлення забезпечуючих та підтримуючих процесів дасть змогу досягнути підвищення рівня ефективності функціонування сфери комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств.

11. Встановлено, що використання концепції маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку підприємства в територіальному контексті дасть

можливість господарюючим суб'єктам забезпечити економічний і соціальний ефект не окремо взятими заходами, а цілісною системою маркетингових досліджень, спрямованих на їх розвиток.

12. Запропоновані методологічні підходи до вдосконалення процесу прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг спрямовані на визначення принципів стратегічного планування розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування у частині виокремлення специфічних принципів. Обґрунтовані принципи дають змогу об'єктивно визначити пріоритетні напрями вдосконалення процесу формування стратегічного бачення та системи цілей розвитку взаємовідносин промислових підприємств і підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

13. Ідентифіковані ключові елементи моделі організації взаємовідносин промислових підприємств зі сферою обслуговування враховують передумови, чинники та принципи організації взаємовідносин у процесі визначення напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення в умовах реалізації євроінтеграційної політики промислових підприємств. Такий підхід дозволяє сформувати та візуально представити взаємозв'язок промисловості з комунальними підприємствами для методологічного забезпечення рекомендацій з модернізації механізмів взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг.

14. Узагальнення результатів дослідження процесу формування напрямів сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств дозволило зробити висновок про необхідність створення єдиних міських розрахункових центрів, єдиних вікон, служб єдиного замовника, що забезпечить надання максимуму послуг високої якості при мінімальній оплаті за рахунок послідовної передачі частини функцій з надання послуг від вищого рівня адміністративно-територіального управління на нижчий. При цьому ефективність цих процесів підвищується за рахунок інформаційного

забезпечення органами місцевого самоврядування з метою ухвалення обґрунтованих управлінських рішень з розвитку сфери міських комунальних послуг. Для досягнення вказаної мети сформована організаційно-інформаційна модель управління комунальним сервісно-виробничим обслуговуванням промислового підприємства на основі використання відповідної інформаційної бази.

15. В дисертаційній роботі сформовано концепцію забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств в умовах економічних реформ, яка спрямована на вдосконалення комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. Доведено, що реалізація запропонованих у дисертації теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування дієвого забезпечення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств сферою послуг, адекватного методичного інструментарію оцінки та управління підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, сприятиме забезпеченню фінансової стабільності промислових підприємств та сприятиме зростанню національної економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л.И. Логика экономического роста. – М.: Ин-т экономики РАН, 2002. – 228 с.
2. Аванесова Г.А. Сервисная деятельность: историческая и современная практика, предпринимательство, менеджмент : учебн. пособие [для студ. вузов] / Г.А. Аванесова. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Аспект Прес, 2006. – 320 с.
3. Адамов Б. І. Організаційно-економічні основи управління розвитком міста. – К.: ГРОТ, 1998. – 216 с.
4. Адамов Б.І. Комунальна власність як економічна основа місцевого самоврядування // Актуальні проблеми і досвід місцевого самоврядування у Східноукраїнському регіоні: Матеріали міжнар. конф. (Донецьк, 28 – 29 верес. 2001 р.). – Донецьк: ІЕПД НАН України, 2001. – С.11– 17.
5. Александрова Г.М. Необходимость та зміст реформи житлово-комунального господарства в Україні / Г.М.Александрова // Молодий вчений, 2015. –№ 8 (23). – Ч.1. – С. 42-44.
6. Амитан В.Н. Город: проблемы демократических и рыночных преобразований / В.Н. Амитан, Е.Ю. Зорина, А.А. Лукьянченко. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, Юго-Восток, 2001. – 217 с.
7. Амитан В.Н. Городское развитие – приоритет региональной политики / В.Н. Амитан, А.А. Лукьянченко, Ю.Д. Денисов // Экономика и право. – 2002. – № 1. – С.31-37.
8. Амитан В.Н. Мы: вчера, сегодня, завтра! // Новые технологии – путь в будущее: Сб. науч. тр. / Под ред. В.Н. Амитана. – Донецк. – 1999. – С. 9-20.

9. Амосов О.Ю. Сучасні проблеми тарифної політики в житлово-комунальній сфері / О.Ю. Амосов // Комунальне господарство міст. – 2009. – № 89. – С. 208-212/
10. Аналіз фінансових наслідків адміністративно-територіальної реформи // Проект SuFTAR. Системне управління фінансування адміністративно-територіальної реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=69>
11. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство : монографія / Андрушків Б.М., Малюта Л.Я., Сороківська О.А. [та ін.]. – Тернопіль : Тернограф, 2008. – 424 с.
12. Андрушків Б.М. Інноваційна політика: навч. посіб. / Андрушків Б.М., Бортняк Ф.В., Вовк Ю.Я. [та ін.] ; за заг. ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль : ТЗОВ “Терно-Граф”, 2012. – 484 с.
13. Андрушків Б.М. Комплексна науково-технічна програма “Нова економіка Тернопільської області” / Б.М. Андрушків, О.Б. Бойко, Н.Б. Кирич. – Тернопіль: ТЗОВ “Терно-Граф”, 2015. – 196 с
14. Андрушків Б.М. Інноваційні засоби розвитку нетрадиційних джерел енергії та організація ресурсовикористання в соціогуманітарному комплексі України: монографія // Б.М. Андрушків, О.Б. Бойко, Ю.Я. Вовк, І.С. Іскерський [та ін.]; за ред. проф. Б. М. Андрушківа. – Тернопіль: ТЗОВ “Терно-граф”, 2016. – 804 с.
15. Анимица Е.Г. Основы местного самоуправления / Е.Г. Анимица, А.Т. Тертышный. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 208с.
16. Анискин Ю. Инновационное развитие на основе организационного потенциала компании / Ю. Анискин // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 7 – С. 73-84.
17. Анохина Л. Быт городского населения средней полосы РСФСР в прошлом и настоящем. (На примере городов Калуга, Елец, Ефремов) /

- Л. Анохина, М.Шмелева. – М.: Наука, 1977. – 358 с.
18. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.
 19. Антонюк Я. Сфера побутових послуг для населення: стан розвитку і засади державного регулювання на місцевому рівні // Регіональна економіка. – 2001. – №4. – С.115–122.
 20. Аптекарь С.С. Некоторые вопросы инвестиционной деятельности в Украине / С.С. Аптекарь, В.В. Краснова // Вісник Академії економічних наук України. – 2009. – №2. – С. 13-19.
 21. Аристов О.В. Управление качеством / О.В. Аристов. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 240 с.
 22. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами / Майкл Армстронг ; пер. с англ. под ред. Н. В. Гринберга. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 328 с.
 23. Бабаєв В.М. Практика муніципального управління: Навч. посіб. – Харків: ХДАМГ, 2002. – 258 с.
 24. Бабак А.В. Особливості визначення регуляторної бази активів для цілей ціноутворення у сфері теплопостачання в Україні / А.В. Бабак // Економіка України. – 2012. – № 12. – С.68-74.
 25. Бабак О. Знову про тарифоутворення // Партнери. – 2006. – № 1-2 (79). – С. 8-12.
 26. Бабак О. Соціально-економічне та духовно-культурне життя робітничого населення Української СРР у 1920-х рр. Історіографія проблеми : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд істор.наук / О. Бабак. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
 27. Бабенкова А.В. Оценка удовлетворенности потребителей как показатель эффективности деятельности промышленного предприятия / А.В. Бабенкова // Научный вестник Уральской академии государственной службы: политология, экономика,

- социология, право. – 2010. – № 12 – С. 54-62.
28. Бабичев И.В. Субъекты местного самоуправления и их взаимодействие. – М.: ЗАО Изд. дом «Восточный рубеж», 2000. – 207с.
 29. Балабанов И.Т. Экономика недвижимости. – СПб.: Питер, 2000. – 208 с.
 30. Балаева О. Н. Сфера услуг в мировой экономике: тенденции развития / О. Н. Балаева // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 3. – С. 23-29.
 31. Басе Т. Планирование и финансирование экономического развития регионов. / Т. Басе, Р. Вон, С. Редберн. – Новгород: ВВКЦ, 1993. – 89 с.
 32. Беленчук П. Местное самоуправление в Украине / П. Беленчук, В. Кравченко, М. Подмогильный. – К.: Атика, 2001. – 302с.
 33. Банах В.А. Екологічний вектор модернізації економіки та освіти – європейський контент сталого розвитку регіонів: монографія // В.А. Банах, Н.Г. Метеленко, Б.М. Андрушків, О.В. Коваленко [та ін.]; за заг. ред.. Н.Г. Метеленко. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – 458 с.
 34. Берданова О. В. Стратегічне планування: навчальний посібник / О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, В. В. Тертичка. – Л.: ЗУКЦ, 2008. – 138 с.
 35. Богачов С.В. Комунальна власність: прозорість управління висока ефективність (на прикладі роботи Донецької міськради) // Аспекти самоврядування. – 2005. – №2(28). – С. 21 – 27.
 36. Бойко-Бойчук О. В. Стратегії розвитку міст України: практичний посібник. – К.: Універ. вид-во “Пульсари”, 2002. – 156 с.
 37. Большая Советская энциклопедия. – 3-е изд. –Т.10, 12, 21, 25 – 624 с.
 38. Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент / О.В. Бондар . – К.: ЦУЛ,

2012. – 388с.
39. Борисенко М. Комунальне господарство та умови життя киян в 1920-1930-х роках / М. Борисенко // Етнічна історія народів Європи. – 2005. – вип.19. – С.106-110.
 40. Бреев Б. Развитие сферы услуг и экономический рост / Б. Бреев, В Галецкий // Российский экономический журнал. – 2000. – № 6. – С.70 – 72.
 41. Брусак Р. Л. Стратегічне планування в управлінні розвитком території: [електронний посібник] / Р. Л. Брусак. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 173 с.
 42. Бунин А. В. История градостроительного искусства / А. В. Бунин М. – Т. 1 “Рабовладельческий строй. Феодализм. Капитализм”. Государственное издательство литературы по строительству и архитектуре”. 1953.– 360 с.
 43. Буркинський Б.В. Специфічні доміанти стратегії стійкого регіонального розвитку / Б.В. Буркинський, С.К. Харічков // Економіка промисловості. – 2002. – №3. – С. 24 – 28.
 44. Буряченко А.Є. Удосконалення фінансового механізму місцевих бюджетів / А.Є. Буряченко, М.П. Палій // Фінанси України.– 2003. – № 8. – С. 13 – 18.
 45. Бутін Є.П. Управління розвитком ринку житлово-комунальних послуг з урахуванням закордонного досвіду / Є.П. Бутін // Економічні інновації. - 2009. - № 38. - С. 35-39.
 46. Бюджетна система України та зарубіжних країн. – К.: Знання – Прес, 2002. – 390 с. 39
 47. Бюджетний кодекс України, Закон України № 2456-VI від 8 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>
 48. Вакуленко В.М. Економіка міст: Україна і світовий досвід: Навч.

- посіб. / В.М. Вакуленко, Ю.Ф. Дехтяренко, О.І. Драпіковський [та ін.]. – К.: Вид-во “Основи”, 1997. – 243 с.
49. Векслер Е. М. Менеджмент якості : [навч. посіб.] / Векслер Е. М., Рифа В. М., Василевич Л. Ф. – К. : ВД “Професіонал”, 2008. – 320 с.
 50. Велихов Л. А. Основы городского хозяйства. Общее учение о городе, его управлении, финансах и методах хозяйства. – М., Л.: ГИЗ, 1928. – 467 с.
 51. Ветров Г. Планирование экономического развития на уровне города. – М.: Фонд “Институт экономики города”, 1998. – 218 с.
 52. Віннова І.І. Розвиток конкурентних відносин на ринку житлово-комунальних послуг / І.І. Віннова, С.В. Марчук // Вісник Хмельницького національного університету, 2010, №5. Т4. – С.72-75.
 53. Вобленко Н.А. Государственная власть и самоуправление: партнерство ради будущего / Н.А. Вобленко // Єж-рუსь. – 1994. - № 7-9. – С. 18-22.
 54. Воронин А.Г. Основы управления муниципальным хозяйством. / А.Г. Воронин, В.А. Лапин, А.Н. Широков. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. – 386 с.
 55. Воронкова В.Г. Муніципальний менеджмент: Навч. посібник. – К.: Професіонал, 2004. – 256 с.
 56. Воротинцев В.А. Концепція стратегічного управління інноваційними механізмами підприємств житлово-комунального господарства / А.В. Воротинцев // Економічний аналіз : зб. наук. пр. – Тернопіль: “Економічна думка”, 2014. – Том 15. – № 2. – С. 257-267.
 57. Габбс С. Дилема тарифів // Аспекти самоврядування. – 2005. – №6(32). – С. 32 – 38.
 58. Генри Минцберг, Джеймс Брайан Куинн, Сумантра Гошал
<http://www.elobook.com>
 59. Гиршберг Б.И. Финансовые ресурсы отраслей народного хозяйства /

- Б.И. Гиршберг. – М.: МИНХ, 1982. – С. 10.
60. Глухов В.В., Медников М.Д., Коробко С.Б. Математические методы и модели менеджмента. – СПб: Лань, 2006. – 480 с.
61. Гончар О.І. Розробка стратегії розвитку потенціалу підприємства за умов глобалізації та євроінтеграції / О.І. Гончар // Економіст. – 2015. – №1. – С. 49-50.
62. Горный М.Б. Основы муниципальной экономики / М.Б. Горный, В.Н. Иванова, А.Т. Ошурков [и др.]. – СПб.: Весь мир, 2000. – 358 с.
63. Грабауров В.А. Информационные технологии для менеджеров. – М.: РААСН, 2000. – 152 с.
64. Грац Р. Город в Америке: жители и власти. – М.: Дело, 1995. – 132 с.
65. Григораш І.О. Контролінг як сучасна система управління підприємством І.О. Григораш. // Актуальні проблеми економіки. – № 11 (113). – 2010. – С.96-107.
66. Гринюк Р.Ф. Правовий статус комунальних підприємств в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України. Ін-т економіко-правов. дослідж. – Донецьк, 2001. – 20 с.
67. Грінченко К. О. Фактори розвитку інноваційного підприємства [Електронний ресурс] / К. О. Грінченко. – Режим доступу : <http://ev.nuos.edu.ua/konferents%D1%96i-2004-2008-rr>
68. Грозний І.С. Прогнозування часового контуру якісного розвитку промислового підприємства / І.С. Грозний / Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб.наук.праць / ДонДУУ. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – т. XIII. – 397 с. – (серія – Економіка; вип. 255), С. 92-99.
69. Грозний І.С. Теорія та практика управління якістю розвитку промислових підприємств на основі когерентного підходу / І.С.Грозний / монографія. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – 300 с.
70. Грозний І.С. Управління ресурсним потенціалом підприємства як

- фактор підвищення якості виконання робіт / І.С. Грозний, Г.О. Тарасова / Маркетинг: теорія і практика. Збірка наук.пр. Східноукраїнського університету ім. В. Даля / Ред. кол.: Т.С. Максимова (гол. ред.). – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 45-48.
71. Гудзь П.В. Инновационная практика внедрения системы управления качеством ISO 9001:2000 на муниципальные услуги. – С.152-160 // Модернизация экономики и государство: в 2 кн. / Отв.ред. Е.Г.Ясин; Гос. Ун-т – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 2 кн. – 476 с.
 72. Гудзь П.В. Маркетингові засади управління курортним містом // Вісник Східноукраїнського національного ун-ту ім. В.Даля. – 2004. – №3. – С. 25 – 32.
 73. Данилишин Б.М. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства / Б.М. Данилишин, В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук. – К. : ЗАТ “Нічлава”, 2005. – 328 с.
 74. Демидова Л. Сфера услуг в постиндустриальной экономике / Л. Демидова // Международная экономика и международные отношения. – 1999. – № 2. – С. 24-32.
 75. Денисов Н. Житлово-комунальний комплекс: концепція реформування / Н. Денисов // Економіст. – 1998. – № 5. – С. 71-75.
 76. Дикань В.Л. Стратегічне управління. / В.Л. Дикань. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 272 с.
 77. Досвід реформування житлово-комунального господарства в країнах ЄС // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 376-378.
 78. Драган І. Державне управління розвитком житлово-комунального господарства й принципи його реформування / І. Драган // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 87-90.

79. Дробенко Г.О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад: Метод. посіб. / Г.О. Дробенко, Р.Л. Брусак, Ю.І. Свірський. – Львів: СПОЛОМ, 2001. – 117 с.
80. Дрогобыцкий И.Н. Информационное обеспечение местного самоуправления / И.Н. Дрогобыцкий, В.М. Табаков, С.Н. Бузулуков // Модели экономических систем и информационные технологии: Сб. науч. тр. / Под ред. О.В. Голосова. – М.: Финансовая академия, 2002. – С. 34 – 38.
81. Еволюція місцевого економічного розвитку в Канаді – аналіз концепція, практичні рішення та кращі практики [Проект “Місцевий економічний розвиток міст України (ПРОЕКТ МЕРМ)”]. – К.: МЕРМ, 2012. – 50 с.
82. Економічна демократія та розвиток місцевого самоврядування в Україні: Зб. наук. пр. / За ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2003. – 100 с.
83. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: Наук.-практ. посіб. / За ред. М.О.Пухтинського, В.В.Толкованова. – К.: Крамар, 2003. – 396с.
84. Эванс Джеймс Р. Управление качеством : [учеб. пособие для вузов] / Джеймс Р. Эванс ; сокр. пер. с англ. под. ред. Э. М. Короткова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 671 с.
85. Экономика недвижимости: Учебн. пособие. – М.: Изд-во АСВ; СПб.: СПб ГАСУ, 2000. – 186 с.
86. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия (в 4 томах) Гл.ред. А.М.Румянцев. – М.: “Советская энциклопедия”, 1980. – Т.4. – 672 с.
87. Жихаревич Б.С. Современная экономическая политика городских и региональных властей. – СПб.: Питер, 1995. – 135 с.
88. Забаштанський М.М. Джерела формування фінансових ресурсів підприємств житлово-комунального господарства // Актуальні

- проблеми економіки. – 2005. – №6(48). – С.25-29.
89. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ ; Вид-во “Фенікс”, 2010. – 400 с.
 90. Зайцев Л. Г., 2002, с.134-37. Зайцев Л. Г. Стратегический менеджмент [Текст] / Л. Г. Зайцев, М. И. Соколова : Учебник. – М.: Экономистъ, 2002. – 416 с.
 91. Занадворов В.С. Экономика города. Вводный курс: Учеб. пособие. / В.С. Занадворов, А.В. Занадворова. – М.: ИКЦ “Академкнига”, 2003. – 272 с.
 92. Запатріна В.І. Тарифна політики як критичний фактор розвитку житлово-комунальної сфери / В.І. Запатріна, Т.Б. Лебеда // Економіка України. – 2013. – №3(616). – С.66-76.
 93. Зотов В.Б. Муниципальное управление: Учеб. для вузов / В.Б. Зотов, З.М. Макашева – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 279 с.
 94. Зяцьковська Л.І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств. / Л. І. Зяцьковська // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 148-155.
 95. Иванов В.В. Потенциал наукоемких технологий / В.В. Иванов, А.Н. Коробова // Жилищное и коммунальное хозяйство. – 1999. – №7. – С. 4.
 96. Инвестиции в реализации концепции стратегического развития муниципального образования / Под ред. В.Е. Рохчина. – СПб.: Наука, 2002. – 158 с.
 97. Инякин В.Н. О возможностях воспроизводства основных фондов предприятиями жилищно-коммунального хозяйства в Украине // Проблемы экономики и управления. – 2005. – №3. – С.160 – 167.
 98. Інноваційні пріоритети паливно-енергетичного комплексу України / Під заг. ред. А.К.Шидловського . – К.: УЕЗ, 2005 – 512 с.

99. Каганова Ольга, Мак-Келлар Джеймс. Управление общественным имуществом: международный опыт // The Urban Institute Press, Вашингтон, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nccg.ru/site.xp/051048055049124057055049124.html>.
100. Каменева Е.А. Финансы жилищно-коммунального хозяйства / Е.А. Каменева, С.В. Барулин. – М.: Наука, 2003. – 192 с.
101. Каплун М. Решение жилищных проблем будет зависеть от состояния государственного и местных бюджетов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.investgazeta.net> по состоянию на 25.10.2001 г.
102. Карпишин Н. І. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в реалізації державних функцій на ринку медичних послуг: Дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. / ТНЕУ – Тернопіль., 2006. – 168 с.
103. Качур П. Отрасль ЖКХ ждет системных изменений // Міське господарство України. – 2006. – №2. – С. 2-6. 97
104. Кашин С. Не в дружбу, а в госслужбу // Секрет фирмы. – 2005. – №30(117). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=862040>.
105. Кирей В. Камені спотикання комунальників / В. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2004. – №22. – С.4.
106. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). – К.:НІОС, 2000. –384 с.
107. Кирич Н.Б. Організаційно-економічна категорія господарської та фінансової стабільності функціонування підприємств в контексті сталого розвитку України / Н.Б. Кирич // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 4. – С. 113-114.
108. Кирич Н.Б. Роль інвестування в організації стабільного функціонування переробних підприємств / Н.Б. Кирич, В.І. Барканов // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 8. – С. 9-11.

109. Кирич Н.Б. Теоретичні та прикладні механізми управління стратегією підвищення господарсько-фінансової стабільності підприємства / Н.Б. Кирич // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 3. – С. 136-142.
110. Кирич Н.Б. Збалансованість системи показників у формуванні стратегії розвитку організацій, підприємств – як метод стабілізації економіки України / Н.Б. Кирич // Схід. – 2007. – № 3 (81). – С. 101-103.
111. Кликич Л. М. Эволюция сферы услуг: неравновесный подход / Л. М. Кликич. – М. : Изд-во МСХА, 2004. – 99 с.
112. Кобушко І. М. Стратегічне управління / І. М. Кобушко, І. Д. Скляр. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 228 с.
113. Когут А.Е. Экономика крупного города: проблемы структурной перестройки / А.Е. Когут, О.П. Литовка, В.Е. Рохлин, А.А. Румянцев. – СПб: ИСЭПРАН, 1994. – 186 с.
114. Козик В. В. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: практикум / В. В. Козик, Л. А. Панкова, О.Ю. Григор'єв, А. О. Босак. – К. : Вікар, 2006. – 589 с.
115. Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025. [Електронний ресурс] / Львівська міська рада. – 114 с. – Режим доступу: http://www.city-institute.org/images/stories/files/strategy_last.pdf.
116. Комунальні тарифи. Що далі? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/komunalni-tarifi-scho-dalirozмова-z-chinovnikom-yakiy-znaye-vse-pro-tarifoutvorennya.html
117. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
118. Коробко В.И. Экономика городского хозяйства: Учеб. пособие для студ.высш.учеб.заведений. – М.: Издат. центр “Академия”, 2006. – 160 с.

119. Коровин Э.В. Модель влияния качества обслуживания на конкурентоспособность предприятия ЖКХ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=986>
120. Коровина З. О единой системе пенсионного обеспечения, обоснованных тарифах на жилищно-коммунальные услуги без льгот и привилегий / З. Коровина, А. Игольников // Экономика Украины. – 1999. – №1. – С. 47-55.
121. Коростылев Ю. Финансовая система крупного города: теория, опыт, перспективы // Финансы. – 1999. – №1. – С. 25 – 30.
122. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ.; 2-е Европ. Изд. - М.; СПб.; К.; Издательский дом “Вильяме”, 2001. - 944 с.
123. Кочкаров Р.А. Целевые программы: инструментальная поддержка. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2007. – 223 с.
124. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. / В.І. Кравченко. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 487 с.
125. Кузнецова Г.Ф. Экономика городского хозяйства / Г.Ф. Кузнецова. – СПб: Государственная инженерно-экономическая академия, 1997. – 59 с.
126. Кузьмак О.І. Досвід організації фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств / О.І. Кузьмак // Фінансові інструменти просторово-територіального розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 22-23 березня 2016 р.). – Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: ФОП “Чабаненко Ю.А.”, 2016. – С. 19-23.
127. Кузьмак О.І. Економіка міста в контексті розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального обслуговування / О.І. Кузьмак // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Економіка і менеджмент”, 2015. –

- Вип.14. – С. 151-154.
128. Кузьмак О.І. Євроінтеграційні напрями сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств України в умовах економічних реформ: монографія // О.І. Кузьмак – Тернопіль : ТЗОВ “Терно-граф”, 2016. – 432 с.
 129. Кузьмак О.І. Інноваційна стратегія як засіб стабілізації розвитку промислового підприємства / О.І. Кузьмак // Інноваційна економіка, 2016. – № 1-2(61). – С. 114-118.
 130. Кузьмак О.І. Концептуальні основи забезпечення інноваційного розвитку підприємств в сервісно-виробничих контекстах сфери послуг / О.І. Кузьмак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2015. – Вип. 4 – С. 13-16.
 131. Кузьмак О.І. Інформаційне забезпечення системи управління як засіб ефективного функціонування промислових підприємств / О.І. Кузьмак // Věda a vznik – 2015: Materiály XI mezinárodní vědecko-praktická konference (m. Praha, 22-30 december 2015 roku). – Ekonomické vědy.: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2015. – S. 13-15.
 132. Кузьмак О.І. Концептуальні основи забезпечення інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах євроінтеграційних процесів / О.І. Кузьмак // Інноваційна інфраструктура України: стан та аналіз умов розвитку: Зб. тез наук. роб. учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса 20-21 листопада 2015 р.). – ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”. – О.: ЦЕДР, 2015. – С. 45-48.
 133. Кузьмак О.І. Концептуальні основи стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування / О.І. Кузьмак // Перспективи розвитку національної

- економіки: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2016 р.). – Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО “СІЕУ”, 2016. – Ч. 2. – С. 89-92.
134. Кузьмак О.І. Механізм підвищення якості надання комунальних послуг у контексті європейських вимог / О.І. Кузьмак // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2016. – №1(30). – С.150-155.
135. Кузьмак О.І. Напрями реформування системи управління персоналом підприємств комунальної місто обслуговуючої сфери в умовах євроінтеграції / О.І. Кузьмак // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, 2016. – Вип. 1(96) – С. 134-139.
136. Кузьмак О.І. Напрями розвитку підприємств сфери послуг в умовах місцевого самоврядування / О.І. Кузьмак // Сталий розвиток підприємств, регіонів, країн в сучасних ринкових та політичних умовах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ 19-20 листопада 2015 р.). – Д: НГУ, 2015. – С. 28-31.
137. Кузьмак О.І. Необхідність та роль управління ризиками у діяльності підприємств сфери послуг / О.І. Кузьмак // Економіка і управління. Науковий журнал, 2015. – №4 (68). – 2015. – С. 42-46.
138. Кузьмак О.І. Особливості прийняття управлінських рішень в діяльності підприємств сфери послуг / О.І. Кузьмак // Інноваційна економіка, 2015. – № 5(60). – С. 55-58.
139. Кузьмак О.І. Особливості та перспективи розвитку підприємств сфери послуг в Україні / О.І. Кузьмак // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: регіональні особливості та світові тенденції: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса 27-28 листопада 2015 р.). – О.: ОНУ, 2015. – С. 90-92.

140. Кузьмак О.І. Особливості та принципи антикризового управління підприємствами містообслуговуючої сфери в умовах євроінтеграції / О.І. Кузьмак // *Wykształcenie i nauka bez granic – 2015: Materiały XI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (m. Przemysl, 07-15 grudnia 2015 roku)*. – Przemysl: Nauka i studia, 2015. – S.26-28.
141. Кузьмак О.І. Особливості та принципи антикризового управління сервісно-виробничих підприємств комунальної сфери в умовах євроінтеграції / О.І. Кузьмак // *Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 грудня 2015 р.)*. – У 3-х част. – К., 2015. – Ч.2. – С.13-16.
142. Кузьмак О.І. Проблеми розвитку та стратегічні напрями реформування підприємств житлово-комунального господарства регіону / О.І. Кузьмак // *Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчуг 10-12 грудня 2015 р.)*. – Кременчуг: КНУ, 2015. – С.407-409.
143. Кузьмак О.І. Проблеми та шляхи покращення фінансового забезпечення розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств / О.І. Кузьмак // *Економіка в контексті інноваційного розвитку: стан та перспективи: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 12-13 лютого 2016 р.)* / За. заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. – У 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2016. – Ч. 1. – С. 105-108.
144. Кузьмак О.І. Ризик-менеджмент як засіб забезпечення фінансової стабільності підприємства / О.І. Кузьмак // *Теорія і практика раціонального використання ресурсного потенціалу країни: Тези Міжнародної науково-практичної конференції, Буковинський*

державний фінансово-економічний університет (м.Чернівці, 15-16 листопада 2012 р.). – Чернівці, 2012. – С.13-14. (0,2 д.а.).

145. Кузьмак О.І. Роль інноваційно-ресурсної та логістично-маркетингової компоненти організаційного механізму управління в діяльності підприємства /О.І. Кузьмак // *Strategiczne pytania światowej nauki – 2016: Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji* (m. Przemysl, 07 - 15 lutego 2016 roku). – Volume 2. Ekonomiczne nauki: Przemysł. Nauka i studia, 2016. – S. 23-26.
146. Кузьмак О.І. Стратегія розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування / О.І. Кузьмак // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”*, 2016. – Вип. 16. Ч.2. – С. 42-45.
147. Кузьмак О.І. Удосконалення методів фінансування розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств [Електронний ресурс] / О.І. Кузьмак // *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання*. – М.: Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського, 2016. – Вип. 9. – С. 322-327 // Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/67.pdf>
148. Кузьмак О.І. Удосконалення прогнозування та стратегії розвитку взаємовідносин між промисловими підприємствами та підприємствами сфери послуг / О.І. Кузьмак // *Економіка і управління. Науковий журнал*, 2016. – №1 (69). – 2016. – С.
149. Кузьмак О.І. Управління інноваційним потенціалом підприємства [Електронний ресурс] / О.І. Кузьмак // *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання*. – М.: Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського, 2015. – Вип. 5. – С. 467-470 // Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015>.

150. Кузьмак О.І. Фінансове забезпечення підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування / О.І. Кузьмак, О.М. Кузьмак // Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15-16 квітня 2016 р.). – Ред. Кол.: Лендел М.А. (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Вид-во “ФОП Сабов А.М.”, 2016. – Ч.3. – С.142-145.
151. Кузьмак О.І. Формування інноваційної стратегії та її вплив на конкурентоспроможність підприємства / О.І. Кузьмак // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 265: В 9 т. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С.913-919.
152. Кузьмак О.І. Формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств / О.І. Кузьмак // Інноваційні засади управління підприємствами в умовах сталого розвитку: матеріали П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті професора ТНТУ, академіка НАН України Чумаченка Миколи Григоровича, (м. Тернопіль, 25 березня 2016 р.) / МОН України, ТНТУ ім. І.Пулюя [та ін.]. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – С. 62-63.
153. Кузьмак О.І. Формування організаційно-економічної моделі розвитку сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств // О.І. Кузьмак // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Економіка”, 2016. – Вип. 1(47). – Т.1. – С. 233-236.
154. Кузьмак О.І. Чинники, що впливають на ефективність роботи підприємств сфери послуг / О.І. Кузьмак // Економічні науки. Серія “Облік і фінанси”. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 12(45). – Ч.3. – Редкол.: відпов ред. д.е.н., проф. Герасимчук З.В. – Луцьк, 2015. – С. 158-163.
155. Куценко В. І. Суспільний вектор сталого розвитку (питання теорії та

- практики) / Куценко В. І., Удовиченко В. П., Остафійчук Я. В. [та ін.]; за наук. ред. В.І. Куценко. – К. : 2013. – 336 с.
156. Куценко В.І. Формування інноваційно-освітньої траєкторії розвитку нової економіки / [Електронний ресурс] Куценко В.І., Решетняк А.Д. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/chseg/vypusk812010/formuvannya-innovacijno-osvitnoi-traektorii-rozvytku-novoi-ekonomiky>
157. Куценко В.І. Сталий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери / Куценко В.І.; за наук. ред. д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна / Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – 168 с.
158. Лебеда Т.Б. Некоторые подходы к определению эффективности управления коммунальным имуществом // Теория и практика управления. – 2004. - № 5. – С. 51-55.
159. Левитт Т. Маркетинговая мистификация / Т. Левитт // Вкн.: Классика маркетинга: сборник работ, оказавших наибольшее влияние на маркетинг: Пер. сангл. / Б.М. Энис, К.Т. Кокс. – СПб.: Питер, 2001. – С. 11-34.
160. Левченко Н. Коммуналка в стиле FUNK. – М.: Новый мир, 2006. – 134 с. 124
161. Лелюк М.П. Удосконалення системи управління комунальною власністю в органах місцевого самоврядування // Теорія і практика державного управління. Вип. 6. Нові механізми раціонального розвитку: Матеріали науково-практичної конференції 12 грудня 2003 р. – Х.: Вид-во Хар РІ НАДУ “Магістр”, 2004. –С. 102-105.
162. Лиходій В. Г. Сучасна концепція маркетингу та економічна криза / В. Г. Лиходій // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 6-12.

163. Ліпич Л.Г. Формування системи управління якістю послуг підприємств житлово-комунального господарства на засадах гармонізації інтересів зацікавлених сторін : [Текст] монографія / Л.Г. Ліпич, О.Я. Іванків. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. - 189 с.
164. Лобок Г. В. Опыт развития конкуренции в сфере обслуживания и управления жилым фондом // 350 лет ЖКХ России: Материалы общегор. научн.-практ. конф. – М., 1999. – С. 15–20.
165. Лук'янченко О. Економіко-правове забезпечення розвитку житлово-комунального господарства на концесійній основі / О. Лук'янченко, Р. Джабраїлов // Схід. – 2006. – № 1 (73). – С. 5 – 8.
166. Лук'янченко О.О. Про тарифну політику у сфері виробництва та надання житлово-комунальних послуг // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – №4. – Т.3. – С. 55 – 58.
167. Лук'янченко О.О. Формування умов розвитку підприємництва у великому промисловому місті // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 217: В 4 т. Том І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 197 – 203.
168. Лук'янченко О.О. Інформаційні технології в управлінні містообслуговуючою комунальною сферою // Економіка будівництва та міського господарства. – 2006. – № 4. – Т.2. – С 183–188.
169. Лукашенко В.М. Основні шляхи реформування житлово-комунального господарства / Економіка будівництва і міського господарства. – 2013. – Том 9. – С. 121-125.
170. Лукьянченко А.А. Градообслуживающая коммунальная сфера: теория и практика обеспечения устойчивого развития: монография / А.А. Лукьянченко / Национальная академия наук Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2007. – 209 с.

171. Львов Д.С. Экономика развития. – М.: Дело, 2002. – 512 с.
172. Макагонов П.П. Управление развитием городских территорий: Учеб. пособие / П.П. Макагонов, А.Г. Воронин, В.А. Лапин, А.Н. Широков. – М.: Дело, 1998. – 332 с.
173. Малюта О.В. Удосконалення організації надання житлово-комунальних послуг / О.В. Малюта // Менеджер: ДонДУУ. – 2008. – №4 (46). – С. 184–189.
174. Мамонова В. Система регулювання відносин комунальної власності у місті // Управління сучасним містом. – 2002. – № 10 –12(8). – С. 136-142.
175. Мамонова В.В. Комунальне господарство як основа ефективного місцевого самоврядування / В.В. Мамонова, О.В. Ольшанський. // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: ХарРІ УАДУ, 2002. - № 1 (12). – С. 134-143.
176. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / за ред. С. М. Ілляшенка. – Суми: Папірус, 2010. – 624 с.
177. Маркс К. Капитал / К. Маркс / соч. в 3-х том. – М.: Политиздат, 1960. Т. 23. – 1960. – 520 с.
178. Маслоу А. Мотивация и личность / Пер. с англ. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
179. Международные стандарты. “Управление качеством продукции”. ИСО 9000-9004, ИСО 8402. – М.: Изд-во стандартов, 1988. – 56 с.
180. Мескон М.Х. Основы менеджмента: Учебник / Пер. з англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 2006. – 720 с.
181. Местные власти и рыночная экономика: уроки западноевропейского опыта. Монография под общей редакцией Б.М. Гринчеля. – Санкт-Петербург. – 1996. – 296 с.
182. Механизмы финансирования программ регионального развития / В.Н. Бурков, А.Ю. Заложнев, С.В. Леонтьев и др. – М.: ИПУ РАН, 2002. –

- 189 с.
183. Минухин С.В. Стратегические управленческие решения // Экономика: проблемы теории та практики. – 2003. – № 186. – Т. 2. – С. 356–362.
 184. Мирзалиев М.Н. Составление местных бюджетов на основе социальных стандартов // Финансы. – 1999. – №12. – С. 14 – 18.
 185. Миронова М.Д., Романова А.И., Казаков В.А. Использование метода экспертных оценок при количественном анализе рисков в сфере жилищно-коммунального хозяйства // Вестник Инжэкона. – 2010. – № 2. – С. 76-80/
 186. Мишутин С. ЖКХ не имеет границ // Міське господарство України. – 2006. – №4.– С.35-36.
 187. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
 188. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. / О.Б. Моргулець. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
 189. Мохова Л.А. Критерии эффективности инноваций в управлении в сфере жилищно-коммунального хозяйства // Интернет-журнал “Науковедение”. 2012 №1 (10) [Электронный ресурс] / Л.А. Мохова. – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/sbornik6/4.pdf>
 190. Музафаров А. А. Применение маркетинговых исследований на рынке общественных благ и жилищно-коммунальных услуг муниципального образования / А.А. Музафаров // Вестник Владимирского государственного гуманитарного университета. – 2007. – № 18 – С. 34-40.
 191. Нагорна О.В. Фінансові ресурси підприємств коммунального господарства / О.В. Нагорна [Електронний ресурс] /– Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/9016-F%D1%96nansov%D1%96_resursi_p%D1%96dpri%D1%94m/1.html
 192. Нема О.С. Комунальна власність: специфіка реформування системи

- управління // Збірник наукових праць: Ефективність державного управління. – 2004. – Вип. 5. – С. 404-411.
193. Нижник В.М. М. Нижник, О. М. Полінкевич // Актуал. пробл. економіки. – 2013. – № 6 (144). – С. 86-94.
194. Нижник В.М. Підвищення ефективності соціальної політики як чинника входження України до ЄС / В. М. Нижник // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Екон. науки. – 2014. – № 5, т. 1. – С. 183-186.
195. Нижник В.М. Інноваційне управління промисловими підприємствами в системі ефективного використання конкурентного потенціалу : монографія / В. М. Нижник [та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – 547 с.
196. Нижник В.М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств / В. М. Нижник, О. М. Полінкевич // Економічні науки. Сер. Економіка та менеджмент. – 2012. - Вип. 9(2). – С. 334-345.
197. Никифоров А. Ценовое регулирование естественных монополий // Вопросы экономики. – 1998. – №4. – С. 134-143.
198. Никифоров А.Д. Управление качеством / А.Д. Никифоров, А.Г. Схиртладзе. – М.: Студент, 2011. – 717 с.
199. Николайчук В.Е. Логистика: теория и практика управления: учебн. пособ. / В.Е. Николайчук, В.Г. Кузнецов. – Донецк: НОРДПРЕСС, 2006. – 540 с.
200. Николайчук Н.Е. Маркетинг и менеджмент услуг. Деловой сервис. – СПб: Питер, 2005. –608 с.
201. Олійничук В.М. Контролінг як інформаційно-інноваційний ресурс управління мікроекономічною системою / В.М. Олійничук, А.В. Фаїзов // Актуальні проблеми економіки. – № 12 (114). – 2010. – С.120-127.
202. Ольховська М.А. Напрями вдосконалення механізму регулювання

- відносин у сфері житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/39508/1/22.pdf>
203. Омелянович Л. Використання потенціалу державно-приватного партнерства для вирішення проблем житлово-комунального господарства / Л.Омелянович, О.Зєрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skhid.com.ua/article/view/20537>
204. Онищенко В.О. Роль кредитно-банківської системи у формуванні інвестиційного клімату України / В.О. Онищенко, Г.А. Бенюк // Регіональні перспективи: Наук.-практ. журн. – Кременчук, 2003. – Вип. 7 – 8 (32 – 33). – С. 114-117.
205. Онищук Г. Экономика жилищно-коммунального хозяйства: новые подходы в формировании ценовой и тарифной политики // Экономика Украины. – 2001. – №7. – С. 22- 28.
206. Онищук Г.І. Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика. – К.: Науковий світ, 2002. – 506 с.
207. Онищук Г.І. Світовий досвід ефективності реформування у сфері міського господарства // Економіка промисловості. – 2004. – №2 (24). – С. 8-13.
208. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. / В. Опарін – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
209. Осмірко І.В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / І.В. Осмірко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 7. – С. 47-49.
210. Основні причини збитковості (низької рентабельності) підприємств та організацій житлово-комунального господарства у 2004–2010 роках : Стан міського житлово-комунального господарства в Україні та перспективи його реформування очима громадян (червень 2011 р.): соціологічне опитування [Елек-тронний ресурс] // Центр соціальних технологій “Соціополіс”, 2011 – Режим доступу:

<http://www.sociopolis.com.ua/Research/Message/?id=361&>.

211. Основные положения по планированию, учету и калькулированию себестоимости продукции на промышленных предприятиях, №АБ-21-Д, утверждены утв. ЦСУ СССР, Госпланом СССР, Госкомцен СССР и Минфином СССР 20.07.1970 г., введены в действие с 1.01.1971 г.
212. Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики. Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://niss.gov.ua/articles/1239/>.
213. Остафійчук Я. В. Потенціал сфери послуг у стимулюванні розвитку регіонів шляхом формування міжрегіональних науково-освітньо-виробничих кластерів з урахуванням принципу поляризованого просторового розвитку / Я. В. Остафійчук // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. 84. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2009. – С. 86-91.
214. Павлов Л.Н. Финансы предприятий / Л.Н. Павлов. – М.: Финансы, 1998. – С. 7.
215. Пересадько Г.О. Управління стратегіями диверсифікації промислових підприємств: дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04 / Пересадько Галина Олександрівна. – Суми, 2008. – 254с.
216. Петрушевський Ю.Л. Потоки фінансових ресурсів у сфері житлово-комунального господарства / Економіка України. – 2010. – № 4(1). – С. 134-141.
217. Підхомний О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансових ринках навч посібник / О.М. Підхомний. – К.: Кондор, 2007. – С. 10.
218. Пірч К. ISO 9001:2000: Нова якість. Eagle Group USA, Inc. [Електронний ресурс] / Пірч К., Кітка Дж.. – Режим доступу:

<http://center.berdyansk.net/2002iso/iso/Iso90012000.htm>.

219. Погайдак О.Б. Управління якістю обслуговування на основі комплексно інноваційних показників . – Тернопіль: ТЗОВ “Тернограф” 2012. -732 с.
220. Полуянов В.П. Проблемы рыночного реформирования водопроводно-канализационного хозяйства Украины // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №3(33). – С. 31-41.
221. Полуянов В.П. Теория и практика реформирования предприятий в коммунальном хозяйстве (методологический аспект). – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2001. – 244 с.
222. Полуянов В.П. Комплексна характеристика методів ціноутворення на житлово-комунальні послуги / В.П. Полуянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу // www.nbuv.gov.ua
223. Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, затверджено Наказом Міністерства фінансів України 1 01.04.2003р. № 247// <http://www.rada.gov.ua/>
224. Потапова Н.М. Стратегічний аспект управління житлово-комунальним господарством регіону / Н.Н. Потапова // Маркетинг: теорія і практика: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ. – 2013. – № 19. – С. 149-154.
225. Потапова Н.М. Стратегічний аспект управління житлово-комунальним господарством регіону / Н.Н. Потапова // Маркетинг: теорія і практика : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ. – 2013. – № 19. – С. 149-154.
226. Потапчик О.О. Формування механізму управління якістю послуг житлово-комунального господарства // Фундаментальные и

- прикладне дослідження в практиках ведущих научных школ. – 2015. – № 3 (9) Режим доступу: [http:// fund-issled-intern.esrae.ru/9-136](http://fund-issled-intern.esrae.ru/9-136)
227. Предводителева М.Д. Подходы к управлению качеством услуг: фокус на потребителе / М.Д. Предводителева, О.Н. Балаева // Менеджмент в России и за рубежом. – 2005. – № 2 – С. 90-100.
228. Про житлово-комунальні послуги: Закон України. № 1875-IV від 24.06.2004 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>
229. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України. № 2479-VI від 09.07.2010 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 49, ст.571) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>
230. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України № 3610-VI від 07.07.2011 // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>
231. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1.07.2010 р. № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
232. Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української РСР №142 від 03.08.1990 р.
233. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
234. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1869-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №46. – Ст. 512.
235. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-

- комунального господарства на 2009-2014 роки: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>
236. Про застосування в народному господарстві Української РСР нових оптових цін і тарифів: Постанова Рада Міністрів УРСР № 389 від 27.12.1990 р.
237. Про затвердження Інструкції з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах і в організаціях житлово-комунального господарства: Наказ Держжитлокомунгоспу №24 від 31.03.1997.
238. Про затвердження Порядку визначення об'єктів концесії, концесіонерам яких можуть надаватись пільги щодо концесійних платежів, дотації, компенсації, та умов їх надання: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 р. № 1114 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 28. – Ст. 1165.
239. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2006 р. № 959.
240. Про затвердження Правил надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення: Постанова КМ України №1497 від 30.12.1997.
241. Про Концепцію розвитку житлово-комунального господарства в Україні: Постанова КМ України № 150 від 27.02.1995 р.
242. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 41, ст.372 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
243. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України № 2866-III від 29 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws](http://zakon2.rada.gov.ua/laws)

244. Про перегляд оптових цін і тарифів в промисловості та інших галузях народного господарства: Постанова Ради Міністрів УРСР №179 від 15.07.1988 р.
245. Про перехід на нову систему плати за житло і комунальні послуги та до адресних субсидій цих витрат окремим категоріям громадян: Постанова КМ України №93 від 15.02.1994.
246. Про приватизацію державного майна: Закон України № 2163-ХІІ від 4.03.1992р.
247. Про природні монополії : Закон України від № 1682 від 20.04.2000 р.
248. Про прискорення реформування житлово-комунального господарства: Указ Президента України від 19.10.1999 р. № 1351/99 Н.
249. Про результати експертно-соціологічного опитування стосовно якості ЖКП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusanivka.org.ua/?page_id=810.
250. Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України: Постанова КМ України №376 від 27.12.1991 р.
251. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1184-р. від 16 вересня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1184-2009-%D1%80>
252. Про ціни та ціноутворення: Закон ВР УРСР № 507 від 03.12.1990 р.
253. Проблемы теории и практики развития городской хозяйственной системы: Моногр. / С.В. Богачев, В.М. Мельникова, А.А. Лукьянченко и др. / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2006. – 381 с.
254. Райзберг Б.А. Программно-целевое планирование и управление: Учебник / Б.А. Райзберг, А.Г. Лобко – М.: Наука, 2002. – 428 с.

255. Реформи в ЖКГ послаблять наслідки підвищення тарифів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/reformi-v-zhkg-poslablyat-naslidki-pidvischennya-tarifiv-.html
256. Рибак В.В. Управління фінансовими ресурсами території (на прикладі міст Донецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 1996. – 24 с.
257. Річний звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг // http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_2014.pdf
258. Романовський М.В. Финансы предприятий / М.В. Романовский. — СПб.: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2000. – С. 11.
259. Руденко Л.Л. Сервисная деятельность / Л.Л. Руденко. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К” 2012. – 208 с.
260. Рутгайзер В. М. Сфера услуг: новая концепция развития / В. М. Рутгайзер, Т. И. Корягина, Т. И. Арбузова [и др.]. – М. : Экономика, 1990. – 158 с.
261. Рыбак В.В. Рыночная трансформация системы доходов местного самоуправления: теория и практика. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. – 280 с.
262. Ряховская А.Н. Антикризисное управление жилищно-коммунальным хозяйством муниципальных образований (вопросы теории, методологии и практики) – М.: ИПК, 2003. – 233 с.
263. Ряховская А.Н. Особенности ЖКХ и их влияние на процессы финансирования /А.Н. Ряховская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info.e-c-m.ru/magazine/62/eau_62_35.htm
264. Ряховская А.Н. Финансирование жилищно-коммунального комплекса: современные тенденции и перспективы. Монография /

- А.Н. Ряховская, Е.В. Арсенова, А.Н. Кириллова, С.Е. Кован [и др.]. – М.: Магистр, 2008.
265. Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління: Навч. посіб. / І.Салій. – Київ. – 2001. – 415 с.
266. Салімова, Т. А. Управління якістю [Текст] / Т. А. Салімова. - М .: “Омега-Л”, 2008. - 414 с.
267. Салухіна Н.Г. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг : підручник / Н.Г. Салухіна, О.М. Язвінська. – К.: Центр учб. л-ри, 2010. – 336 с.
268. Сафранов Э.А. Транспортные системы городов и регионов: Учеб. пособие для вузов. – Омск: СибАди, 2000. – 201 с.
269. Сахно Є.Ю. Менеджмент сервісу: теорія та практика: навч. посіб. / Сахно Є.Ю., Дорош М.С., Ребенок А.В. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 328 с.
270. Саюн О.В. Основи менеджменту: Навч. посіб. / О.В. Саюн. – Черкаси – 2014. – 216 с.
271. Свистунов Н. Концессии – инструмент активизации международных инвестиционных проектов в России // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 3. – С. 75 – 79.
272. Семеркова Л.Н. Оценка качества жилищно-коммунальных услуг / Л.Н. Семеркова, Т.Н. Дмитриева // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2011. – № 4 (20). – С. 127–136.
273. Серета В. Черкаси хочуть переймати досвід Угорщини / В. Серета. – Режим доступа: http://www.golosua.com/ua/main/article/ekonomika/20110913_cherkassyi-hotyat-perenimat-opyit-vengriipo-ochistke-stochnyih-vod
274. Сидорова А. В. Экономико-статистические методы в управлении сферой услуг / А.В. Сидорова. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 240 с.

275. Социально-экономическое развитие городов промышленного региона / В.Н.Амитан., В.В. Финагин, А.А.Лукьянченко и др. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2002. – 254 с.
276. Спирина Л.И. Повышение качества жилищно-коммунальных услуг на основе клиентоориентированого подхода: автореф. дис. на стиск. науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / Л.И. Спирина. – Уфа, 2014. – 24 с.
277. Ставровський Е. О коммунальных предприятиях и сфере их деятельности / Е.О. Ставровський // Экономика Украины. – 1992. - № 11. – С.84-87.
278. Старовойтов В. Развитие маркетинга малого города // Практический маркетинг. – 2005.– № 2 (96). – С.24 – 25.
279. Статистика рынка товаров и услуг: Учебник / Под ред. И.К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 444 с.
280. Статистичний збірник “Діяльність суб’єктів господарювання за 2014 рік” / Державна служба статистики України / За редакцією М. С. Кузнєцової – К.: ТОВ “Видавництво “Консультант”, 2015. – 465 с.
281. Статистичний щорічник України за 2003 рік / Державний комітет статистики України / За редакцією О.Г.Осауленка. – К.: Консультант, 2004. – 631 с.
282. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України / За редакцією О.Г.Осауленка. – К.: Консультант, 2006. – 574 с..
283. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державний комітет статистики України / За редакцією О.Г.Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 559 с..
284. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України / За редакцією І.М. Жук. – К., 2015. – 585 с..
285. Стен Репп, Томас Л. Коллинз. Новый максимаркетинг. / Пер. с англ.

- Под ред. Харичева Г.Я., Челябинск: Урал ЛТД, 1997. – 532с.
286. Стратегія розвитку комунального сектору міського господарства (під науковим керівництвом і редакцією д.е.н., професора Кучеренко В.Р. і к.е.н., доцента Дзедзик С.С.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2364/>
287. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року / [Електронний ресурс] // <http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/20090/strateg2015.pdf>
288. Ступак С.М. Управління інноваційним розвитком підприємства в нестабільному ринковому [Електронний ресурс] / С.М. Ступак. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1621/1/>
289. Суховірська О.Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С.61 – 71.
290. Суходоля О.М. Енергоефективність національної економіки: методологія дослідження та механізми реалізації: монографія / О.М. Суходоля. – К.:НАДУ, 2006. – 400 с.
291. Тавокин Е.П. Социальная статистика: Учебное пособие. - М.: Изд-во РАГС, 2001.- 109 с.
292. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств / О.О. Терещенко / Вид. 2-ге. – К.: КНЕУ, 2009. – 550 с.
293. Тимощук О.М. Оцінка рівня якості туристичних послуг водного транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.04 “Економіка транспорту і зв’язку” / О.М. Тимощук. – К., 2006. – 21 с.
294. Тищенко О.М. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи : монографія / О.М. Тищенко, М.О. Кизим, Т.П. Юр’єв [та ін.]. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2008. – 368 с.

295. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент [Текст] / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд.; [пер. с англ. А.Р. Ганцевой, В.Ю. Дроздова, А.Г. Завады, Т.В. Клекоты, Э.В. Кондуковой, К.Д. Сафонова, И.В. Тарасюк]. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2006. – 928 с.
296. Турський І.В., Активізація діяльності підприємств торгівельно-побутового сервісу в умовах сільської місцевості: Моногр. – Тернопіль: ТЗОВ “Терно-граф”, 2011.- - 524 с.
297. Україна комунальна: головний експерт житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://statistic.jkg-portal.com.ua/ua/statistic/zaborgovanst-naselennja-za-zhitlovo-komunaln-poslugi-rezultati-2014-r/>.
298. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции / Фейгенбаум А. [сокр. пер. с англ. / авт. предисл. А. В. Гличев]. – М. : Экономика, 1986. – 471с.
299. Финансово-кредитный словарь. — М.: Финансы и статистика, 1964. – Т. 2.
300. Финансовый словарь / А.А. Благодатин, Л.Ш. Лозовский, Б.А. Райзберг – М.: ИНФРА-М, 2005. – 378 с.
301. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учеб. для вузов / Л.А. Дробозина, Л.П. Окунева, Л.Д. Андросова и др. / Под ред. Л.А. Дробозиной. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 479 с.
302. Фомина О. “Чисто немецкий подход” / О. Фомина // ТЭК: Топливно-энергетический комплекс. – 2-8. – Сент. – № 9 (17).
303. Харламова О.В. Регіональна тарифна політика в житлово-комунальному господарстві / О.В. Харламова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/29651-Reg%D1%96onalna_tarifna_pol%D1%96tika_/1.html
304. Харрингтон Х. Дж. Производительность и качество // Стандарты и качество. - 1992. - № 6/7

305. Харрингтон Дж. Оптимизация бизнес-процессов: документирование, анализ, управление, оптимизация / Дж. Харрингтон, К.С. Эсселинг, Х. Ван Нимвеген; [пер. с англ.]. – СПб.: Азбука; СПб.: БМикро, 2009. – XXIV, 328с.
306. Хорват Т. Децентрализация: эксперименты и реформы в странах ЦВЕ / Т. Хорват, Г. Петери // Трансформация. Экономический бюллетень о странах с переходной экономикой. – Ноябрь 2000 г. – Январь 2001 г. – № 6. – С.30-31.
307. Чудновский А.Д. Туризм и гостиничное хозяйство / А.Д. Чудновский. – М.: ЭКМОС, 2000. – 197 с.
308. Чухрай Н. Комплексне застосування маркетингу міст в Україні: аналіз теорії та практики / Н. Чухрай, О. Карий // Аспекти самоврядування. – 2006. – № 3 (35). – С. 35 – 39.
309. Чухрай Н. Формування ланцюга поставок: питання теорії та практики: монографія / Н.Чухрай, О. Гірна. – Львів: “Інтелект-Захід”, 2007. – 232с.
310. Шарапов О.Д. Економічна кібернетика: Навч. посібник. / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Е. Семьонов. – К.: КНЕУ, 2004. – 231 с.
311. Швець В. Місцеві фінанси: завдання подальшої трансформації // Регіональна економіка. –2004. – № 4. – С. 156 – 162.
312. Швиданенко О.А. Сучасні критерії конкурентоспроможності: ефективність та інноваційність / О.А. Швиданенко // Актуальні проблеми економіки – 2003 – № 8 – с.145-150.
313. Шевчук Л. Проблеми розвитку міст в період реформування української економіки / Л. Шевчук, А. Шевчук, В. Коломийчук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Щорічник наукових праць). – Львів: ІРД НАН України. – 1997. – Вип. II. – С. 417 – 428.
314. Шейкин А.В. Социальные аспекты реформирования жилищно-

- коммунальной сферы / А.В. Шейкин // Жилищно-коммунальное хозяйство. – 1999. – № 1. – С. 8-13.
315. Шерстюк Р.П. Багатокомпонентний, функціонально-логістичний підхід до формування моделі управління чинниками підвищення ефективності промислового підприємства у постконфліктний період / Р.П. Шерстюк, І.А. Кінаш, О.Б. Погайдак, О.І. Кузьмак // Сталый розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2015. – №4(29). – С.44-53.
316. Шерстюк Р.П. Дослідження ефективності інноваційно-ресурсної та логістично-маркетингової компонент організації механізму управління в умовах Євроінтеграційної трансформації підприємства / Р.П. Шерстюк, О.І. Кузьмак, І.А. Кінаш, О.Б. Погайдак // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка, 2015. – Вип. 5. – Т.20. – С. 122-127.
317. Шерстюк Р. Євроінтеграційна трансформація нововведень з використанням дуалістичного підходу до управління підприємством (постконфліктні аспекти впровадження інновацій у виробництво) / Р. Шерстюк, І. Кінаш, О. Погайдак, О. Кузьмак // Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Економічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – № 4(28). – С. 38-49.
318. Шерстюк Р.П. Особливості інформаційного забезпечення системи управління промисловим підприємством в умовах реалізації багатокомпонентного аналітичного підходу / Р.П. Шерстюк, О.І. Кузьмак, І.А. Кінаш, О.Б. Погайдак // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Серія “Економічні науки”: зб. наук. пр. Чернівці: БДФЕУ, 2015. – Вип. 1 (24). – С.133-140.
319. Ashworth G.J., Voogd H. Selling the city: marketing approaches in public

- sector urban planning. – London; New York, 1999. – 518 p.
320. Boardman A.E., Greenberg D.H., Weimer D. Cost-benefit analysis – concepts and practice. – Pearson, 2001. – 512 p.
321. Clifton J. EU Policies on Public Services: Let the Citizens Speak! / J. Clifton, D. Diaz-Fuentes // The ETUI-REHS-EPSU-SALTSA Conference "An Alternative to the Market: The Social, Political and Economic Role of Public Services in Europe". - Brussels, 2007. - Nov. 19-20. - P. 1.
322. Costanza R., Folke C. Ecological Economics and Sustainable Development. Paper prepared for the international Experts Meeting for the Operationalization of the Economics of Sustainability. – Manila, Philippines, 1994. – July 28 – 30. – 86 p.
323. Davis S. Private Finance Initiative (PFI) and Public Partnerships (PPPs): Definitions and Sources? / S. Davis, P. Fairbrother. - School of Social Science. Cardiff University. Working Paper Series, 2003. - P. 39.
324. Delmon J. Private Sector Investment in Infrastructure. Project Finance, PPP Projects and Risk. - 2 ed. - Kluwer International and the World Bank, 2009. – p. 650.
325. Derycke P-H, Gilbert G. Economie Publique Locale. – P.: Economica, 1988. – 190 p.
326. European PPP Report 2009 / DLA Piper, European PPP Expertise Centre (2009). [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.eib.org/epec/resources/dla-european-ppp-report-2009.pdf>.
327. Here we go again: Housing. A house-price correction is on its way, and the government won't like it any more than homeowners will // The Economist. –London, 2002. – Vol.363. – No. 8277, June 15-21. – P . 39-40.
328. Heywood Ph. The emerging social metropolis: Successful planning initiatives in five new world metropolitan regions // Progress in planning. –

1997. – №3. – P. 13 – 18.
329. Kuzmak O. Business Expectations of Enterprises in Ukraine Crisis / O. Kuzmak // *Ante portas – Studia nad Bezpieczeństwem. – Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim*, 2015. – NR 2(5). – C.173-178.
330. Kuzmak O. Concept of guarantee industrial enterprises their qualitative municipal services / O. Kuzmak // *Nauka i studia: Ekonomiczne nauki (Przemysł)*. – 2016. – № 18 (149). – C. 5-9.
331. Kuzmak O. Possibilities of enterprise development in post-conflict Ukraine / O. Kuzmak // *Nauka i studia: Ekonomiczne nauki*. – 2015. – № 17 (148). – C. 31-35.
332. Kuzmak O. Prospects for the development of enterprises in Ukraine in post-conflict / O. Kuzmak // *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum. Central European Journal for Science and Research. Praha*, 2015. – №11(24). – P.5-9.
333. Kuzmak O. The problem directions and directions financing of the utilities industrial enterprises / O. Kuzmak // *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum: Ekonomické vědy (Praha)*. – 2016. – №13(26). – P.23-27.
334. Mc Donald J.F. *Fundamentals of urban economics*. – Upper Saddle River (N.J.). – New York, 1997. – 545 p.
335. Miles M.E., Haney R.L., Berens G. *Real estate development: principles and process*. – 2nd ed. – Washington (D.C.), 1997. – 554 p.
336. Parasuraman A., Valarie A.Zeithaml, L.Berru A *Conceptual Model of Service Quality and its Implications for Future Research // Journal of Marketing*, Fall, 1985. P. 41 – 50.Susan J.Devlin, H.K. Dong *Service Quality from the Customers Perspective // Marketing Research: A Magazine of Management and applications*, Winter, 1994. P. 4-13.
337. Porter M. E. *Regions and the new economics of competition // Global city-regions: trends, theory, policy / Ed. A. J. Scott*. – Cambridge (U.K.),

- New York, 2001.
338. Private Participation in Infrastructure Database Expanded methodology. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://ppi.worldbank.org/documents/methodology_expanded_May_2007.pdf.
 339. Public Organization Review: A Global Journal – New York: Springer, 2007. March 2009 №1. Privatization of Public Services in Leipzig: A Balancing Act between Efficiency and Legitimacy / Jean-Claude Garcia-Zamor, Sebastian Noll, pages 83-99.
 340. Reese L.A. The use of planning methodologies in local economic development decisionmaking // Environment a. Planning. Government a. Police. – 1997. – Vol.15, №3. – P. 60-68.
 341. Regional clusters in Europe. – Observatory of European SMEs 2002, No. 3. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Commission, 2002. – 64 p.
 342. Richardson R. The impact of people management practices on business performance / R. Richardson, M. Thompson. - London A literature review. Institute of Personnel and Development, 1999.
 343. Swedish planning – in times of diversity / Ed. S. Christoferson; The Swedish Society for Town and Country Planning. – Gavle, 2001. – 159 p.
 344. Trousdale W. Strategic planning for local economic development: [the manual] / William Trousdale. Volume I: Concepts & Process. – UN: Habitat and Ecoplan International Inc., 2003. – 178 p.
 345. Ukraine - Private Infrastructure Projects - The World Bank & PPIAF [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://ppi.worldbank.org/explorer/ppi_explorerCountry.aspx?countryID=97.
 346. Vale L. J. From the Puritans to the Projects. Public Housing and Public Neighbors / L. J. Vale. – Cambridge MA : Harvard University Press, 2008. – 389 p.

347. Washnis G.J. Community development strategies: case studies of major model cities. – New York, 1974. – 383 p.
348. Whitehead C.M.E. From Need to Affordability: An Analysis of Housing Objectives / C.M.E. Whitehead // Urban Studies. – 2010. – № 6. – P. 871–887.
349. World Bank Infrastructure Governance Roundtable, UK. PPP Forum [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://pppartnership.blogspot.com/>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Обсяг дотацій для компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії за регульованим тарифом за 2014 рік

№ з/п	Енергопостачальні компанії	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії населенню (постанова НКРЕ від 26.02.2001 № 184), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу (постанова НКРЕ від 16.11.2006 № 1487), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу (постанова НКРЕ від 18.01.2007 № 27), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії, що використовується для зовнішнього освітлення населених пунктів (постанова НКРЕ від 21.02.2008 № 198), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії міському електричному транспорту за тарифами, установленними на рівні, як для населення (постанова НКРЕ від 26.07.2007 № 996), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії вугледобувним підприємствам (постанова НКРЕ від 26.06.2007 № 866), грн	Сума компенсації втрат ПАТ "ЕК Одесаобленерго" від здійснення постачання електричної енергії дитячому центру "Молода гвардія" (постанова НКРЕ від 02.04.2009 № 387), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії для суб'єктів господарської діяльності, які реалізують інноваційні проекти (постанова НКРЕ від 11.04.2013 № 408), грн	Загальна сума компенсації втрат, грн
1	ПАТ «Вінницяобленерго»	538 428 541	6 449 647	463 240	2 929 133	10 309 245	0	0	0	558 579 806
2	ПАТ «Волиньобленерго»	284 159 410	3 974 580	81 775	1 472 465	1 830 690	0	0	0	291 518 920
3	ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	982 408 352	102 541 967	817 743	4 956 804	23 710 941	0	0	0	1114435807
4	ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго»	911 629 567	17 651 296	493 507	7 449 388	11 970 887	878 258	0	0	950 072 903
5	ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	379 474 646	23 704 158	84 685	2 477 780	5 003 049	0	0	0	410 744 318
6	ПАТ «Закарпаттяобленерго»	459 259 325	248 167	174 424	2 359 875	0	0	0	0	462 041 791
7	ВАТ «Запоріжжяобленерго»	652 508 297	27 352 679	297 360	3 656 191	7 591 302	0	0	2 304 878	693 710 707
8	ПАТ «Київенерго»	901 314 848	759 246	663 587	8 784 512	88 406 245	0	0	0	999 928 438
9	ПАТ «Київобленерго»	875 345 745	16 924 941	1 911 571	5 082 892	747 816	0	0	0	900 012 965
10	ПАТ «Кіровоградобленерго»	363 959 860	3 384 260	249 536	1 124 919	756 643	0	0	0	369 475 218
11	ПАТ «Львівобленерго»	655 151 558	12 167 046	62 281	6 626 183	7 151 568	0	0	0	681 158 636
12	ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	264 085 931	-6 808 763	0	0	-1 989 568	0	0	0	255 287 600
13	ПАТ «Миколаївобленерго»	426 361 966	6 842 563	277 285	2 017 583	2 833 349	0	0	0	438 332 746
14	ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	1 061 819 978	10 279 867	758 633	5 644 049	10 017 466	0	417 515	0	1088937508
15	ПАТ «Полтаваобленерго»	419 280 524	4 229 275	124 937	3 068 693	4 417 429	0	0	0	431 120 858
16	ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	395 187 644	3 180 947	169 292	2 390 964	1 347 385	0	0	0	402 276 232

Продовження табл. А.1

17	ПАТ «Рівнеобленерго»	319 304 544	4 304 092	91 145	1 522 642	1 804 170	0	0	0	327 026 593
18	ПАТ «Сумиобленерго»	316 419 425	6 280 453	119 984	2 698 695	2 508 114	0	0	0	328 026 671
19	ВАТ «Тернопільобленерго»	277 516 179	3 252 911	29 074	1 686 415	2 149 947	0	0	0	284 634 526
20	АК «Харківобленерго»	922 885 279	8 667 948	399 092	5 637 924	54 013 484	0	0	0	991 603 727
21	ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	360 287 968	6 815 734	79 579	865 241	1 728 215	0	0	0	369 776 737
22	ПАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	405 785 516	12 196 810	256 934	3 540 728	3 070 958	0	0	0	424 850 946
23	ПАТ «Черкасиобленерго»	400 388 898	10 499 845	277 554	2 856 121	1 506 659	0	0	0	415 529 077
24	ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	298 419 562	2 386 925	140 648	2 210 200	2 697 765	0	0	0	305 855 100
25	ПАТ «Чернігівобленерго»	314 467 219	2 243 050	128 688	1 257 017	4 447 180	0	0	0	322 543 154
26	ТОВ «Енергія-Новий Розділ»	5 723 883	618 011	293	42 319	0	0	0	0	6 384 506
27	ПАТ «ДТЕК ПЕМ- Енерговугілля»	16 620 149	2 246 930	41 005	217 267	402 475	5 816 255	0	0	25 344 081
28	ДП «Регіональні електричні мережі»	33 971 855	12 494 361	245	150 305	53 338	-7 854 656	0	0	38 815 448
29	ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	15 177 635	419 863	1 580	72 187	0	0	0	0	15 671 265
30	ТзОВ НВП «Енергія- Новояворівськ»	6 517 853	132 970	791	49 889	0	0	0	0	6 701 503
31	ДТГО «Південно-Західна залізниця»	20 061 290	1 224 847	26 581	19 855	-72	0	0	0	21 332 501
32	ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	966 601	50 700 206	15 520	31 192	3 102 780	0	0	0	54 816 299
33	ДП «Донецька залізниця»	9 141 906	643 902	1 204	45 170	0	0	0	0	9 832 182
34	ДП «Придніпровська залізниця»	14 082 108	45 603	1 007	13 670	0	0	0	0	14 142 388
35	ДП «Одеська залізниця»	14 156 255	18 041	601	3 810	0	0	0	0	14 178 707
36	ДП «Південна залізниця»	9 173 397	51 372	1 544	26 527	0	0	0	0	9 252 840
37	ДТГО «Львівська залізниця»	15 161 148	84 744	932	14 283	0	0	0	0	15 261 107
Усього:		13 346 604 862	358 210 494	8 243 857	83 002 888	251 589 460	-1 160 143	417 515	2 304 878	14049213811

Продовження додатка А

Таблиця А.2

Обсяг дотацій для компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії за регульованим тарифом за 2014 рік

№ з/п	Енергопостачальні компанії	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії населенню (постанова НКРЕ від 26.02.2001 № 184), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу (постанова НКРЕ від 16.11.2006 № 1487), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу (постанова НКРЕ від 18.01.2007 № 27), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії, що використовується для зовнішнього освітлення населених пунктів (постанова НКРЕ від 21.02.2008 № 198), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії міському електричному транспорту за тарифами, установленними на рівні, як для населення (постанова НКРЕ від 26.07.2007 № 996), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії вугледобувним підприємствам (постанова НКРЕ від 26.06.2007 № 866), грн	Сума компенсації втрат ПАТ «ДТЕК КРИМЕНЕРГО» та ПАТ «ЕК Одесаобленерго» від здійснення постачання електричної енергії дитячим центрам «Артек» і «Молода гвардія» (постанова НКРЕ від 02.04.2009 № 387), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії для суб'єктів господарської діяльності, які реалізують інноваційні проекти (постанова НКРЕ від 11.04.2013 № 408), грн	Сума компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії населенню м. Світлодарська (постанова НКРЕ від 01.08.2013 № 1046), грн	Загальна сума компенсації втрат, грн
1	ПАТ «Вінницяобленерго»	1 388 660 722	16 775 972	5 625 108	11 554 553	27 871 065	0	0	0	0	1 450 487 420
2	ПАТ «Волиньобленерго»	748 576 570	9 740 865	673 650	6 098 896	4 466 992	0	0	0	0	769 556 973
3	ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	2 624 128 266	281 362 295	4 486 962	22 985 515	63 661 491	0	0	0	0	2 996 624 529
4	ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго»	3 166 215 986	58 156 737	5 203 376	34 190 377	40 447 612	8 385 152	0	0	208 608	3 312 807 848
5	ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	1 014 212 592	56 258 838	1 011 920	10 395 539	12 013 805	0	0	0	0	1 093 892 694
6	ПАТ «Закарпаттяобленерго»	1 198 913 826	2 794 964	1 207 023	9 398 434	0	0	0	0	0	1 212 314 247
7	ВАТ «Запоріжжяобленерго»	1 875 497 202	65 940 667	3 818 639	15 054 057	21 217 021	0	0	5 858 352	0	1 987 385 938
8	ПАТ «Київенерго»	2 314 991 348	4 309 780	2 660 012	36 851 595	238 806 627	0	0	0	0	2 597 619 362
9	ПАТ «Київобленерго»	2 166 399 726	94 348 729	6 966 388	22 055 538	2 055 450	0	0	0	0	2 291 825 831
10	ПАТ «Кіровоградобленерго»	983 756 857	8 821 800	3 520 499	4 784 950	1 765 024	0	0	0	0	1 002 649 130
11	ПАТ «ДТЕК Крименерго»	881 059 642	10 486 583	1 365 122	7 233 432	13 960 113	0	1 989 761	0	0	916 094 653
12	ПАТ «Львівобленерго»	1 743 095 353	34 527 605	324 811	26 745 157	18 762 399	0	0	0	0	1 823 455 325
13	ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	1 460 835 040	17 399 153	978 608	8 943 612	7 657 713	0	0	0	0	1 495 814 126
14	ПАТ «Миколаївобленерго»	1 162 405 232	37 496 817	2 689 291	8 999 115	7 810 334	0	0	0	0	1 219 400 789
15	ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	2 887 328 858	31 407 236	4 163 980	22 845 188	27 539 953	0	1 680 904	0	0	2 974 966 119
16	ПАТ «Полтаваобленерго»	1 168 482 966	11 952 849	571 097	13 330 613	12 174 342	0	0	0	0	1 206 511 867

Продовження табл. А.2

17	ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	1 062 285 564	8 390 815	734 062	9 809 884	3 409 980	0	0	0	0	1 084 630 305
18	ПАТ «Рівнеобленерго»	841 309 327	12 983 756	1 145 343	6 365 059	4 349 605	0	0	0	0	866 153 090
19	ПАТ «ЕК «Севастопольенерго»	169 334 365	1 734 243	47 565	3 194 764	5 352 520	0	0	0	0	179 663 457
20	ПАТ «Сумиобленерго»	834 383 025	16 190 994	1 500 478	11 636 377	6 371 942	0	0	0	0	870 082 816
21	ВАТ «Тернопільобленерго»	735 382 878	9 832 696	170 318	6 573 546	5 858 186	0	0	0	0	757 817 624
22	АК «Харківобленерго»	2 412 140 471	24 594 586	2 809 688	24 974 406	142 061 633	0	0	0	0	2 606 580 784
23	ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	1 137 619 766	32 744 398	938 947	3 789 247	4 444 182	0	0	0	0	1 179 536 540
24	ПАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	1 054 547 087	34 024 800	3 430 224	13 095 877	9 397 091	0	0	0	0	1 114 495 079
25	ПАТ «Черкасиобленерго»	1 056 000 333	29 643 768	2 585 507	11 515 664	4 855 599	0	0	0	0	1 104 600 871
26	ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	784 619 960	6 360 056	1 243 354	8 943 367	7 484 006	0	0	0	0	808 650 743
27	ПАТ «Чернігівобленерго»	868 445 918	4 324 465	1 815 956	6 353 008	10 218 993	0	0	0	0	891 158 340
28	ТОВ «Енергія-Новий Розділ»	14 323 785	850 525	783	194 322	0	0	0	0	0	15 369 415
29	ПАТ «ДТЕК ПЕМ- Енерговугілля»	56 421 285	43 691 687	237 318	1 049 383	3 550 010	44 621 925	0	0	0	149 571 608
30	ДП «Регіональні електричні мережі»	116 637 891	129 475 611	1 055	705 514	412 635	113 429 578	0	0	0	360 662 284
31	ПрАТ «Східно-Кримська енергетична компанія»	7 049 861	-5	22 107	10 364	0	0	0	0	0	7 082 327
32	ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	40 783 603	604 627	27 973	302 145	0	0	0	0	0	41 718 348
33	ТзОВ НВП «Енергія- Новояворівськ»	17 439 567	341 819	2 498	205 861	0	0	0	0	0	17 989 745
34	ДТГО «Південно-Західна залізниця»	50 900 524	3 461 244	123 805	242 955	-327	0	0	0	0	54 728 201
35	ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	5 092 492	179 050 305	106 376	176 541	9 185 574	0	0	0	0	193 611 288
36	ДП «Донецька залізниця»	29 958 208	1 774 830	63 768	185 697	0	0	0	0	0	31 982 503
37	ДП «Придніпровська залізниця»	36 916 404	512 188	20 719	64 669	-73	0	0	0	0	37 513 907
38	ДП «Одеська залізниця»	34 621 950	44 420	11 125	19 888	0	0	0	0	0	34 697 383
39	ДП «Південна залізниця»	30 729 042	182 501	11 054	131 959	0	0	0	0	0	31 054 556
40	ДТГО «Львівська залізниця»	33 496 062	340 286	12 993	39 832	0	0	0	0	0	33 889 173
Усього:		38214999554	1282935505	62329502	371046 900	717161497	166436655	3670665	5858352	208608	40824647238

ДОДАТОК Б

Динаміка цін на природний газ для бюджетних, промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання і для підприємств ТКЕ (населення) за 2009-2014 роки

		з 01.01. 2009	з 01.01. 2010	з 01.05. 2010	з 01.08. 2010	з 01.01. 2011	з 01.04. 2011	з 01.07. 2011	з 01.10. 2011	з 01.01. 2012	з 01.07. 2013	з 01.01. 2014	з 01.04. 2014	з 01.05. 2014	з 01.09. 2014	з 01.11. 2014	з 01.12. 2014
Граничний рівень ціни для ТКЕ (населення)	<i>грн. за 1000 м³</i>	872,78			1309,20												
Граничний рівень ціни для промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання	<i>грн. за 1000 м³</i>	2020,25	2020,25	1992,80	2187,20	2282,00	2553,20	3023,50	3382,00	3509,00	3459,00	3113,00	4020,00	4724,00	4874,00	5100,00	5900,00
Граничний рівень ціни для бюджетних установ та організацій	<i>грн. за 1000 м³</i>	2020,25	2020,25	1992,80	2187,20	2282,00	2553,20	3023,50	3382,00	3509,00	3459,00	2448,00	4020,00	4724,00	4874,00	5100,00	5900,00

Примітка:

До **01.08.2010** діяв граничний рівень ціни на природний газ для підприємств ТКЕ (населення), затверджений постановою КМУ від **29.04.2006** № **605**

До **01.01.2009** діяв граничний рівень ціни на природний газ для бюджетних, промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання, затверджений постановою КМУ від **29.04.2006** № **605**

ДОДАТОК В

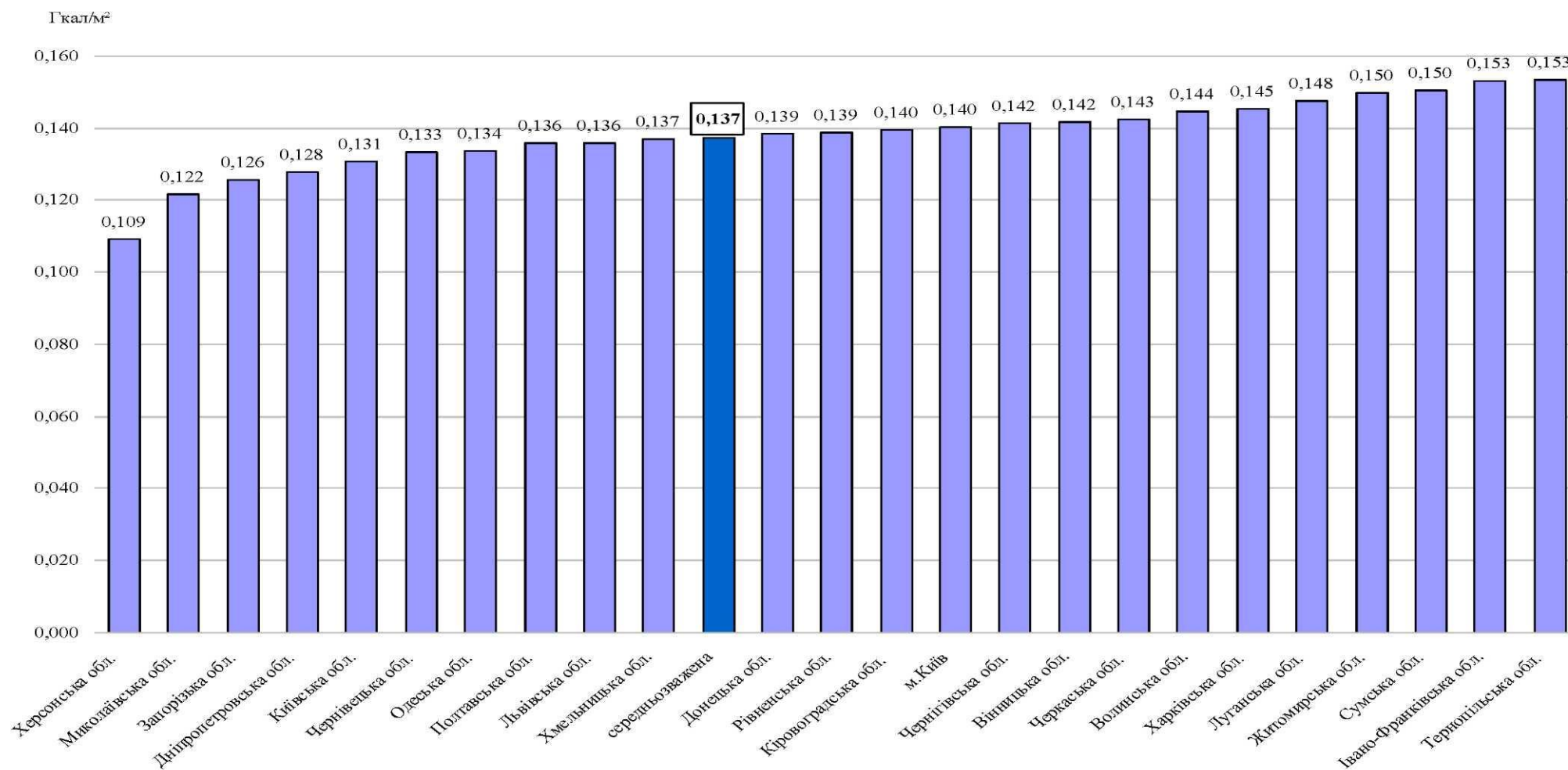

Рис. Середня річна витрата теплової енергії на опалення 1 м² загальної площі будівель, у 2014 році

ДОДАТОК Д

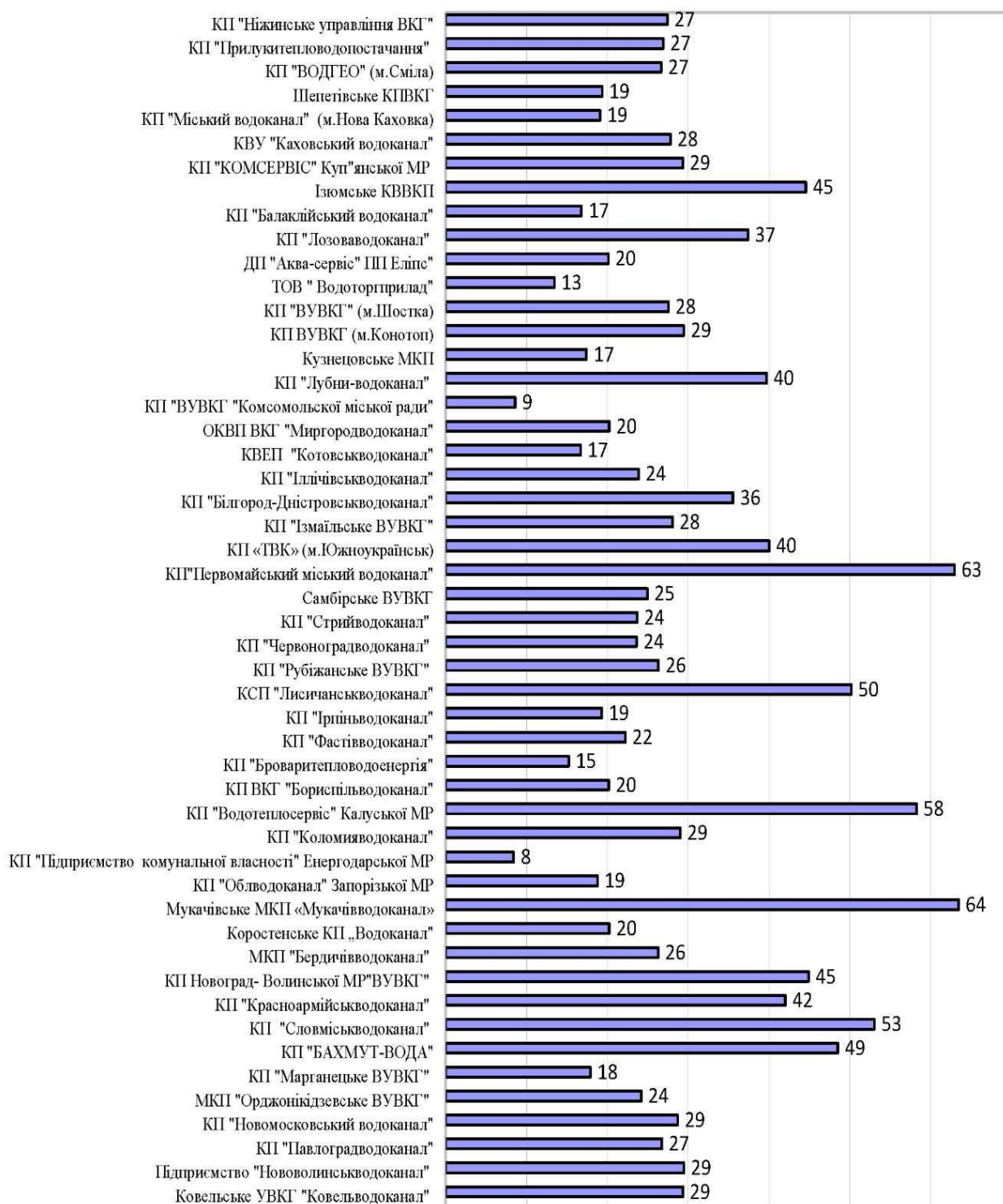

Рис. Відсоток втрат питної води після II підйому ліцензіатів за 2014 рік

Продовження додатку Д

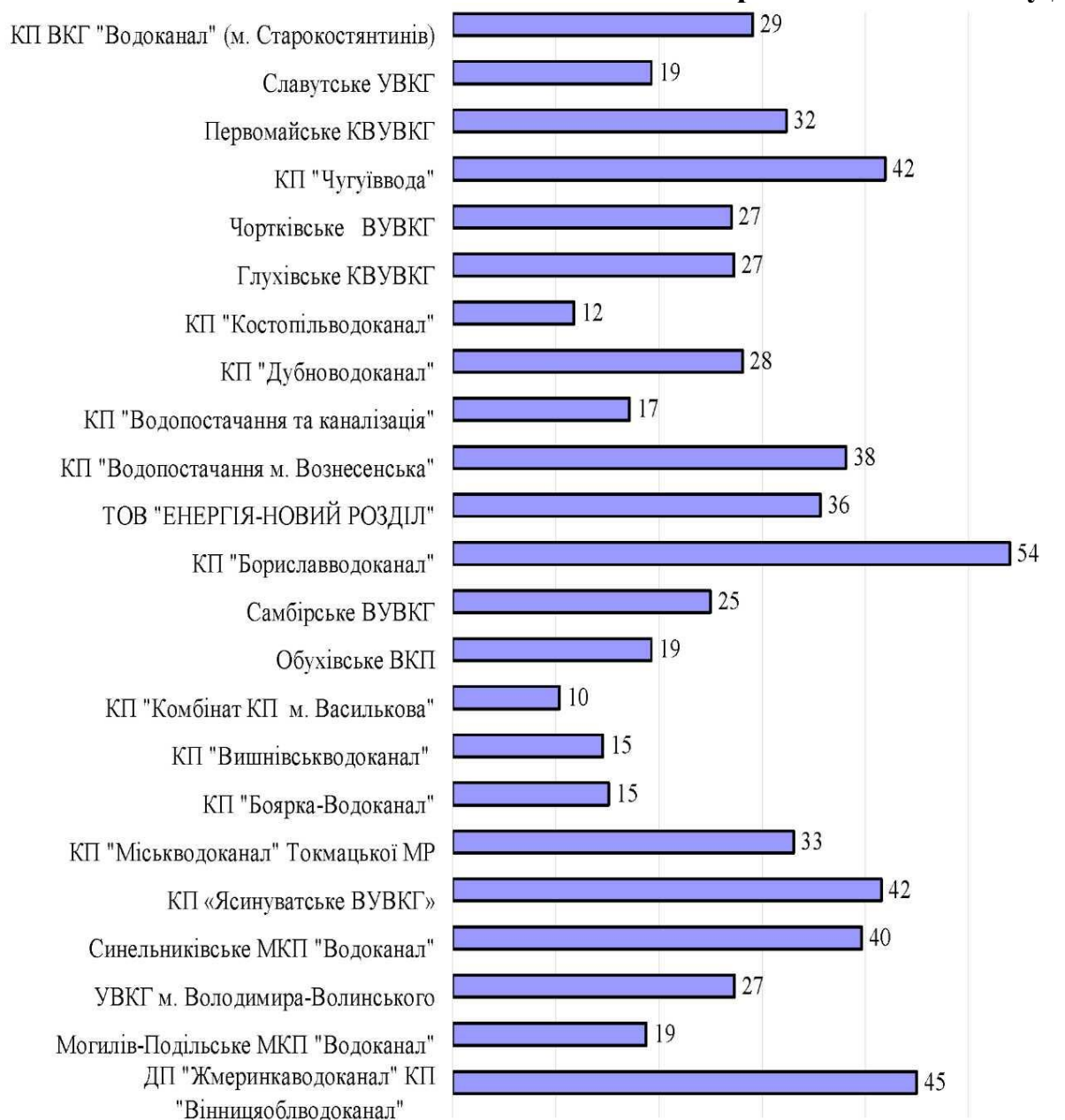

Рис. Відсоток втрат питної води після II підйому ліцензіатів за 2014 рік

ДОДАТОК Е

Таблиця Е.1

Чистий прибуток (збиток)
на підприємствах промисловості та комунального сервісно-виробничого обслуговування
в Україні, 2010-2014 рр.

(млн.грн.)

	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
			у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємс тв	фінансовий результат
Промисловість	2010	11594,7	57,0	50070,6	43,0	38475,9
	2011	31961,6	60,8	82204,1	39,2	50242,5
	2012	2592,4	60,7	67565,4	39,3	64973,0
	2013	-4181,1	62,3	64470,8	37,7	68651,9
	2014	-178730,9	62,4	59910,7	37,6	238641,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2010	15653,0	45,7	19015,2	54,3	3362,2
	2011	20535,7	49,4	30568,5	50,6	10032,8
	2012	8826,6	47,7	19587,2	52,3	10760,6
	2013	9022,4	52,8	21841,2	47,2	12818,8
	2014	-9967,6	51,4	20820,4	48,6	30788,0
Переробна промисловість	2010	-3152,2	59,0	25350,2	41,0	28502,4
	2011	4294,9	62,7	37630,1	37,3	33335,2
	2012	-11571,9	62,5	35573,2	37,5	47145,1
	2013	-10920,4	64,2	30327,5	35,8	41247,9
	2014	-142547,0	64,4	34597,8	35,6	177144,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2010	746,5	40,6	5433,3	59,4	4686,8
	2011	9208,8	47,9	13759,5	52,1	4550,7
	2012	5651,6	50,0	11418,4	50,0	5766,8
	2013	-611,9	43,9	11912,7	56,1	12524,6
	2014	-23823,3	50,4	4174,1	49,6	27997,4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2010	-1652,6	46,3	271,9	53,7	1924,5
	2011	-2077,8	50,0	246,0	50,0	2323,8
	2012	-313,9	52,7	986,6	47,3	1300,5
	2013	-1671,2	55,1	389,4	44,9	2060,6
	2014	-2393,0	51,7	318,4	48,3	2711,4

Продовження додатку Е

Таблиця Е.2

Рентабельність діяльності підприємств промисловості та комунального сервісно-виробничого обслуговування в Україні, 2010-2014 рр.

(відсотків)

	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств					Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Промисловість	3,5	4,7	3,4	3,0	1,6	0,8	1,7	0,2	-0,3	-9,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	14,8	17,3	14,7	12,5	21,4	8,9	9,4	5,1	4,4	-4,6
Переробна промисловість	2,3	2,9	1,8	2,1	-0,6	-0,3	0,3	-1,1	-1,1	-11,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2,0	4,5	3,3	1,3	-0,1	0,3	2,8	1,5	-0,2	-5,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-6,2	-6,7	-1,5	-6,6	-4,9	-6,9	-7,0	-1,2	-6,0	-8,2

ДОДАТОК Ж

Рівень сплати коштів за електричну енергію по галузях економіки за 2014 рік

(у %)

Постачальники за регульованим тарифом	Разом	Промисловість	Залізниця	Сільські господарства	Житлово-комунальні господарства	Органи Державного бюджету	Органи місцевого бюджету	Населення	Інші
ПАТ «Вінницяобленерго»	99,5	100,1	0,0	99,9	117,2	101,7	99,9	95,8	96,0
ПАТ «Волиньобленерго»	106,8	99,8	0,0	100,0	183,2	105,4	101,2	93,2	98,7
ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	96,6	95,7	0,0	99,9	100,6	103,1	102,7	97,0	99,1
ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго»	79,2	83,2	100,0	95,4	57,6	53,7	60,2	73,9	95,5
ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	100,4	100,0	100,0	100,1	115,5	101,7	99,4	94,9	99,1
ПАТ «Закарпаттяобленерго»	98,2	100,2	0,0	100,2	119,0	101,0	100,0	91,6	99,0
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	91,2	88,0	73,9	99,8	78,0	130,9	101,3	97,0	98,0
ПАТ «Київенерго»	101,8	98,7	0,0	100,0	105,8	104,1	124,9	98,9	99,2
ПАТ «Київобленерго»	97,0	99,3	0,0	99,9	83,8	89,3	103,2	92,5	99,9
ПАТ «Кіровоградобленерго»	96,2	98,4	100,0	100,0	67,0	100,8	99,5	99,3	97,6
ПАТ «Львівобленерго»	98,7	98,8	0,0	100,2	93,5	101,0	100,3	98,0	100,2
ПАТ «Миколаївобленерго»	101,7	98,3	0,0	100,0	139,5	117,7	99,4	94,7	99,6
ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	97,9	99,7	0,0	100,0	91,8	109,1	100,3	92,8	99,6
ПАТ «Полтаваобленерго»	106,8	100,0	0,0	100,0	180,5	99,5	95,7	100,5	97,7
ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	98,9	99,8	0,0	100,1	104,3	105,3	96,5	95,0	99,6
ПАТ «Рівнеобленерго»	100,2	100,6	0,0	99,1	111,1	100,0	100,0	95,4	100,5
ПАТ «Сумиобленерго»	92,7	77,4	0,0	100,0	92,4	102,7	100,5	98,9	99,2
ВАТ «Тернопільобленерго»	99,7	100,2	0,0	100,1	96,1	100,8	99,0	98,1	101,6
АК «Харківобленерго»	98,1	99,0	0,0	100,3	106,9	101,1	100,9	81,2	99,0
ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	102,5	98,8	0,0	100,5	113,7	123,8	99,1	97,2	99,5
ПАТ «Хмельницькобленерго»	99,0	99,8	0,0	100,1	91,3	103,4	100,9	97,4	99,3
ПАТ «Черкасиобленерго»	88,8	62,7	0,0	93,3	151,8	107,4	98,4	95,7	96,8
ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	96,3	99,6	0,0	100,3	70,4	101,7	100,5	97,0	99,3
ПАТ «Чернігівобленерго»	99,0	102,4	0,0	100,0	80,4	104,9	101,5	99,2	98,7
ПАТ «ДТЕК ПЕМ - Енерговугілля»	19,9	13,5	0,0	0,0	0,4	12,6	46,6	64,9	97,2
ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	91,5	92,1	0,0	91,5	59,7	105,3	110,8	103,0	102,4
ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	90,8	91,4	0,0	99,8	49,8	43,2	54,5	0,0	98,4
ДП «Регіональні електричні мережі»	22,8	22,3	0,0	97,3	4,9	55,0	22,9	46,1	63,9
ТзОВ «Енергія-Новий Розділ»	85,8	99,6	0,0	45,2	47,8	100,0	125,9	107,0	105,1
ТзОВ НВП «Енергія-Новояворівськ»	101,4	100,5	0,0	0,0	111,3	102,9	94,9	101,7	97,0
ДТГО «Південно-Західна залізниця»	100,5	0,0	99,5	100,0	124,1	101,2	91,1	99,4	102,0
ДП «Південна залізниця»	100,4	102,3	100,0	116,7	101,8	125,3	111,4	82,4	101,4
ДТГО «Львівська залізниця»	99,3	98,1	100,0	100,0	98,6	145,3	99,6	90,0	99,8
ДП «Донецька залізниця»	96,7	99,2	0,0	100,0	37,6	58,6	76,0	82,8	99,6
ДП «Придніпровська залізниця»	98,5	99,9	100,0	100,0	69,2	95,1	106,5	95,1	99,9
ДП «Одеська залізниця»	99,7	101,2	100,0	99,8	91,8	93,6	101,1	94,2	100,0
Разом	91,3	86,2	99,1	99,1	91,2	103,3	99,97	92,9	98,8

Продовження додатку Ж

Рівень сплати коштів за електричну енергію по галузях економіки за 2013-2014 роки

(у %)

Постачальники за регульованим тарифом	Разом		Промисловість		Залізниця		Сільські господарства		Житлово-комунальні господарства		Органи державного бюджету		Органи місцевого бюджету		Населення		Інші	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
ПАТ «Вінницяобленерго»	99,6	99,2	99,9	100,0	0,0	0,0	100,1	99,9	93,1	93,7	101,6	101,1	99,9	99,8	100,4	99,9	100,0	98,6
ПАТ «Волиньобленерго»	99,4	101,9	102,7	99,9	0,0	0,0	99,8	100,2	81,3	124,6	118,7	100,8	100,5	100,4	100,4	97,5	100,1	99,4
ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	98,3	98,1	99,3	97,8	0,0	0,0	99,5	100,0	76,2	97,7	101,7	100,2	103,3	101,9	99,5	98,5	100,1	99,9
ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго»	92,9	93,1	87,9	93,4	100,0	100,0	100,1	98,0	78,6	92,3	101,1	75,0	99,7	81,7	101,1	89,5	100,1	98,0
ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	98,4	100,9	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9	100,1	81,0	112,0	99,4	101,9	99,7	100,0	99,6	99,0	99,9	99,7
ПАТ «Закарпаттяобленерго»	100,2	99,3	100,1	100,1	0,0	0,0	99,9	100,1	98,9	92,4	102,5	100,3	99,9	100,7	100,4	98,9	100,2	99,6
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	100,2	96,1	100,1	95,5	98,8	81,2	100,6	100,0	101,2	84,7	99,3	102,8	99,8	101,0	100,4	97,9	100,2	99,0
ПАТ «Київенерго»	99,9	98,3	99,6	99,2	0,0	0,0	99,8	100,6	102,2	94,8	99,2	99,1	97,5	99,0	97,9	98,5	99,6	99,5
ПАТ «Київобленерго»	100,4	98,4	100,2	99,8	0,0	0,0	100,1	99,2	99,8	91,4	100,5	91,6	96,1	102,1	101,4	97,2	100,8	99,7
ПАТ «Кіровоградобленерго»	99,5	100,3	100,2	99,3	100,0	100,0	100,0	100,0	91,4	109,6	101,3	99,6	99,9	99,7	100,1	100,0	100,0	99,1
ПАТ «Львівобленерго»	100,1	99,3	100,0	99,6	100,0	0,0	100,8	100,0	99,0	96,9	101,6	100,0	100,2	100,1	100,5	98,8	99,9	100,1
ПАТ «Миколаївобленерго»	99,2	99,2	99,0	98,2	0,0	0,0	99,9	100,0	87,9	103,3	104,7	97,6	99,9	99,8	100,8	99,2	100,1	99,7
ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	99,7	99,3	100,0	99,8	0,0	0,0	99,9	100,0	95,9	97,9	103,5	99,7	100,1	100,0	99,9	98,1	99,9	99,9
ПАТ «Полтаваобленерго»	97,7	101,1	99,9	100,0	0,0	0,0	99,9	100,0	75,8	115,0	101,7	99,9	100,7	98,1	100,1	99,7	100,0	99,2
ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	100,7	99,2	100,3	99,5	0,0	0,0	100,2	100,0	102,2	97,3	100,9	101,1	101,2	98,6	99,8	98,7	101,6	99,5
ПАТ «Рівнеобленерго»	100,0	99,2	99,6	100,0	0,0	0,0	99,7	100,2	99,9	94,8	100,2	98,9	100,5	100,0	101,2	98,3	99,7	99,8
ПАТ «Сумиобленерго»	98,7	95,9	98,4	86,8	0,0	0,0	99,9	100,0	93,6	102,4	100,2	99,7	99,9	100,0	99,9	99,2	99,9	99,4
ВАТ «Тернопільобленерго»	100,5	99,4	100,3	99,9	0,0	0,0	100,1	100,0	103,1	94,8	101,2	99,9	100,0	99,4	100,5	99,5	99,9	100,1
АК «Харківобленерго»	98,9	95,1	102,9	99,8	0,0	0,0	100,9	100,0	89,0	78,2	100,2	98,9	99,5	100,0	99,2	92,7	100,2	99,5
ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	99,9	99,6	100,3	99,1	0,0	0,0	100,2	99,9	96,8	104,1	99,9	99,9	100,1	99,5	100,4	97,8	99,9	99,7
ПАТ «Хмельницькобленерго»	99,9	100,1	100,0	99,9	0,0	0,0	99,8	100,1	96,3	102,1	102,3	100,5	99,5	100,4	100,7	99,8	100,1	99,8
ПАТ «Черкасиобленерго»	98,5	95,5	100,3	81,6	0,0	0,0	98,6	99,3	80,9	112,1	99,3	101,8	99,1	98,9	100,2	99,8	99,9	98,6
ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	98,7	98,5	100,1	100,0	100,0	0,0	99,9	103,3	88,0	83,7	100,6	99,9	99,2	100,5	99,9	99,8	100,0	99,8
ПАТ «Чернігівобленерго»	99,5	99,9	99,4	100,8	0,0	0,0	99,9	100,1	97,8	96,2	99,9	100,0	98,0	102,8	100,0	99,4	99,9	99,6
ПАТ «ДТЕК ПЕМ -Енерговугілля»	100,0	42,4	108,2	50,4	0,0	0,0	0,0	0,0	42,4	2,9	100,9	64,4	99,7	75,5	100,6	87,0	100,1	99,1
ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	105,1	91,0	109,4	86,5	0,0	0,0	104,1	98,5	95,4	89,1	98,7	90,8	96,1	104,5	100,4	99,0	105,5	97,4
ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	99,8	96,7	99,8	97,0	0,0	0,0	100,3	99,9	100,3	75,1	99,8	81,3	100,0	77,7	0,0	0,0	99,6	99,2
ДП «Регіональні електричні мережі»	79,6	55,0	79,0	54,5	0,0	0,0	99,9	95,5	85,0	24,3	99,6	79,1	99,2	69,5	102,3	78,3	99,7	88,2
ТзОВ «Енергія-Новий Розділ»	95,0	134,0	101,8	98,2	0,0	0,0	96,4	69,3	69,3	315,6	100,0	100,0	101,3	99,9	100,1	100,0	103,1	100,6
ТзОВ НВП «Енергія-Новояворівськ»	98,3	95,9	96,7	99,8	0,0	0,0	0,0	0,0	90,3	76,9	112,8	100,8	96,0	98,0	99,8	100,5	95,9	99,4
ДТГО «Південно-Західна залізниця»	100,3	99,6	0,0	0,0	99,9	99,6	100,0	100,0	96,4	105,0	100,8	95,3	99,5	95,6	99,7	99,9	101,1	99,7
ДП «Південна залізниця»	103,1	100,1	99,9	99,6	100,0	100,0	93,2	95,9	82,6	143,4	99,7	103,1	102,9	101,3	81,6	97,6	132,6	96,9
ДТГО «Львівська залізниця»	100,0	98,9	100,2	98,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	98,7	99,9	97,5	99,4	99,1	98,0	95,9	100,0	99,9
ДП «Донецька залізниця»	99,9	98,7	99,9	99,7	0,0	0,0	100,0	100,0	94,9	80,9	100,8	77,5	99,8	90,4	101,0	95,8	99,9	99,6
ДП «Придніпровська залізниця»	99,8	99,7	99,9	100,0	100,0	100,0	99,7	101,2	99,9	93,2	98,3	98,3	99,4	100,9	97,0	100,6	99,9	99,8
ДП «Одеська залізниця»	100,0	99,9	100,7	100,0	99,9	100,0	100,0	99,9	100,4	97,0	96,5	101,3	105,6	99,8	98,5	98,2	100,1	99,9
Разом	97,6	94,4	97,3	92,2	99,9	99,4	100,0	99,7	87,4	87,5	100,7	98,3	99,7	98,4	100,1	97,3	100,1	99,4

Стан розрахунків за електричну енергію споживачів з ПРТ та
енергопостачальних компаній з ОРЕ у 2014 році з урахуванням погашення заборгованості попередніх періодів

Ліцензіати	Форма №5-НКРЕ Розрахунки споживачів							Форма №7-НКРЕ Розрахунки енергопостачальних компаній					
	Заборгованість споживачів на 01.09.14	Вартість електричної енергії	Сплачено споживачами електричної енергії		Заборгованість споживачів на 01.01.15	Списання безнадійної заборгованості	Приріст (+) / знижка (-) заборгованості	Заборгованість енергопостачальних компаній на 01.09.14	Вартість електричної енергії	Сплачено енергопостачальними компаніями		Заборгованість ЕК на 01.01.15	Приріст (+) / знижка (-) заборгованості
			млн. грн.	млн. грн.						%	млн. грн.		
ПАТ «Вінницяобленерго»	84,4	605,9	603,0	99,5	87,2	0,1	2,7	310,3	423,3	417,8	98,7	315,8	5,5
ПАТ «Волиньобленерго»	73,7	371,2	396,6	106,8	48,1	0,1	-25,6	14,9	291,8	287,8	98,6	18,9	4,0
ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	1 645,3	6 954,8	6720,4	96,6	1 879,8		234,4	1 054,0	6 550,2	6 154,2	94,0	1 449,9	396,0
ПАТ «ДТЕК Донецьобленерго»	2 780,1	1 517,0	1201,4	79,2	3 095,8		315,7	3 840,2	1 610,5	843,3	52,4	4 607,5	767,2
ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	53,2	652,0	654,5	100,4	50,4	0,3	-2,8	14,0	476,3	483,6	101,5	6,7	-7,2
ПАТ «Закарпаттяобленерго»	79,6	423,5	415,7	98,2	87,3	0,2	7,6	172,2	286,4	285,8	99,8	172,8	0,7
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	667,7	1 899,9	1733,6	91,2	607,0	227,0	-60,7	1 038,5	1 741,7	1 569,0	90,1	1 211,3	172,7
ПАТ «Київенерго»	782,9	3 031,2	3086,1	101,8	726,7	1,4	-56,2	542,1	2 939,2	2 890,3	98,3	591,1	49,0
ПАТ «Київобленерго»	167,2	1 632,3	1583,4	97,0	215,9	0,1	48,7	12,8	1 426,5	1 381,1	96,8	58,2	45,4
ПАТ «Кіровоградобленерго»	29,9	466,3	448,6	96,22	47,5	0,1	17,6	8,3	320,6	300,6	93,8	28,3	20,0
ПАТ «Львівобленерго»	45,0	1 046,2	1032,2	98,7	57,6	1,5	12,6	91,5	837,3	730,8	87,3	199,1	107,6
ПАТ «Миколаївобленерго»	108,0	641,3	652,4	101,7	96,7	0,2	-11,3	381,1	481,1	486,0	101,0	376,2	-5,0
ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	226,5	1 474,5	1444,0	97,9	255,9	1,0	29,5	608,4	1 180,4	1 154,6	97,8	634,2	25,8
ПАТ «Полтаваобленерго»	207,9	833,4	889,7	106,8	151,5		-56,4	71,5	664,1	728,5	109,7	20,7	-50,8
ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	46,0	476,2	470,8	98,9	51,2	0,1	5,2	71,9	323,3	252,3	78,1	130,9	58,9
ПАТ «Рівнеобленерго»	41,7	399,6	400,2	100,2	40,9	0,2	-0,8	6,4	318,3	318,1	99,9	6,7	0,3
ПАТ «Сумиобленерго»	107,0	433,5	401,8	92,7	138,6		31,7	-41,9	291,2	248,8	85,4	0,5	42,4
ВАТ «Тернопільобленерго»	22,8	352,3	351,3	99,7	23,5	0,4	0,6	48,0	260,5	232,2	89,1	73,5	25,5
АК «Харківобленерго»	660,5	1 790,5	1755,6	98,1	694,3	1,1	33,8	108,2	1 480,7	1 525,0	103,0	63,9	-44,3
ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	185,1	583,1	597,8	102,5	170,3	0,1	-14,8	189,7	522,7	505,2	96,6	207,2	17,5
ПАТ «Хмельницькобленерго»	27,5	478,0	473,0	99,0	32,5	0,02	5,0	2,8	328,4	329,9	100,4	1,3	-1,4
ПАТ «Черкасиобленерго»	148,1	682,8	606,4	88,8	224,5		76,4	71,9	549,0	482,4	87,9	138,5	66,6
ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	190,9	335,5	323,0	96,3	199,3	4,2	8,3	174,8	254,5	249,2	97,9	180,1	5,3
ПАТ «Чернігівобленерго»	30,1	478,5	473,7	99,0	35,0		4,8	-67,5	351,1	281,6	80,2	2,0	69,5
ПАТ «ДТЕК ПЕМ -Енерговугілля»	685,2	519,3	103,2	19,9	1 101,3		416,1	416,0	492,4	73,6	14,9	834,8	418,8
ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	4,0	25,6	23,5	91,5	6,2		2,2	2,9	22,2	20,6	92,6	4,5	1,6
ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	143,4	3 238,3	2940,0	90,8	441,7		298,3	-10,1	3 155,4	2 937,2	93,1	208,1	218,2
ДП «Регіональні електричні мережі»	5 613,3	1 800,4	410,3	22,8	6 987,8	15,5	1 374,5	4 726,5	1 705,9	312,8	18,3	6 119,6	1 393,1
ТзОВ «Енергія-Новий Розділ»	3,7	10,5	9,0	85,8	5,2		1,5	0,3	8,5	7,8	91,5	1,0	0,7
ТзОВ НВП «Енергія-Новояворівськ»	5,3	13,1	13,2	101,4	5,1		-0,2	1,0	10,2	10,5	103,1	0,7	-0,3
ДТГО «Південно-Західна залізниця»	2,5	137,9	138,6	100,5	1,8		-0,7	-6,4	137,4	130,1	94,7	0,8	7,2
ДП «Південна залізниця»	-4,7	94,6	95,0	100,4	-5,1		-0,4	-0,7	94,6	101,5	107,3	-7,6	-6,9
ДТГО «Львівська залізниця»	4,8	115,9	115,2	99,3	5,5		0,8	-1,4	115,2	114,7	99,6	-1,0	0,4
ДП «Донецька залізниця»	1,1	113,1	109,3	96,7	4,9		3,7	-4,9	128,4	83,2	64,8	40,3	45,2
ДП «Придніпровська залізниця»	1,5	118,7	116,9	98,5	3,3		1,8	-0,9	123,7	124,1	100,3	-1,3	-0,4
ДП «Одеська залізниця»	0,5	82,3	82,0	99,7	0,7		0,2	-0,1	81,5	82,9	101,7	-1,5	-1,4
Разом	14 872,0	33 829,1	30 871,4	91,26	17 575,9	253,7	2 704,0	13 846,2	29 984,5	26 137,2	87,2	17 693,6	3 847,3

Продовження додатку 3

Стан розрахунків за електричну енергію споживачів та енергопостачальних компаній з ОРЕ у 2014 році з урахуванням погашення заборгованості попередніх періодів

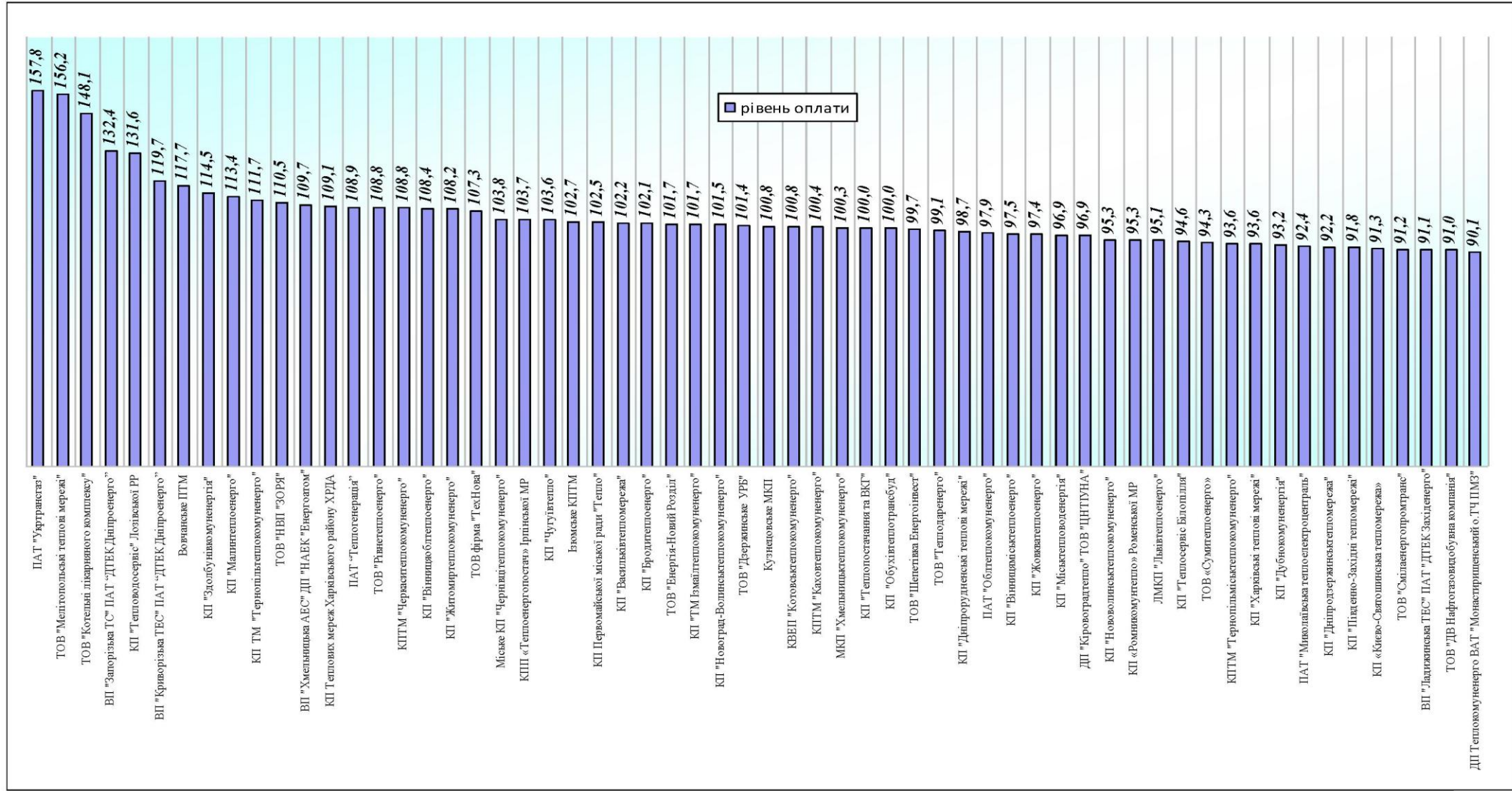
Постачальники за регульованим тарифом	Форма №5-НКРЕ Розрахунки споживачів							Форма №7-НКРЕ Розрахунки енергопостачальних компаній					
	Заборгованість споживачів на 01.01.14	Вартість електричної енергії	Сплачено споживачами електричної енергії		Заборгованість споживачів на 01.01.15	Списання безнадійної заборгованості	Приріст (+) / знижка (-) заборгованості	Заборгованість споживачів на 01.01.14	Вартість електричної енергії	Сплачено споживачами електричної енергії		Заборгованість ЕК на 01.01.15	Приріст (+) / знижка (-) заборгованості
			млн. грн.	млн. грн.						млн. грн.	%		
ПАТ «Вінницяобленерго»	76,3	1 555,7	1 542,7	99,2	87,2	2,1	10,9	319,3	1 033,6	1 037,0	100,3	315,8	-3,4
ПАТ «Волиньобленерго»	67,2	991,6	1 010,3	101,9	48,1	0,4	-19,1	-5,9	736,4	711,7	96,6	18,9	24,7
ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго»	1 527,1	18 985,3	18 632,6	98,1	1 879,8		352,7	568,7	17 658,1	16 776,9	95,0	1 449,9	881,2
ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго»	2 758,1	4 887,6	4 549,9	93,1	3 095,8		337,7	3 780,0	4 010,1	3 182,6	79,4	4 607,5	827,5
ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»	66,5	1 762,6	1 777,8	100,9	50,4	0,9	-16,0	33,1	1 205,0	1 231,4	102,2	6,7	-26,4
ПАТ «Закарпаттяобленерго»	79,8	1 146,5	1 138,8	99,3	87,3	0,3	7,5	174,1	694,6	695,9	100,2	172,8	-1,3
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	648,7	4 739,7	4 552,8	96,1	607,0	228,6	-41,7	1 079,7	4 160,2	3 912,2	94,0	1 211,3	131,5
ПАТ «Київенерго»	606,9	8 196,7	8 060,2	98,3	726,7	16,7	119,8	409,5	7 514,1	7 332,5	97,6	591,1	181,6
ПАТ «Київобленерго»	149,2	4 248,9	4 181,7	98,4	215,9	0,5	66,7	33,0	3 607,6	3 582,4	99,3	58,2	25,2
ПАТ «Кіровоградобленерго»	51,3	1 301,3	1 305,0	100,28	47,5	0,1	-3,8	19,6	809,8	801,1	98,9	28,3	8,7
ПАТ «Львівобленерго»	40,4	2 855,1	2 835,9	99,3	57,6	2,0	17,2	-26,6	2 090,1	1 865,0	89,2	199,1	225,7
ПАТ «Миколаївобленерго»	83,5	1 756,6	1 742,7	99,2	96,7	0,8	13,2	380,7	1 227,3	1 231,9	100,4	376,2	-4,6
ПАТ «ЕК Одесаобленерго»	233,3	4 160,7	4 131,6	99,3	255,9	6,5	22,6	660,5	3 009,7	3 036,0	100,9	634,2	-26,3
ПАТ «Полтаваобленерго»	175,2	2 241,7	2 265,4	101,1	151,5		-23,7	-22,7	1 638,3	1 669,0	101,9	20,7	43,5
ПАТ «Прикарпаттяобленерго»	42,0	1 278,3	1 268,5	99,2	51,2	0,6	9,2	14,8	772,6	684,5	88,6	130,9	116,1
ПАТ «Рівнеобленерго»	32,2	1 079,5	1 070,6	99,2	40,9	0,3	8,7	3,8	779,4	776,5	99,6	6,7	2,9
ПАТ «Сумиобленерго»	87,9	1 232,4	1 181,329	95,9	138,6	0,3	50,8	-14,9	805,1	789,7	98,1	0,5	15,4
ВАТ «Тернопільобленерго»	18,4	901,0	895,353	99,4	23,5	0,6	5,1	-5,6	622,0	556,7	89,5	73,5	79,0
АК «Харківобленерго»	468,4	4 672,5	4 445,402	95,1	694,3	1,1	225,9	43,2	3 679,2	3 638,5	99,4	63,9	20,7
ПАТ «ЕК «Херсонобленерго»	164,1	1 879,5	1 871,822	99,6	170,3	1,5	6,2	222,3	1 494,5	1 509,6	101,0	207,2	-15,1
ПАТ «Хмельницькобленерго»	33,7	1 238,9	1 239,856	100,1	32,5	0,3	-1,3	11,1	803,1	812,9	101,2	1,3	-9,8
ПАТ «Черкасиобленерго»	149,3	1 677,5	1 602,329	95,5	224,5		75,2	120,3	1 265,1	1 246,9	98,6	138,5	18,2
ПАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	191,2	891,9	878,195	98,5	199,3	5,6	8,1	185,5	615,7	621,1	100,9	180,1	-5,4
ПАТ «Чернігівобленерго»	34,0	1 307,8	1 306,877	99,9	35,0		1,0	-19,5	899,3	877,8	97,6	2,0	21,5
ПАТ «ДТЕК ПЕМ -Енерговугілля»	175,0	1 608,1	681,79	42,4	1 101,3		926,3	15,3	1 435,8	616,3	42,9	834,8	819,5
ДПЕМ ПрАТ «Атомсервіс»	0,2	67,1	61,063	91,0	6,2		6,1	0,1	57,6	53,3	92,4	4,5	4,4
ТОВ «ДТЕК Високовольтні мережі»	111,0	9 987,3	9 656,528	96,7	441,7		330,7	16,4	9 732,1	9 540,4	98,0	208,1	191,7
ДП «Регіональні електричні мережі»	4 526,8	5 500,1	3 023,429	55,0	6 987,8	15,7	2 461,0	3 735,2	5 106,9	2 722,4	53,3	6 119,6	2 384,4
ТзОВ «Енергія-Новий Розділ»	14,1	26,1	34,999	134,0	5,2		-8,9	-0,1	19,0	17,9	94,2	1,0	1,1
ТзОВ НВП «Енергія-Новояворівськ»	3,8	32,5	31,143	95,9	5,1		1,3	0,1	24,4	23,8	97,5	0,7	0,6
ДТГО «Південно-Західна залізниця»	0,6	354,3	352,995	99,6	1,8		1,3	-8,9	325,4	315,7	97,0	0,8	9,7
ДП «Південна залізниця»	-4,8	254,2	254,492	100,1	-5,1		-0,3	-3,4	244,1	248,3	101,7	-7,6	-4,2
ДТГО «Львівська залізниця»	2,3	285,2	281,95	98,9	5,5		3,3	-1,1	280,4	280,3	99,9	-1,0	0,1
ДП «Донецька залізниця»	0,8	301,4	297,316	98,7	4,9		4,1	-5,0	309,4	264,1	85,4	40,3	45,3
ДП «Придніпровська залізниця»	2,5	326,1	325,236	99,7	3,3		0,8	-1,3	328,8	328,9	100,0	-1,3	0,0
ДП «Одеська залізниця»	0,5	213,3	213,045	99,9	0,7		0,3	-1,7	203,4	203,2	99,9	-1,5	0,2
Разом	12 617,3	93 945,02	88 701,5	94,42	17 575,97	284,8	4 958,7	11 709,6	79 198,4	73 214,5	92,4	17 693,5	5 983,9

ДОДАТОК К

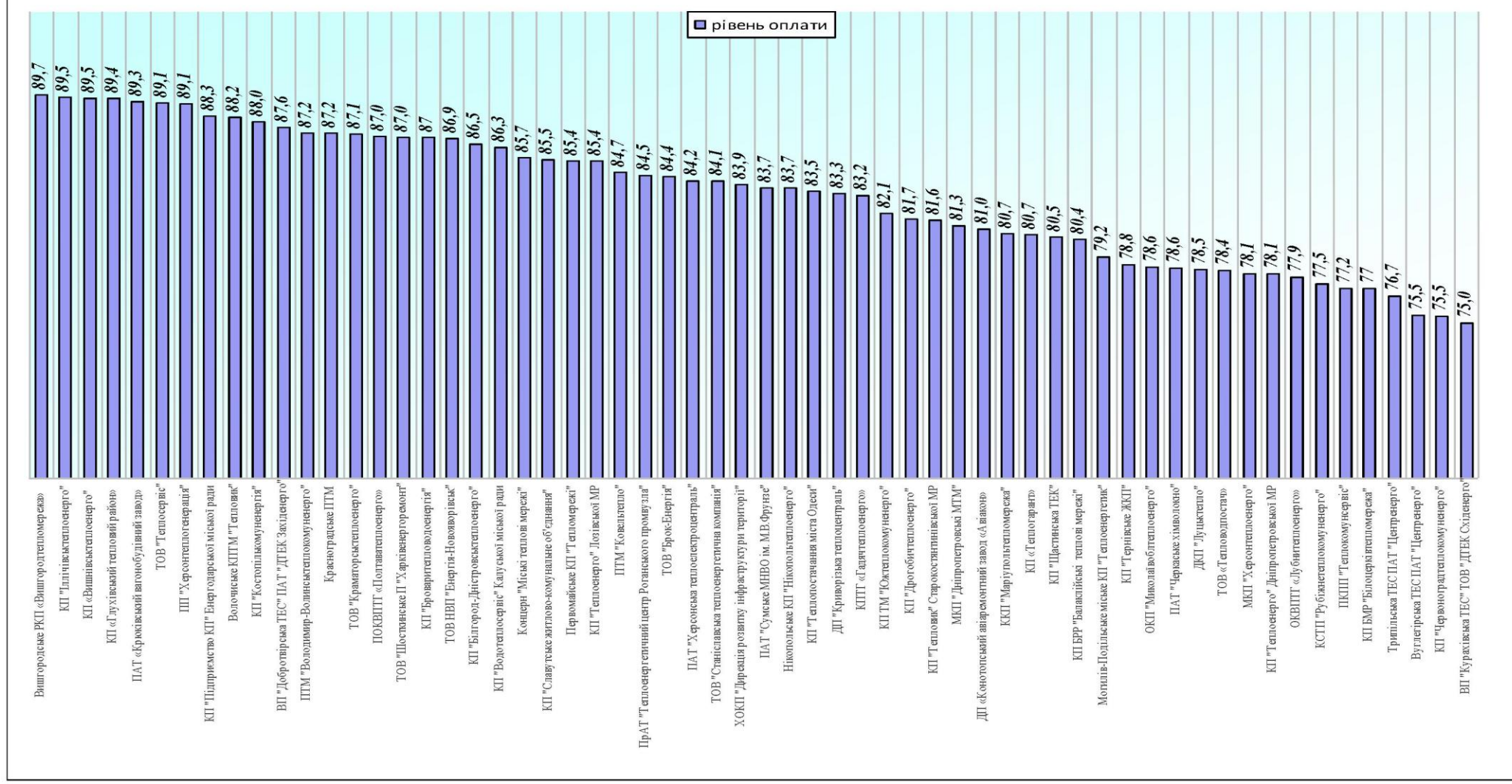
Розрахунки споживачів електричної енергії та структура заборгованості від ПРТ
по галузях економіки у 2014 році

Споживачі	Рівень розрахунків				Заборгованість споживачів за спожиту електричну енергію								Приріст (+) / Зниження (-) заборгованості (з урахуванням списання)		
	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	На 01.10.2014	Питома вага	На 01.11.2014	Питома вага	На 01.12.2014	Питома вага	На 01.01.2015	Питома вага	Жовтень	Листопад	Грудень
	%	%	%	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.
Усього, в т.ч.	95,0	91,8	87,4	91,2	15 191,7	100,0	15 841,2	100,0	16 960,2	100,0	17 575,9	100,0	649,5	1 118,9	615,7
Промисловість	91,4	89,3	86,2	79,1	8 026,6	52,8	8 464,9	53,4	9 078,3	53,5	9 833,8	56,0	438,3	613,4	755,4
Залізниця	103,4	98,2	98,5	98,0	1,0	0,01	1,9	0,01	3,0	0,02	4,7	0,03	0,9	1,05	1,8
Сільські господарства	100,4	99,3	98,4	98,7	59,1	0,4	60,8	0,4	65,9	0,4	69,3	0,4	1,7	5,1	3,4
Житлово-комунальні господарства, в т.ч.	85,8	82,2	70,9	118,1	4 075,2	26,8	4 187,5	26,4	4 438,3	26,2	4 263,8	24,3	112,3	250,8	-174,6
водоканал	76,8	82,3	89,3	177,7	3 311,5	21,8	3 373,1	21,3	3 411,2	20,1	3 106,6	17,7	61,7	38,1	-304,7
Організації д/бюджету	112,6	99,99	87,3	113,0	102,9	0,7	102,9	0,6	136,3	0,8	95,2	0,5	0,0	33,4	-41,1
Організації м/бюджету	92,4	102,7	89,2	110,2	168,7	1,1	162,0	1,0	196,9	1,2	155,3	0,9	-6,8	34,9	-41,6
Населення	105,8	90,9	86,1	91,4	2 525,7	16,6	2 610,2	16,5	2 748,8	16,2	2 834,0	16,1	84,5	138,7	85,1
Інші	100,9	98,7	97,4	98,3	232,6	1,5	251,0	1,6	292,6	1,7	320,0	1,8	18,5	41,6	27,3

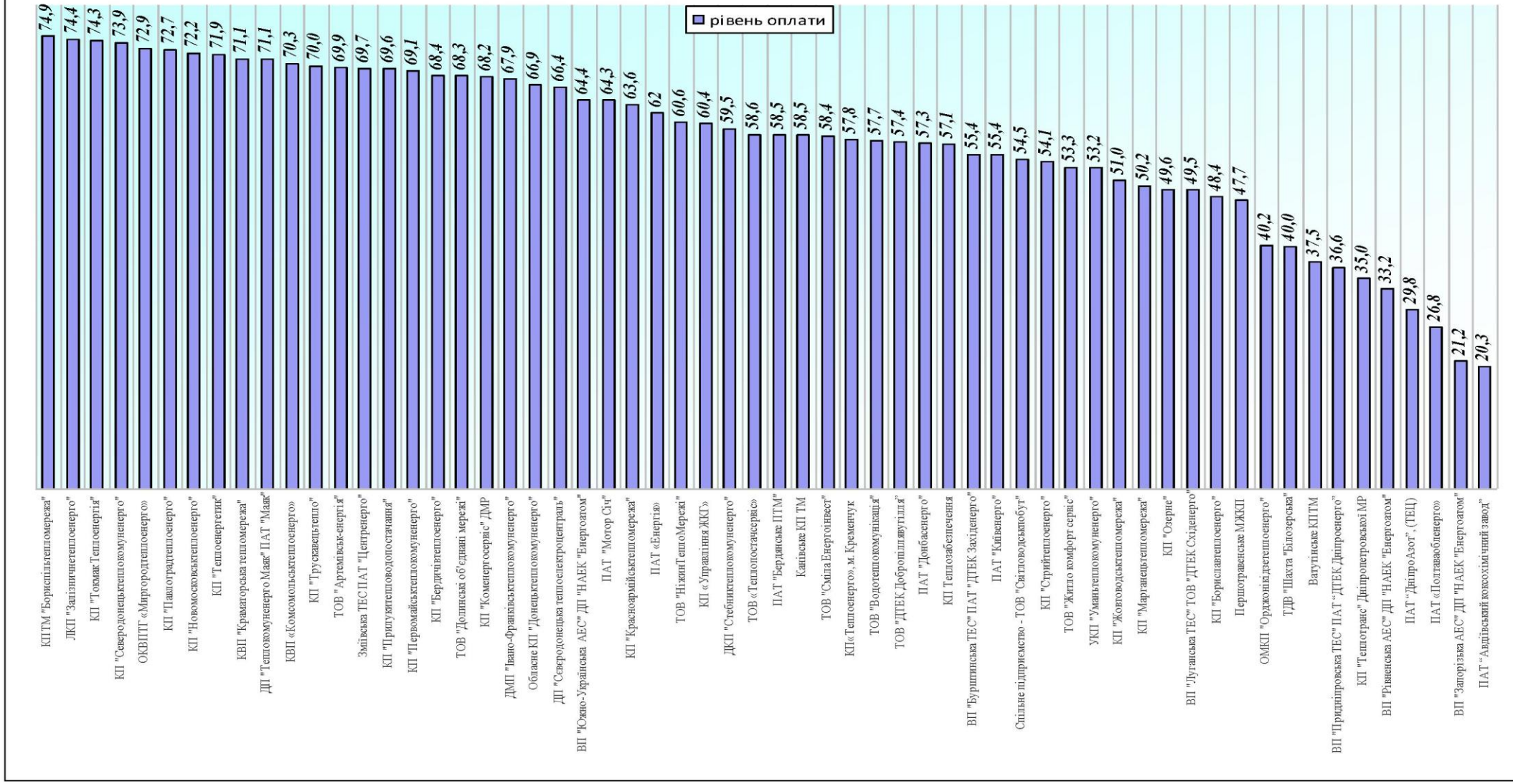
Заборгованість споживачів за спожиту теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії)
у 2014 році

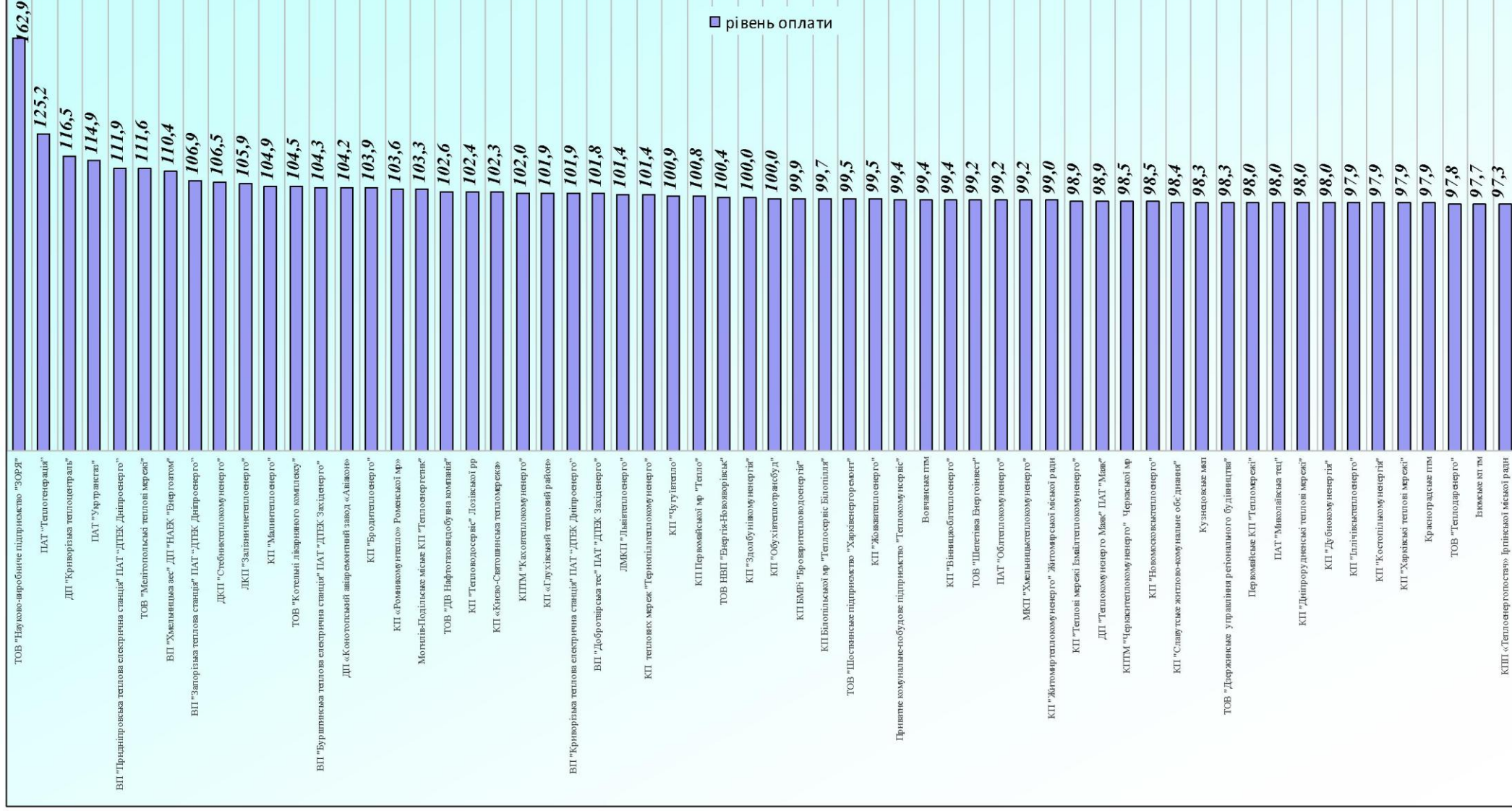
Заборгованість споживачів за спожиту теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії)
у 2014 році

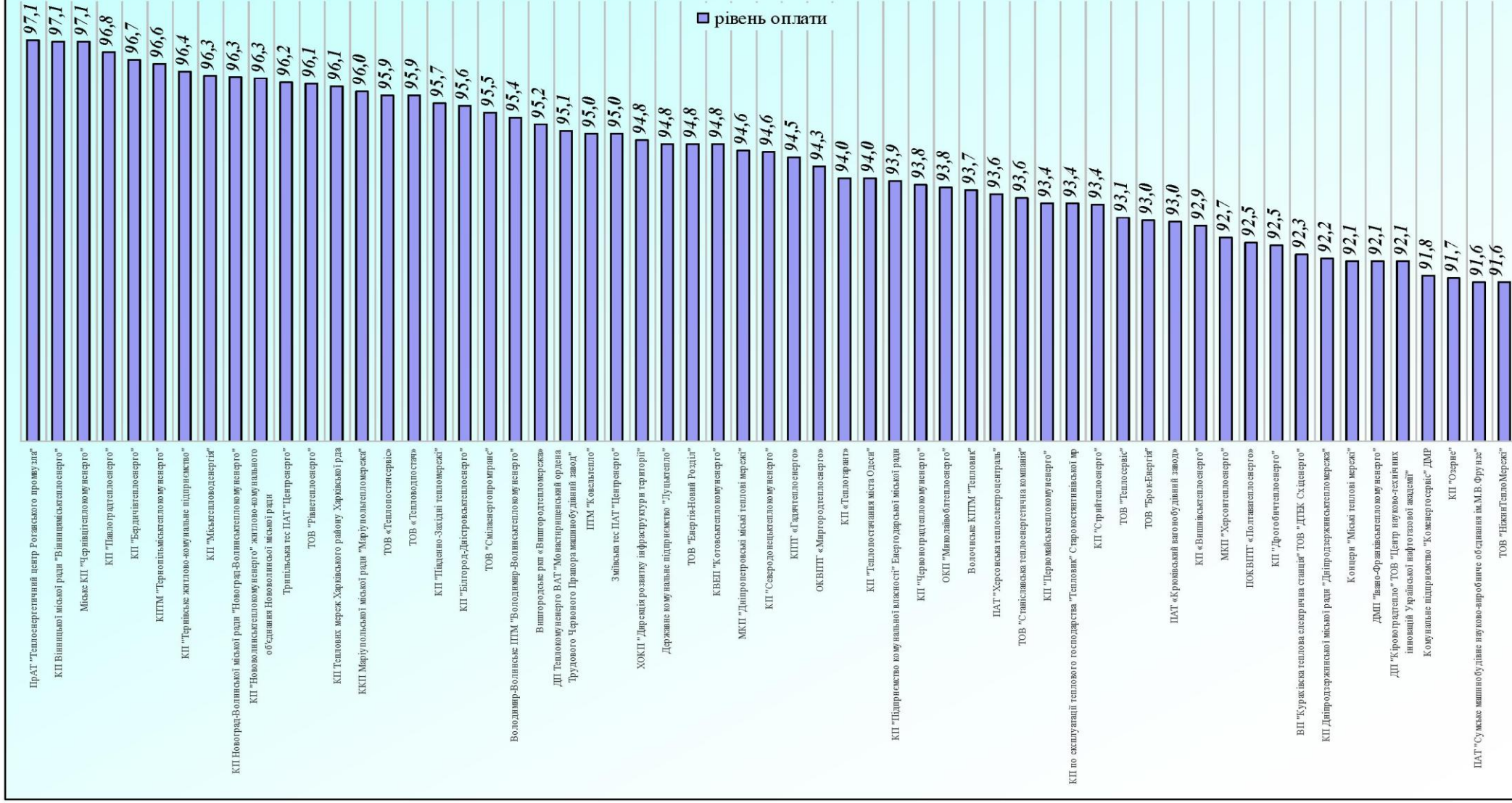
Заборгованість споживачів за спожиту теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії)
у 2014 році

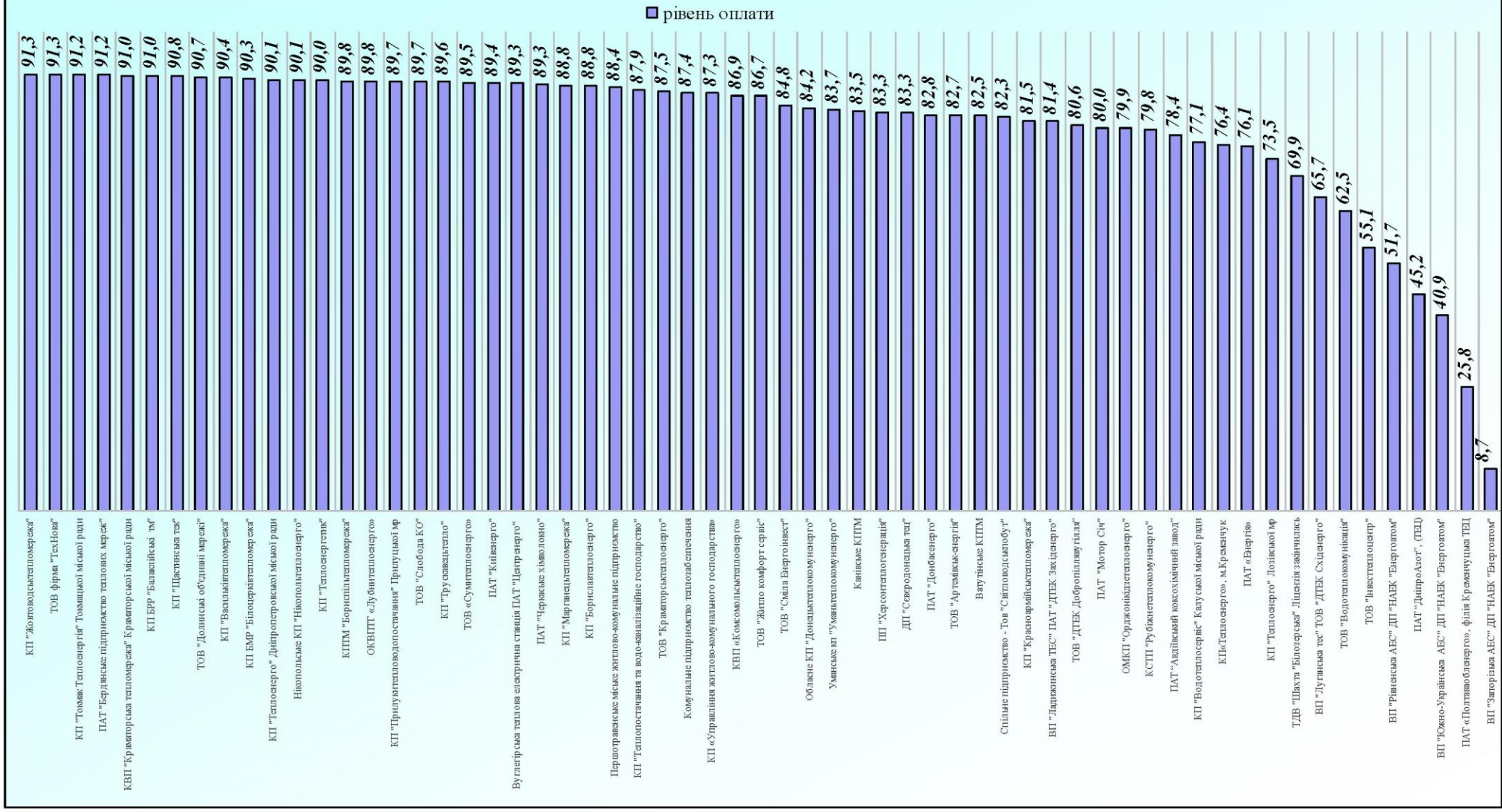
Заборгованість споживачів за спожити теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії) у 2014 році

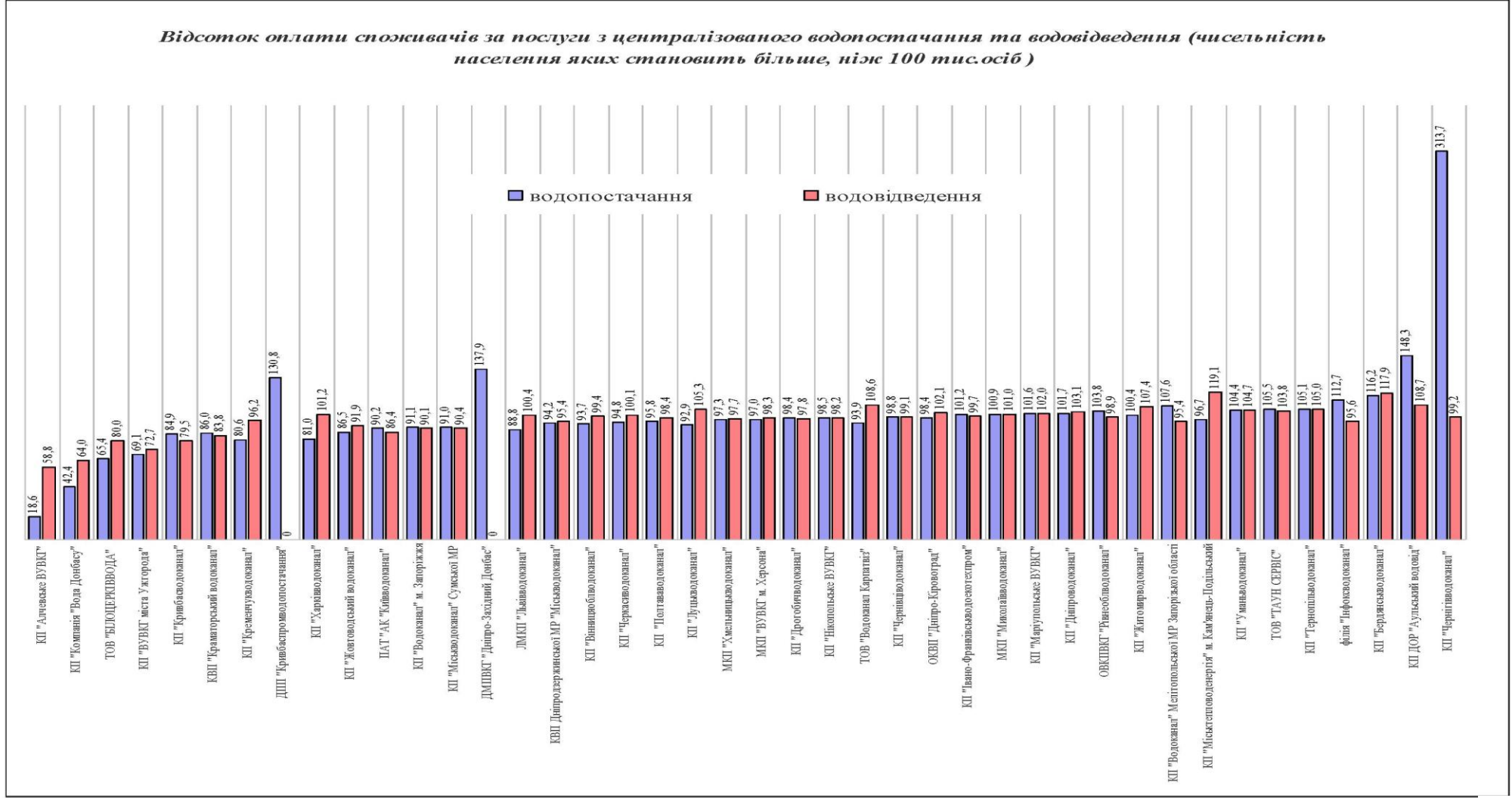
Заборгованість споживачів за спожити теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії)у 2014 році

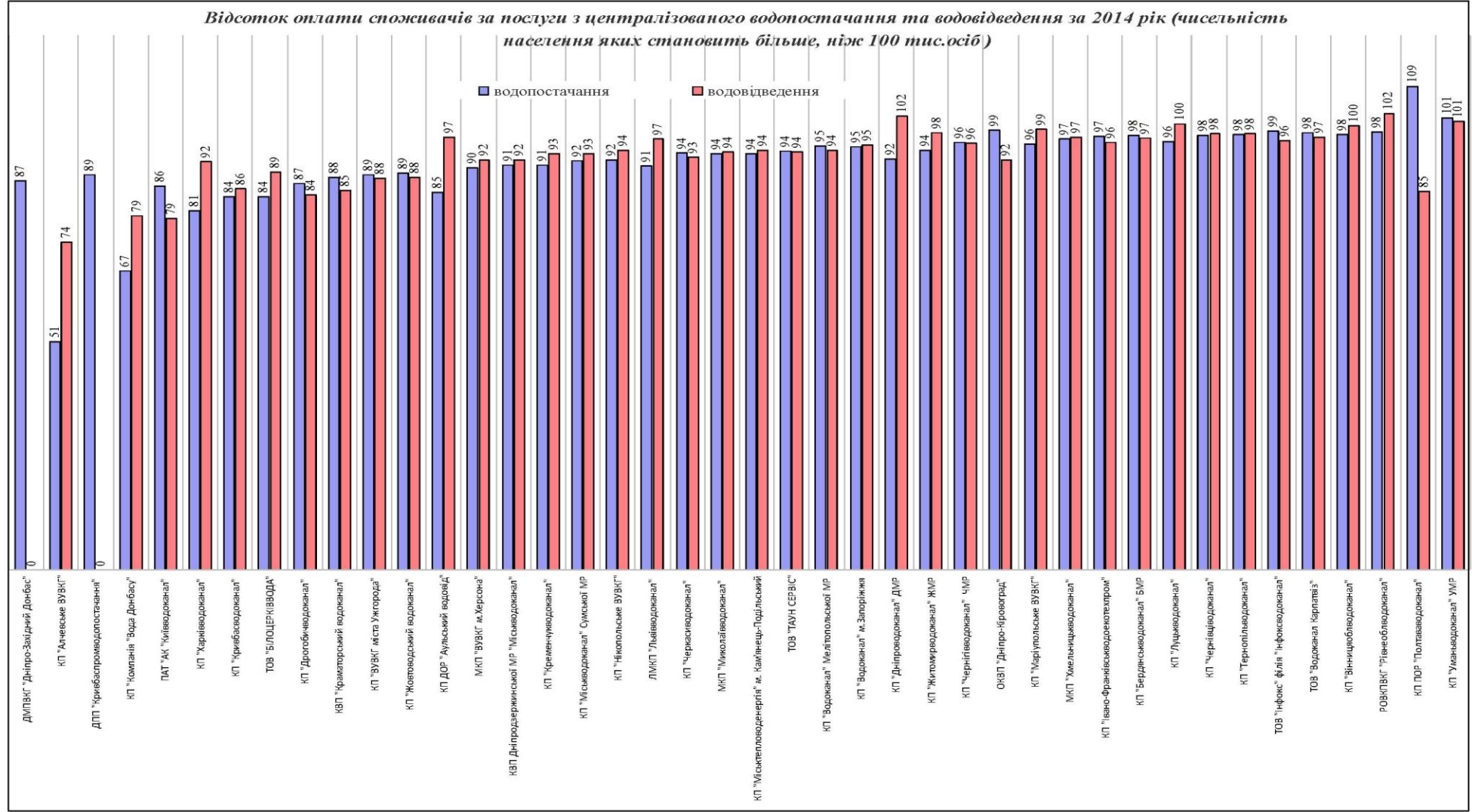
Заборгованість споживачів за спожиту теплову енергію (у т.ч. транспортування теплової енергії)у 2014 році

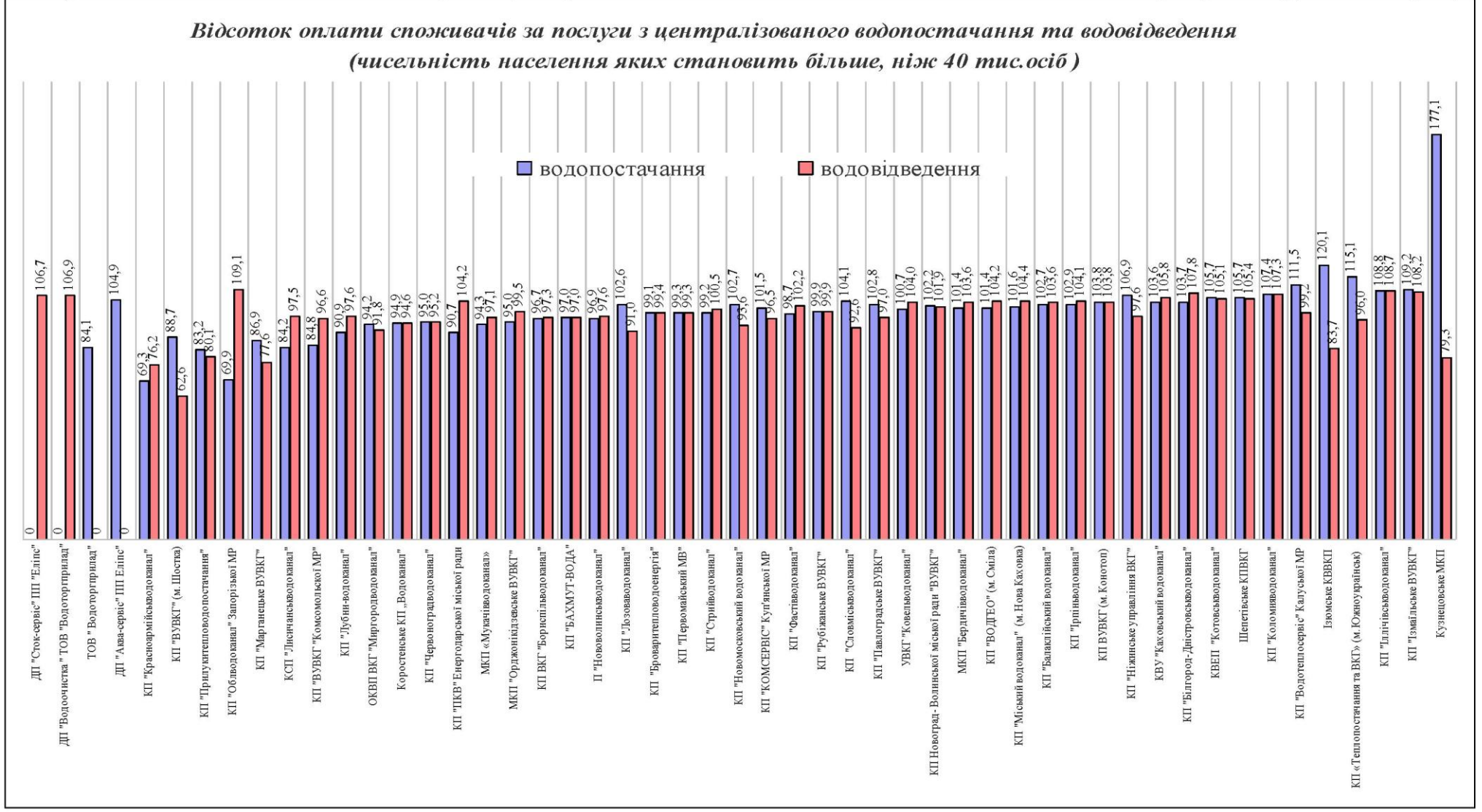
Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення
у 2014 році

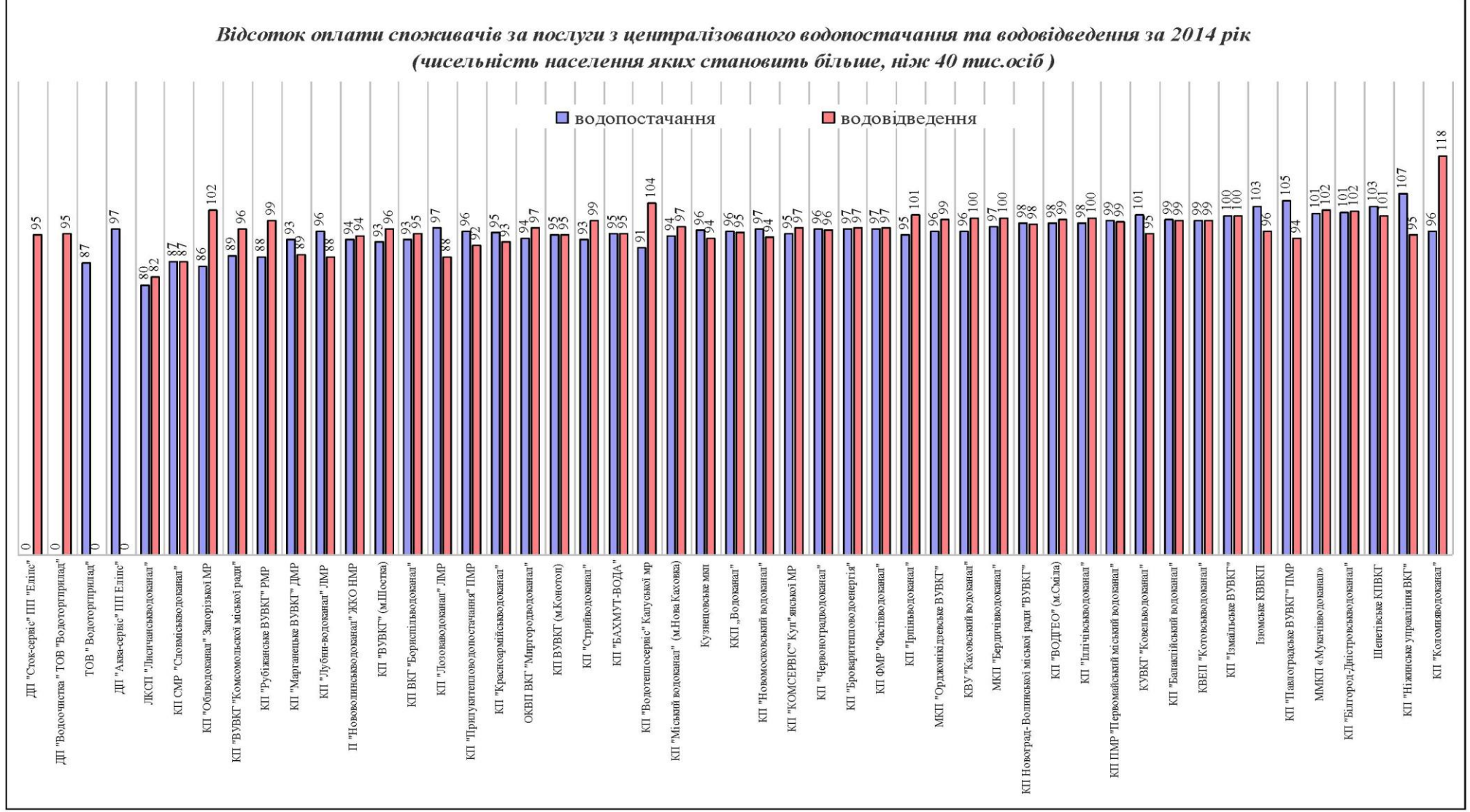
Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 2014 році

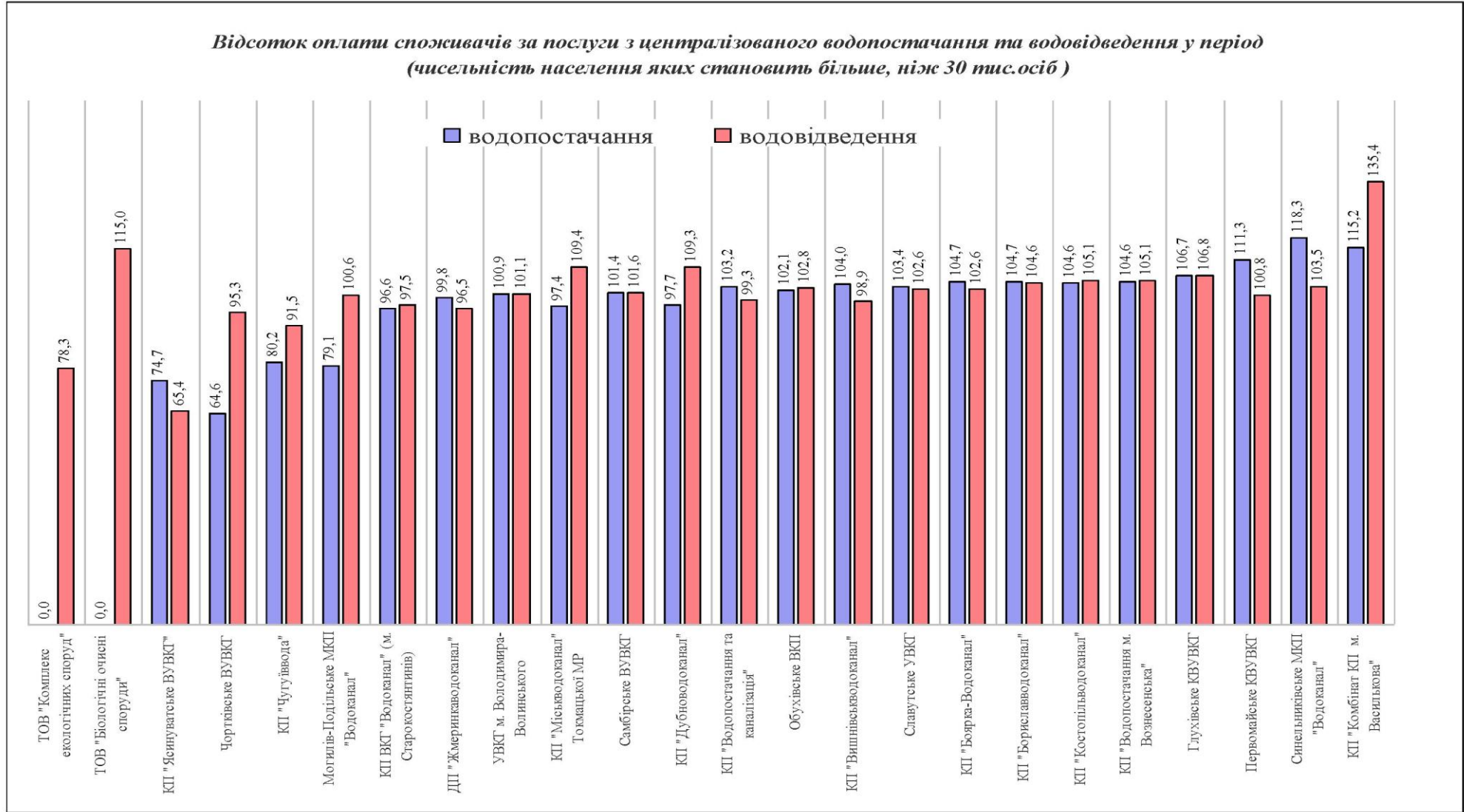
Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 2014 році

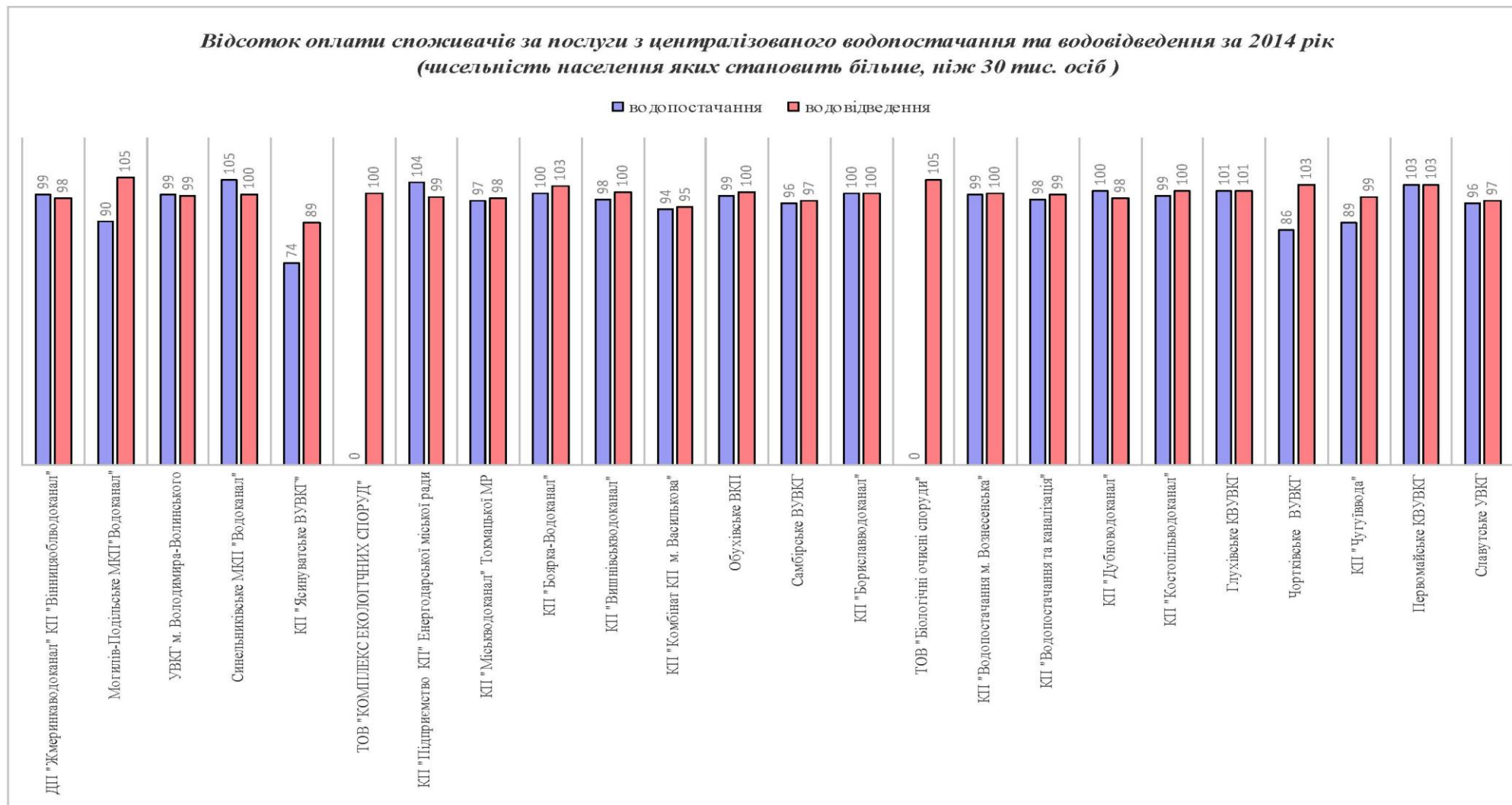
Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 2014 році

Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 2014 році

Заборгованість споживачів за послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 2014 році

Дані наведено без врахування АР Крим, м. Севастополь та підприємств у зоні АТО

№ 104 від 27 квітня 2016 р.

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи Кузьмака О.І.
на тему: “Формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення
розвитку промислових підприємств”

На сучасному етапі перед вітчизняними промисловими підприємствами гостро постають проблеми забезпечення ефективного розвитку в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування. У зв'язку із цим, рекомендації за результатами дослідження Кузьмака О.І. мають велику практичну значимість.

Зокрема, фахівцями підприємства було розглянуто та прийнято до впровадження пропозиції автора щодо:

- розробки і реалізації концепції інноваційного розвитку в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування, спрямованої на підвищення результативності функціонування підприємства, а також якості, доступності і цінової конкурентоспроможності послуг;

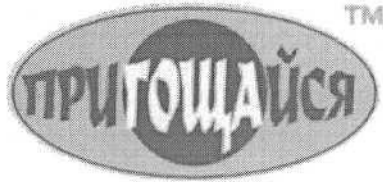
- науково-методичні рекомендації щодо формування організаційно-економічного механізму взаємовідносин підприємства з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Надані рекомендації є науково обґрунтованими та сприятимуть постійному, безперервному виробничому процесу на підприємстві.

Генеральний директор
ПАТ «Славутський солодовий завод»

М.І. Дубіна

ПрАТ «Гощанський завод продтоварів»

Україна, Рівненська обл., смт. Гоща, вул. Рівненська, 19
Тел.: (03650) 222-85, 226-64 Тел./факс: (03650) 219-51
e-mail: gzpt@meta.ua web: www.gzpt.at.ua

Вих. № 25 від "27" травня 2016р.

Довідка про впровадження результатів наукового дослідження Кузьмака О.І.

Дослідження та практичні рекомендації Кузьмака Олега Івановича щодо формування напрямів комунального сервісно-виробничого обслуговування є актуальними та містять практичний інтерес в діяльності сучасних промислових суб'єктів господарювання.

Зокрема, керівництвом ПрАТ "Гощанський завод продтоварів" розглянуто та прийнято до впровадження у практичній діяльності пропозиції автора щодо розробки та реалізації політики формування взаємовідносин з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування, яка базується на широкій оцінці внутрішнього і зовнішнього середовища. Великий практичний інтерес для підприємства містять пропозиції автора щодо оцінки якості отриманих комунальних послуг та її впливу на безперебійний процес виробництва та якість кінцевої продукції.

Реалізація та застосування наданих пропозицій забезпечить підвищення ефективності функціонування підприємства, сприятиме сталому процесу виробництва за рахунок забезпечення ефективності і надійності роботи систем водо- теплопостачання та водовідведення.

Директор ПрАТ «Гощанський завод
продтоварів»
(посада)

Гончар Любов Валентинівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

46020 Україна,
м. Тернопіль,
вул. Текстильна, 18,
тел. 52-28-79, тел./факс: 52-28-97
Email: terno-graf@mail.ru

Вих. № 27/1
від 06 травня 2016р.

Довідка

про впровадження у практичну діяльність результатів дослідження
Кузьмака О.І. на тему: “Формування напрямів комунального сервісно-
виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств”

Наукові дослідження Кузьмака О.І. щодо напрямів комунального сервісно-виробничого обслуговування на сучасному етапі розвитку національної економіки є актуальними та успішно впроваджуються у виробничу практику.

ТзОВ “Терно-граф” розглянуто та прийнято до впровадження пропозиції автора щодо організації комунального сервісно-виробничого забезпечення потреб підприємства. Практика підтвердила, що вони сприяють підвищенню ефективності його діяльності, покращенню соціального розвитку.

Зокрема, у діяльність підприємства впроваджено запропоновану автором концепцію інноваційного розвитку в контексті забезпечення його комунальних сервісно-виробничих потреб.

Враховано також, пропозиції автора щодо напрямів удосконалення концепції маркетингу сервісно-виробничого обслуговування в умовах реалізації політики соціально-економічного розвитку підприємства.

Надані рекомендації сприятимуть формуванню ефективному організаційно-економічного механізму взаємовідносин підприємства з підприємствами комунального сервісно-виробничого обслуговування

Директор ТОВ «Терно-граф»

Максимів І.М.

УКРАЇНА

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ

Майдан Просвіти, 1, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 69-52-30, тел./факс 69-53-93, 26-48-22, E-mail:ekon@icc.rv.ua Код ЄДРПОУ 02741545

**Довідка
про впровадження результатів
наукового дослідження
Кузьмака Олега Івановича**

Основні положення висновки та рекомендації дисертаційної роботи Кузьмака Олега Івановича були розглянуті спеціалістами департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації.

Пропозиції автора використовувались при розробці стратегії розвитку Рівненської області на період до 2020 року щодо розвитку промисловості. Зокрема, під час розробки вказаного комплексного документу були використані рекомендації щодо формування ефективних механізмів функціонування промислових підприємств в контексті комунального сервісно-виробничого обслуговування; організації ефективного управління в сфері виробництва й надання комунальних послуг; поглиблення демонополізації в сфері комунального забезпечення промислових підприємств; створення конкурентного середовища на ринку комунальних послуг; технічного переоснащення підприємств, наближення до вимог Європейського Союзу пропонувані до використання енергетичних і матеріальних ресурсів, виробництва комунальних послуг, що сприятиме ефективному безперервному функціонуванню промислових підприємств області та забезпеченню їх фінансової стабільності.

Директор департаменту

І.О.Тимошенко

М2 Департамент економічного розвитку і торгівлі
№01/1-319 від 07.04.2016

арк. 1

УКРАЇНА
МЛИНІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Народна, 1, смт. Млинів, 35100, тел. факс (03659) 6-45-85, E-mail: mlunrda@ukr.net Код ЄДРПОУ 04057712

27.04.2016 № 2-27/1427

На №

від

Довідка

про впровадження результатів наукового дослідження

Кузьмака Олега Івановича

Матеріали та рекомендації дисертаційної роботи Кузьмака Олега Івановича розглянуті і використані при розробці та формуванні стратегічних напрямів розвитку Млинівського району Рівненської області.

Зокрема враховані пропозиції автора щодо:

- вдосконалення механізму взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального обслуговування;
- проведення поглибленої експертизи економічної обґрунтованості цін і тарифів на комунальні послуги шляхом незалежної експертизи (моніторингу) встановлення тарифів та вироблення рекомендацій щодо зниження витрат;
- підвищення якості послуг з водопостачання, водовідведення та санітарної очистки;
- цільової фінансової підтримки проектів щодо розробки та впровадження енергозберігаючих технологій і устаткування у промисловості.

Рекомендації автора, забезпечать безперебійне та якісне комунальне сервісно-виробниче обслуговування промислових підприємств, зменшення обсягу витрат води на технологічні потреби, підвищення екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища.

Голова Млинівської районної
державної адміністрації

А.Л.Черній

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені ІВАНА ПУЛЮЯ

вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001. Тел. (0352)52-41-81. Факс (0352)25-49-83
<http://www.tntu.edu.ua>, E-mail: univ@tu.edu.ua. Код ЄДРПОУ 05408102

07.06. 2016 № 2/28-1719 На № від

ДОВІДКА

Видана здобувачу кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Кузьмаку Олегу Івановичу про те, що наукові розробки, які викладені у дисертаційному дослідженні на тему “Формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств”, використовуються при формуванні навчально-методичної бази Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та у навчальному процесі, зокрема у процесі лекційних та практичних занять з дисциплін: “Економіка інноваційного підприємства”, “Ресурсне забезпечення інноваційної діяльності підприємств”, та при підготовці тематики дипломних робіт за освітнім ступенем “магістр”.

Перший проректор

М.М. Митник

Завідувач кафедри
 менеджменту інноваційної
 діяльності та підприємництва

Б.М. Андрушків

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

03115, м. Київ, бульв. Акад. Вернадського, 16-в. E-mail: office@e-u.in.ua Тел.: (044) 450-99-31,
Факс: (044) 452-35-68 р/р 26008014040118 філія АТ "Укресімбанк" МФО 380333, код 24366800

№ _____ від « _____ » _____ 20 ____ р.

на № Р-5 211/16 від « 12 » лютого 20 16 р.

Довідка

**про впровадження у навчальний процес результатів
наукового дослідження
Кузьмака Олега Івановича**

Національне агентство
Українського контролю
у вищій освіті

За званням лауреата
"НЕЗАЛЕЖНІСТЬ"
УКРАЇНИ

Дипломна тортова марка

Теоретичні та науково-практичні рекомендації дисертаційної роботи Кузьмака О.І. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук впровадженні кафедрою економіки, обліку і аудиту ПВНЗ "Європейський університет" при викладанні навчальних дисциплін: "Економіка підприємства", "Потенціал та розвиток підприємства", "Управління потенціалом підприємства" та при підготовці тематики дипломних робіт за освітнім ступенем "магістр".

Проректор з
наукової роботи

В.М. Мельник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧДТУ

бул. Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006, тел. (0472) 71-00-92, факс (0472) 71-00-94
 E-mail : chdtu-cherkasy@ukr.net Код ЄДРПОУ 05390336

18.04.2016 № 634/01-10.02 На № _____ від _____

У Спеціалізовану Вчену Раду

Довідка

**про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного
 дослідження Кузьмака Олега Івановича**

Теоретичні положення та науково-практичні рекомендації дисертаційної роботи Кузьмака О.І. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук щодо формування напрямів комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств, впроваджені кафедрою економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету при викладанні навчальних дисциплін: «Економіка підприємства», «Управління потенціалом підприємства», «Стратегічне управління підприємством», «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств», а також при формуванні тематики дипломних робіт за освітнім ступенем «магістр».

Довідка видана для пред'явлення в Спеціалізовану Вчену Раду.

В.о. ректора

Пріхно І.М.
 (0472) 71-10-57

С.А. Назаренко

006642

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені ІВАНА ПУЛЮЯ

вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001. Тел. (0352)52-41-81. Факс (0352)25-49-83
 http://www.tntu.edu.ua, E-mail: univ@tu.edu.ua. Код ЄДРПОУ 05408102

07.06.2016

№ 2/28-1718 На №

від

ДОВІДКА

Видана здобувачу кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Кузьмаку Олегу Івановичу про те, що він брав участь у розробці науково-дослідних тем Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Міністерства освіти і науки України, зокрема, планової теми ДІ 9902 «Дослідження ефективності територіальних і глобальних інституційних перетворень та їх вплив на економічний розвиток регіонів України» (номер державної реєстрації 0102U002301) та ВК 24-08 «Розроблення територіальних стратегій формування кластерних структур в умовах міжрегіональних інтеграцій» (номер державної реєстрації 0108U004123) у межах яких автором запропоновано організаційно-економічну модель організації сервісно-виробничого обслуговування в контексті реалізації Євроінтеграційних напрямів розвитку промислових підприємств. Висвітлено методичні підходи до систематизації основних форм задоволення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств з урахуванням особливостей їх діяльності. Обґрунтовано концептуальні засади практики Євроінтеграційної стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування.

Проректор з
 наукової роботи

Р.М. Рогатинський

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

03115, м. Київ, бульв. Акад. Вернадського, 16-в. E-mail: office@e-u.in.ua Тел.: (044) 450-99-31,
Факс: (044) 452-35-68 р/р 26008014040118 філія АТ "Укресімбанк" МФО 380333, код 24366800

№ _____ від « _____ » _____ 20__ р.
на № *P-5 212/16* від « *12* » *лютого* 20 *16* р.

Довідка

про участь Кузьмака Олега Івановича у розробці науково-дослідних тем Європейського університету

Кузьмак Олег Іванович брав участь у розробці науково-дослідних тем: Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»: «Теоретико-методологічні аспекти управління ризиками суб'єктів господарювання в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0111U003660), «Забезпечення стійкості економіки підприємств» (державний реєстраційний номер 0111U007977), «Фінансові важелі стимулювання економічного розвитку України: основні напрями та методологія використання» (державний реєстраційний номер 0111U007978), у межах яких автором обґрунтовано теоретико-методологічні доміанти дослідження організації комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, узагальнено вихідні методологічні підходи до формування теорії розвитку сфери комунального забезпечення промислових підприємств, висвітлено концептуальні засади теорії і практики євроінтеграційної стратегії розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального обслуговування, з'ясовано прагматичні проблеми функціонування та запропоновано перспективи розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

Проректор з
наукової роботи

В.М. Мельник

Національний університет
педагогічних наук України

Національний університет
педагогічних наук України

Національний університет
педагогічних наук України